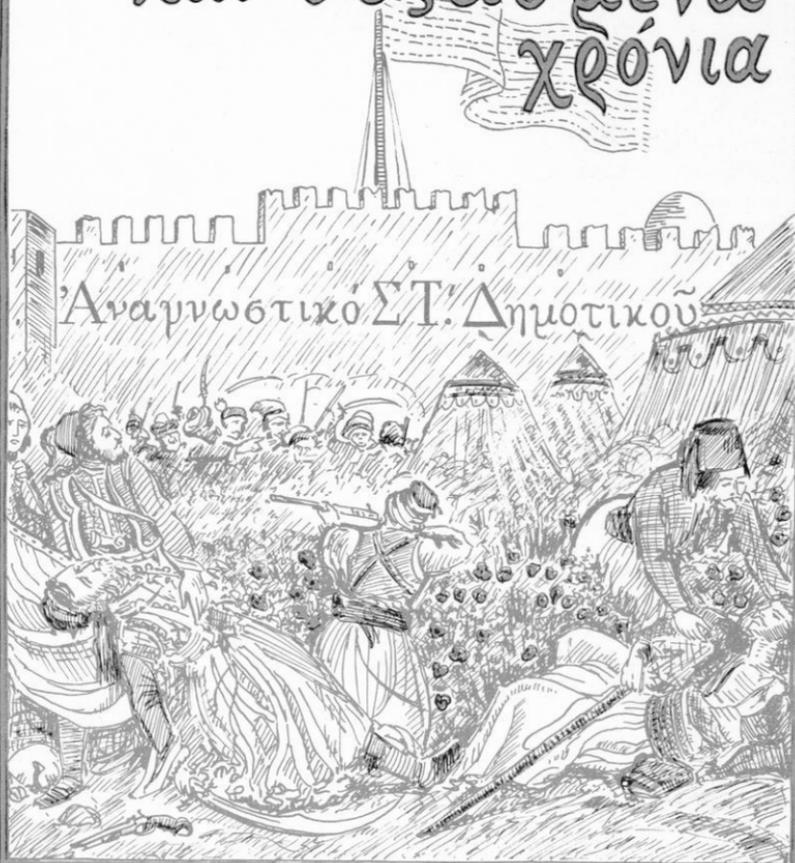

Α. ΚΟΥΡΤΙΔΗ - Γ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

Βασανισμένα καί δοξασμένα χρόνια

Ἐκδότης Ἰ. Δ. Κολλάρος καὶ Σ^{ια}
Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας

756/25

Α. ΚΟΥΡΤΙΔΗ—Γ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

80

Βασανισμένα
και
Δοξασμένα χρόνια

Ἀναγνωστικὸν

ἐγκεκριμένο γιὰ τὴν ΣΤ' τοῦ Δημοτικοῦ

Πρώτη ἔκδοσις

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1927

ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"

— ΣΤΑΔΙΟΥ 44 —

Τὰ γνήσια αντίτυπα ἔχουν σ' αὐτὴν τὴ σελίδα τὴ σφραγίδα
τοῦ Βιβλιοπωλείου τῆς «Ἐστίας».

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΝ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΚΑΙ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ "ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ".

Ἡ πατρίδα τοῦ Ρήγα.

Ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ πήγαινα στὴ Λάρισα μὲ τὸ Θεσσαλικὸ σιδηρόδρομο, πού μόλις τότε εἶχε γίνει, μὲ μεγάλη συγκίνηση ἄκουσα πὼς πλησιάζαμε στὸ Βελεστίνο.

Ὁ Βελεστίνος... ὅπως ἦταν τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας μὲ τὰ χαμηλὰ σπίτια τῶν ραγιαδῶν καὶ τοὺς ψηλοὺς πύργους τῶν ἀγάδων, μὲ τὰ σκυμμένα κεφάλια τῶν σκλάβων καὶ μὲ τὰ περήφανα μέτωπα τῶν τυράννων...

Βλέπω μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου ἓνα χαμηλὸ σπιτάκι φωτισμένο ἀπὸ ἓνα μικρὸ λυχνάρι καὶ μέσα ἓνα γέροντα ψηλὸ, ἀσπρομάλλη, μὲ κεφάλι σκυμμένο ἀπὸ τὸ βάρος μεγάλης συφορᾶς· καὶ μιὰ γριὰ ξαπλωμένη καταγῆς ἀκίνητη καὶ ἄφωνη. Ἐκεῖ μέσα στὸ σπιτάκι εἶναι μαζωμένοι καὶ ἄλλοι ἄντρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ πού τρέμουν ἀπὸ τὸ φόβο τους, γιὰτὶ περιμένουν ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή τοὺς δημίους τους. Καὶ νὰ οἱ φωνὲς ἀκούονται φοβερές, καὶ τὸ ποδοβολητὸ τῶν ἀλόγων φτάνει ἄγριο, καὶ ἡ μικρὴ πόρτα γίνεται κομμάτια, καὶ οἱ Τοῦρκοι σβήνουν τὴ λύσσα τους στὸ ἀνυπεράσπιστο αὐτὸ πλῆθος. Τὰ δυστυχημένα αὐτὰ πλάσματα ἦταν ὁ πατέρας, ἡ μητέρα καὶ οἱ συγγενεῖς ἑνὸς νέου δεκαοχτῶ χρονῶν· ὁ νέος αὐτὸς εἶχε πνίξει ἓναν ἀγᾶ στὰ θολὰ νερά, πού κατέβαζε ἓνα ὀρμητικὸ ρέμα, γιὰτὶ δὲν καταδέχτηκε νὰ γίνῃ μουλάρι, ὅπως ἐπρόσταζε ὁ ἀγᾶς, νὰ τὸν περάσῃ φορτωμένο στὴ ράχη του.

Καὶ μὲ τὴ φαντασία μου ἀκολουθῶ τὸ ἀτρόμητο πα-

λικάρι πού φεύγει από τὸ πατρικὸ σπίτι του, μὲ μάτια δακρυσμένα καὶ καρδιὰ γεμάτη μίσος καὶ ἐκδίκηση.

Καὶ τὸν βλέπω νὰ γυρίζη στοὺς ξένους τόπους ψάλλοντας τὰ καλὰ τῆς λευτεριάς καὶ τὴν ἔνδοξη καταγωγή τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων.

Καὶ τὸν βλέπω, πάντα μὲ τὴ φαντασία μου, μὲ τί ἀγῶνα, μὲ τί λαχτάρα τῆς καρδιάς πασχίζει νὰ κινήση σὲ συμπάθεια τοὺς ξένους καὶ ν' ἀνάψη μεγάλη πυρκαϊά, χαρίζοντας, ὅπως ὁ Μωϋσῆς, τὴ λευτεριά στοὺς ὁμοφύλους του.

Καὶ σὲ λίγο τὸν βλέπω πάλι νὰ τὸν πιάνουν, νὰ τὸν χτυποῦν μὲ τὸ καμουτσίκι, νὰ τὸν τυραννοῦν, ἀλλ' αὐτὸς κρατιῶντας τὸ ἡράκλειο κορμί του ὄρθιο, τὸ σγουρόμαλλο κεφάλι του ψηλά, τὰ φλογερὰ μάτια του ἄφοβα καὶ τὴν ἥρωική ψυχὴ του ἀλύγιστη νὰ ρίχνη σιὸ πρόσωπο τῶν τυράννων τὰ λόγια αὐτά :

«Ἐπειτα ἀπὸ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς μου, ἡ μεγαλύτερη ἐπιθυμία μου εἶναι ἡ λευτεριά τῆς πατρίδας μου».

* * *

Ὅλα αὐτὰ σὰν ἀστραπὴ πέρασαν μπροστὰ ἀπὸ τὰ μάτια μου, καὶ νόμιξα πὼς ἀκόμη εἶχα ἐμπρὸς μου τὸ Ρῆγα τὸ Βελεστινλή, ὅταν ἄξαφνα ἀκούω τὸν ὀδηγὸ τῆς ἀμαξοστοιχίας νὰ φωνάζη :

«Βελεστινός, δέκα λεπτά».

Ἡ δυνατὴ αὐτὴ φωνὴ μὲ ξύπνησε ἀπὸ τὸ ὄνειρό μου, καὶ γυρίζοντας ὀλόγυρα τὰ μάτια μου βλέπω κήπους ὠραίους καὶ καταπράσινους καὶ φυτεῖες ζωηρὲς καὶ στολισμένες μὲ λογιῶν λογιῶν ἀγριολούλουδα, πού σχηματίζουν μιὰ θαυμαστὴ ὄαση γιὰ τὴν ἄδεντρη Θεσσαλικὴ πεδιάδα.

Μπροστὰ σιὸ σταθμὸ βρακοφόροι καὶ φουστανελλοφό-

ροι χωρικοί με κόκκινα και γαλάζια μαντίλια στο κεφάλι. Βλάχοι με τις φουστανέλλες και σελάχια στη μέση. Μια Βλάχα γριά με τη γραφική φορεσιά της Πίνδου στρίβοντας τη ρόκα της· ένας τσαρουχάς με την πέτσινη μπρο-

*Ένας στραγαλιτζής που πουλούσε ζεστά
στραγάλια (σελ. 5).*

στέλα του και τὰ χοντρά χέρια του· ένας κουλουρτζής φωνάζοντας «κουλούρια ζεστά»· ένας στραγαλιτζής που πουλούσε ζεστά στραγάλια· γυρίζουν όλόγυρα στο τραίνο κοιτάζοντας τὰ βαγόνια και συνομιλώντας με τούς ταξιδιώτες.

Ἦμουν στὴν πατρίδα τοῦ Ρήγα... Πήδησα ἀπὸ τὴν ἀμαξοστοιχία καὶ ρώτησα ἓνα χωρικό.

«Ποῦ εἶναι τὸ χωριό;

—«Πίσω ἀπὸ τὸ δάσος» μοῦ ἀπάντησε μὲ ἀδιαφορία.

—«Κάμε μου τὴ χάρη νὰ μὲ ὀδηγήσης ὡς ἐκεῖ».

—«Νὰ φύγη πρῶτα τὸ παπόρι» μοῦ εἶπε δείχνοντας τὸ σιδηρόδρομο.

Ἐπὶ τέλους ἔφυγε τὸ παπόρι. Ὁ χωρικός τὸ παρακολούθησε μὲ τὰ μάτια ὡς που χάθηκε στὴν ἀπέραντη πεδιάδα, καὶ ἔπειτα γυρίζοντας πρὸς ἐμέ, μοῦ εἶπε :

—«Πᾶμε».

Τὸν ἀκολούθησα. Μὲ ὠδήγησε σ' ἓνα πλατὺ ἀμαξωτὸ δρόμο ποῦ ἔφερε ἀπὸ τὸ σταθμὸ στὸ χωριό. Μ' ἐμᾶς ἀνέβαιναν καὶ πολλοὶ χωρικοί.

«Εἶναι ὁ παλιὸς δρόμος αὐτός;» ρώτησα τὸν σύντροφό μου.

—«Ὅχι· ὁ παλιὸς εἶναι ἀπὸ κεῖ»· καὶ μὲ τὸ χέρι του μοῦ ἔδειξε δεξιά.

—«Εἶναι πολὺ παλιός!»

—«Πάμπου πρὸς πάμπου» μοῦ ἀπάντησε.

—«Ἴσως τὸ δρόμο ἐκεῖνο τὸν πάτησε καὶ ὁ Ρήγας» εἶπα μὲ τὸ νοῦ μου· καὶ θέλησα νὰ τὸν ἰδῶ.

«Δὲν πᾶμε ἀπὸ κεῖ;» εἶπα στὸ χωρικό.

—«Τί θέλεις, τί γυρεύεις; Εἶναι μακρύτερα».

—«Ἔχεις δουλιὰ στὸ χωριό;»

—«Ὅχι, ἀφοῦ θέλεις πᾶμε».

Καὶ στρέψαμε δεξιά. Μπήκαμε σ' ἓνα δρόμο στενὸ ὡς ἓνα μέτρο πλάτος. Πυκνὲς σειρὲς ἀπὸ κυπαρίσσια καὶ ἄλλα δέντρα, σχοῖνοι καὶ βᾶτοι, ὑψώνονται δεξιά καὶ ἀριστερά. Κισσοὶ πλατύφυλλοι σκαρφάλωναν στοὺς κορμούς καὶ ἀπλώνονταν σ' ἀναδενδράδες μαζὶ μὲ ἀγιοκλήματα καὶ

ἀγρόμπελες. Νερά κρυσταλλένια ἔτρεχαν ἐδῶ κι ἐκεῖ ἄφθονα ἀνάμεσα στους θάμνους. Πουλιὰ πετοῦσαν παντοῦ καὶ κελαδοῦσαν γλυκά· κι ἀνάμεσα στὰ πυκνὰ φυλλώματα ὁ ἥλιος φώτιζε μὲ τὶς χρυσῆς ἀχτίδες του τὸ δάσος. Πολλὲς φορές θυμῆθηκα ἐκεῖ τὸ Ρήγα καὶ σκεφτόμουν ἂν στὸ δάσος ἐκεῖνο, προτοῦ φύγη στὰ ξένα, δὲν ἐμπνεύστηκε κανένα Ὑμνο ἀπὸ κείνους ποὺ θέρμαναν

Ὁ Ρήγας Φερραῖος.

ἔπειτα τὰ στήθια τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ὄνειροπόλησε ἡ μεγάλη ψυχὴ του ἐκεῖ γιὰ πρώτη φορὰ τὴ μεγάλη πατρίδα, ποὺ ἤθελε ν' ἀναστήσει.

Τὸ Βελεστίνο εἶναι στους πρόποδες μικροῦ ψηλώματος. Τὰ σπίτια του ἦ εἶνε τούρκικα, ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς σκλαβιάς, καὶ τώρα κατοικοῦν σ' αὐτὰ οἰκογένειες Βελεστινωτῶν, ἡ εἶναι ἔρημοι πύργοι, ποὺ τώρα κατοικοῦν μέσα κουροῦνες καὶ πάνω στὶς στέγες τους λίγοι πελαργοί. Τούρκικὰ καλντερίμια, μεγάλες σιδερόφραχτες πόρτες, δυὸ

τούρκικα τζαμιά και δεξιά, στην πλευρά του λόφου, πολλά τούρκικα μνήματα, με τις πλάκες τους ὄρθιες σὰ νᾶναι φυτρωμένες στη γῆ, μαρτυροῦν στὸν ξένο πόσα χρόνια σλαβιάς ὑπόφερε ὁ τόπος αὐτὸς ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Τὸ χωριὸ τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας εἶχε ὡς τριακόσιες οἰκογένειες, οἱ περισσότερες τούρκικες, τώρα ἔχει ὡς 2 χιλιάδες κατοίκους, ὅλους Ἕλληνες.

Ἐξήτησα καὶ βρῆκα τὸ δάσκαλο. Μὲ δέχτηκε μὲ πολλή ἀγάπη καὶ μὲ ὁδήγησε στὰ πιδ ὁμορφα μέρη τοῦ χωριοῦ. Ἐπειτα καθίσαμε σ' ἓνα καφενεῖο, ἀπ' ὅπου βλέπαμε τὸ ἄφθονο νερὸ ποὺ κατέβαινε ἀπὸ τὸ Κεφαλόβρυσο πρὸς τὸ δάσος καὶ γύριζε δυὸ νερόμυλους. Ἐκεῖ κοντὰ τρία μεγάλα γέρικα πλατάνια ἔρριχναν πυκνὸν ἴσκιο. Τὰ δέντρα αὐτά, ὅπως βεβαίωσαν οἱ χωρικοί, χρησίμευαν ἄλλοτε στοὺς τυράννους γιὰ νὰ κρεμοῦν τοὺς Χριστιανούς· σ' αὐτὰ βρῆκαν σκληρὸ θάνατο καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ Ρήγα.

Τὸ Κεφαλόβρυσο εἶναι μιὰ λεκάνη ἀρκετὰ μεγάλη. Ὁ ἥλιος εἶχε βασιλέψει καὶ ἀπ' ὅλους τοὺς δρόμους πηγαιναν ἐκεῖ γυναῖκες γιὰ νὰ γεμίσουν τὶς στόμνες τους, καὶ χωρικοὶ γιὰ νὰ ποτίσουν τὰ ζῶα τους. Παιδιὰ ἔπαιζαν στὰ χεῖλη τῆς λεκάνης μὲ τὶς χῆνες ποὺ κολυμποῦσαν στὸ νερό. Ἄραγε δὲν ἔπαιξε κεῖ καμιὰ φορὰ παιδί καὶ ὁ Ρήγας; Καὶ ποῖος θὰ τοῦλεγε τότε πὼς θάρθη μέρα ποὺ θὰ γινόταν ὁ Τυρταῖος τῶν σκλαβωμένων;

Φύγαμε ἀπὸ τὸ καφενεῖο καὶ ὁ δάσκαλος μ' ὁδήγησε σ' ἓναν περίβολο, ποὺ οἱ γέροι τὸν ἔδειχναν γιὰ σπίτι τοῦ Ρήγα. Ὁ περίβολος ἦταν τετράγωνος, ἀρκετὰ μεγάλος καὶ γεμάτος πέτρες. Μέσα μέσα ἦταν ἓνα σπιτάκι χαμηλό, στενὸ, σκοτεινὸ μὲ μιὰ μεγάλη αὐλὴ γιὰ τὰ ζῶα κ' ἓνα πηγάδι ξερό. Τίποτε ἄλλο δὲν ἔβλεπε ἐκεῖ κανεὶς. Ὅλα τὰ εἶχε καταστρέψει ὁ τύραννος.

Κάθισα στις πέτρες νὰ ξεκουραστῶ λίγο. Ἀπὸ κεῖ φαινόταν ὅλο τὸ χωριὸ καὶ ὀλόκληρο τὸ δάσος. Πιὸ πέρα ἀπλωνόταν ἡ πεδιάδα μὲ τις παχιᾶς βοσκές, πού μιὰ φορὰ ὁ Ἄπόλλωνας, ταπεινὸς καὶ ἄσημος βοσκὸς, ὀδηγοῦσε τὰ κοπάδια τοῦ Ἀδμήτου στὴ βοσκή. Καὶ ἀκόμη πιὸ μακριὰ γιάλιζε ἡ γαλανὴ λίμνη Κάρλα· καὶ πίσω ἔκλειε τὸν ὀρίζοντα τὸ Πῆλιο.

Καθισμένος ἐκεῖ στὰ ἤρεμα ἐρείπια σχημάτισα μὲ τὴ φαντασία μου μιὰ εἰκόνα τοῦ μέρους τούτου, ὅπως θὰ ἦταν στὰ παιδικὰ χρόνια τοῦ Ρήγα. Ἦταν ὁ ἴδιος ὁ τόπος πού τὸν πρωτοεῖδε ὅταν γεννήθηκε· ἦταν ἡ ἴδια ἡ γῆ πού τὸν καμάρωσε παλικάρι· ἦταν ὁ ἴδιος ἀέρας πού ἀνάπνευσαν τὰ μεγάλα καὶ πλατιά στῆθια του. Τὸ ἴδιο δέντρο πού τὸν δρόσισε μὲ τὸν ἴσκιό του, καὶ ἡ ἴδια σηγὴ πού τὸν πότισε μὲ τὸ ὀλόδροσο νερό της.

Καθόμουν ἐκεῖ ἀκίνητος καὶ σιωπηλὸς δίπλα στὸ φίλο μου τὸ δάσκαλο καὶ θυμοῦμαι ὅτι τὴν ὥρα ἐκείνη χιλιάδες λόγγες ἄν τρυποῦσαν τὸ στῆθος μου καὶ χίλια σπαθιά ἄν κρέμονταν ἀπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι μου, δὲ θὰ δίσταζα νὰ φωνάξω κι ἐγὼ σὰν ἐκεῖνον.

«Ἐπειτα ἀπὸ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς μου, ἐπιθυμῶ τὴ λευτεριά τῆς πατρίδας μου».

2. Τί ἐντύπωση ἔκαναν σ' ἓνα νεαρὸ ψωμὰ τὰ τραγούδια τοῦ Ρήγα.

Στὰ 1817, τέσσερα χρόνια πρὶν ἀρχίσῃ ἡ Ἐπανάσταση, ἓνας νέος Ἕλληνας, συνοδευόμενος ἀπὸ ἓναν καλόγηρο ταξίδευαν στὴ Μακεδονία.

Ἐφτασαν σ' ἓνα χωριὸ κι ἔκαμαν σταθμὸ στὸ ψωμάδικο πού ἦταν χάνι τοῦ χωριοῦ.

Στὸ ψωμάδικο ἐντύπωση ἔκαμε στοὺς ταξιδιώτες ὁ ζυμωτῆς τοῦ ψωμᾶ· ἦταν ἓνα παλικάρι ἀπὸ τὴν Ἑπειρο, μὲ ψηλὸ ἀνάστημα καὶ ὠραῖο πρόσωπο. Τὰ χέρια του, ὡς ἀπάνω, καὶ τὸ στῆθος του ἦταν γυμνά, καὶ ὄλο του τὸ κορμὶ ἔδειχνε λεβεντιὰ καὶ δύναμη.

Ὅταν εἶδε τοὺς δύο ξένους, σίμωσε στὸ λαϊκὸ καὶ τοῦ εἶπε.

«Ξέρεις γράμματα ;»

— «Ναί» ἀποκρίθηκε ὁ λαϊκὸς ταξιδιώτης.

— «Ἐρχεσαι λίγο μαζί μου νὰ σοῦ εἰπῶ κάτι ;»

— «Εὐχαρίστως, παιδί μου». Εἶπε μὲ περιέργεια ὁ ταξιδιώτης.

Ὁ ζυμωτῆς τὸν ὠδήγησε σ' ἓνα ἀπόκεντρο μέρος τοῦ κήπου, πού ἦταν πίσω ἀπὸ τὸ φουῖρνο. Ἐκεῖ κάθισαν καὶ οἱ δύο πάνω σὲ μιὰ πέτρα κάτω ἀπὸ ἓνα μεγάλο καὶ πυκνόφυλλο δέντρο. Ὁ νέος ἔβγαλε ἀπὸ τὸν κόρφο του μιὰ μικρὴ φυλλάδα πολὺ παλιά, πού τὴν εἶχε κρεμασμένη ἀπὸ τὸ λαιμὸ του μὲ λινὴ κλωστή. Ἦταν τοῦ Ρήγα ὁ θούριος· τὸν ἔδωκε στὸν ξένο καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ τοῦ τὸ διαβάσῃ δυνατά.

Αὐτὸς ἄρχισε νὰ ἀπαγγέλλῃ μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ πού ἀναβαν οἱ στίχοι τοῦ Ρήγα σὲ κάθε Ἑλληνικὴ καρδιά. Ὅστερα ἀπὸ λίγο γύρισε τα μάτια του στὸ νέο, κι ἔμεινε μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτό· ὁ νέος ἐκεῖνος εἶχε γίνῃ ἀλλοιωτικὸς. Τὸ πρόσωπό του ἔλαμπε. Ὁ ἐνθουσιασμὸς εἶχε ζωογονήσει τὰ χαρακτηριστικά, καὶ τὰ ἔκαμε πιδ ὄμορφα. Τὰ μισοανοιγμένα χεῖλη του ἔτρεμαν· δάκρυα ἔτρεχαν ἀπὸ τὰ μάτια του.

«Πρῶτῃ φορὰ, παιδί μου, ἄκουσες τοῦ Ρήγα τὸ τραγούδι ;» ρώτησε ὁ ξένος.

— «Ὁχι, ἀποκρίθηκε τὸ παλικάρι· κάθε φορὰ πού περ-

νοῦν ἀπὸ δῶ ἄνθρωποι ποὺ ξέρουν γράμματα, τοὺς παρακαλῶ καὶ μοῦ τὸ διαβάξουν· τὸ ἔχω ἀκούσει πολλές φορές».

— «Καὶ πάντα μὲ τὴν ἴδια συγκίνηση τ' ἀκοῦς;»

— «Ναί, πάντα» ἀποκρίθηκε τὸ ἡπειρώτικο παλικάρι.

Ὅταν ὕστερα ἀπὸ τέσσερα χρόνια, στὰ 1821, βρόντησε τὸ καρυοφύλλι, ὁ ὑπηρέτης τοῦ ψωμάδικου τῆς Μακεδονίας μὲ τὰ δυνατὰ χέρια του δὲ ζύμωνε πιά ψωμιά, τὰ ἤθελε γιὰ ἄλλη δουλειά!...

3. Τί θυσιάζει ὁ κυνηγὸς τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη Γούναρης γιὰ τὴν πατριδα.

Ἀπὸ πολὺ νέος ὁ Γούναρης ἦταν στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη. Ἦταν κυνηγὸς του.

Στὰ Γιάννινα συχνὰ ἔφερε στ' ἀφεντικό του ἀγριόχοιρους, λάφια, πέρδικες, ὀρτύκια.

Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης τώρα μὲ τοὺς Ἀρβανίτες του ἦταν ὄξω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι καὶ πολιορκοῦσε σφιχτὰ τὸ ἥρωικὸ αὐτὸ προπύργιο τῆς Ἑλλάδας. Καὶ τώρα ὁ Γούναρης ἔβγαινε συχνὰ καὶ κυνηγοῦσε στὰ γύρω βουνὰ λαγούς καὶ πουλιά, ἂν καὶ τὰ πουλιά, τὰ περισσότερα, εἶχαν φύγει τρομαγμένα ἀπὸ τὸν κρότο τῶν τουφεκιῶν καὶ τῶν κανονιῶν.

Χρόνια καὶ χρόνια πιστὰ δούλευε ὁ Γούναρης τὸ Βρυώνη. Μὰ ὁ Τουρκαρβανίτης δὲν εἶχε ἐμπιστοσύνη στὸν *Γκιαούρ*, τὸν ἄπιστο, ὅπως λέγουν οἱ Τοῦρκοι τοὺς Χριστιανοὺς.

Γι' αὐτὸ κράτησε στὴν Ἄρτα τὴ γυναῖκα καὶ τὰ τρία μικρὰ παιδιὰ τοῦ Γούναρη καὶ τοῦ εἶπε φοβερίζοντάς τον :

«Κοίταξε, κακομοίρη, μὴν ὑποψιαστῶ τὸ παραμικρὸ

για σένα, γιατί άμέσως θά σφάξω τή γυναίκα σου και τὰ παιδιά σου!

Ένα βράδι ό Γούναρης βρισκόταν όπως πάντα, στη σκηνή μαζί με άλλους Άρβανίτες, πού ήταν στην ύπηρεσία του Όμερ Βρυώνη. Όλοι κοιμώνταν βαθιά. Μόνο ό Γούναρης καθόταν άγρυπνος και συλλογισμένος. Είχε καιρό νά πάρη είδηση από τήν οικογένειά του· λογιής λογιής ύποψίες περνούσαν από τό μυαλό του και τόν βασάνιζαν· μήν άρρώστησαν; μήν έπαθαν τίποτε; Ένας δυνατός άναστεναγμός βγήκε από τὰ στήθη του Γούναρη. Έκείνη τή στιγμή ξύπνησε ό Άλη άγās, πιστός φίλος και σύντροφος του κυνηγού.

«Γιατί δέν πλαγιάζεις νά κοιμηθής;» του λέει. «Τί έχεις κι είσαι έτσι ανήσυχος; πλάγιασε γρήγορα, έτσι κατακουρασμένος πού είσαι ύστερα από τόσους δρόμους στά βουνά όλη τήν ήμέρα».

Ό Γούναρης του ξεμυστηρεύτηκε τόν πόνο του.

Ό Άλη άγās σηκώθηκε, άναψε τό μακρό *τσιμπούκι* του, κι ήρθε και κάθισε κοντά στο Γούναρη.

«Άκουσε» του λέει με χαμηλή φωνή. «Έμεϊς, Γούναρη, φάγαμε μαζί ψωμί κι άλάτι. Γι αυτό δέ σοϋ κρύβω τίποτε. Αϋριο, μεθαϋριο, τὰ βάσανά μας τελειώνουν. Μεθαϋριο στα ξημερώματα θά κάμουμε έφοδο. Οί Ρωμιοί θά γιορτάζουν τὰ Χριστούγενα και θά είναι όλοι στις εκκλησιές· οί *τάμπιες* θά είναι άφύλαχτες, και θά τις πάρουμε εύκολα· ώστε, φίλε μου, ήσύχασε, σέ λίγες μέρες θάμαστε στα σπίτια μας.

Τήν άλλη μέρα πάλι ό Γούναρης βγήκε στο κυνήγι· μα αϋτήν τή φορά ό νοϋς του δέν ήταν πια στο κυνήγι. Οί λαγοί και τὰ πουλιά περνούσαν από μπρός του, μα αϋτός δέ γυρνούσε νά τὰ ιδή. Έτσι πέρασε όλη ή μέρα κι ό Γού-

ναρης δὲν εἶχε τίποτε μέσα στὸν κυνηγετικὸ του σάκκο.

Στὴν ψυχὴ του γινόταν ἕνας ἀγῶνας. Γνώριζε τὸ μυστικό· μ' αὐτὸ μπορούσε νὰ γλυτώσῃ τοὺς πολεμιστὲς τοῦ Μεσολογγίου· μὲ μιὰ λέξη μπορούσε νὰ ἐμποδίσῃ τὴ φριχτὴ καταστροφὴ· μὰ αὐτὴ τὴ λέξη θὰ τὴν ἀκριβοπλήρωνε μὲ τὴ ζωὴ τῆς γυναίκας του καὶ τῶν παιδιῶν του!

Ὁ Γούναρης ζῶντας ἀπὸ μικρὴ ἡλικία στὴν ὑπηρεσία τῶν Τούρκων, δὲν εἶχε πολὺ ζωηρὸ τὸ αἶσθημα πὼς εἶναι Ἕλληνας. Ὁ νοῦς του ἔτρεχε πρὸ πολὺ στοὺς ἀγαπημένους του. «Μεγάλος χαμὸς θὰ γίνῃ στὸ Μεσολόγγι» ἔλεγε μὲ τὸ νοῦ του, «μὰ τί φταίω ἐγώ; Νὰ φανερώσω τὸ μυστικό; Καὶ ἐγὼ θὰ χαθῶ καὶ τὰ παιδιά μου! Δὲ θὰ πῶ τίποτε. Καὶ ἂς γίνῃ στάχι τὸ Μεσολόγγι! Ἐγὼ θὰ γυρίσω στὸ σπίτι μου, θὰ σφίξω στὴν ἀγκαλιά μου τὰ παιδιά μου!»

Τώρα πῆρε πρὸς τὴν ἀπόφασιν· ἡ καρδιά του ξαλάφρωσε· ἀρπάζει τὸ τουφέκι καὶ ρίχνει σ' ἕνα πουλί, ποὺ πέταξε ἀπὸ τὰ χαμόκλαδα· προχωρεῖ μὲ βῆμα γοργὸ καὶ λαφρὸ.

Ἐξαφνα ἀκούει τίς καμπάνες νὰ χτυποῦν σὰ σὲ γιορτή. Εἶναι παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, καὶ στὸ Μεσολόγγι οἱ ἐκκλησίαι προσκαλοῦν τοὺς Χριστιανοὺς στὸν ἔσπερινό

Πρῶτῃ φορὰ στὴ ζωὴ του ἄκουσε τὸ γλυκὸ ἐκεῖνο ἦχο ὁ Γούναρης. Γιατὶ ὁ Τούρκος κατακτητὴς, γιὰ ν' ἀναγκάσῃ τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ξεχάσουν τὴ θρησκεία τους καὶ τὸν ἐθνισμό τους, ἔσπαζε τίς καμπάνες, γκρέμιζε τὰ καμπαναριά, καὶ ἄφινε βωβῆς τίς ἐκκλησίες.

Ὁ Γούναρης μόλις ἄκουσε τὴ χαρμόσυνη ἐκεῖνη καμπανοκρουσία, ἔνοιωσε κάτι παράξενο μέσα στὴν ψυχὴ του. Γιὰ πρώτη φορὰ κατάλαβε καθαρὰ πὼς καὶ αὐτὸς ἦταν Χριστιανός, ἦταν Ἕλληνας, ἦταν ἀδερφὸς ἐκείνων ἐκεῖ

μέσα, πού δὲν ἤξεραν τί καταστροφή τοὺς περίμενε. Ὁ Γούναρης ἔπεσε στὰ γόνατα, κι ἔκαμε τὸ σταυρό του. Ἀμέσως σηκώθηκε ἐπάνω μὲ καινούριο θάρρος.

«Δὲν εἶμαι μονάχα πατέρας», εἶπε μὲ ἀγωνία· «εἶμαι καὶ Χριστιανὸς καὶ Ἕλληνας. Ὁ Θεὸς ἄς φροντίσῃ γιὰ τοὺς δικούς μου. Ἐγὼ θὰ κάμω τὸ χρέος του. Κρατῶ στὰ χέρια μου τὴν τύχη τοῦ γένους μου!»

Καὶ ἀποφασιστικὰ τρόβηξε στὴν ἀκρογιαλιά. Δὲν περπατοῦσε, ἔτρεχε. Ἐκεῖ εἶδε ἀπὸ μακριὰ τὸ γραμματικὸ τοῦ στρατηγοῦ Μακρῆ, πού κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸ Αἰτωλικὸ πῆγαινε στὸ Μεσολόγγι. Εὐθύς ὁ Γούναρης ἔβγαλε τὸ μαντίλι του καὶ τοῦ ἔκαμε σημεῖο νὰ πλησιάσῃ.

Ὁ Γούναρης τοῦ ξεμυστηρεύτηκε ὅλα ὅσα εἶχε μάθει. Ὁ γραμματικὸς ὅμως δὲν τὸν πίστευε κι ὁ Γούναρης γιὰ νὰ τὸν βεβαιώσῃ πὼς εἶναι Χριστιανὸς ἔκαμε τὸ σταυρό του. Μὰ ὁ γραμματικὸς κουνούσε μὲ δυσπιστία τὸ κεφάλι του. Μὴν ἦταν καμιὰ παγίδα, καμιὰ ἀπάτη νὰ ξεγελάσουν τοὺς Ἕλληνες; Ποιὸς ξέρει; Κι ἀλήθεια, πὼς ἓνας Ἕλληνας πολεμιστὴς μποροῦσε νάχῃ ἐμπιστοσύνη στὰ λόγια ἑνὸς ἀνθρώπου, πού ἀπὸ καιρὸ βρισκόταν στὸ στρατόπεδο τῶν Τούρκων καὶ μόνη του φροντίδα εἶχε νὰ στολίζῃ μὲ κυνήγι τὸ τραπέζι τοῦ πασᾶ;

Ὑστερα ἀπὸ πολλοὺς δισταγμοὺς ὅμως οἱ λόγοι, οἱ ὄρκοι, τὰ δάκρυα τοῦ Γούναρη, ἔκαμαν τὸ γραμματικὸ νὰ πιστέψῃ πὼς τοῦ ἔλεγε τὴν ἀλήθεια.

Ὑστερα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα οἱ καμπάνες σήμαναν στὸ Μεσολόγγι· ὄχι ὅμως γιὰ τὴ μεγάλη γιορτή, μὰ γιὰ νὰ γελάσουν τοὺς Τούρκους. Οἱ Τουρκαρβανίτες τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη ὄρμησαν στὰ σκοτεινὰ νὰ κυριέψουν τὸ Μεσολόγγι· μὰ ἀπάντεχα βρῆκαν στίς τάμπιες τοὺς ἥρωες νὰ περιμένουν μὲ τὸ ὄπλο γεμάτο. Φοβερὴ φωτιά τοὺς

περίμενε. Κι ὁ ἐχθρὸς νικημένος καὶ ντροπιασμένος γύρισε τὶς πλάτες κι ἔφυγε.

Τὸ Μεσολόγγι γλύτωσε.

Ὁ Γούναρης ἔκαμε τὸ χρέος του. Ξαναεἶδε ἄραγε τὴ γυναῖκά του καὶ τὰ παιδιὰ του ;

4. Βαγγέλης Ζάππας.

Σ' ἓνα χωριουδάκι τῆς Βορεινῆς Ἡπείρου, στὸ Λάμποβο, σ' ἓνα φτωχόσπιτο γεννήθηκε τὸ 1800 ἓν' ἀγοράκι, πὺν τὸ βάφτισαν Βαγγέλη. Τὸ παιδί σιγά-σιγά μεγάλωνε. Ἦταν ἔξυπνο, ζωηρό, φιλότιμο. Γράμματα δὲν ἔμαθε πολλά, γιατί τὸ μικρὸ χωριὸ μὲ τὰ ἑκατὸ πενήντα σπίτια του δὲν εἶχε σχολεῖο. Ὅσα ἔμαθε, τᾶμαθε μόνος του ἠρωτώντας κάπου κάπου τὸν παπὰ, πὺν τᾶξερε κι αὐτὸς λιγοστά.

Μὰ πὺν πολὺ κι ἀπὸ τὰ γράμματα ὁ Βαγγέλης ἀγαποῦσε τ' ἄρματα· ἀπὸ μικρὸς ἦταν λαμπρὸς σκοπευτής. Δὲν εἶχε βγάλει ἀκόμη τὰ δεκατρία ὅταν τὸν στρατολόγησε ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ὁ Τεπελενλῆς καὶ τὸν ἔστειλε φρουρὰ σ' ἓνα φρούριο, κοντὰ στὰ Γιάννινα. Ἐκεῖ ἔμεινε σωστὰ ἑπτὰ χρόνια ὁ Βαγγέλης. Ἐγινε πὰ εἴκοσι χρονῶν, πρῶτος στὴν παλικαριά καὶ στὴν ἔξυπνάδα.

Τὸ 1820 ὁ Ἀλῆ Πασᾶς σήκωσε ἐπανάσταση ἐνάντια στὸ Σουλτάνο. Ὁ Σουλτάνος ἀρχιστράτηγο ἔστειλε τὸν Πασόμπη μὲ τὴ διαταγὴ νὰ πνίξη τὴν ἐπανάσταση, νὰ πιάση ζωντανὸ τὸν Ἀλῆ Πασὰ ἢ ἂν τὸν σκοτώσουν νὰ τοῦ στείλη τὸ κεφάλι στὴν Πόλη. Τὸ Σούλι τότε ἦταν σκλαβωμένο κι οἱ Σουλιῶτες σκορπισμένοι στὰ Ἐφτάνησα. Ὁ Πασόμπης γνωρίζοντας τὴ φημισμένη παλικαριά τῶν Σουλιωτῶν καὶ θέλοντας πολὺ τὴ βοήθειά τους,

ἔστειλε σι' ὄνομα τοῦ Σουλτάνου μιὰ προκήρυξη στοὺς Σουλιῶτες· μ' αὐτὴ τοὺς ὑπόσχονταν, ἂν τὸν βοηθήσουν στὸν πόλεμο μὲ τὸν Ἄλῃ, νὰ τοὺς δώσῃ ἐλεύθερη τὴν ἥρωική πατρίδα τους. Οἱ Σουλιῶτες, ἐξ αἰτίας τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ στέναξαν στὴν ξενιτιά, κι ὅσοι ἦταν στὴν Κέρκυρα κοίταζαν μὲ λαχτάρα τὰ βουνὰ τοῦ Σουλιῶ.

Ὅσοι ἦταν στὴν Κέρκυρα κοίταζαν μὲ λαχτάρα τὰ βουνὰ τοῦ Σουλιῶ.

πὸν ἔτρεξαν καὶ πολέμησαν ἥρωικά γιὰ τὸ Σουλτάνο.

Μὰ ὁ Πασόμπης δὲν παράδινε τὸ ἀγαπημένο Σούλι στοὺς ἀντρείους πολεμιστές. Οἱ Σουλιῶτες βλέποντας πὼς τοὺς γέλασαν θύμωσαν φοβερὰ. Ὁ πονηρὸς Ἄλῃ Πασᾶς σκέφτηκέ τότε νὰ ὠφεληθῇ ἀπ' αὐτὴ τὴ δυσαρέσκεια γιὰ νὰ πάρῃ τοὺς Σουλιῶτες μὲ τὸ μέρος του. Ἐκάλεσε λοιπὸν τὸν ἀρχηγὸ τῶν Σουλιωτῶν, τὸ Μάρκο Μπότσαρη, στὰ Γιάννινα, στὸ νησάκι τῆς λίμνης, ὅπου τότε εἶχε τὴν κατοικία του. Ἡ συμφωνία ἔγινε ἀμέσως, γιὰτὶ οἱ Σου-

λιώτες ἄλλο δὲ ζητοῦσαν παρὰ τὴν ἐλευθερία τῆς πατρίδας τους. Καὶ τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Νικολάου, 6 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1818, μιὰ φοβερὴ συμπτροσοκρότηση τριακῶσιον σουλιώτικων καρυοφυλιῶν τράνταξε τὸν ἄερα, καὶ τὴ βρονιὴ τους τὴν ἀντιβόησαν τὰ γύρω βουνά. Κι ἀπὸ

τὸ Σουλιώτικο στρατόπεδο μιὰ δυνατὴ φωνὴ φώναξε στὸ σουλτανικὸ στρατόπεδο :

«Αἱ σεῖς, Τοῦρκοι, ἀπὸ τώρα κι ἐδῶ ἔχομε πόλεμο μαζί σας. Σᾶς τὸ λέω καθαρὰ ἐγὼ ὁ Μάρκο-Μπότσαρης γιὰ νὰ μὴ μὲ νομίζετε ἄπιστο».

Κουρτιδου—Κονιδάρη, Ἀναγνωστικὸ ΣΤ', ἔκδ. Α'

2

Ὁ Βαγγέλης σὰν ἔμαθε τί ἔτρεξε, φεύγει ἀπὸ τὸ φρούριο καὶ τρέχει στὸ Μάρκο Μπότσαρη, κι αὐτὸς τὸν δέχεται πρόθυμα στὸ Σουλιώτικο Σῶμα του. Ὁ Βαγγέλης ἦταν τώρα ἓνα ὥραϊο καὶ ψηλὸ παλικάρι, μὲ μάτια ζωηρά, μὲ κορμὶ εὐλύγιστο καὶ εὐκίνητο, ἀληθινὸς λεβέντης. Τέτοια ἀντρεία ἔδειξε ἀμέσως, πὺν ὁ Μπότσαρης τὸν ἔκαμε πρωτοπαλικάρο του. Σ' ὄλους τοὺς κιντύνους, σ' ὄλα τὰ τολμηρὰ κατορθώματα τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, ὁ Βαγγέλης ἦταν τὸ δεξί του χέρι. Ὑστερ ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τοῦ Πέτα ὁ Μάρκος ἀποτραβήχτηκε στὸ Μεσολόγγι καὶ πῆρε καὶ τὸ Βαγγέλη μαζί του.

Τότε ἓνας ἄλλος Σουλιώτης ἀρχηγός, ὁ Καπετὰν Ζέρβας, ἐτοίμασε ἐκστρατεία στὴν Ἡπειρο μὲ διακόσια παλκάρια. Ὁ Βαγγέλης, πὺν πάντα τὸν τραβοῦσε ὁ κιντynos, πῆρε ἄδεια ἀπὸ τὸν Μπότσαρη καὶ πῆγε μαζί του.

Οἱ Ἕλληνες ἔφτασαν στὴ Σπλάντζα, κεφαλοχώρι τῆς Ἡπείρου, σιμὰ στὸν ποταμὸ Ἀχέροντα. Τὸ Σούλι τώρα τὸ εἶχαν οἱ Σουλιῶτες· ἀλλὰ πολὺς τούρκικος στρατὸς τὸ εἶχε περικυκλωμένο ὀλόγυρα. Γιὰ νὰ λυθῆ ἡ πολιορκία ἦταν ἀνάγκη νὰ γίνῃ μιὰ συνεννόηση μὲ τοὺς ἀποκλεισμένους, σὲ ὀρισμένη ἡμέρα καὶ ὥρα αὐτοὶ νὰ χτυπήσουν τοὺς Τούρκους ἀπὸ μέσα ἀπ' τοὺς βράχους τοῦ Σουλιῦ καὶ ὁ Ζέρβας μὲ τὰ παλκάρια του ἀπ' ὄξω ἀπὸ τὸ λόγγο. Ἀλλὰ πῶς νὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ συνεννόηση; Σφιχτὰ περὶζωναν οἱ Τούρκοι τὸ Σούλι καὶ ὁποῖος θὰ τολμοῦσε νὰ περάσῃ ἀνάμεσα ἀπ' τὸ ἐχθρικό στρατόπεδο πῆγαινε σὲ βέβαιο θάνατο.

Ὡς τόσο ἦταν ἀνάγκη, μεγάλη ἀνάγκη, νὰ εἰδοποιηθοῦν οἱ πολιορκημένοι.

«Παιδιά, λέει ὁ καπετὰν Ζέρβας, ποῖος ἀπὸ σᾶς ἀποφασίζει νὰ πάῃ στὸ Σούλι;»

Μιά σιωπή, βαριά σιωπή ξαπλώθηκε στους Σουλιώτες λίγες στιγμές· οὔτε ανάσα δὲν ἀκουγόταν. Ξάφνου, πρόβαλ' ἐμπρὸς ἓνα παλικάρι.

«Ἐγὼ πάω» εἶπε μὲ ἀπόφαση.

Τὸ παλικάρι αὐτὸ ἦταν ὁ Βαγγέλης.

«Παιδιά, λέει ὁ καπετὰν Ζέρβας, ποῖς ἀπὸ σᾶς ἀποφασίζει νὰ πάη στὸ Σούλι;» (σελ. 18).

«Σὰν πάη ὁ Βαγγέλης, πάω κι ἐγὼ μαζί του» λέει ἓνας ἄλλος γενναῖος.

Ὁ καπετὰν Ζέρβας ἔδωκε τοῦ Βαγγέλη ἓνα γράμμα, τοῦ ἔδωκε καὶ μὲ τὸ στόμα ὀδηγίες τί νὰ πῆ καὶ τί νὰ κάνη, καὶ τὰ δυὸ παλικάρια ξεκίνησαν.

«Καλὴ ἀντάμωση, παιδιά».

—«Καλὴ ἀντάμωση, σὲ τοῦτον ἢ στὸν ἄλλο κόσμο! . . .»

Θὰ ξαναγύριζαν ἄραγε, θὰ τοὺς ξανάβλεπαν οἱ συντρόφοι τους;

Ὁ Βαγγέλης δὲν ἦταν μονάχα ἀτρόμητος, μὰ ἦταν

καὶ πολὺ ἔξυπνος. Ἦξερε πὼς ἐκείνον τὸ μῆνα οἱ Τοῦρκοὶ εἶχαν *ραμαζάνι*, πὺ ὅλοι τὴν ἡμέρα ἔμεναν νησιτικοὶ καὶ πὼς ὕστερα ἀπὸ τὸ ἡλιοβασίλεμα οἱ πολιορκητὲς τοῦ Σουλιοῦ, πεινασμένοι καὶ ἀποσταμένοι τὰ παρατοῦσαν ὅλα καὶ ἔπεφταν λιμασμένοι στὸ φαί. Ἐκείνη τὴν ὥρα διάλεξε ὁ Βαγγέλης γιὰ τὸ τολμηρὸ σχέδιό του.

Περνῶντας μὲ προφύλαξη μέσα ἀπὸ ἓνα δάσος σίμωσε μὲ τὸ σύντροφό του στὸ τούρκικο στρατόπεδο, χωρὶς νὰ πάρουν εἶδηση οἱ ἐχθροί. Τώρα ὅμως τὸ μέρος ὡς τὸ Σούλι ἦταν ἀνοιχτὸ καὶ νὰ τί σοφίστηκε ὁ Βαγγέλης. Ἔκοψε ἓνα μεγάλο κλαδί ἀπὸ ἓναν πλάτανο ξαπλώθηκε στὴ γῆ, σκεπάστηκε καλὰ μὲ τὰ πλατιά πλατανόφυλλα καὶ γλυστρώντας προύμυτα, καὶ συρτὰ μὲ τὴν κοιλιά σὰ φίδι, περνοῦσε ἀνάμεσα ἀπ' τὶς τούρκικες τάμπιες. Τὸ ἴδιο ἔκανε κατόπι του καὶ ὁ σύντροφός του.

Οἱ Τοῦρκοὶ ποῦ νὰ ὑποψιαστοῦν τέτοιο ὑπέροτλομo σχέδιο! ὅπως ἦταν πεσμένοι στὸ φαί δὲν κατάλαβαν τίποτε· μὰ κάποιος στρατιώτης κοιτάζοντας κατὰ τύχη στὸν ἀνοιχτὸ κάμπο εἶδε ἓνα παράξενο πρᾶμα: δυὸ πράσινα δέντρα σέρνονταν καὶ γλυστροῦσαν σὰ φίδια.

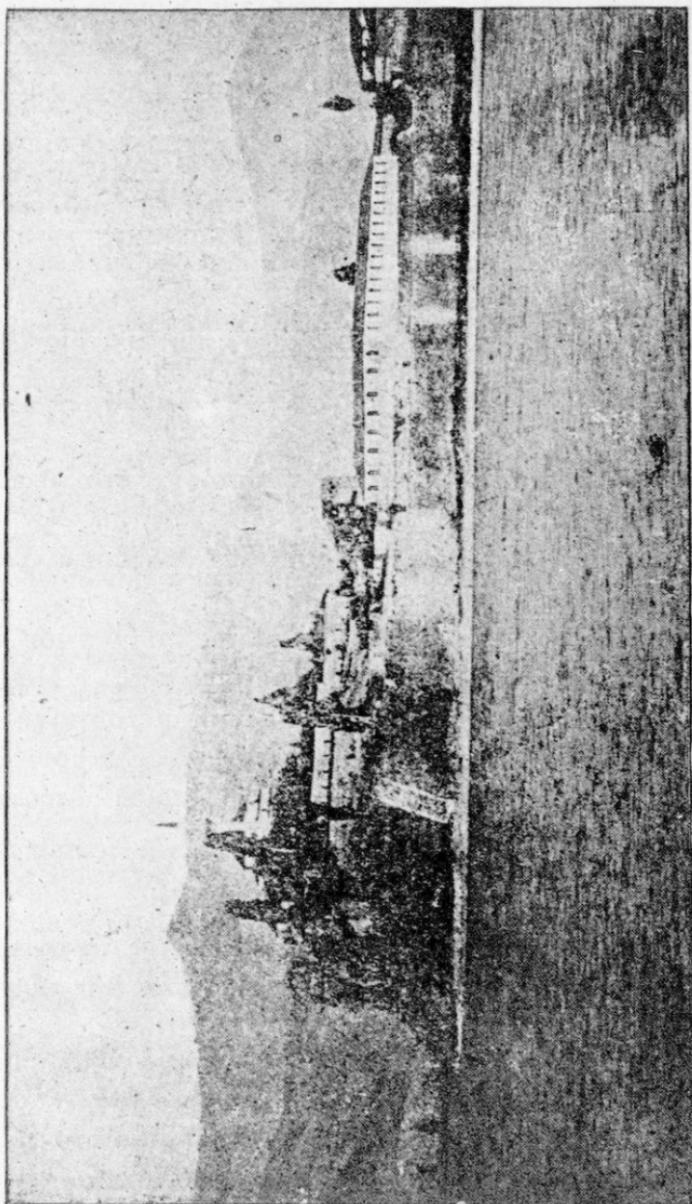
— «Μωρὲ τί εἶν' αὐτό;» φωνάζει στοὺς συντρόφους του· τὰ μάτια μου μὲ γελοῦν ἢ φάντασμα εἶναι;

Κι ὅλοι κοίταξαν μὲ προσοχὴ τὰ δυὸ παράξενα δέντρα ποὺ ὅλο προχωροῦσαν.

«Μωρὲ, τί φάντασμα καὶ ξεφάντασμα;» φωνάζει ἔξωφρα θυμωμένα ἓνας τσαούσης (λοχίας).

«Σουλιῶτες εἶναι, μωρὲ, καὶ πέρασαν μπρὸς στὰ μάτια μας. Φωτιά στὰ σκυλιά!»

Ἄρχισαν νὰ πυροβολοῦν. Μὰ ἦταν πιὰ ἀργά· οἱ δυὸ γενναῖοι σηκώθησαν, πέταξαν τὰ κλαδιά, ὄρμησαν σὲ μιὰ δασωμένη ρεματιά καὶ χάθηκαν ἀπὸ τὰ μάτια τους· σὲ

Τὴν ἐκλείσαν στίλ φυλακῆς τοῦ κάστρου, σὺ νησάκι τῆς Λίμνης, σὶὰ Γιάννινα (σελ. 22).

λίγο άνέβηκαν μιὰ χαρὰ στὸ φρούριο τῆς Κιάφας.

Ἡ φήμη τῆς παλικαριάς τοῦ Βαγγέλη ἔφτασε παντοῦ. Οἱ Τοῦρκοι γιὰ ἐκδίκηση ἔπιασαν τὴ γριὰ τῆ μάνα του στὸ Λάμποβο.

Οἱ συγγενεῖς τῆς τὴ συμβούλευαν:

«Πὲς πὼς δὲν τὸν ξέρεις πιά γιὰ παιδί σου τὸ Βαγγέλη· ξέγραψέ τον νὰ γλυτώσης».

Μὰ ἐκείνη, ἀληθινὴ μάνα ἥρωα, ἀποκρίθηκε.

«Ὁ Βαγγέλης εἶναι παιδί μου, τὸ καλύτερο παιδί μου, τὸ παιδί τῆς καρδιάς μου καὶ μηδὲ τὴν ἐξορία, μηδὲ τὴ φυλακή, μηδὲ τὸ θάνατο φοβοῦμαι· δὲν τὰπαρνιέμαι τὸ παιδί μου!

Τὴν ἔκλεισαν στὶς φυλακὲς τοῦ κάστρου, στὸ νησάκι τῆς λίμνης, στὰ Γιάννινα.

Σὰν τὸμαθε ὁ Βαγγέλης, λυπήθηκε κατάκαρδα, ἀναστέναξε βαθειὰ καὶ εἶπε:

«Ἡ μάνα μου στὴ φυλακὴ γιὰ μένα! Ὁλο μου τὸ αἷμα τὸ χύνω γιὰ νὰ μὴν πέση μιὰ τρίχα τῆς... Μὰ τί ὠφελεῖ αὐτὴ ἡ θυσία! Μανούλα μου, εἶπε μὲ συγκίνηση, —θαρρώντας πὼς τὴ βλέπει μπρὸς του—μανούλα μου, ξέρεις πὼς τὴ ζωὴ μου τὴ χρωστῶ στὴν Πατρίδα· ὑπόφερε καὶ σὺ γιὰ χάρη τῆς!»

Καὶ ξακολούθησε νὰ ρίχνεται στοὺς κιντύνους ὡς ὅτου ἡ Ἑλλάδα ἔγινε ἐλεύτερη.

Ἡ Πατρίδα τίμησε τὸ ἥρωικὸ παιδί τῆς ὅπως τοῦ ἄξιζε. Τοῦ ἔδωκε παράσημα καὶ βαθμούς, καὶ τοῦ χάρισε χωράφια καὶ λιβάδια.

Μὰ ὁ Βαγγέλης ἤθελε ἐνέργεια, ζωὴ, κίνηση· δὲν ἦταν γιὰ καθισιό. Τώρα ποὺ πέρασε ἡ λαχτάρα τῶν κινδύνων, περίσσευσε μέσα του μιὰ δύναμη ποὺ δὲν ἤξερε σὲ τί νὰ τὴ μεταχειριστῆ. Ἦθελε ν' ἀφοσιωθῆ σὲ κάτι πολὺ με-

γάλο, πού νά χρειάζεταιαι ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του.

Τὸ 1832 γύρισε στὸ Λάμποβο· ἔνοιωσε νά ματώνη ἡ καρδιά του βλέποντας τὸ χωριό του σκλαβωμένο. Ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες εἶχε βγῆ ἀπ' τὴ φυλακὴ κι ἡ γριά μάνα του. Ὁ Βαγγέλης φίλησε μὲ δάκρυα τὸ χέρι τῆς, πῆρε τὴν εὐχὴ τῆς, ἔκαμε τὸ σταυρό του καὶ κίνησε γιὰ τὴν ξενιτιά, γιὰ τὴ μακρινὴ Βλαχιά. Ἐφτασε στὸ Βουκουρέστι.

Χρήματα δὲν εἶχε· ἀλλὰ εἶχε μεγάλη πίστη στὴ Θεία Πρόνοια καὶ μεγάλη πεποίθησι στὸν ἑαυτό του. Τότε ἦταν στὴ Βλαχιά χτήματα Ἑλληνικῶν μοναστηριῶν πού οἱ καλόγεροι τὰ νοίκιαζαν σ' ὅσους ἠθελαν νά τὰ δουλέψουν. Τέτοια χτήματα νοίκιασε στὴν ἀρχὴ ὁ Βαγγέλης.

«Ἐδῶ στὴ Βλαχιά», ἔλεγε μὲ τὸ νοῦ του, «τὸ χῶμα εἶναι καρπερὸ καὶ χωρὶς νά τὸ καλοδουλέψῃς· χωρὶς ἄλλο θὰ δώσῃ ἀκόμη περισσότερο καρπὸ σὰν τὸ καλλιεργῆ κανεὶς μὲ μέθοδο καὶ μὲ σύστημα». Αὐτὸ ἔκαμε· κι ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα τοῦ θερισμοῦ κανένα χιτῆμα δὲν παραβγῆκε στὴν ἔσοδεία μὲ τὸ χιτῆμα τοῦ Βαγγέλη.

Ἐπῆρε θάρρος καὶ νοίκιασε κι ἄλλα χτήματα. Τοὺς ντόπιους πού δούλευαν σὰ χωράφια του τοὺς μεταχειρίζοταν ὄχι σκληρὰ σὰ σκλάβους, ἀλλὰ ἡμερα, μὲ φιλικότητα. Ἦταν ταχτικὸς καὶ τίμιος στὶς δοσοληψίες του. Ἐκέρδησε πολλὰ χρήματα· ἐνοίκιασε κι ἄλλα χτήματα κι ἀποφάσισε ν' ἀγοράσῃ καὶ δικὰ του.

Ἦταν στὴ Βλαχιά ἓνα μεγάλο χιτῆμα φημισμένο γιὰ τὴν καρπερὴ γῆ του, μὰ κακότυχο, τὸ Βρεστένι. Ὁ χτηματίας πού τὸ εἶχε, ἀντὶς γιὰ νά πλουτίσῃ, καταστράφηκε καὶ πέθανε ἀπὸ τὸν καημό του. Γιατὶ ἐκεῖ κοντὰ ἦταν ἓνας ποταμὸς πού μὲ τὶς συχνὲς πλημμύρες του σάπιζε τὰ σπαρτὰ ἢ ἄρπαζε τὶς θημωνιὲς καὶ καταπόντιζε τοὺς νερόμυλους.

Ὁ Βαγγέλης τὸ βρῆκε φτηνὸ καὶ τ' ἀγόρασε. Ὅλοι ὄσοι τὸν γνώριζαν κουνούσαν θλιβερὰ τὸ κεφάλι τους καὶ τὸν κακοτύχιζαν.

«Καημένε Βαγγέλη, τοῦ ἔλεγαν, ἐδῶ θὰ βουλιιάξης καὶ σὺ σὰν τὸν ἄλλον!»

— «Θὰ τὸ ἰδοῦμε!» ἔλεγε ὁ Βαγγέλης, σὰν ἀνθρώπος ποὺ ξέρει τί κάνει.

Εἶχε τὸ σχέδιό του καὶ τὸ ἔβαλε ἀμέσως σ' ἐνέργεια. Ἄνοιξε νέο δρόμο στὰ νερά, γύρισε σ' ἄλλο μέρος τὴν κοίτη τοῦ ποταμοῦ· κι ἐπειδὴ ὁ τόπος ἐκεῖ δὲν εἶχε πέτρες γιὰ νὰ κάμη μ' αὐτὲς προχώματα, ἔκοψε μεγάλα δέντρα καὶ μὲ τοὺς χοντροὺς κορμούς τους ἔστησε ἐμπόδιο στὸν ποταμό. Ἔτσι τὸ νερὸ τὸ ἀνυπόταχτο ποὺ ἀγρίευε σὰ θηρίο, αὐτὸς τὸ ἡμέρωσε καὶ ἀπὸ φοβερὸ ἐχθρὸ τὸ ἔκαμε πολύτιμο φίλο. Τίποτε δὲν ἄρπαζε πιά, τίποτε δὲν καταπόντιζε, μόνο πότιζε καὶ ζωογονοῦσε τ' ἀπέραντα χωράφια, γύριζε τὶς ρόδες τῶν νερομύλων καὶ σκόρπιζε πλοῦτη κι εὐτυχία στὸ διάβα του.

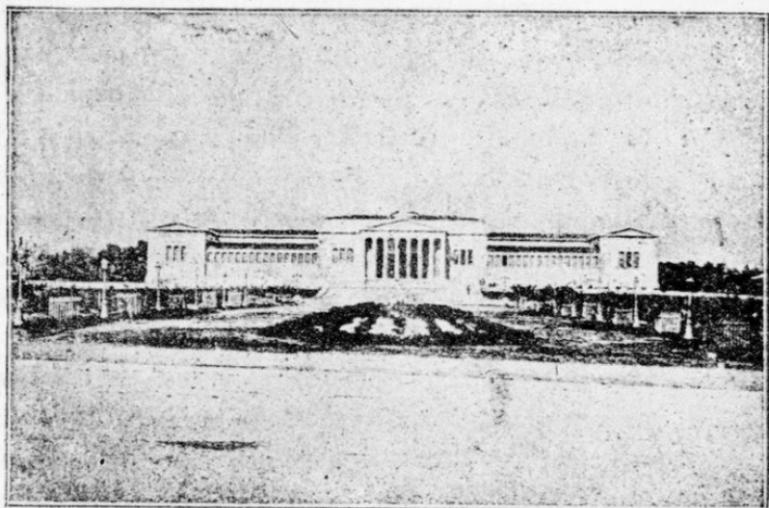
Ὁ Βαγγέλης σιγὰ σιγὰ ἀγόρασε κι ἄλλα χτήματα καὶ ἔγινε βαθύπλουτος.

* *

Ἄλλὰ μέσα στὰ πλοῦτη καὶ στὴν εὐτυχία του δὲν ξέχασε τὴν Πατρίδα. Ἡ ἀγάπη ἔμεινε ἡ ἴδια στὴν καρδιά του, ὅπως καὶ στὰ νιάτα του· τότε τῆς εἶχε δώσει τὴ ζωὴ του· τώρα ἦρθε ἡ ὥρα νὰ τῆς δώσει τὴν παρουσία του.

Ἡ Ἑλλάδα ἔμοιαζε τότε σὰν ἓνα ποὺ σηκώνεται ἀπὸ βαρεῖα ἀρρώστεια· σκλαβιά σὲ Τούρκους τόσους αἰῶνες καὶ πόλεμος φοβερὸς ὀχτῶ χρόνια τὴ γέμισαν μὲ χαλάσματα καὶ συντριμμια· ἡ γῆ ἔμενε χέρσα σὲ πολλὰ μέρη, μὰ κι ὄσοι ἔσπερναν σιτάρι, ὄργωναν τὸ χῶμα μὲ παλαικὰ ἀλέτρια.

Τὴν παραμελημένη γεωργία τῆς Ἑλλάδας σκέφτηκε νὰ βοηθήσῃ ὁ Βαγγέλης· ἤξερε ἀπὸ τὴ δική του πείρα τί δίνει ἡ γῆ σὰν τὴν καλλιεργοῦν μὲ τέχνη. Ἔστειλε λοιπὸν ἓνα μεγάλο ποσὸ χρημάτων στὴν Κυβέρνηση γιὰ νὰ δώσῃ θάρρος στοὺς γεωργοὺς καὶ στοὺς χτηνοτρόφους. Ἔτσι τὸ 1859 ἔγινε μιὰ μεγάλη ἐκθεσὶ· χίλιοι ἐκθέτες

Ἵστερα ἔχτισε ἓνα ὠραῖο καὶ μεγαλόπρεπο χεῖριο κοντὰ στοὺς Σιύλους, ποὺ εἶναι ὡς τὰ σήμερα σιολίδι, τῆς Ἀθήνας τὸ περίφημο Ζάππειο (σελ. 26).

ἀπὸ ὅλες τὶς ἐπαρχίες τῆς Ἑλλάδας ἔστειλαν δείγματα ἀπὸ σιτάρι, κριθάρι, καλαμπόκι, ἐλιές, λάδι, σιαφίδα, κρασιά, ποτά, ὀπωρικά, τυριά, βούτυρα, δέρματα, ζωντανὰ πρόβατα καὶ ἀγελάδες, ἀλέτρια, δρεπάνια, καὶ ὅ,τι ἄλλο ἔχει σχέση μὲ τὴ γεωργία, τὴ χτηνοτροφία καὶ τὴ βιομηχανία. Μεγάλα βραβεῖα πῆραν ὅσοι εἶχαν ἐκθέσει τὰ καλύτερα.

Ὑστερα ἔχτισε ἓνα ὠραῖο καὶ μεγαλόπρεπο χτίριο, κοντὰ τοὺς Στύλους, πού εἶναι ὡς τὰ σήμερα στολίδι τῆς Ἀθήνας, τὸ περίφημο Ζάππειο· αὐτοῦ ὥρισε νὰ γίνεταί κάθε τέσσερα χρόνια μιὰ μεγάλη ἔκθεση ἀπ' ὅλα τὰ προϊόντα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς καὶ θάλασσας.

Τὸ 1865 πέθανε ὁ Βαγγέλης κι ὅταν ἄνοιξαν τὴ διαθήκη του, τότε ὁ κόσμος εἶδε μὲ θαυμασμὸ τί ἀγάπη εἶχε ὁ Ζάππας στὴν Ἑλλάδα. Ὅλη τὴν ἀκίνητη περιουσία του τὴ χάριζε στὸ ἔθνος. Δὲν ξέχασε ὅμως καὶ τὸ φτωχὸ χωριουδάκι του· φρόντισε νὰ μεγαλώσῃ καὶ νὰ στολιστῇ ἡ ἐκκλησιά, νὰ διορθωθῇ τὸ πεσμένο καμπαναριό· μ' ἔξοδά του εἶχε χτίσει σχολεῖο καὶ πλήρωνε τὸ δάσκαλο, γιὰ νὰ μὴ μείνουν ἀγράμματα τὰ πατριωτάκια του στὸ Λάμποβο.

Ἀπ' ὅλα ὅσα εἶχε στὴ διαθήκη του, ἓνα ἔκανε πιὸ βαθιὰ ἐντύπωση, γιατί ἔδειχνε τὴν ψυχὴ πού ὅλο μέγала ὀνειρευόταν καὶ ποθοῦσε : Ὅποιος Ἑλληνας, ἔλεγε ἡ διαθήκη, κάνει μιὰ μεγάλη ἐφεύρεση, ἢ ἓνα μεγάλο κατόρθωμα γιὰ τὴν Πατρίδα, αὐτὸς νὰ στεφανώνεται μὲ χρυσὸ στεφάνι καὶ νὰ παίρνῃ ἓνα μεγάλο βραβεῖο, γιὰ νὰ τὸν ἔχουν παράδειγμα καὶ τᾶλλα παιδιὰ τῆς Πατρίδας».

Σύμφωνα μὲ τὴ διαθήκη του ὕστερα ἀπὸ τέσσερα χρόνια μετακόμισαν τὰ κόκκαλά του ἀπὸ τὴ Βλαχιά καὶ τᾶθαψαν στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου τοῦ Λάμποβου, καὶ τὴν κεφαλὴ του διάταξε νὰ τὴ θάψουν μέσα σ' ἓναν τοῖχο τοῦ Ζαπείου.

Καὶ κάθε διαβάτης ὡς σήμερα ἀφοῦ περάσῃ τὰ μεγαλόπρεπα μαρμαρένια προπύλαια καὶ προχωρήσῃ στὴν ὠραία στρογγυλὴ στοὰ μὲ τίς ψηλὲς κολῶνες, σ' ἓναν τοῖχο δεξιά, σὲ ὕψος ὡς δύο μέτρα, πάνω σὲ μιὰ πλάκα μὲ κόκκινο βαθὺ χρῶμα, πού τὴν περιζώνει μαρμαρένια κορνίζα, κάτω ἀπὸ ἓνα χρυσὸ στεφάνι διαβάξαι :

Ἐνταῦθα κεῖται ἡ κεφαλὴ Βαγγέλη Ζάππαι.

5. Τὸ εἰκόνησμα τῆς Παναγίας.

Εἴμαστε στὸ 1821, στὴ μεγάλη μας Ἐπανάσταση.

Ἐνα μικρὸ χωριὸ στὴν Κρήτη κιντύνευε ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ νὰ πέση στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἦταν λίγοι καὶ οἱ Τοῦρκοι ποὺ ἔρχονταν ἦταν χιλιάδες. Γι' αὐτὸ ἀποφάσισαν νὰ φύγουν.

Κοντὰ στὸ χωριὸ ἦταν μιὰ πολὺ μεγάλη κι ἀπόκρυφη σπηλιά, ποὺ τὸ στόμα τῆς δὲ φαινόταν, χωμένο μέσα σὲ πυκνοὺς καὶ μεγάλους θάμνους. Ἐκεῖ σκέφτηκαν νὰ πᾶν νὰ κρυφτοῦν.

Πῆραν τὰ πράματά τους καὶ ξεκίνησαν, ἦταν ὡς τριακόσιοι. Ἐμπρὸς πήγαιναν οἱ μητέρες μὲ τὰ μωρὰ στὴν ἀγκαλιά· ἀκολουθοῦσαν οἱ γριῆς καὶ οἱ γέροι φορτωμένοι μὲ δέματα ροῦχα καὶ ἄλλα πράματα τῆς πρώτης ἀνάγκης. Ἐπειτα τελευταῖοι ἔρχονταν οἱ ἄντρες καὶ τὰ μεγάλα παιδιὰ μὲ παπλώματα, στρώματα, τροφές, καὶ ὅ,τι ἄλλο πρᾶμα μὲ ἀξία εἶχαν.

Προχωροῦσαν σιωπηλά, χωρὶς λέξη ν' ἀνταλλάξουν, ἀπὸ τὸ φόβο τους μὴ τοὺς πάρουν εἶδηση οἱ Τοῦρκοι καὶ τότε ἦταν χαμένοι.

Ἡ σπηλιά ἦταν ὡς μισὴ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριό. Τόσο μακριὰ ἦταν καὶ οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸ χωριό.

Κόντευαν νὰ φτάσουν στὴ σπηλιά, ὅταν ἔξαφνα ἀκούγεται μιὰ φωνή: «Ἄχ τί ἔπαθα!»

Ὅλοι γύρισαν γιὰ νὰ ἰδοῦν τί συμβαίνει. Φοβήθηκαν μήπως φάνηκαν οἱ ἐχθροί. Ἡ φωνὴ ἦταν τοῦ Μανώλη, ἐνὸς παλικαριοῦ μὲ ψηλὸ ἀνάστημα καὶ μὲ γενναία καρδιά.

Ἡ μητέρα του ποὺ προχωροῦσε μπροστά, μόλις ἄκουσε τὴ φωνή του, ἔτρεξε κοντὰ του τρομαγμένη, καὶ τὸν ἐρώτησε: «Τί ἔπαθες, παιδί μου;»

«Μάνα, ἀποκρίθηκε μὲ τρεμουλιαστή φωνή, λησμόνησα στὸ σπίτι τὸ εἰκόνισμα τῆς Παναγίας!»

Ἡ μητέρα ταράχτηκε καὶ κιτρίνισε. Τὰ γόνατά της λύθηκαν καὶ μὲ μισοσβημένη φωνὴ τὸν ρωτᾷ :

«Καὶ τώρα, Μανώλη μου;»

«Τώρα, ἀποκρίθηκε ὁ Μανώλης» κοιτάζοντας τὴ μητέρα του στὰ μάτια γιὰ νὰ ἰδῆ τί ἐντύπωση θὰ τῆς ἔκαναν τὰ λόγια του: «Τώρα θὰ γυρίσω στὸ σπίτι νὰ τὸ πάρω».

Σὰν ἄκουσε αὐτὰ τὰ λόγια ἡ δυστυχημένη μητέρα, ἔγινε πιὸ κίτρινη, τὰ πόδια της μόλις τὴν κρατοῦσαν, καὶ ἡ καρδιά της χτυποῦσε δυνατά. Ὁ κίντυνος τώρα ἦταν μεγαλύτερος. Ὡς πού νὰ φτάσῃ στὸ χωριὸ ὁ Μανώλης οἱ Τοῦρκοι θὰ ἦταν πολὺ κοντὸ καὶ θὰ τὸν ἔβλεπαν.

«Παιδί μου, Μανώλη μου, μὴν τὸ κάμῃς...» αὐτὲς τὶς λέξεις μόνο μπόρεσε νὰ εἰπῆ ἡ μητέρα.

— «Θὰ γυρίσω, μανούλα μου, στὸ χωριό. Εἶναι μεγάλο κρῖμα ν' ἀφήσω τὴν Παναγιά μας στὰ χέρια τῶν ἀπίστων!»

Καὶ πάλι μὲ μάτια δακρυσμένα καὶ μὲ λυπερὴ φωνὴ τὸν παρακαλεῖ ἡ μητέρα του νὰ μὴ φύγῃ. Μὲ τὴ φαντασία της νόμιζε πὼς τὸν βλέπει ξαπλωμένο καταγῆς, νεκρό, βουτηγμένο στὸ αἷμα.

«Μανώλη» τοῦ εἶπε ἕνας γέρος σφίγγοντας τὸ χέρι του: «Ὅ,τι ἔγινε, ἔγινε, Θὰ χάσῃς τὴ μάνα σου, ἂν φύγῃς· θὰ πεθάνῃ ἀπὸ τὸ φόβο της γιὰ σένα».

Ὁ Μανώλης τράβηξε ἡσυχᾶ τὸ χέρι του ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ γέρου καὶ μὲ φωνὴ συγκινημένη τοῦ λέει: «Αὐτὸ τὸ εἰκόνισμα ἔχει μεγάλη ἀξία γιὰ μᾶς. Τὸ ἔχομε περισσότερο ἀπὸ διακόσια χρόνια στὸ σπίτι μας. Θυσιάζω τὴ ζωὴ μου, μὰ δὲν τὸ ἀφίνω στὰ χέρια τῶν Τοῦρκων».

Καὶ σὰ νὰ ἠλεκτρίστηκε μὲ τὰ ἴδια του τὰ λόγια, ἔφυγε τρέχοντας πρὸς τὸ χωριὸ μ' ὅλη τὴ δύναμή του, χωρὶς

οὔτε μιὰ φορὰ νὰ γυρίσῃ τὰ βλέμματά του στὴ μητέρα του. Φοβόταν μήπως ὄ,τι δὲν κατώρθωσαν τοῦ γέρου τὰ λόγια, κατορθώσουν τὰ δακρυσμένα μάτια τῆς μητέρας του!

Ἡ δυστυχησμένη μητέρα ἄφωνη καὶ ἀκίνητη παρακολουθοῦσε μὲ τὰ μάτια τὸ Μανώλη. Στάθηκαν κι οἱ ἄλλοι χωρικοὶ γιὰ νὰ ἰδοῦν τί θ' ἀπογίνη!

Σὰ χελιδόνι γρήγορος ὁ Μανώλης περνοῦσε φράχτες καὶ βράχους, πηδοῦσε λάκκους καὶ χαντάκια γιὰ νὰ συντομέψῃ τὸ δρόμο. Κοντεύει νὰ φτάσῃ στὸ χωριό. Λίγο ἀκόμη καὶ θὰ κρυφτῆ πίσω ἀπὸ τὰ πρῶτα σπίτια τοῦ χωριοῦ.

Ἡ στιγμή αὐτὴ ἦταν φοβερὴ γιὰ τὴ μητέρα. Εἴκοσι, δέκα, πέντε βήματα ἀκόμη καὶ δὲ θὰ τὸν βλέπῃ πιά, θὰ τὸν χάσῃ ἴσως γιὰ πάντα. Ὡς τώρα κρατοῦσε τὰ δάκρυά της. Τώρα ὅμως ποὺ δὲν ἔβλεπε, τὰ μάτια της ἔτρεχαν βρῦση, καὶ φώναζε κλαίοντας. «Μανώλη μου! παιδί μου!»

Οἱ ἐχθροὶ εἶχαν μπῆ στὸ χωριό καὶ βλαστημοῦσαν, γιὰ τὸ βρῆκαν ἔρημο καὶ γυμνὸ ἀπὸ κάθε πρᾶμα. Περίμεναν νὰ βροῦν πολλὰ λάφυρα καὶ ὅμως τίποτε!... Οἱ Χριστιανοὶ ὅλα τὰ πῆραν στὸ φευγιό τους».

Ὁ Μανώλης δὲν ἔβλεπε ἀκόμη τοὺς ἐχθρούς, ἄκουε ὅμως τὶς φωνές τους. Μὰ δὲ δειλίασε. Μπῆκε γρήγορα στὸ μικρὸ σπίτι του, πῆρε ἀπὸ τὸ βαθούλωμα τοῦ καπνισμένου τοίχου τὸ εἰκόνημα καὶ τὸ φίλησε μὲ εὐλάβεια μεγάλη.

Καὶ τὴ στιγμή ἐκείνη θυμήθηκε τὰ λόγια τοῦ γέρου: «Θὰ χάσῃς τὴ μάνα σου ἂν φύγῃς». Κοιτάζει τὸ εἰκόνημα τῆς Παναγίας, τὴν παρακαλεῖ νὰ τὸν βοηθήσῃ καὶ βγαίνει ἀπὸ τὸ σπίτι τρέχοντας σὰν πουλι πρὸς τὴ μητέρα του.

Στιγμὲς πέρασαν ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ἡ μητέρα του ἄρχισε νὰ φωνάζῃ κλαίοντας. Στιγμὲς ἦταν, μὰ ἡ μητέρα του νόμισε πὼς πέρασαν χρόνια ὀλόκληρα ἀπὸ τὴ στιγμή

πού τὸν ἔχασε ἀπὸ τὰ μάτια της. Μόνη αὐτὴ ἄκουε τουφεκιές, ἔβλεπε γιαταγάνια ν' ἀστράφτουν, ἔβλεπε αἵματα νὰ τρέχουν... ἐνῶ οἱ ἄλλοι οὔτε ἄκουαν, οὔτε ἔβλεπαν τίποτε...

Ἐξαφνα χαρούμενες φωνές ἀκούστηκαν παντοῦ. Ὁ Μανώλης φάνηκε ἀπὸ μακριά. Ἡ μητέρα σφούγγισε τὰ μάτια της γιὰ νὰ βλέπη πιὸ καθαρά.

Ἐνα «Γεῖά σου Μανώλη!» βγῆκε ἀπ' ὅλα τὰ στόματα. «Ἡ Παναγιά μαζί σου» εὐχήθηκε μεγαλόφωνα ἡ μητέρα...

Καὶ ὁ Μανώλης ἔτρεχε, ἐρχόταν. Μὰ νά, τρομερὸ θέαμα, φοριχτὸ γιὰ ὅλους, κεραυνὸς γιὰ τὴ μητέρα. Οἱ Τοῦρκοι φτάνουν στὰ τελευταῖα σπίτια τοῦ χωριοῦ. Σὲ λίγο θὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ χωριό, θὰ ἰδοῦν τὸ Μανώλη, θὰ ἰδοῦν καὶ τοὺς ἄλλους χωρικούς. Καὶ τότε;...

Ὅλοι τρέμουν ἀπὸ τὸ φόφο τους, δὲν ἀναπνέουν πιὰ καὶ ἡ μητέρα φαίνεται σὰν πεθαμένη. Μὰ ὁ Μανώλης πετᾷ, δὲν πατεῖ πιὰ στὴ γῆ. Νομίζει κανεὶς πὼς δύναμη θεϊκὴ τὸν σπρώχνει πρὸς τὰ ἔμπρός. Ὁ Μανώλης ἔρχεται. Ὁ Μανώλης ἦρθε.

Τρέχουν ὅλοι στὴ σπηλιά. Ἐκεῖ μέσα κρύβονται καλὰ καὶ δὲν ἔχουν πιὰ κίντυνο.

6. Θρησκεία τῆς ἀγάπης.

1. Δυὸ ἀδέρφια.

Μιὰ φορὰ—πέρασαν ἀπὸ τότε πολλὰ χρόνια—ζοῦσαν στὴν Ἁγία Μαύρα, τὴ σημερινὴ Λευκάδα, δυὸ ἀδέρφια πολὺ ἀγαπημένα.

Ὁ πιὸ μεγάλος ἀδερφός, ὁ Πέτρος, ἀπὸ μικρὸ παιδί

ταξίδεψε μαζί με τὸν πατέρα του, ποὺ ἦταν καπετάνιος σὲ δικό του καράβι.

Ὁ ἄλλος ἀδερφός, ὁ Θανάσης, ἦταν παιδί τῆς στεριᾶς. Ἡ χαρά του ἦταν νὰ καλλιεργῇ τὰ χτήματά τους.

Σὰν πέθανε ὁ πατέρας τους στὴ θέση του μπῆκε ὁ Πέτρος.

Ὅταν γύριζε ἀπὸ τὰ μακρινὰ ταξίδια κουρασμένος ἀπὸ τὶς κακοπάθιες καὶ τοὺς κιντύνους τῆς θάλασσας, πῆγαινε στὸ σπίτι τοῦ ἀδερφοῦ του κι ἔμενε ἐκεῖ λίγες μέρες γιὰ νὰ ξεκουραστῇ.

Τὸ σπιτάκι του γεμάτο ἀπὸ λογιῆς λογιῆς λουλούδια μ' ὄλους τοὺς χρωματισμοὺς καθρεφτιζόταν χαρωπὸ στὴν ὀμορφὴ ἀκροθαλασσιά.

Λίγο πρὶν πέρα σ' ἓνα καταπράσινο κι ἀμπελοσκεπαμένο ψήλωμα ἦταν χτισμένη μιὰ κάτασπρη ἐκκλησίτσα.

II Οἱ πειρατές.

Ἐκεῖνον τὸν καιρὸ ὅλα τὰ βορεινὰ ἀκρογιάλια τῆς Ἀφρικῆς, τὸ Τούνεζι, τὸ Ἀλγέρι καὶ τὸ Μαρόκο ἦταν γεμάτα ἀπὸ πειρατές.

Οἱ φοβεροὶ αὐτοὶ ληστὲς τῆς θάλασσας εἶχα στενόμακρο καὶ γοργοθάλασσα καράβια ὀπλισμένα με κάθε λογιῆς ὄπλα καὶ με κανόνια.

Οἱ πειρατὲς παραφύλαγαν στὰ πέλαγα ἢ σὲ κρυφὰ λιμάνια μὴ φανῆ κανένα ἐμπορικὸ καράβι. Καὶ μόλις τὸ ξάνοιγαν ἀπὸ μακριὰ ἔβραζαν πλώρη ἴσια καταπάνω του. Σὲ λίγο ἔπεφταν δίπλα του, πιανόνταν με τοὺς γάντζους καὶ σὰν τὶς γάτες σκορφάλωναν καὶ χιμοῦσαν μέσα με τὰ τεκούρια στὸ χέρι.

Τρομερὸ φονικὸ πάλαμα ἄρχιζε τότε. Ἄν νικοῦσαν

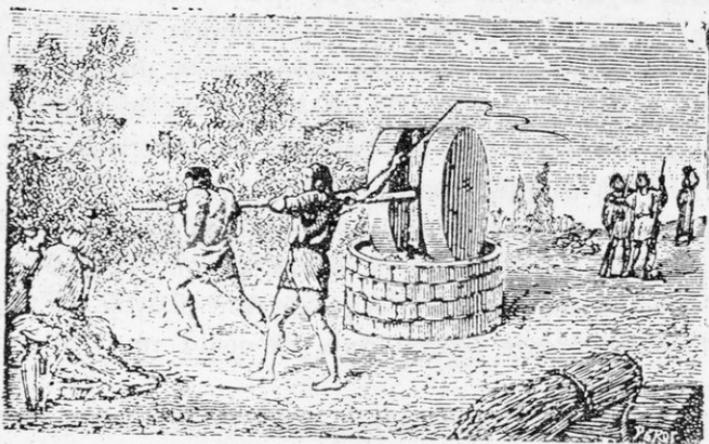
οι Έλληνες, γιατί τὰ περισσότερα καράβια πὺ ἀρμένιζαν τότε σ' αὐτὴ τὴ θάλασσα ἦταν ἑλληνικά, ξακολοθοῦ-

Ἄλλοι ναῦτες του σκοτώθηκαν, ἄλλοι πιάστικαν σκλάβοι
καὶ μόνο λίγοι ξέφυγαν (σελ. 33).
σαν τὸ ταξίδι τους. Ἄν ὅμως νικοῦσαν οἱ πειρατὲς πε-

τοῦσαν στή θάλασσα τοὺς σκοτωμένους καὶ τοὺς βαριά πληγωμένους, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐπαιρναν σκλάβους, τοὺς ἔρριχναν ἄλυσσοδεμένους στὸ ἀμπάρι καὶ στὸ πρῶτο λιμάνι τῆς Ἀφρικής, ἢ, ὅπως ἔλεγαν τότε, τῆς Μπαρμπαντιᾶς, τοὺς ἐβγαζαν καὶ τοὺς πουλοῦσαν σκλάβους.

Τὸ καράβι τοῦ καπετὰν-Πέτρου πολλές φορές ἀπάντησε στὰ ταξίδια του πειρατές, μὰ πότε κατόρθωνε νὰ τοὺς

Ἡ χαρά του ἦσαν νὰ βασανίξῃ τοὺς δυστυχισμένους σκλάβους (σελ. 34).

ξεφύγῃ μὲ τὴ γρηγοράδα του, πότε τοὺς ἔσπαζε κατάρτια καὶ τιμόνι καὶ πότε τοὺς βούλιαζε μὲ τὶς κανονιές του. Μιὰ φορὰ ὅμως τὸ ἔβαλαν στή μέση πολλὰ Τουνέζικα καράβια. Ἡρωικὰ πολέμησε, μὰ ἐπὶ τέλους νικήθηκε. Ἄλλοι ναῦτες του σκοτώθηκαν, ἄλλοι πιάστηκαν σκλάβοι καὶ μόνο λίγοι πρόφτασαν καὶ ξέφυγαν κρυφὰ μὲ μιὰ βάρκα κι ἔφεραν τὸ θλιβερὸ μῆνυμα στή Λευκάδα.

Ὁ Θανάσης σὰν ἔμαθε τὸ μεγάλο δυστύχημα ἦταν ἀπαρηγόρητος.

Κουρτίδου—Κονιδάρι, Ἀναγνωστικὸ ΣΤ', ἔκδ. Α'.

III. Τὰ βάσανα τῆς σκλαβιάς.

Ὁ Πέτρος πληγώθηκε καὶ πιάστηκε σκλάβος.

Οἱ πειρατὲς κατάλαβαν πὼς αὐτὸς ἦταν καπετάνιος τοῦ καραβιοῦ· τὸν παριποιήθησαν μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τὸν πουλήσουν ἀκριβά.

Καὶ εἶχαν δίκιο. Ὁ Πέτρος ἦταν νέος, καὶ πολὺ δυνατός, ποὺ μποροῦσε νὰ βαστάξῃ σὲ βαριεὲς δουλειές.

Πολλοὶ ζήτησαν νὰ τὸν ἀγοράσουν, μὰ σὰν ἄκουαν τὴν τιμὴ ἔφευγαν. Στὸ τέλος βρέθηκε ἓνας πλούσιος νέος, ὁ Χασάν, μέτρησε ὅσα τοῦ ζήτησαν καὶ τὸν πήρε.

Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἄρχισαν γιὰ τὸν ἄμοιρο τὸν πλοίαρχο οἱ μαῦρες μέρες τῆς σκλαβιάς. Δούλευε ἀπὸ τὰ ξημερώματα ὡς τὴ νύχτα σὲ δουλειεὲς πολὺ βαριεὲς.

Ὁ καυτερὸς ἥλιος τῆς Ἀφρικῆς τοῦ φλόγιζε τὸ κεφάλι. Ὁ ἰδρωτας ἔτρεχε ποτάμι ἀπὸ τὸ σῶμα του. Τὰ γόνατά του λύγιζαν.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἐπιστάτες, ὁ πιὸ ψηλὸς καὶ ἀγριοπρόσωπος, ξεχώριζε ἀπὸ τοὺς ἄλλους· ἦταν ἀληθινὸ θεοῖο. Ἡ χαρὰ του ἦταν νὰ βασανίξῃ τοὺς δυστυχημένους σκλάβους. Ἦταν Χριστιανὸς πρῶτα· τὸν εἶχαν πιάσει καὶ αὐτὸν σκλάβο· καὶ γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὰ βάσανα καὶ ἀπὸ συμφέρο, ἀρνήθηκε τὴν πίστη του.

Μιά μέρα ἐκεῖ ποὺ δούλευε ὁ Πέτρος, ἄκουσε σιτὸ πλαγινὸ χιτῆμα μιὰ φωνή, κάποιου ἄλλου σκλάβου βέβαια, ποὺ τραγουδώντας ἔλεγε :

Σκλάβος βαρυσταστέναξε καὶ ἐστάθη τὸ καράβι
καὶ ὁ καπετάνιος τᾶκουσε ἀπὸ ψηλά ἀπ' τὴν πρύμη,
— Ἐκεῖνος ποὺ ἀναστέναξε καὶ τὸ καράβι ἐστάθη,
ἂν εἶν' ἀπὸ τοὺς ναῦτες μου, μιστὸ θὰ τ' αὐγατίσω·
καὶ ἂν εἶν' ἀπὸ τοὺς σκλάβους μου θὰ ἰδῇ τὴ λευτεριά του.

— Ἐγώ μαι ποὺ ἀναστέναξα κι ἐστάθη τὸ καράβι,
τὸν πόνο μου, τὴν τύχη μου κανεῖς νὰ μὴν τὰ πάθη·
πολλὲς φορὲς τραγουδήσα τὴ δόλια μου τὴ μοῖρα,
γιὰ νὰ πιτύχω λευτεριά καὶ λευτεριά δὲν εἶδα·

ἄς τραγουδήσω κι ἄλλη μιὰ τὸ μαῦρο μου τραγούδι·
τρεῖς μέρες ἦμουν νιόγαμπρος, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες
τὴν τρίτη νύχτα ἔπessa στ' ἀράπικα τὰ χέρια,
καὶ σκλάβο μὲ πουλήσανε στῆς Μπαρμπαριᾶς τὰ μέρη·
δώδεκα χρόνους πέρασα, στοὺς δεκατρεῖς ἐμπῆκα,
δώδεκα δέντρα φύτεψα στὴ φυλακὴ ποὺ μ' εἶχαν
κι ἀπ' ὅλα ἔφαγα καρπὸ μὰ λευτεριά δὲ βρῆκα·
γι' αὐτὸ βαρυναστέναξα κι ἐστάθη τὸ καράβι.

— Σκλάβο, μακριὰ εἶν' ὁ τόπος σου, μακριὰ τὸ σπιτικό σου;

— Ἄν εὔρω ἄλογο γρήγορο θὰ φτάσω σὲ μιὰ μέρα·

ἂν εὔρω ἄλογο ὀκνό, φτάνω σὲ τρεῖς ἡμέρες.

— Σκλάβε, γύρνα στὸν τόπο σου, γύρνα στὸ σπιτικό σου.

IV. Ἡ ἀπελπισία.

Δάκρυα ἀνέβηκαν στὰ μάτια τοῦ Πέτρου. Θυμήθηκε
μὲ πιὸ πολλὴ λαχτάρα τὸ καράβι του, τὴ λευτεριά τῆς
θάλασσας, τὴν εὐτυχισμένη ζωὴ τοῦ σπιτιοῦ του.

Ἀπὸ τὴ μαύρη μέρα τῆς σκλαβιάς χρόνια ὀλόκληρα
δὲν εἶχε πατήσει σ' ἐκκλησιά. Χριστούγεννα, Λαμπρὴ ντυ-
μένος σὰ ζητιάνος, πάντα δουλειά.

Ἀπὸ τὴ λύπη καὶ ἀπὸ τὴν κούραση τὴν πολλὴ ὁ Πέ-
τρος ἀδυνατίσε κι αἰσθανόταν πὼς μ' αὐτὴ τὴν πολυβα-
σανισμένη ζωὴ θὰ πέθαινε γρήγορα.

Μιὰ μέρα πῆγε ὁ Χασάν στὸ χτήμα του.

Εἶδε τὸν Πέτρο χλωμὸ κι ἀρρωστημένο· μὰ ἀντὶ νὰ
συμπονέση τὸ ὄμορφο καὶ δυνατὸ παλικάρι, ἀγρίεψε·

«Κροῖμα στὰ φλουριά, ποὺ ἔδωκα γιὰ σένα, εἶπε, γιατί

σ' ἀκριβοπλήρωσα' ἂν ψοφήσης, χάνω τὰ λεφτά μου».

Ὁ Πέτρος σήκωσε περήφανα τὸ κεφάλι του καὶ εἶπε:

— «Μὲ τὴ δουλειά μου, τὴν πιστὴ δουλειά μου, ἔβγαλα μὲ τὸ παραπάνω ὅσα ἔδωκες νὰ μ' ἀγοράσης. Μπορῶ λοιπὸν ἐλεύθερα νὰ πεθάνω, καὶ θέλω νὰ πεθάνω, νὰ γλυτώσω ἀπ' αὐτὸ τὸ μαρτύριο».

— «Σὺ μορεῖ νὰ θέλῃς νὰ πεθάνῃς, τοῦ λέει σκληρὰ ὁ Χασάν, μὰ ἐμένα δὲ μὲ συμφέρει' μορεῖς νὰ μὲ δουλέψῃς ἀκόμα. Χτὲς ἴσα ἴσα πέθανε ὁ περιβολάρης μου. Νᾶρθῃς ἐσὺ στὴ θέση του».

Αὐτὸ κι ἔγινε. Ὁ Πέτρος πῆγε στὸ περιβόλι τοῦ σκληροῦ Χασάν' ἐκεῖ μέσα μέρα μὲ τὴν ἡμέρα ἄρχισε νὰ καλυτερεύῃ, γιατί καὶ ἡ δουλειὰ ἦταν πολὺ ἐλαφρύτερη κι ὁ ἀγαπημένος καὶ δροσολοισμένος ἀέρας τῆς θάλασσας τὸν ἐζωντάνευε.

V. Μία ψεύτικη ἐλπίδα.

Πικρὰ θρήνησε τὸν ἀδερφό του ὁ Θανάσης, γιατί στὴν ἀρχὴ εἶπαν πὼς σκοτώθηκε ὁ καπετὰν Πέτρος. Μὰ ὅταν ἔμαθε πὼς ζῆ κι εἶναι σκλάβος στὴν Μπαρμπαριά:

«Σ' εὐχαριστῶ, Θεέ μου» εἶπε. «Μεγάλο κακὸ εἶναι καὶ ἡ σκλαβιά, μὰ ὄχι ὅσο ὁ θάνατος. Ἀπὸ τὴ σκλαβιά μπορῶ νὰ τὸν ἐλευτερώσω».

Ὁ Θανάσης ἔμαθε σὲ κάμποσον καιρὸ ἀπὸ κάποιο σκλάβο, ποὺ κατόρθωσε νὰ ξεφύγῃ, πὼς ὁ ἀδερφός του βρισκόταν στὸ Ἀλγέρι. Ἀμέσως στέλνει ἐκεῖ ἄνθρωπο μπιστεμένο του μὲ πολλὰ φλουριά.

Μὰ ὁ Χασάν ἔσπρωξε περήφανα μὲ τὸ πόδι του τὰ φλουριά καὶ εἶπε:

«Τί μοῦ μιλάς γιὰ χρήματα; Χρήματα ἔχω πῶς πολλὰ

ἀπὸ σᾶς. Κράτησε τὰ λεφτά σου κι ἐγὼ τὸ σκλάβο μου»
καὶ τοῦ γύρισε τὴ ράχη.

«Ἀλίμονο!» εἶπε στὸ Θανάση ὁ μπιστεμένος του φέρ-
νοντας πίσω τὰ φλωριά. «Ὁ Χασάν δὲν εἶναι ἄνθρωπος,
εἶναι θηρίο· καὶ τὰ θηρία θέλουν αἷμα κι ὄχι χρυσάφι».

Ἄπὸ τότε πιά ὁ Θανάσης δὲν εἶχε καμιὰ εἶδηση
γιὰ τὸν ἀδερφό του.

VI. Πιστὸς στὴ θρησκεία του.

Ὁ Χασάν ἦταν φανατικὸς στὴ θρησκεία του.

Πολλὲς φορές πήγαινε ἐπίτηδες στὸ περιβόλι καὶ προσ-
παθοῦσε πότε μὲ τὸ καλὸ καὶ μὲ πολλὰ ταξίματα καὶ πότε
μὲ τὸ κακὸ νὰ πείσῃ τὸν Πέτρο, ν' ἀλλάξῃ θρησκεία.

«Ὅχι» τοῦ ἔλεγε ἀκλόνητος ὁ σκλάβος.

Ὁ Χασάν σούφρωνε τὰ φρύδια του κι ἔφευγε θυμω-
μένος.

Ἔτσι περνοῦσε ὁ καιρὸς κι ὁ ἕνας χρόνος ἔφερνε τὸν
ἄλλο.

VII. Σκλάβος καὶ ἀφέντης.

Ἐνα βράδυ πού ὁ Πέτρος τριγύριζε στὸ περιβόλι του
ἀκούει ἔξαφνα φωνὲς πνιγμένες «Βοήθεια βοήθεια, μὲ
σκοιτώνουν!»

Ὁ Πέτρος ἀρπάζει ἀπὸ μιὰ γωνιά ἕνα τσεκούρι καὶ
ὀρμᾷ πρὸς τὸ μέρος ἀπ' ὅπου ἔρχονταν οἱ φωνές. Πέντε
ἔξι σκλάβοι κρατοῦσαν δυνατὰ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια
ἐνὸς ἀνθρώπου ξαπλωμένου καταγῆς καὶ ὁ σκληρὸς ἐπι-
στάτης, γονατισμένος στὸ στήθος του τὸν σφιχτόδενε
μὲ γερὸ σχοινί.

Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦταν ὁ Χασάν· φώναζε καὶ
σπαρτάριζε σὰν ψάρι.

Ὁ Πέτρος δὲ χάνει καιρό. Σὰν ἀληθινὸ παλικάρι ποὺ ἦταν, ὀρμᾶ καταπάνω τους. Μὲ μιὰ γερῆ τσεκουριά ρίχνει κάτω ἀναίσθητο τὸν ἐπιστάτη.

Οἱ ἄλλοι σύντροφοί του ξαφνισμένοι ἀφίνουν τὸ Χασάν, ὀρμῶν νὰ χτυπήσουν τὸν ξένο, μὰ ὁ Πέτρος σὰ λιοντάρι ἀγριεμένο κουνάει δεξιὰ κι ἀριστερὰ τὸ δίκοπο τσεκούρι μὲ τὸ ἀτσαλένιο τοῦ χέρι, καὶ κανεὶς δὲν τολμᾷ νὰ πλησιάσῃ. Πληγώνει δύο, κι οἱ ἄλλοι καταφοβισμένοι γίνονται ἄφαντοι. Τότε τρέχει, λύνει τὰ δεσμὰ τοῦ Χασάν καὶ μὲ προσοχὴ τὸν σηκώνει ἀπάνω.

Ὁ Χασάν μουδιασμένος ἀπὸ τὸ δέσιμο ἔσφιξε τὸ χέρι τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ εἶπε :

«Σ' εὐχαριστῶ. Ποτὲ δὲ θὰ λησμονήσω πὼς σοῦ χρωστῶ τὴ ζωὴ μου».

VIII. Ἡ ἀντέχρα.

Ὁ Χασάν γύρισε σιγὰ σιγὰ στὸ σπίτι τοῦ συλλογισμένου. Μαζί του πήγαινε γιὰ καλὸ κακὸ κι ὁ Πέτρος.

Σὰν ἔφτασαν ἐκεῖ, λέει στὸν πλοίαρχο :

«Σ' ἐπῆρα σκλάβο καὶ σὲ βασάνισα· μὲ τὸν ἴδρωτά σου ἔβρεξες τὸ χῶμα τῶν χωραφιῶν μου· μὲ τὰ δάκρυά σου ἔβρεξες τὸ ξερόψωμο ποὺ σὲ τάγιζα! Σὲ βασάνισα καὶ σὺ μοῦ γλύτωσες τὴ ζωὴ, μὲ κίντυνο τῆς δικῆς σου. Ἀπὸ σήμερα δὲν εἶσαι πιά σκλάβος μου, εἶσαι ἀδερφός μου. Ἡ μισὴ περιουσία μου εἶναι δική σου. Θὰ γίνης καὶ σὺ ἄρχοντας τοῦ τόπου μου. Ἄχ, νὰ γινόσουν καὶ Μουσουλμάνος!»

— «Οὔτε τὴν πίστη μου ἀρνιέμαι, οὔτε πληρωμὴ θέλω γιὰ ὅ,τι ἔκαμα» εἶπε ὁ Πέτρος.

Ὁ Χασάν ἔσκυψε κάτω τὸ κεφάλι λυπημένος, γιατί ὁ Πέτρος δὲν ἤθελε ἀνταμοιβή.

Ἐξαφνα σήκωσε τὰ μάτια του στὸν πλοίαρχο καὶ τοῦ λέει.

«Ὁρκίζομαι στὸν προφήτη μου πὼς θὰ σοῦ δώσω ὅ,τι μοῦ ζητήσης· λέγε».

— «Τὴ λευτεριά μου!» εἶπε ὁ Πέτρος.

— «Μοῦ ζητᾶς ὅ,τι σκόπευα νὰ σοῦ δώσω μοναχός μου. Ἄπ' αὐτὴ τὴ στιγμή εἶς' ἐλεύτερος. Πάρε ἀπὸ τὰ πλοῦτη μου ὅσα θέλεις, γύρισε στὴν πατρίδα σου καὶ στὸν ἀδερφό σου καὶ ζῆστε εὐτυχισμένοι.

Ὁ Πέτρος δέχτηκε μὲ χαρὰ τὴ λευτεριά του. Φεύγοντας πῆρε γιὰ ἐνθύμηση τὰ φορέματα τοῦ σκλάβου ποὺ φοροῦσε στὴ σκλαβιά, ἀποχαιρέτησε τὸ Χασάν, μπῆκε σ' ἓνα καράβι καὶ τράβηξε γιὰ τὴ Λευκάδα.

IX. Τί συλλογιζόταν ὁ Πέτρος στὸ ταξίδι του.

Μιὰ μέρα ἓνα τρικάρταρο γοργοθάλασσο καράβι φάνηκε μπρὸς στὴ Λευκάδα μὲ πλώρη κατὰ τὸ λιμάνι τοῦ Βλυχοῦ. Εἶχε μέσα πολλοὺς ἐπιβάτες. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς καθόταν χωριστὰ στὴν πλώρη καὶ ἦταν βυθισμένος σὲ μεγάλη συλλογή. Ὁ νοῦς του ἔτρεχε σὲ χρόνια περασμένα. Θυμήθηκε τὰ παιδικὰ του χρόνια τὴν εὐτυχισμένη ζωὴ ποὺ εἶχε περάσει σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη.

«Νὰ ἢ Μαδουρή, ἔλεγε ἀπὸ μέσα του, τὸ ὄμορφο νησάκι, μὲ τ' ἀμπέλια καὶ τὶς φουντωτὲς ἐλιές, ποὺ οἱ ρίζες τους φτάνουν ὡς τὰ βράχια τῆς ἀκρογιαλιᾶς!

»Νὰ καὶ τὸ ὄμορφο λιμάνι τῆς πατρίδας μου. Ποιοὺς πίστευε πὼς ὄλ' αὐτὰ θὰ τὰ ξανάβλεπαν τὰ μάτια μου;»

Ἀπὸ τὶς σκέψεις αὐτὲς τὸν ἔκοψε ἀπὸτομα δυνατὸς κρότος ἀλυσίδας· ἔρριχναν τὴν ἄγκυρα. Τὸ καράβι μπῆκε στὸ λιμάνι καὶ ἄραξε κοντὰ στὸ μῶλο.

X. Μιά ανέλπιστα συνάντηση.

Ὁ πρῶτος πὺ πῆδησε στὴ στεριά ἀπὸ τὴ βάρκα ἦταν ἕνας ἄντρας ψηλός, λεβεντόκορμος. Τράβηξε ἴσια στὸ σπῖτι τοῦ Θανάση.

Ὁ Θανάσης ἦταν στὴν τσάρα τοῦ σπιτιοῦ καὶ σὰν εἶδε τὸν ξένο!

« Ἄχ! εἶπε, αὐτὴ ἡ κορμοστασιὰ μοῦ θυμίζει τὸν Πέτρο, μὰ κεῖνος σαπίζει στὰ σίδερα ὁ καημένος! »

Μὰ ὅσο πλησίαζε ὁ ταξιδιώτης, τόσο ἡ καρδιά τοῦ Θανάση χτυποῦσε πῖδ δυνατά.

Κατέβηκε τρέχοντας τὴ σκάλα, βγῆκε στὴν πόρτα καὶ δυὸ φωνές ἀκούστηκαν μαζί.

— « Πέτρο! »

— « Θανάση! »

Καὶ τὰ δυὸ ἀδέρφια σφιχταγκαλιασμένα κλαῖνε ἀπὸ χαρά.

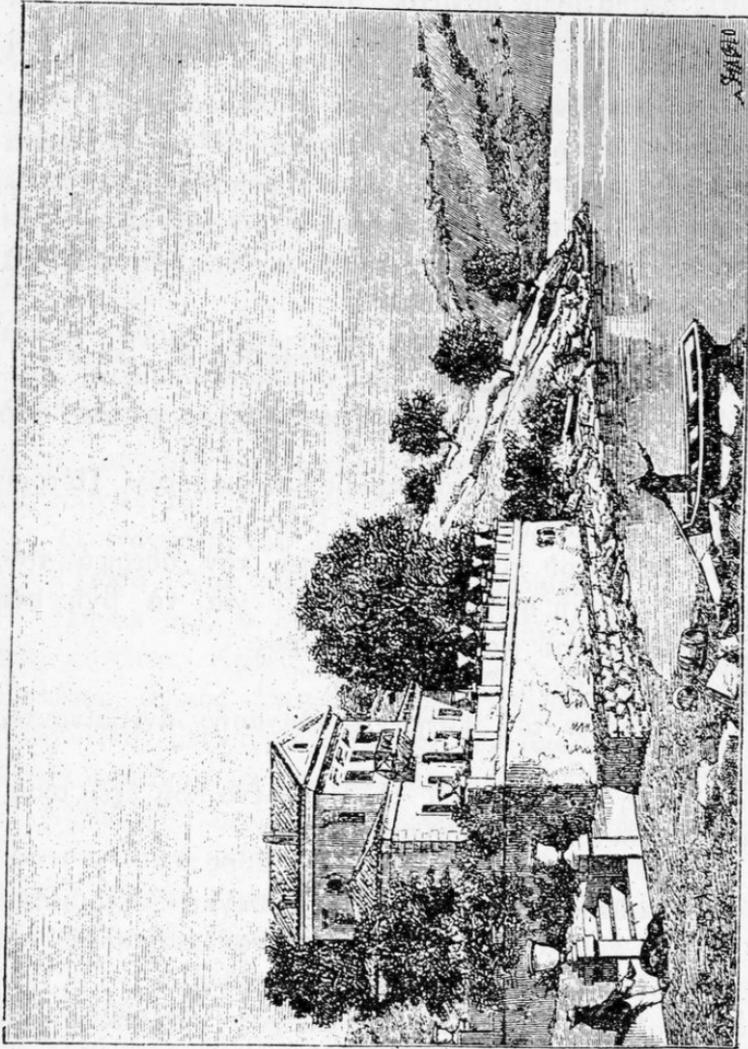
Τὸ μικρὸ σπῖτι γιορτάζει.

Ὁ ξαφνικὸς γυρισμὸς φέρνει μεγάλη χαρά, μὰ ὁ ἀπάντεχος τὴν κάνει ἀκόμη μεγαλύτερη. Ὅλοι μαζεύτηκαν ὀλόγυρά του καὶ ὅλοι τὸν ρωτοῦν· καὶ ὁ καπετὰν Πέτρος τοὺς διηγεῖται ὅλα τὰ βάσανα πὺ τράβηξε καὶ ὅλη τὴν ἱστορία του.

XI. Κάτι πὺ κανεῖς δὲν τὸ περίμενε.

Ὅπως μοραίνει ἡ λύπη γρήγορα, ἔτσι ἀντίθετα δίνει ζωὴ ἢ χαρά. Ὁ Πέτρος στὸ ὄμορφο νησί, μέσα στὸ μοσχομυρισμένον ἀέρα τοῦ πελάγου καὶ τοῦ βουνοῦ, μέσα στὴν ἀγάπη τῶν δικῶν του, ξαναβρῆκε τὴν πρώτη του δύναμη.

Ἦταν εὐτυχισμένος τώρα. Τίποτε δὲν τοῦ ἔλειπε. Καὶ

«Νὰ ἡ Μαδουρή, τὸ ἄμορφο νησί, μὲ τ' ἀμπέλια καὶ τὶς φουντωτὲς ἐλιές του». (σελ. 39).

ὄμως γιατί περπατοῦσε μονάχος, σκεφτικός, παίζοντας ἕνα κεκριμπαρένιο κομπολόγι, κι ἀναστέναζε κοιτάζοντας τὴ θάλασσα;

Γιατὶ ὁ καπετὰν Πέτρος ἦταν θαλασσινός· κι ἕνας θαλασσινὸς δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει μακριὰ ἀπ' τὴ θάλασσα

Ὁ ἀδερφός του τὸν ἔβλεπε καὶ προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ τοῦ βγάλῃ αὐτὴν τὴ σκέψη· μὰ τοῦ κάκου!

Ἔτσι ὁ Πέτρος βεῖηκε καράβι κι ἐτοιμάστηκε γιὰ ταξίδι.

Τὴν ἡμέρα πού θὰ ἔφευγε, ἄραξε στὸ λιμάνι, κοντὰ στὸ μῶλο, ἕνα ἐλληνικὸ καράβι σημαιοστολισμένο, σέρνοντας ἀπὸ πίσω ἕνα μπαρμπαρέζικο ντελίι, γεμάτο ἀπὸ πειρατές.

Δίπλα ἐκεῖ ἦταν καὶ τὸ καράβι τοῦ καπετὰν Πέτρου μ' ἀνοιγμένα τὰ πανιά, ἕτοιμο νὰ ξεκινήσῃ.

Ὁ Θανάσης πού εἶχε κατευοδώσει τὸν ἀδερφό του, κατέβαινε ἐκεῖνη τὴ στιγμὴ στὴ βάρκα γιὰ νὰ βγῆ στὴ στεριά. Ἐξαφνα τοῦ φωνάζει ὁ Πέτρος.

«Θανάση, Θανάση, ἔλα ἐπάνω».

— «Τί τρέχει;» τὸν ρώτησε ὁ Θανάσης ἀνεβαιίνοντας γρήγορα στὴ σκάλα.

— «Βλέπεις ἐκεῖνον ἐκεῖ τὸ λαβωμένο πού ἔχει σκυμένο τὸ κεφάλι; Εἶναι ὁ Χασάν».

— «Ὁ ἀφέντης σου διαν ἦσουν σκλάβος;»

— «Ναί, αὐτὸς εἶναι. Στάσου μιὰ στιγμὴ». Κι ἀμέσως φώναξε τὸν καπετάνιο τοῦ νεοφερμένου καραβιοῦ, πού ἔτυχε νὰ εἶναι γνωστός του καὶ κάτι τοῦ εἶπε.

«Ναί, ναί» τοῦ ἀποκρίθηκε ἐκεῖνος. «Μεῖνε ἡσυχος. Πες τοῦ ἀδερφοῦ σου νᾶρθη νὰ τὸν πάρῃ».

Τὰ δυὸ ἀδέρφια μίλησαν κατόπι σιγὰ μεταξὺ τους. Καὶ στὸ τέλος τοῦ λέει ὁ Πέτρος: «Ἐγὼ φεύγω, μὰ πρόσεξε νὰ γίνουν ὅπως εἶπαμε...»

Καὶ ἐνῶ τὸ καράβι τοῦ Πέτρου ἔφευγε ἀπὸ τῆ Λευκάδα, ὁ Θανάσης ἔφερεν στὸ ἐξοχικὸ τοῦ σπίτι ἕναν ἀπὸ τοὺς πειρατές. Ἦταν ὁ Χασάν· μὰ δὲν ἦταν πιά ὁ περηφανος, ὁ ἄγριος ἐκεῖνος Ἀλγερίνος. Ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ταπεινὸς μὲ τὴ λύπη ζωγραφισμένη στὸ πρόσωπό του, μὲ τὸ κεφάλι σκυμμένο, χωρὶς θάρρος, λαβωμένος στὸ χέρι καὶ στὸ κεφάλι, ὅπως φαινόταν ἀπὸ τοὺς ματωμένους ἐπιδέσμους.

XII. Πῶς δέχτηκε ὁ Θανάσης τὸν αἰχμάλωτο.

Ὁ Θανάσης δέχτηκε μὲ καλωσύνη τὸν αἰχμάλωτο στὸ σπίτι του· τοῦ ἔδωκε καλὴ τροφή καὶ φώναξε γιατρὸ γιὰ τὶς πληγές του· κι ἔτσι ὁ Χασάν σιγὰ σιγὰ ἔγινε καλά.

Ὁ Θανάσης τοῦ λέει τότε :

«Τώρα εἶναι καιρὸς νὰ δουλέψουμε».

Πῆγαν μαζὶ σ' ἕνα μεγάλο ἀμπέλι· ἐκεῖ ἦταν ἕνα πλῆθος ἐργάτες. Κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἦταν ἀλυσοδεμένος. Κανένας ἄγριος ἐπιστάτης δὲν κρατοῦσε στὰ χέρια του βούρδουλα. Στεναγμοὶ πουθενὰ δὲν ἀκούονταν. Ὅλοι δούλευαν πρόθυμα μὲ τὸ τραγούδι στὸ στόμα.

«Μάζεψε σταφύλια καὶ νέμισε αὐτὰ τὰ κοφίνια» τοῦ λέει μὲ ἡσυχὸ καὶ εὐγενικὸν τρόπο ὁ Θανάσης.

Ὁ Χασάν ἔτρεξε, ἔκοψε σταφύλια καὶ γέμισε τὰ κοφίνια· ἔπειτα γέμισε κι ἄλλα κοφίνια· καὶ ὅταν ἦρθε τὸ μεσημέρι καὶ ὁ ἥλιος ἄρχισε πολὺ νὰ καίη, ὁ Θανάσης εἶπε στὸ Χασάν :

«Πήγαινε νὰ φᾶς· ξαπλώσου στὴ δροσιά καὶ ξεκουράσου. Τὸ ἀπόγευμα πού θὰ δροσίση, ξαναρχίζεις τὸ δουλεῖα».

Ἔτσι κι ἔγινε. Καὶ τὸ ἀπόγευμα καὶ τὴν ἄλλη μέρα καὶ τὴν τρίτη ὁ αἰχμάλωτος δούλεψε μὲ τὴν καρδιά του χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν πειράξη.

Ἐνα πρωτὶ τοῦ λέει ὁ Θανάσης :

Ἄλθθεια, ξένε, δὲ μοῦ εἶπες πῶς βρέθηκες μέσ' στοῦ ντελίσι. Σὺ δὲ φαίνεσαι γιὰ πειρατῆς».

Ὁ Χασάν τοῦ διηγῆθηκε ὅλη τὴν ἀλήθεια.

«Εἶχα πολλοὺς χριστιανοὺς σκλάβους στὰ χτήματά μου», τοῦ εἶπε. «Αὐτοὶ συνεννοήθηκαν μεταξύ τους νὰ φύγουν κρυφά· μιὰ μέρα μπῆκαν σὲ μιὰ βάρκα καὶ τράβηξαν ἀνοιχτὰ στοῦ πέλαγος. Ἐγὼ θέλησα νὰ τοὺς κυνηγήσω μὲ τοῦτο τὸ ντελίσι γιὰ νὰ τοὺς πιάσω. Μὰ γιὰ δυστυχία μου βρέθηκε μπροστά μας ἓνα ἑλληνικὸ καράβι. Ἄρχισε τότε ἀληθινὴ μάχη. Σκοτώθηκαν πολλοὶ καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Στὸ τέλος ὅμως οἱ Ἕλληνες μᾶς νίκησαν, μᾶς ἔπιασαν σκλάβους καὶ μᾶς ἔφεραν ἐδῶ».

—«Μὴ λὲς σκλάβους» τοῦ λέει ὁ Θανάσης σοβαρά, «Ἐμεῖς ἐδῶ δὲν ἔχομε σκλάβους· ἔχομε ἐργάτες ποὺ τοὺς πληρώνομε γιὰ τὸν κόπο τους».

Βαθιὰ ἐντύπωση ἔκαμαν σιὸν Ἀλγερίνο τὰ λόγια τοῦ Θανάση! Ὁμοία μεγάλη ἐντύπωση τοῦ ἔκαμε καὶ ὁ καλός, ὁ ἡμέρος τρόπος ποὺ φερνόταν στοὺς ἐργάτες. Πρῶτη φορὰ στὴ ζωὴ του ἔβλεπε κι ἄκουε τέτοια πράματά ὁ Χασάν· κι ἄρχισε νὰ βλέπη τὸν κόσμον ἀλλοιῶτικα κι ὄχι ὅπως ἤξερε.

ΧΙΙΙ. Τὸ Πάσχα.

Τὴ Μεγάλῃ Σαρακοστῇ ὁ Θανάσης καὶ ἡ οἰκογένειά του πήγαιναν ταχτικὰ στοὺς Χαιρετισμοὺς τῆς Παναγίας.

Τὴ νύχτα τῆς μεγάλης Παρασκευῆς οἱ παπᾶδες καὶ οἱ ψαλτάδες ἔψαλαν τὸν ἐπιτάφιο θρῆνο. Στριμωγμένος σὲ μιὰν ἄκρη τοῦ δρόμου ὁ Χασάν ἄκουε τὴ γλυκεῖα μελωδία «*Αἱ γενεαὶ πᾶσαι*».

Ξημέρωσε τὸ Μεγάλο Σάββατο. Τὰ μεσάνυχτα γλυκὰ σήμαινε τὸ σημαντικό, κι ὅλοι ξεκίνησαν νὰ πᾶν στὴν ἐκκλησία μὲ μιὰ λαμπάδα στὸ χέρι.

Ἔστερα ἀπὸ κάμποση ὥρα βγαίνει ὁ παπᾶς χρυσοστολισμένος καὶ μὲ τὸ Εὐαγγέλιο στὰ χέρια. Ἐξαφνα λέει μὲ ψαλμουδιά: «Δεῦτε λάβετε φῶς!» κι ὅλοι ἀνάβουν τὶς λαμπάδες, ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ παπᾶ. Διαβάζει τὸ Εὐαγγέλιο κι ἔπειτα ἀρχίζει νὰ ψέλνῃ τὸ «Χριστὸς Ἄνέστη».

Ἔοι μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμό, μὲ μεγάλη χαρὰ φώναζαν:

— «Χριστὸς Ἄνέστη, ἀδέρφια!»

— «Ἀληθῶς Ἄνέστη».

— «Ζῆ καὶ βασιλεύει».

Ἢταν τελείωσε ἡ Ἀνάσταση, κι εἶπε ὁ παπᾶς ἀπὸ τὴν ὠραία Πύλη, τὴν ὠραία εὐχή, ἀμέτρητα μικρὰ φῶτα σκορπίστηκαν παντοῦ. Οἱ χωρικοὶ πήγαιναν στὰ σπίτια τους τὸ ἅγιο φῶς, πού εἶχαν ἀνάψει ἀπὸ τὴ λαμπάδα τοῦ παπᾶ. Ὅλες οἱ ράχες γέμισαν ἀπὸ φῶτα, πού φεγγοβολοῦσαν ἐδῶ κι ἐκεῖ μέσα στὸ σκοτάδι τῆς νύχτας.

Ἀπὸ κάθε σπιτάκι, ἀπὸ κάθε καλύβα τὰ καρνοφύλια κι οἱ ἀσημοπιστόλες βροντοῦσαν. Τὰ πρόβατα βέλαζαν, οἱ σκύλοι γαύγιζαν, τ' ἄλογα χρεμέτιζαν. Ὅλη ἡ μεγάλη ἐκείνη ἔκταση ἀντήχοῦσε ἀπὸ φωνές καὶ θόρυβο.

Ἢοι γύριζαν στὰ σπίτια τους μὲ πρόσωπο χαρούμενο. Ὅλους τοὺς περίμενε ἔτοιμο τραπέζι μ' ὅλα τὰ καλὰ. Μὲς στὴ μέση περίμεναν τὸ κόκκινα αὐγά, ἡ μαγερίτσα πού ἄχνιζε καὶ μοσχομύριζε, οἱ λαμπριάτικες κουλουρὲς στολισμένες μὲ κόκκινα αὐγά, τὸ φρέσκο τυρί, τὰ πορτοκάλια.

Στὸ τραπέζι ὁ Θανάσης εἶχε καλεσμένο καὶ τὸ Χασάν.

«Ἀχ πῶς ἤθελα νὰ ἦταν ἀπόψε καὶ ὁ ἀδερφός μου ἐδῶ!» εἶπε ὁ Θανάσης μ' ἀναστεναγμό.

— «Έχεις και αδερφό;» ρώτησε ὁ Χασάν.

— «Ναί! Είναι καπετάνιος σὲ καράβι καὶ τὸν περιμένομε ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή».

Δὲν πέρασαν πολλὰ λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἀκούονται χτυπήματα στὴν αὐλόπορτα.

«Τὸ χτύπημα τοῦ ἀδερφοῦ μου» λέει ὁ Θανάσης μὲ συγκίνηση. «Τὸ γνωρίζω» καὶ τρέχει ν' ἀνοίξῃ τὴν πόρτα.

Ἐκεῖνος ἦταν. Τὰ δυὸ ἀδέρφια σφιχταγκαλιάστηκαν μὲ τὸ «Χριστὸς Ἄνέστη».

Ὁ Χασάν μόλις ἀντίκρισε τὸν καπετάνιο τὸν γνώρισε. Ἡ καρδιά του χτύπησε δυνατὰ.

Διασταυρώνονται τὰ μάτια τους. Κοιτάζονται χωρὶς νὰμποροῦν λέξῃ νὰ προφέρουν ἀπὸ τὴ συγκίνηση.

«Χασάν;—Πέτρο;» ἦταν τὰ μόνα λόγια ποὺ ἀντάλλαξαν.

Σὰν ἔφαγαν πῆρε ὁ καπετάν - Πέτρος τὸ ποτήρι μὲ τὸ κρασί στὸ χέρι καὶ χαιρέτησε: «Χριστὸς Ἄνέστη. Καλῶς σὰς βρῆκα. Καλὴ πατρίδα, Χασάν».

Ὁ Χασάν ἔκαμε μιὰ κίνηση μὲ τὸ κεφάλι του καὶ τὸ χέρι του σὰν νὰ ἔλεγε:

«Τί νὰ πάω νὰ κάνω ἐκεῖ;»

— «Μὰ δὲ θέλεις νὰ γυρίσης στὸν τόπο σου! Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ἦσουν ἐλεύτερος ἐδῶ» τοῦ λέει ὁ Πέτρος.

— «Στὴν πατρίδα μου, μ' ὅλα τὰ πλοῦτη μου, ἦμουν μονάχος κι ἔρημος, εἶπε ὁ Χασάν. Δὲν εἶχα κανένα νὰ μ' ἀγαπᾷ οὔτε ἐγὼ ἀγαποῦσα κανένα. Ἦμουν ἓνας τύραννος ποὺ ἔκανα ὅλους, ὅσοι ἦταν γύρω μου, νὰ ὑποφέρουν. Ὅλοι μὲ φοβόνταν καὶ μὲ μισοῦσαν. Τί νὰ πάω νὰ κάμω ἐκεῖ; Κανένας δὲ μὲ περιμένει. Ἐνῶ ἐδῶ Α! ἐδῶ . . . εἶναι τόσο ἀλλοιώτικα ὅλα! . . . Ἦμουν ἄγριος καὶ ἡ καλωσύνη σας μὲ ἡμέρωσε. Ἦξερα νὰ μισῶ καὶ σεῖς μὲ

μάθατε ν' ἀγαπῶ· τὰ γλυκὰ λόγια σας ἀπάλυναν τὴν ψυχή μου. Μαζί σας θὰ μείνω. Στὸν τόπο μου θ'ἄμαι ξένος. Δὲν μπορῶ πιά νὰ ζήσω ἐκεῖ. Ἐδῶ εἶναι ἡ πατρίδα μου).

Ὁ Πέτρος τὸν ἀγκαλιάζει:

— «Θὰ μείνης μαζί μας. Εἶσαι ἀδερφός μας ἀπὸ σήμερα».

7. Ἡ Ἁγιά-Σοφιά.

Ὁ Ἰουστινιανός, ὁ δοξασμένος αὐτοκράτορας τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἀποφάσισε νὰ ξαναχτίσῃ τὴν Ἁγιά-Σοφιά, πού εἶχε καταστραφῆ ἀπὸ πυρκαϊά· καὶ θέλησε νὰ τὴν κάμῃ πιδὲ μεγάλη, πιδὲ μεγαλόπρεπη, καὶ τόσο ὠραία πού νὰ μὴν ὑπάρχῃ στὸν κόσμον ὅμοια τῆς.

Κάλεσε στὸ παλάτι του δυὸ μεγάλους ἀρχιμηχανικούς, τὸν Ἀνθέμιον τὸν Τραλλιανὸ καὶ τὸν Ἰσιδωρον τὸ Μιλήσιο, καὶ τοὺς πρόσταξε νὰ κάμουν τὸ σχέδιον τοῦ μεγάλου ναοῦ, ὅπως ἐκεῖνος τὸν φανταζόταν.

Στὸ μεταξὺ ὁ αὐτοκράτορας φρόντιζε νὰ βρῆ τὸ κατάλληλον ὕλικόν. Ἔστειλε ἀνθρώπους σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς μεγάλης Αὐτοκρατορίας. Τὰ πιδὲ πολύτιμα μάρμαρα πού ὑπῆρχαν στὸν κόσμον τ'ἄφεραν στὴν Πόλιν. Ἐτοιμες κολόνες σκαλιστές, βγαλμένες ἀπὸ παλιούς ναοὺς τῆς Ἡλιούπολης, ἀπὸ τὸν ξακουσμένον ναὸ τῆς Ἀρτέμιδας στὴν Ἐφεσον, ἀπὸ τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν, τ'ἄφεραν στὴν Κωνσταντινούπολιν γιὰ νὰ στολίσουν τὴν Ἁγιά-Σοφιά.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀγόρασε ὅλα τὰ σπίτια καὶ ὅλα τὰ οἰκόπεδα πού ἦταν κοντὰ καὶ γύρω στὰ ἐρείπια τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας, γιὰ τὸ παλιν οἰκόπεδον δὲν ἦταν ἀρκε-

τό. Ὁ νέος ναός θὰ γινόταν πολὺ μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν πρῶτο.

Στις 25 Φεβρουαρίου τοῦ 532 ὁ Πατριάρχης Ἐπιφάνιος εὐλογεῖ τὸ μεγάλο ἔργο καὶ ὁ Αὐτοκράτορας βάζει τὴν πρώτη θεμελίωσιον.

Ἡ δουλειὰ προχωρεῖ γρήγορα. Δέκα χιλιάδες ἐργάτες δουλεύουν ἀδιάκοπα. Ὁ Ἰουστιανὸς ἐξοδεύει ἀλύπητα. Παραστέκει ὁ ἴδιος στὴ δουλειά, φορώντας κάτοσπρο φόρεμα καὶ κρατῶντας ἓνα λεπτὸ ραβδί στὸ χέρι. Δίνει συμβουλές γιὰ τὸ κάθε τι, γιατί κοντὰ σι' ἄλλα χαρίσματα ποὺ εἶχε, ἦταν καὶ καλὸς μηχανικός. Δίνει δῶρα στοὺς ἐργάτες γιὰ νὰ δουλεύουν μὲ περισσότερη ὄρεξη.

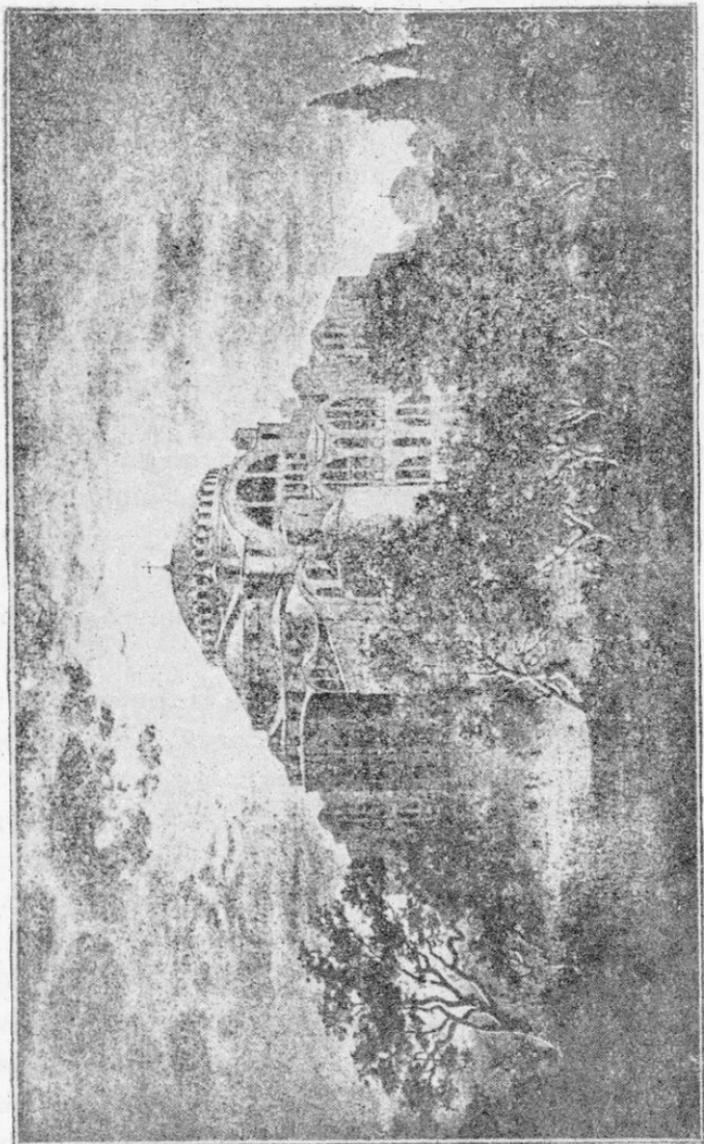
Σὲ πέντε χρόνια καὶ δέκα μῆνες τελείωσε ὁ ναός. Γιὰ τὴν κατασκευὴ του ξοδεύτηκαν 20 ἑκατομμύρια δραχμὲς τοῦ καιροῦ ἐκείνου.

Ὅταν ξημέρωσε ἡ 27 Δεκεμβρίου 537, ἡ ἡμέρα τῶν ἐγκαινίων, ὄλη ἡ Πόλις βρέθηκε πρωὶ πρωὶ στὸ πόδι. Πυκνὸς ὁ κόσμος γέμισε τὰ πεζοδρόμια, τοὺς ἐξῶστες, τὰ παρὰθυρα, τὰ δώματα τῶν σπιτιῶν.

Ὅλα τὰ μάτια εἶνε καρφωμένα στὸ μέρος ποὺ περιμέναν νὰ προβάλλῃ ὁ αὐτοκράτορας.

Ἄξαφνα ὄλο τὸ ἀμέτρητο πλῆθος κυματίζει σὰν ταραγμένη θάλασσα. Βοὴ μεγάλη, ζητωκραυγές, ὕμνοι ἀκούονται ἀπὸ παντοῦ. Ἀπὸ μακριὰ φάνηκε τὸ ὀλόχρυσο βασιλικὸ ἀμάξι μὲ τὰ τέσσερα κάτασπρα καὶ περήφανα ἄλογα.

Ὁ Ἰουστιανὸς φορεῖ τὴν ἐπίσημη στολή του. Ἀστράφτει τὸ κορμί του ἀπὸ τὰ χρυσαφικά, ἀστράφτει καὶ τὸ πρόσωπό του ἀπ' τὴν χαρὰ. Γυρίζει δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ χαμογελᾷ γλυκὰ στὸ λαό του. Δίπλα του ὁ Πατριάρχης εὐλογεῖ μὲ τὴ δεξιὰ του τὸ ἀμέτρητο πλῆθος

Ἡ Ἀγιά - Σοφιά ἔχει σχῆμα σταυροῦ (σελ. 51).

Κουρτίδου—Κονιδάρη, Ἀναγνωστικὸ ΣΤ', ἔχδ. Α'.

4

Χιλιάδες κόσμος τρέχουν πίσω από τὸ βασιλικὸ ἀμάξι φωνάζοντας: «Πολλὰ τὰ ἔτη σου, πολυχρονεμένε βασιλιά».

Φτάνει τὸ βασιλικὸ ἀμάξι στὴν κεντρικὴ πλατεῖα, στὸ Αὐγουσταῖο, πού χρησίμευε καὶ γιὰ προαύλιο τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας.

Ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ τὸν Πατριάρχη κατεβαίνουν ἀπὸ τὸ ἀμάξι καὶ προχωροῦν στὴν αὐλὴ τοῦ ναοῦ. Ἡ αὐλὴ ἦταν μεγάλη, μαρμαροστρωμένη, καὶ ὀλόγυρά της στοὰ πλούσια καὶ στολισμένη μὲ κολόνες. Στὴ μέση ἕνα μαρμαρένιο ἀναβρυτήριο σκόρπιζε ψηλὰ κι ἀκατάπαυτα νερὸ κρουσταλλένιο. Σ' αὐτὸ ἦταν σκαλισμένη καὶ μιὰ ἐπιγραφὴ πού μποροῦσε νὰ τὴ διαβάση κανεὶς ἀπὸ τ' ἀριστερὰ στὰ δεξιὰ κι ἀντίθετα.

«Νίψον ἀνομήματα μὴ μόνον ὄψιν».

Καὶ ἤθελε νὰ πῆ: πλύνε τὶς ἁμαρτίες σου ὄχι μονάχα γιὰ τὰ μάτια, μὰ σὶ' ἀληθινά.

Ἀπὸ τὴν αὐλὴ ὁ Αὐτοκράτορας κι ὁ Πατριάρχης μπαίνουν στὸν ἐξωνάρθηκα πού εἶχε ἑπτὰ μεγάλες πόρτες· καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μπαίνουν στὸ μέσα νάρθηκα.

Ὁ μέσα νάρθηκας συγκοινωνοῦσε μὲ τὸν καθαυτὸ ναὸ μὲ ἑννιά πόρτες. Οἱ τρεῖς μεσιανὲς λέγονταν Βασιλικές, γιὰτὶ ἀπὸ κεῖ ἔμπαιναν στὸ ναὸ οἱ βασιλεῖς στὶς μεγάλες τελετές.

Ὁ Ἰουστινιανὸς μπαίνει πρῶτος στὴ μεγάλη ἐκκλησία, γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Παντοδύναμο, πού τὸν ἀξίωσε νὰ βγάλῃ πέρα τέτοιο μεγάλο ἔργο. Ἀνεβαίνει τὴ μαρμαρένια σκάλα τοῦ χρυσοστολισμένου ἄμβωνα, καὶ ἀπὸ κεῖ ἀπάνω ρίχνει μιὰ ματιὰ πέρα πέρα σ' ὅλον τὸ ναὸ καὶ μένει μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτὸ ἀπὸ θαυμασμό.

8. Πῶς ἦταν μέσα ἡ Ἁγιά-Σοφία.

Ἐμπρὸς στὰ μάτια του ξαπλώνεται ἓνα ἀφάνταστο θέαμα.

Στοὺς τοίχους καὶ παντοῦ ἀστράφτουν οἱ χρυσῆς εἰκόνες· φαντάζουν τὰ ποικιλόχρωμα μάρμαρα μὲ τὶς χρωματιστὲς φλέβες, ποὺ μοιάζουν σὰν ὠραῖες ζωγραφιές· ἀχτινοβολοῦν τὰ πολύτιμα πετράδια.

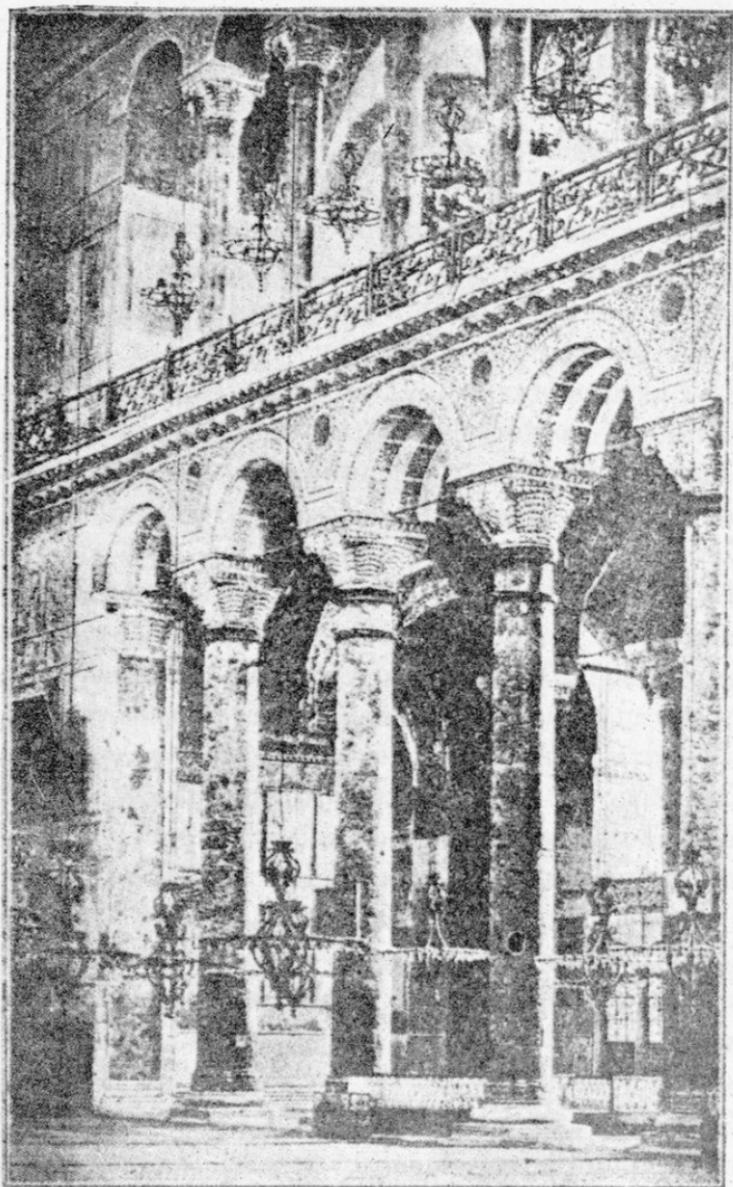
Ἡ μεγάλη ἐκκλησία ἔχει σχῆμα σταυροῦ. Στὴ μέση ὑψώνεται ὁ γιγάντιος θόλος της. Εἶναι καμωμένος μ' ἑλαφρὰ τοῦβλα τῆς Ρόδου. Ὅποιος τὸν ἔβλεπε θαρροῦσε πὼς δὲν στηριζόταν πουθενά, πὼς στεκόταν ἔτσι κρεμαστός στὸν ἀέρα.

Τὸ φῶς ἔμπαινε στὴν ἐκκλησία ἀπὸ τὰ εἴκοσι τέσσερα παράθυρα τοῦ πανύψηλου θόλου καὶ σκορπιζόταν παντοῦ, καὶ ἦταν τόσο πολὺ, ποὺ ἔκανε ὅλα νὰ λάμπουν, τὰ χρωματισμένα μάρμαρα τῶν τοίχων, τὶς ψηφιδωτὲς εἰκόνες, τὰ μαλαματένια καντήλια καὶ τ' ἀσημένια μανουάλια.

Ὁ θόλος ἀπὸ μέσα ἦταν σὰν κεντημένος μὲ γυάλινα χρυσὰ καὶ ἀσημένια ψηφιδωτά· καὶ στὴ μέση εἶχε ζωγραφισμένο μὲ ὁμοία ψηφιδωτὰ τὸν Παντοκράτορα.

Τὸ πάτωμα τοῦ ναοῦ ἦταν στρωμένο μὲ λογιῆς λογιῆς χρωματισμένα μάρμαρα. Στολισμένος μὲ χρυσάφι καὶ πολύτιμα πετράδια ἦταν καὶ ὁ καγκελωτὸς περιγυρὸς γιὰ τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς ψάλτες, ἀνάμεσα στὸν ἄμβωνα καὶ στὸ Ἅγιο Βῆμα.

Ὁ θρόνος τοῦ Πατριάρχου ἦταν πλάϊ στὸ Ἅγιο Βῆμα δεξιὰ, ἀνάμεσα σὲ τέσσαρες ἀσημένιες κολόνες, καὶ τοῦ Αὐτοκράτορα στὴν ἀντικρυνὴ πλευρά.

*Στην Ἁγιά-Σοφιά φαντάζουν τὰ ποικιλόχρωμα μάρμαρα
μὲ τις χρωματιστὲς φλέβες (σελ. 51).*

Μέσα στ' Ἅγιο Βῆμα ἢ Ἅγία Τράπεζα μὲ τὰ ὀλόχρυσα κι ἀσημένια στολίδια της, μὲ τὰ πολύτιμα πετράδια της ἀστραφτε σὰν τὸν ἥλιο.

Ὁ Ἰουστινιανὸς τόσο ἐνθουσιασμό, τόση περηφάνεια ἐνοιῶσε ἐκείνη τῇ στιγμῇ, πὺ ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό του φώναξε : «Σ' ἐνίκησα, Σολομῶν».

9. Ἡ Ἅγιὰ-Σοφία στὴν ὥρα τῆς λειτουργίας.

Ὑστερα ἀπὸ λίγο ἄνοιξαν οἱ πύλες, μπῆκαν οἱ ἐπίσημοι, ὄρμησε μέσα χιλιάδες κόσμος. Ἀκούστηκαν οἱ γλυκὲς φωνὲς τῶν ψαλτῶν, οἱ μελωδικοὶ ἤχοι ἐνὸς μεγάλου μουσικοῦ ὄργανου. Οἱ πολυέλαιοι, τὰ πολυκάντηλα, τὰ ἀμέτρητα μανουάλια μὲ τὶς ἀναμμένες λαμπάδες τοὺς ἔκαναν ὅλα νὰ ἀντιφεγγίζουν τόσο ὥραϊα καὶ μεγαλόπρεπα, πὺ νόμιζε κανεὶς πὺς βρῖσκεται στὸν Παράδεισο κι ὄχι στὴ γῆ.

Ἐξῆντα παπάδες, ἑκατὸ διάκοι, ἐνενήνα βοηθοὶ διάκοι, ἑκατὸ δέκα ἀναγνώστες καὶ εἰκοσιπέντε καλόφωνοι ψάλτες ἔψελναν ὕμνους γλυκοὺς καὶ γέμιζαν τὶς ψυχὲς τῶν Χριστιανῶν μ' εὐλάβεια καὶ κατάνυξη.

Εὐωδία σκόρπιζαν τὰ μοσχολίβανα, ἀστραποβολοῦσε ὁ ναὸς ἀπὸ τὴν περίλαμπρη φωταψία.

Χιλιάδες πιστοὶ ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Χριστιανωσύνης μὲ τὸ κεφάλι σκυφτὸ καὶ μὲ τὸ «Κύριε ἐλέησον» στὰ χεῖλη ὑψώνουν μαζί μὲ τὰ θυμιάματα τὴ δέησή τους στὴ Σοφία τοῦ Θεοῦ.

10. Ἡ Ἅγιὰ-Σοφία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία.

Ἡ Ἅγιὰ Σοφία τόσο πολὺ εἶναι ἐνωμένη μὲ κάθε χαρὰ καὶ λύπη τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, πὺ ἡ ἱστορία

της εἶναι καὶ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Μέσα στὸ μεγάλο ναὸ γινόταν ἡ στέψη τῶν αὐτοκρατόρων. Ὅλες οἱ ἐπίσημες τελετὲς καὶ οἱ ἐθνικὲς γιορτὲς ἐκεῖ ἀρχίζαν ἢ ἐκεῖ τελειώναν.

Ἐκεῖ πανηγύριζαν τὶς μεγάλες νίκες τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ἀπὸ τὴν Ἁγιά-Σοφιά ξεκινούσαν οἱ αὐτοκράτορες μὲ τὸ σταυρὸ στὸ χέρι γιὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς ἐχθροὺς τῆς Πατρίδας. Κι ὅταν γύριζαν οἱ νικητὲς τῶν Περσῶν, τῶν Ἀβάρων, τῶν Ἀράβων, τῶν Βουλγάρων, τῶν Τούρκων καὶ τόσων ἄλλων ἐχθρῶν τοῦ Κράτους, ἐκεῖ πῆγαιναν κι εὐχαριστοῦσαν τὸ Θεό.

Ἐκεῖ χειροτονήθηκαν οἱ περισσότεροὶ πατριάρχες. Οἱ ὠραῖοι θρησκευτικοὶ ὕμνοι ποὺ ψέλνει ὡς σήμερα ἡ Ἐκκλησία μας στὴν Ἁγιά Σοφιά πρωτακούστηκαν.

Στὴν Ἁγιά Σοφιά οἱ φτωχοὶ καὶ οἱ κατατρεγμένοι ἔβρισκαν προστασία καί..... Ἐκεῖ ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος κοινώνησε λίγες ὥρες πρὶν πέση ἥρωικὰ πολεμώντας μὲ τοὺς Τούρκους. Ἐκεῖ ζήτησε προστασία καὶ καταφύγιο ὁ λαός, ὅταν ἡ Πόλη ἔπεσε στὰ χέρια τῶν βαρβάρων.

11. Πάλι δική μας εἶναι.

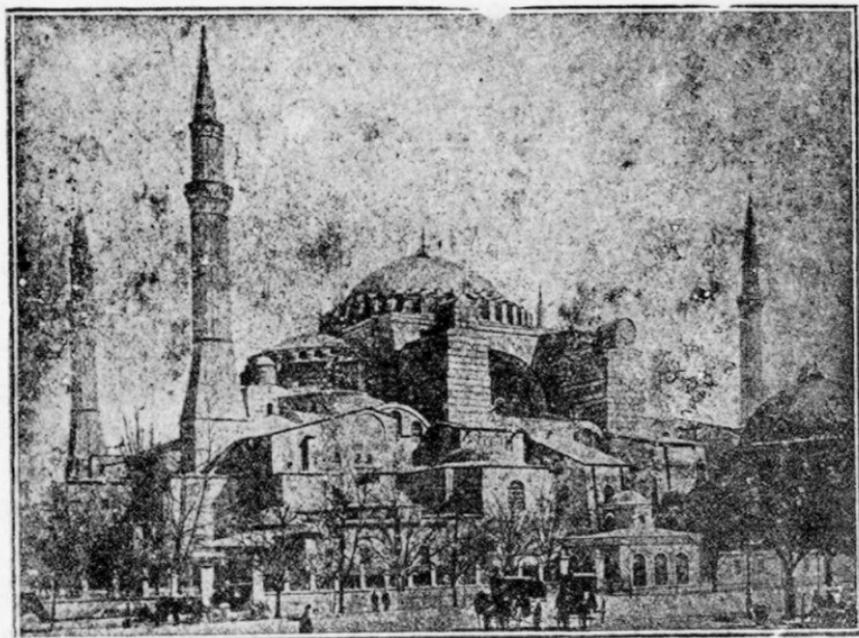
Μᾶς τὴν πῆραν οἱ Τούρκοι τὴν Ἁγιά-Σοφιά, τὴν ἔκαμαν τζαμί. Τὶς ἔξοχες καλλιτεχνικὲς εἰκόνες τῆς τὶς χάλασαν. Τὰ λαμπρὰ ψηφιδωτὰ τῆς τὰ ἔχρισαν μὲ ἀσβέστη καὶ τὸ πάτωμα τὸ σκέπασαν μὲ ψάθες.

Τίποτε δὲν ἄφησαν μέσα. Τὴν ξεγύμνωσαν ἀπὸ τὰ πολυτιμὰ της σκευή. Τὴν ἄφησαν ἔρημη καὶ γυμνή.

Ἀπὸ τὴ μαύρη μέρα, ποὺ οἱ Τούρκοι μπῆκαν στὴν Πόλη κι ἔστησαν τὸ μισοφέγγαρο ἀπάνω στὸν περῆφανο

θόλο τῆς Ἀγιᾶ-Σοφίας πολλοὶ θρῆνοι ἀκούστηκαν γιὰ τὴ σκλαβιά τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ἐνας τέτοιος θρῆνος βγαλμένος ἀπὸ τὴν καρδιά τοῦ λαοῦ λέει :

Μᾶς τὴν πῆραν οἱ Τοῦρκοι τὴν Ἀγιὰ-Σοφιά, τὴν ἔκαναν τζαμί (σελ. 54).

«Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ οὐράνια
σημαίνει κι ἡ Ἀγιὰ-Σοφιά, τὸ μέγα Μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἑξῆντα δυὸ καμπάνες,
κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπάς καὶ διάκος·
φέλνει ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης
κι ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμοδιὰ ἐσειόνταν οἱ κολόνες.
Νὰ ποῦνε τὸ χειρουβικὸ καὶ νᾶβγη ὁ βασιλέας,

φωνή τοὺς ἦρθε ἀπ' οὐρανοῦ κι ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα :
« Πάψετε τὸ χερουβικό, κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
παπάδες πάρτε τὰ ἱερά καὶ σεῖς κεριά σβυστήτε,
γιατ' εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψη.
Μόν' στείλιτε λόγο στή Φραγκιά νάρθουν τρία καράβια,
τῶνα νὰ πάρη τὸ σταυρό, καὶ τᾶλλο τὸ Βαγγέλιο,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο, τὴν ἅγια τράπεζά μας,
μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τηνε μολύνουν».
Ἡ Δέσποινα ταράχτηκε, καὶ δάκρυσαν οἱ ἴκονες.
— « Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴ πολυδακρύξης,
πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιρούς, πάλι δικά σας εἶναι ».

Μ' αὐτὴ τὴν πίστη κοιμόταν καὶ μ' αὐτὴ ξυπνοῦσε ὁ
δυστυχισμένος σκλάβος.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ποτέ του δὲν πίστεψε πὼς ἡ Ἁ-
γιά-Σοφιά τούρκεψε γιὰ πάντα. Στὰ βάθη τῆς ψυχῆς
του εἶχε πάντα τὴν ἐλπίδα πὼς μιὰ μέρα θὰ σημάνη πάλι
ἡ καμπάνα τῆς Ἁγιά-Σοφιάς καὶ θὰ τελειώσῃ ἡ λειτουρ-
γία πὺ ἔμεινε στὴ μέση τὴν ὥρα πὺ μπῆκαν μέσα οἱ
βάρβαρα.

Ὡς σήμερα ἀκόμη ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς πιστεύει πὼς ὁ
παπᾶς, πὺ λειτουργοῦσε τὴν ὥρα ἐκείνη, ἔτρεξε μὲ τὸ
ἅγιο ποτήρι μέσα σ' ἓνα παρεκκλήσι τῆς Ἁγιά-Σοφιάς,
κι ἐκεῖ μαρμαρώθηκε. Μὰ ὄχι γιὰ πάντα. Τὴν ἡμέρα τῆς
λευτεριάς θὰ βγῆ ν' ἀποτελειώσῃ τὴ λειτουργία.

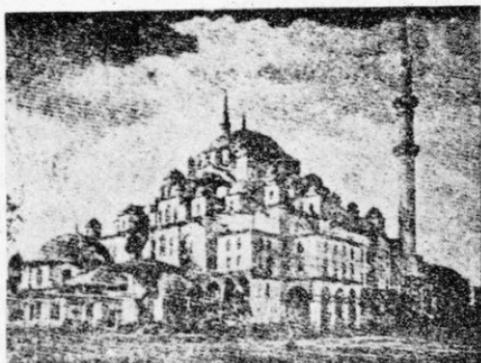
12. Ἡ Δεύτερη Ἀνάσταση στὸ 1454.

Ἐνας χρόνος εἶχε περάσει ἀπὸ τὸν καιρὸ πὺ ἡ Πόλη
ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Τὰ βασιλικά παλάτια, τὰ

ἀρχοντίσπιτα, ὅλα ὅσα εἶχαν οἱ Ἕλληνες, γίνηκαν τούρκικα.

Οἱ Τούρκοι εἶχαν πέσει ἄγρια σὰν τρομερὴ ἀνεμοζάλη μέσα στὴ δυστυχισμένη πρωτεύουσα τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἔσφαξαν, ἔκαψαν, ἄρπαξαν. Κόρες, ποὺ δὲν τις εἶχε ἰδεῖ ὁ ἥλιος, ἔγιναν σκλάβες τῶν Τούρκων. Ἄρχοντες, ποὺ ζοῦσαν μὲ τιμὲς μεγάλες καὶ μὲ ἀμέτρητα πλούτη, ζητιάνευαν τώρα στοὺς δρόμους.

Ἡ χερὰ ποὺ βασίλευε πρῶτα στὴν Πόλη χάθηκε πιά.

Ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐρχόταν δεύτερη ἀπὸ τὴν Ἁγιά-Σοφιά στὴ μεγαλοπρέπεια (σελ. 58).

Τὸ γέλιο σβῆστηκε. Ὅλοι μαυροφορεμένοι πενθοῦσαν γιὰ τοὺς νεκροὺς των, πενθοῦσαν γιὰ τὴν Πατρίδα.

Ὅσοι γλύτωσαν ἀπὸ τὴ φοβερὴ καταστροφή, μαζεύτηκαν ὀλόγυρα στὸν πρῶτο Πατριάρχη τοῦ σκλαβωμένου Ἑλληνισμοῦ, τὸ Γεννάδιο τὸ Σχολάριο· σ' αὐτὸν εἶχαν ὅλες τις ἐλπίδες τους. Ἀπ' αὐτὸν περίμεναν ν' ἀκούσουν μιὰ παρήγορη λέξη.

Μὲ μεγάλο φόβο ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ σπίτια τους καὶ

μέ πολλή προφύλαξη μιλούσαν μεταξύ τους. Φοβόνταν και τὸν ἴσκιο τους ὅσο ἔβλεπαν τ' ἀνθρωπόμορφα ἐκεῖνα θηρία, πὸν γύριζαν ἄγριοι στοὺς δρόμους μὲ ξεγυμνωμένα σπαθιά γιὰ νὰ χύσουν αἷμα χριστιανικό.

Ξημέρωσε ἡ μεγάλη γιορτὴ τοῦ Πάσχα. Τέτοια ἐπίσημη μέρα, καὶ ὁ ναύτης πὸν ταξιδεύει στὴν ἀπέραντη θάλασσα καὶ ὁ ἄσκητὴς πὸν ζῆ μονάχος στὴν ἔρημο, ψέλνουν τὸ *Χριστὸς Ἀνέστη* μὲ χαρὰ. Στὴν Πόλη ὁμως πῶς νὰ πᾶνε οἱ βαριόμοιροι Χριστιανοὶ στὴν ἐκκλησία, πῶς νὰ γιορτάσουν τὴν Ἀνάσταση; Σὲ κάθε βῆμα κιντύνευαν νὰ τοὺς σφάξουν οἱ βάρβαροι.

Ἐπειτα καὶ σὲ ποιά ἐκκλησία νὰ πᾶνε; Ἡ Ἀγία-Σοφία δὲν ἦταν πιά χριστιανική. Ὁ θόλος τῆς ἔμεινε χωρὶς σταυρὸ καὶ τὰ καμπαναριά τῆς χωρὶς καμπάνες.

Ὁ Πατριάρχης μονάχος διάβασε τὸν ὄρθρο τοῦ Πάσχα. Μὰ αὐτὴ δὲν ἦταν ψαλμωδία, ἦταν θρηνός. Ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ σεβάσμιου ἱεράρχη ὅλη τὴν ὥρα τοῦ ὄρθρου ἔτρεχαν τὰ δάκρυα.

Ὁ Πατριάρχης παράγγειλε στοὺς Χριστιανοὺς νὰ μαζευτοῦν στὶς δύο ἡ ὥρα τὸ ἀπόγεμα τῆς Κυριακῆς στὴν ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, γιὰ νὰ κάμουν ἐκεῖ τὴ δεύτερη Ἀνάσταση, τὴν Ἀγάπη.

Ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἐρχόταν δεύτερη ἀπὸ τὴν Ἀγία-Σοφία στὴ μεγαλοπρέπεια.

Τὴν ὀρισμένη ὥρα ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ μὲ μιὰ ἄσπρη λαμπάδα κρυμμένη ἀποκάτω ἀπὸ τὰ φορέματά τους, μπαῖναν φοβισμένοι ἕνας ἕνας στὴν ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων.

Ἄναψαν οἱ λαμπάδες, φόρεσε ὁ Πατριάρχης τὴ χρυσούφαντη στολή του σιωπηλά, καμιά ψαλμωδία δὲν ἀκού-

στηκε· κάποιον περιμένουν για ν' αρχίσουν. Μὰ ποιόν ; 'Αλίμονο ! Ποιόν ἄλλον παρὰ τὸν αὐτοκράτορά τους ; Γιατὶ ἦταν παλιὰ συνήθεια νὰ πηγαίνη μὲ μεγάλη πομπὴ καὶ παράταξη ὁ Αὐτοκράτορας στὴ δεύτερη Ἀνάσταση στὴν Ἁγιά-Σοφιά γιὰ ν' ἀκούσῃ τὸν Ἑσπερινό. Μὰ ὁ Αὐτοκράτορας Κωσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, ὁ ἀτρόμητος ἥρωας, κοιμᾶται τὸν αἰώνιο ὕπνο κοντὰ στὰ ἐρείπια τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ !

Σὲ λίγο ὁ Πατριάρχης παρουσιάζεται στὴν ὥραία Πύλη καὶ προσπαθεῖ μὲ λίγα λόγια νὰ δώσῃ θάρρος στοὺς Χριστιανούς, νὰ παρηγορήσῃ τὸ ἀπαρηγόρητο ποιμνιό του.

Ἀρχίζει ἡ ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ. Οἱ ψάλτες ψέλνουν τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ οἱ καρδιές τῶν Χριστιανῶν αἰσθάνονται κάποια παρηγοριά ! Παίρνουν λίγο θάρρος. Ξαναγεννιέται στὸ λαὸ ἡ ἐλπίδα.

Ἀρχίζει ἡ ψαλμωδία. «Κύριε ἐκέκραξα πρὸς σέ...» καὶ ὁ Πατριάρχης παίρνει τὸ χρυσὸ θυμιατὸ καὶ θυμιατίζει τὶς Ἁγίες εἰκόνες. Ἐπειτα γυρίζει ἀριστερὰ καὶ ἀρχίζει νὰ θυμιατίζῃ πρὸς τὸ βασιλικὸ θρόνο. Ἄξαφνα ὁμως τὰ μάτια του βουρκώνουν. Δυὸ δάκρυα προβάλλουν καὶ αὐλακώνουν τὸ σεβάσιμο πρόσωπό του.

Ὁ λαὸς νοιώθει καὶ ἀνατριχιάζει. Ὅλοι γυρίζουν τὰ βλέμματά τους στὸν ἄδειο θρόνο. Ὅλοι τὸν κοιτᾶζουν μὲ μάτια γεμάτα δάκρυα. Ὅλα τὰ στόματα κλειστά· οὔτε ὁ παραμικρὸς ψιθυρισμὸς δὲν ἀκούεται. Μόνο κάπου κάπου ἓνας βαρὺς ἀναστεναγμὸς βγαίνει μέσα ἀπὸ τὶς πονεμένες καρδιές !

Ὁ Πατριάρχης νόμισε γιὰ μιὰ στιγμή πὼς εἶχε τὸν αὐτοκράτορα μπροστά του στὸ βασιλικὸ θρόνο ! Καὶ ἀρχίζει νὰ τὸν θυμιατίζῃ ! Μὰ μονομιᾶς χάθηκε ἀπὸ τὰ μά-

τια του ὅλη αὐτὴ ἡ ὀπτασία. Ὁ θρόνος ἦταν ἐκεῖ, μὴ ὄχι καὶ ὁ αὐτοκράτορας!

Τελείωσε ὁ ἑσπερινός. Οἱ Χριστιανοὶ φίλησαν τὸ οἰκόνημα τῆς Ἀναστάσεως, φιλήθηκαν μεταξύ τους μὲ τὸ «Χριστὸς Ἀνέστη» καὶ ἐτοιμάζονταν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία· μὰ ἄξαφνα τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἔξω στὸ προαύλιο ἀκούεται μεγάλη ταραχὴ, τούρκικες φωνές, φοβερὸς βλαστήμιες. Ὅλοι σκορπίζονται τρομαγμένοι. Μονάχα ὁ Πατριάρχης μένει μὲ τοὺς παπάδες καὶ τοὺς διάκους.

— Τί συνέβηκε; Γιατί αὐτὴ ἡ ταραχὴ καὶ οἱ ἄγριες φωνές τῶν Τούρκων;

Βρέθηκε στὸ προαύλιο τῆς ἐκκλησίας ἓνας Τούρκος σκοτωμένος καὶ οἱ βάρβαροι ἔτρεξαν ἐκεῖ ἄγριεμένοι καὶ φώναζαν σὰ λυσσασμένοι πὼς οἱ Χριστιανοὶ τὸν σκότωσαν.

Αὐτὸ ἦταν φοβερὸ ψέμα! Ποῦ τολμοῦσαν οἱ δυστυχισμένοι Χριστιανοὶ νὰ κάμουν τέτοιο πρᾶμα! Οἱ ἴδιοι οἱ Τούρκοι ἔβαλαν κρυφὰ ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ τὸ σκοτωμένο γιὰ νὰ τὴν πάρουν καὶ νὰ τὴν κάμουν τζαμί.

Αὐτὸ καὶ ἔγινε. Τὸν ἄλλο χρόνον οἱ Χριστιανοὶ γιόρτασαν τὸ Πάσχα τους ἀκόμη πιὸ ταπεινά, ἀκόμη πιὸ καταφρονεμένα, στὴ μικρὴ ἐκκλησία τῆς Παμμακάριστου.

13. Ἡ Σουλιώτισσα Θειάκω.

«Μητέρα, εἶναι καιρὸς νὰ κάμω καὶ ἐγὼ τὸ χρέος μου στὴν πατρίδα», εἶπε μιὰ μέρα ἓνας νέος Σουλιώτης στὴ μητέρα του. «Εἶμαι δεκαέξι χρονῶν. Τὸ Σούλι μας κιντυνεύει. Ὁ καταραμένος Ἀλῆ Πασσᾶς μᾶς ἔχει πολιορκήσει. Δός μου τὴν εὐχὴ σου καὶ τὰ ὄπλα τοῦ μακαρίτη τοῦ πατέρα μου νὰ φύγω, νὰ τρέξω νὰ πολεμήσω».

—«Δὲ σ' ἐμποδίζω πιά, παιδί μου», ἀπάντησε ἡ κυρὰ Θειάκω. «Σὲ κρατοῦσα ὡς τώρα κοντά μου γιὰ νὰ σ' ἔχω κάποια παρηγοριά. Σὺ ἦσουν ἡ μόνη μου συντροφιά ἔπειτα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα σου. Κοντεύουν δυὸ χρόνια πὺν τὸ πικρὸ βόλι τὸν ἄρπαξε ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά μας. Τώρα ὅμως πρέπει νὰ μ' ἀφήσης. Ἡ πατρίδα σὲ χρειάζεται. Καὶ γιὰ τὴν πατρίδα ὅλα πρέπει νὰ τὰ θυσιάσωμε. Θὰ μηνύσω τοῦ ξαδέρφου σου τοῦ Λάμπρου νὰ ἔρθῃ τὸ πρωὶ νὰ σὲ πάρῃ. Τὸν ἔχει πρωτοπαλικάρο ὁ γενναῖος ὄπλαρχηγός μας Τσώσιος».

Τὸ πρωὶ τὰ δυὸ παλικάρια μὲ τὰ καρυοφύλλια κρεμασμένα στὴν πλάτη καὶ τὰ γιαταγάνια ζωσμένα στὴ μέση ἦταν ἔτοιμα νὰ φύγουν γιὰ τὸν πόλεμο.

Ὁ νέος Σουλιώτης ἔσκυψε καὶ φίλησε τὸ χέρι τῆς μάνας του.

«Στὸ καλὸ, παιδί μου, καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα», φωνάζει μὲ συγκίνηση ἡ γενναία μητέρα σιὸ γιό της. «Πρόσεξε νὰ τιμήσης τὰ ὄπλα τῶν γονιῶν σου».

Ὁ ἀτρόμητος νέος, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν εὐχὴ τῆς μάνας του, ἔφυγε μὲ τὸν ξάδερφό του μὲ βῆμα γοργὸ καὶ μὲ στήθος γεμάτο χαρά.

Ὁ πάλεμος ἄρχισε. Ὁ Τσώσιος μὲ τὰ παλικάρια του ἦταν ταμπουρωμένος σὲ μιὰ δυνατὴ θέση. Ἀπέναντί του εἶχε τὸν Τουρκαρβανίτη Γκιολέκα μὲ δεκαπλάσιους ἔχθρους.

Ἡ μάχη ἀρχίζει. Τὸ αἷμα τρέχει ποτάμι. Οἱ Σουλιῶτες πιάνονται μὲ τοὺς ἔχθρους καὶ πολεμοῦν στήθος μὲ στήθος.

Ἡ φονικὴ μάχη τελείωσε τὸ βράδι μὲ νίκη τῶν Σουλιωτῶν. Ὁ Γκιολέκας καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τῶν ἐχθρῶν μάζεψαν τοὺς νεκροὺς των καὶ τοὺς ἔκλαιαν ὅλη

τῆ νύχτα. Ὁ μεγαλύτερος ὁμῶς θρῆνος ἔγινε στὸ πρό-
χωμα τοῦ Γκιολέκα, γιατί ἐκεῖ ἔγινε ἡ μεγαλύτερη κατα-
στροφή.

Μὰ ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ ἔκλαιαν καὶ θρηνοῦσαν, οἱ Σουλιῶ-
τες στὰ προχώματά τους χόρευαν καὶ τραγουδοῦσαν ἥρωικά
τραγούδια γιὰ τιμὴ σὲ κείνους ποὺ ἔπεσαν σὰν ἥρωες στὸ
πεδίο τῆς μάχης.

Τὸ πρωὶ ὁ Τουρκαρβανίτης ὀπλαρχηγὸς φωνάζει :
«Καπετὰν Τσώσια, δὲν εἰστε ἄνθρωποι σεῖς οἱ Σουλιῶτες,
θηρία εἰστε; Ἐμεῖς ὅλη τῆ νύχτα θρηνούσαμε τοὺς σκο-
τωμένους μας, ἐνῶ σεῖς τραγουδοῦσατε ἥρωικά τραγούδια
καὶ χορεύατε. Ἀμοιρολόγητα λοιπὸν θὰ θάψετε τὰ παλικάρια
σας ποὺ σκοτώθηκαν στὴ μάχη;»

Αὐτὰ εἶπε ὁ Γκιολέκας κι ὁ Τσώσιος ἀποκρίθηκε :

«Ἐμεῖς δὲ συνηθίζομε νὰ κλαῖμε καὶ νὰ μοιρολογᾶμε
ὄσους πέφτουν ἥρωικά στὸν πόλεμο. Οἱ θρῆνοι καὶ τὰ κλά-
ματα ταιριάζουν στὶς γυναῖκες. Ἀλλὰ κι οἱ γυναῖκες μας
ἀκόμη ἔχουν πιά συνηθίσει νὰ μὴν κλαῖνε καὶ νὰ μὴ μοι-
ρολογοῦν τὰ παλικάρια μας ποὺ ἔχυσαν τὸ αἷμα τους γιὰ
τὴν πατρίδα καὶ τὴ λευτεριά».

Τὰ λόγια τοῦ Τσώσια διάκοψε στὴ μέση μιὰ Σουλιώ-
τισσα, ποὺ ἐρχόταν γρήγορα στὰ προχώματα. Ἦταν ἡ
Θειάκω. Εἶχε μάθει πὼς σκοτώθηκε τὸ παιδί της κι ἐρ-
χόταν νὰ ζητήσῃ πληροφορίες :

«Ἐρχομαι, ἀρχηγέ, λέει στὸν Τσώσια, νὰ μάθω ἀπὸ
τὸ στόμα σου, πὼς πολέμησε καὶ πὼς σκοτώθηκε ὁ γιός
μου. Ἐδειξε τὴν ὥρα τῆς μάχης γενναιότητα καὶ θάρρος
ἢ δειλίασε;»

«Κυρὰ Θειάκω, ἀποκρίθηκε ὁ Τσώσιος, ὁ γιός σου
πολέμησε σὰν ἥρωας κι ἔπεσε ἀφοῦ σκότωσε πολλοὺς καὶ
γενναίους ἐχθρούς».

Ἡ μεγαλόψυχη Σουλιώτισσα δάκρυσε ἀπὸ περηφάνεια καὶ εἶπε μὲ τρεμουλιαστὴ φωνή. «Τότε τὸν παίρνω γιὰ νὰ τὸν θάψω».

Γονάτισε καὶ τοῦ φίλησε τὸ παγωμένο πρόσωπο λέγοντας.

«Ἔχε τὴν εὐχή μου, καλὸ μου παιδί, γιατί ὑπερασπίστηκες γενναῖα τὴν πατρίδα καὶ τίμησες τ' ὄνομα τῶν γονιῶν σου. Ὁ πατέρας σου ἐκεῖ ψηλὰ σὲ περιμένει μὲ ἀνοιχτὴ ἀγκαλιά».

Ἐπειτα γύρισε στοὺς Σουλιῶτες καὶ εἶπε: «Βοηθήστε με νὰ τὸν βάλω στὸν ὄμο μου μαζὶ μὲ τὰ ὄπλα του».

Μὲ μεγάλη συγκίνηση οἱ σύντροφοι ἔζωσαν τὸ γιαταγάνι στὴ μέση τοῦ νεκροῦ, κρέμασαν τὸ καρυοφύλι στὴν πλάτη του καὶ τὸν ἔβαλαν στοὺς δυνατοὺς ὄμους τῆς μητέρας του.

Ἡ μεγαλόψυχη Σουλιώτισσα μὲ πρόσωπο χλωμὸ καὶ περήφανο τράβηξε γιὰ τὸ Σούλι, νὰ θάψῃ τὸ μοναχογιό της.

14. Ἡ μάνα τοῦ Καραντάνη.

Οἱ Ἕλληνες τὸν καιρὸ τῆς σκλαβιᾶς ὑπόφερναν τόσους ἐξευτελισμοὺς καὶ τόσα βιάσανα ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ποὺ ἡ ζωὴ τους καταντοῦσε ἀνυπόφορη. Τοὺς πῆραν τὰ καλύτερα χτήματά τους· γιὰ νὰ ζοῦν ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ ἀγοράζουν τὴ ζωὴ τους μὲ τὸ χαράτσι, δηλαδὴ τὸν κεφαλικὸ φόρο. Δὲν τοὺς ἐπίτρεπαν νὰ ἔχουν ἔξω ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ ἢ νὰ χτυποῦν καμπάνες γιὰ τὶς ἐκκλησιαστικὲς ἀκολουθίες τους. Δὲν εἶχαν δικαίωμα νὰ φοροῦν τὰ ἴδια ροῦχα μὲ τοὺς Τούρκους· μὲ λίγα λόγια ἡ ζωὴ τους, ἡ τιμὴ τους καὶ ἡ περιου

σία τους ήταν στα χέρια τῶν Τούρκων. Ἡ μεγαλύτερη ὁμως συφορὰ ἦταν τὸ παιδομάζωμα. Κάθε χρόνο Τούρκοι ὑπάλληλοι γύριζαν σ' ὅλα τὰ σκλαβωμένα ἑλληνικὰ μέρη, μάζευαν τὰ πιὸ γερὰ παιδιά καὶ τὰ ἔστελναν στὴν Πόλη, Ἐκεῖ τὰ ἔκαναν Μωαμεθανοὺς καὶ τ' ἀνάτρεφαν μέσα σιτοὺς στρατῶνες. Ὁ καλύτερος τουρκικὸς στρατός,

Κάθε χρόνο Τούρκοι ὑπάλληλοι γύριζαν σ' ὅλα τὰ σκλαβωμένα ἑλληνικὰ μέρη, μάζευαν τὰ πιὸ γερὰ παιδιά καὶ τὰ ἔστελναν στὴν Πόλη.

οἱ γενίτσαροι, ἦταν καμωμένος ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδιά τῶν Χριστιανῶν. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔπεσε ἡ Πόλη ὡς τὰ 1638, τότε ποὺ καταργήθηκε τὸ παιδομάζωμα, πῆραν οἱ Τούρκοι περισσότερα ἀπὸ ἓνα ἑκατομμύριο Χριστιανόπαιδα.

Μὰ καὶ σὰν καταργήθηκε ὁ ἄτιμος αὐτὸς φόρος, οἱ Τούρκοι ξακολουθοῦσαν μὲ κάθε τρόπο νὰ βασανίζουν τοὺς Χριστιανοὺς, ζητοῦσαν κι ἔπερναν ἀπὸ κάθε Ἑλληνικὸν τόπο ὅ,τι καλύτερο εἶχε. Ἀπὸ ἄλλους γεννήματα,

ἀπὸ ἄλλους ὀπωρικά, ἀπὸ ἄλλους ζωντανά, ἀπὸ ἄλλους χτήματα. Καὶ ἀπὸ τὰ τρία ξερονήσια, τὴν Ὑδρα, τὶς Σπέτσες καὶ τὰ Ψαρὰ ἔπαιρναν παλικάρια.

Τὰ τρία αὐτὰ νησιά ἦταν ὑποχρεωμένα νὰ στέλνουν κάθε χρόνο στὴν Πόλη πενήντα παλικάρια, νὰ δουλέψουν ἕνα χρόνο στὰ τούρκικα καράβια.

Τὰ καράβια αὐτὰ ἦταν πειρατικά τὰ περισσότερα, καὶ ἐδούλευαν γιὰ νὰ πλουτοῦν διάφοροι πασάδες. Οἱ νέοι Ἑλληνες ναῦτες ἦταν τὰ καλύτερα παλικάρια τους.

Μιά φορά τὸ χρόνο, τὰ ὀνόματα τῶν παλικαριῶν κάθε νησιοῦ ἔμπαιναν στὸν κλῆρο. Κι ὅποιου τοῦγραφε ἡ μοῖρα «νὰ βγῆ ὁ κλῆρος του», ἔπρεπε νὰ φύγη ἀμέσως γιὰ τὴν Πόλη.

Ὁ ἀποχωρισμὸς ἦταν σκληρὸς. Συγγενεῖς καὶ φίλοι ἔχυναν πικρὰ δάκρυα. Γιατὶ πολλοὶ ἀπ' τοὺς ἄτυχους αὐτοὺς νέους δὲν ἐγύριζαν πίσω ποτέ...

*
**

Βρισκόμαστε στὰ 1769. Ἡ Καραντάναινα, χήρα, ἀπὸ τὶς πρὸ ἀρχοντικὲς οἰκογένειες τῆς Ὑδρας, γυναῖκα εὐγενικιά, γλυκομίλητη καὶ προστάτισσα τῶν φτωγῶν, ἕνα μόνον παιδί ἔχει, τὸ Μιχάλη της. Καὶ ὁ κλῆρος ἔπεσε τώρα νὰ πάη ναύτης στὰ τούρκικα καράβια! Ἡ χήρα μαζεύει ὅλα τὰ χρυσαφικά καὶ τ' ἀσημικά της, πηγαίνει στὸν ἀντιπρόσωπο τοῦ Σουλτάνου ποὺ ἦταν στὴν Ὑδρα γιὰ τὸ ναυτομάζωμα, τὰ ρίχνει ὅλα στὰ πόδια του καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ τῆς τὸν ἀφήσῃ. Μὰ τοῦ κάκου! Ἡ ὑποχρέωση αὐτὴ δὲν ἑξαγοράζεται. Καὶ ἡ χήρα φεύγει κλαίοντας ἀπαρηγόρητα.

Ἡ πικρὴ μέρα τοῦ μισεμοῦ ξημέρωσε. Ὁ γιὸς τῆς χήρας ἀποχαιρετᾷ τὴ μάνα του καὶ φεύγει. Πάει στὸ ριζικό του.

*
* *

Περνάει ἓνας χρόνος καὶ λίγοι μῆνες καὶ ὅσοι ζήσανε, ὅσους δὲν ἔφαγε τὸ βόλι ἢ τ' ἄγρια κύματα, γυρίζουν στὴν Ὑδρα. Οἱ δικοὶ τους τοὺς δέχονται χαρούμενοι καὶ τὸ βράδι τὰ τραγούδια τους ἀντηχοῦν σ' ὅλο τὸ νησί. Μονάχα τῆς Καραντάναινας, τῆς ἀρχόντισσας ὁ γιὸς δὲ φάνηκε ἀκόμα. Ἡ μάνα ρωτᾷει, κι ἄλλοι τῆς λένε πὼς τὸν ἀπάντησαν σὲ μακρυνὲς θάλασσες, στὶς ἀκρογιαλιὲς τῆς Ἀφρικῆς, στὴν Μπαρπαριά, στὸ Τούνεξι, κι ἄλλοι θέλουν νὰ ποῦν πὼς σκοτώθηκε σὲ μιὰ ναυμαχία καὶ τὸν θάψανε σ' ἔρημο γιालό.

Ἡ Καραντάναινα δὲν ξέρει τί νὰ κάμῃ· νὰ τὸν κλάψῃ ἢ νὰ τὸν περιμένῃ; Κι ὀλοένα γυρνᾷ στὶς ἐκκλησίες καὶ τάξει λαμπάδες καὶ εἰκονίσματα. Καὶ τὰ χρόνια περνοῦν, κι ὁ Μιχάλης δὲ φαίνεται. Καὶ ἡ κατακαημένη ἡ χήρα ὀλοένα ἀγναντεύει τὸ πέλαγο καὶ ὀλοένα ρωτᾷει τοὺς θαλασσινοὺς, ποῦ ἀράζουν στὸ νησί:

«Μὴν εἶδατε τὸ γιό μου, τὸ Μιχάλη τὸν Καραντάνη;»

*
* *

Μιὰ μέρα, ἐκεῖνοι ποὺ ἦταν στ' ἀκρογιάλι κι εἶχαν τὴ ματιὰ γυμνασμένη, εἶπαν: «Μπρέ, μεγάλο μπάροκο ἐτοῦτο ποῦρχεται!...» Καὶ σὲ λίγο, σὰν ξεχωρίσανε τὴ σημαία του εἶπαν μὲ δυσαρέσκεια μεταξύ τους: «Τούρκικο εἶναι, φωτιά νὰ τὸ κάψῃ!»

Ἐπειτα ἀπὸ ἀρκετὴ ὥρα, ἓνα ὄμορφο, μεγάλο, δυνατὸ καράβι ἀράξε στὴν Ὑδρα.

«Πῶς τὸν λένε τὸν καπετάνιο σας!» ρώτησαν τοὺς ναῦτες οἱ Ὑδραῖοι ποὺ ἦταν στὸ γιολό.

— «Τώρα θὰ τὸν δῆτε· θὰ βγῆ ἔξω. Ἄλῃ Καραντάνη τὸν λένε».

Οἱ Ὑδραῖοι ξαφνιάστηκαν σὰν ἄκουσαν αὐτὸ τὸ ὄνομα. Καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ πιστέψουν τὰ μάτια τους, ὅταν εἶδαν σὲ λίγο νὰ βγαίνει ἔξω μεγαλόπρεπος, σαρικοφορεμένος σὰν Τοῦρκος ὁ Μιχάλης, ὁ γιὸς τῆς χήρας, τοῦ παλιοῦ Ὑδραίου τουρκομάχου ὁ μοναχογιός . . .

«Εἶχε τουρκέψει λοιπόν; γι' αὐτὸ δὲ φαινόταν στὸ νησί τόσα χρόνια;» εἶπαν σιγὰ μετὰξὺ τους οἱ Ὑδραῖοι.

Ἄλλοι εἶπαν σιγὰ μετὰξὺ τους οἱ Ὑδραῖοι. Ὁ ἐξωμότης τοὺς χαιρετᾷ. Ἐκεῖνοι καμώνονται πὼς δὲν τὸν γνωρίζουν. Τοῦ γυρίζουν τὶς πλάτες καὶ φεύγουν. Ἕνας μόνον τρέχει νὰ δώσῃ τὴν εἶδηση στὴ χήρα.

«Κυρὰ Καραντάναινα, ἦρθε ὁ γιὸς σου!»

— «Ὁ γιὸς μου; Ὁ Μιχάλης μου; Χριστὲ καὶ Παναγιά!»

— «Μὴ μελετᾷς τὴν Παναγιά, λέει τὸ πικρόστομα τοῦ μαντατοφόρου, γιατί ὁ γιὸς σου ἦρθε, μὰ δὲν εἶναι Μιχάλης πιά, εἶναι Ἄλῃς!»

Ἡ χήρα δὲν πρόφθασε νὰ βγάλῃ φωνή, γιατί ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ ἀρχοντικοῦ της βλέπει ἕνα σαρικοφόρο ν' ἀνεβαίνει τὸν ἀνήφορο καὶ νὰ πλησιάζῃ.

«Δές τον, λέει ὁ μαντατοφόρος. Σαρίκι φοράει.»

Καὶ φεύγει.

Ἡ μάνα του τὸν βλέπει ποὺ ἀνεβαίνει στὸ σπίτι καὶ λέει:

«Θεὲ μου, πὼς δὲ σωριάζονται οἱ τοῖχοι νὰ πέσουν νὰ μᾶς πλακώσουν!»

«Γεῖά σου, μάνα. Γιατί στέκεις ἔτσι, ἀμίλητη; Δὲ μὲ γνωρίζεις; Ἐγὼ εἶμαι ὁ γιὸς σου!»

— «Μπᾶ ; Ὁ γιός μου καὶ φορεῖ σαρίκι ;... Λοιπὸν τούρκεψες...»

— «Ἐ, κι ἂν τούρκεψα καὶ τί ;» λέει χαμογελώντας ὁ ἔξωμότης.

»Οἱ Τοῦρκοι εἶναι σήμερα ἄρχοντες σ' ὄλο τὸ ντου νιά. Ναρθῆς στὴν Πόλη νὰ με δῆς. Νὰ δῆς παλάτια καὶ μπαξέδες, ὅλα δικά μου...»

— «Ὅλα δικά σου ;»

— «Ἄμέ ; Ἐχω καὶ σκλάβες πολλές, πὸν θὰ σὲ δουλεύουν καὶ θὰ σὲ προσκυνᾶνε. Γι' αὐτὸ ἦρθα νὰ σὲ πάρω».

— «Μπράβο, παιδί μου, πὸν θυμήθηκες τὴ μανούλα σου... Καὶ με τί θὰ φύγωμε, γιόκα μου ;»

— «Μὲ τί θὰ φύγωμε ; Ἐχω ἓνα κοτζάμ καράβι ὄλο δικό μου, κάτω στὸ λιμάνι, ἓνα μάρκο !»

— «Ἐτσι, ἔ ! λέει ἡ μάνα μὲ μάτια πὸν ἔλαμπαν. Μὰ γιὰ νὰ τὸ ἰδῶ, νὰ τὸ καμαρώσω τὸ καράβι σου».

Ὁ Ἄλῆς χαμογελώντας τῆς λέει.

«Πᾶμε ἔξω λοιπὸν νὰ καμαρώσης τὰ μεγαλεῖα τοῦ γιοῦ σου !».

Καὶ βγαίνουν στὸ μπαλκόνι. Ὁ ἔξωμότης προχωρεῖ στὴν ἄκρη - ἄκρη.

«Νὰ αὐτὸ εἶναι μάνα» λέει.

Καὶ δείχνει τὸ καράβι μὲ τὴν κόκκινη σημαία.

Ἄλλὰ τότε χύνεται ἀπάνω του ἡ χίρα, ἡ μεγαλόκορη καὶ δυνατὴ Ὑδραίσα, καὶ μὲ μιὰ γερὴ σπρωξιὰ τὸν ρίχνει κάτω στὸ καλντιρίμι. Ὁ Ἄλῆς πέφτει κατακέφαλα στὶς πέτρες καὶ μένει νεκρός. Ἀπὸ πάνω ἡ μάνα σχυμμένη, κοιτάζει μὲ τὰ μάτια βουρκομένα καὶ μουρμουρίζει :

«Δὲ σκότωσα τὸ παιδί μου... Ἐναν Τοῦρκο σκότωσα ὁ Θεὸς θὰ με συχωρέση».

Δὲν τὴν πείραξε κανεὶς, γιατί ὄλο τὸ νησὶ ἦταν μὲ τὸ μέρος τες. Οἱ προσετοὶ εἶπαν στοὺς ναῦτες τοῦ μάρκου : « Ἄνοιχτε, παιδιά, καὶ φευγάτε ! . Τὸν καπετάνιο σας τὸν σκότωσε ἡ μάνα του πού τὸν ὄριζε... » Καὶ τὸ καταραμένο καράβι ἔφυγε, παίρνοντας μαζί καὶ τὸ σκοτωμένο, γιὰ νὰ τὸν θάψουν ἄλλοῦ, ἄλλοῦ, ὄχι στὸ χῶμα τῆς Ὑδρας.

Αὐτὸ τὸ φοβερὸ δράμα ἔμεινε ἱστορικόν. Καὶ μιὰ φορὰ πού ὁ μεγάλος Κανάρης θύμωσε μὲ ἕναν κακοκέφαλο ναῦτη, τοῦ εἶπε :

« Θὰ σὲ πάω, κακομοίρη, στὴν Ὑδρα καὶ θὰ σὲ ρίξω ἀπὸ τὸ μπαλκόνι τοῦ Καραντάνη !... »

15. Ὁ φόρος τῆς Δόξας.

Γονατιστὴ στὴν ἐκκλησία, ἐμπρὸς στὸ ἅγιο εἰκόνισμα τῆς Παναγίας, προσευχόταν μιὰ κόρη καὶ παρακαλοῦσε μὲ τὰ δακρυασιὰ μὰτια· γιατί στὰ βουνά, ἐκεῖ πέρα μακριά, τὸ κανόνι βροντοῦσε καὶ τὸ τουφέκι ἔπεφτε πυκνὸ καὶ ὁ ἀδερφός της εἶχε φύγει, ντυμένος στὸ χακί, μὲ τὸ τουφέκι στὸν ὦμο γιὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Πατρίδας καὶ νὰ λευτερώσῃ τοὺς σκλαβωμένους ἀδερφούς μας.

« Παναγία μου, βόηθησε νὰ μὴν πάθῃ τίποτε ὁ ἀδερφός μου. Εἶναι τόσο καλὸς καὶ τόσο γενναῖος ! »

Ἀπὸ τοὺς πρώτους εἶχε φύγει, πρὶν ἀκόμα τὸν καλέσουν στὸ στρατό· καὶ τώρα ἤξερε πὼς ἦταν ἐκεῖ ἄπάνω, ἐκεῖ πού βροντοῦσε τὸ κανόνι καὶ πού ἔπεφτε πυκνὸ τὸ τουφέκι... Καὶ ἔξαφνα ἦρθε ὁ Χάρος μπροστὰ τῆς μαυροντυμένος ἔπάνω τὸ μαῦρο του ἄλογο μὲ τὸ μαῦρο του τόξο στὸ χέρι.

Λυπήθηκα τὰ δάκρυά σου, κόρη μου, τῆς εἶπε καὶ ἦρθα νὰ σοῦ πῶ, πῶς ἀποφάσισα νὰ σώσω τὸν ἀδερφό σου. Πές μου λοιπὸν ποιὸν θέλεις νὰ σαϊτέψω στὴ θέση τοῦ ἀδερφοῦ σου...»

— «Ποιόν;» ἀπάντησε ἐκείνη ποὺ δὲν πίστευε τ' αὐτιά της.

» Ἄχ! Χάρε μου, ὅποιον θέλεις πάρε, μὰ λυπήσου τὸν ἀδερφό μου».

— «Δὲν ἔχει ὅποιον θέλω! λέγε ποιὸν νὰ θανατώσω».

Ἡ κόρη ἔτρεμε.

— «Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ πάρης ἄλλον στὸν τόπο τοῦ ἀδερφοῦ μου;»

— «Δὲ γίνεται ἀλλιῶς».

— «Αἶ, πάρε τότε ὅποιον θέλεις. Μὴ μὲ ρωτᾷς ἐμένα».

— «Ἄν πάρω ὅποιον θέλω, θὰ πάρω τὸν ἀδερφό σου, γιατί εἶναι νὰ σκοτωθῆ σήμερα ἀπὸ ἐχθρικό βόλι· μὰ τόσο κλάμα ἔκαμες καὶ τόσα παρακάλια, ποὺ σὲ λυπήθηκα καὶ πέρασα ἀπὸ δῶ νὰ σοῦ πῶ. Λέγε γρήγορα τώρα ποιὸν νὰ σαϊτέψω στὴ θέση του».

— «Πάρε... Πάρε...» ἔκανε ἡ κόρη καὶ τὰ χεῖλια της ἔτρεμαν· «πάρε κανέναν Τοῦρκο...»

Ὁ Χάρος γέλασε καὶ ἡ Ἐκκλησία ὅλη ἀντιβόησε τὸ νεκρικό του γέλιο.

Ἡ κόρη ἀνατρίχιασε κι ἔκρυψε τὸ πρόσωπό της.

«Δὲ θέλησε ὁ ἀδερφός σου νὰ δοξάσῃ τὴν πατρίδα του κι ἔπειτα νὰ δοξαστῆ κι αὐτός; Ἡ δόξα μ' αἷμα ἀγοράζεται».

— «Πάρε αἷμα τούρκικο ὅσο θέλεις...»

— «Δὲν πλερώνεται μ' αἷμα ἐχθρικό, εἶπε ὁ Χάρος. Καὶ τώρα κοίταξε δῶ». Κι ἔβαλε μπροστὰ στὰ μάτια της ἓνα μικρὸν καθρέφτη.

Ἡ κόρη κοίταξε μέσα κι εἶδε μιὰ φοβερὴ μάχη, τουφέκια χιλιάδες πού σκόρπιζαν φλόγες καὶ σπαθιά πού ἀστραφταν καὶ ἄλογα ἀφρισμένα πού ἔσερναν τὰ μαῦρα κανόνια· καὶ δεξιὰ ἓνα σωρὸ ἀντρες πού ἔτρεχαν μπροστά. Ἦταν ὅλοι ντυμένοι χακί, μὲ τὸ στέμμα στὸ πηλίκιο καὶ τὸ τουφέκι στὸ χέρι καὶ ἀνάμεσά τους γνῶρισε τὸν ἀδερφό της.

Ἡ κόρη ἀπὸ τὸ φόβο της φώναξε δυνατὰ καὶ σκέπασε τὰ μάτια της μὲ τὰ δυὸ χέρια της, μὰ ὁ Χάρος ἐπέμενε.

«Κοίταξε καλά, εἶπε, εἶναι γραφτὸ ὅλους αὐτοὺς ὄσους βλέπεις δεξιὰ, νὰ τοὺς θερίσω μὲ μιᾶς· μὰ σὰ δὲ θέλεις διάλεξε τοὺς ἄλλους, πού εἶναι ἀριστερά· καὶ τοὺς θερίζω κι ἀφίνω τοὺς πρώτους. Θέλεις; Ὑπόγραψε».

Καὶ μπροστά της ἄπλωσε ἓνα κίτρινο χαρτὶ καὶ τῆς ἔδωσε ἓνα καλαμάρι ματοβαμμένο καὶ μιὰ πέννα.

Πῆρε ἡ κόρη τὴν πέννα, μὰ τὸ χέρι της ἔτρεμε, τόσο πολὺ πού δὲν μποροῦσε νὰ γράψῃ.

«Καὶ αὐτοί; αὐτοὶ οἱ ἄλλοι ἀριστερὰ δὲν ἔχουν ἀδερφές;»

— «Βέβαια, ἔχουν καὶ ἀδερφές καὶ μάνες. Βλέπεις ἐκεῖνον τὸν ξανθὸ μὲ τὰ μαῦρα μάτια; Ἔχει γυναῖκα νέα καὶ ὁμορφη, πού τῇ στεφανώθηκε μιὰ μέρα πρὶν φύγῃ· καὶ εἶναι δεμένες μαζί οἱ μοῖρες τους».

— «Πῶς μαζί;»

— «Μὲ τὴν ἴδια σαῖτα πού θὰ θανατώσω ἐκεῖνον, θὰ ρίξω κι ἐκεῖνη στὸν τάφο».

— «Ἄχ, μὴν τὸ κάμης».

— «Εἶναι γραφτό».

— «Μὴ τὸν σκοτώσης λοιπόν! Ἄφησέ τον κι αὐτὸν νὰ ζήσει».

— «Ποιὸν ἄλλο νὰ πάρω στὴ θέση του; Νά, βλέπεις αὐτὸν ἐκεῖ τὸ μικρὸ καὶ γλωμό; Ἔχει φάγει τὰ παι-

δικά του χρόνια στὴ μελέτη καὶ στὴ δουλειά, μὲ τὴ χήρα μάνα του, ποὺ παιδεύτηκε καὶ πείνασε ὥσπου νὰ τὸν μεγαλώσῃ καὶ τὸν σπουδάσῃ. Καὶ τώρα ἔχει ἀνακαλύψει κάτι σπουδαῖο, ποὺ θὰ τοὺς φέρῃ πλοῦτη, τιμὴ καὶ δόξα».

— «Μὴ τὸν πειράξῃς, γιὰ τὸ Θεό, κι αὐτόν ! Ἄφησέ τους αὐτοὺς νὰ ζήσουν».

— «Λοιπὸν τοὺς ἄλλους προτιμᾶς, ἐκεῖ μέσα στὸ βᾶθος;»

— «Ἔχουν κι αὐτοὶ ἀδερφὲς καὶ μάνες;»

— «Βέβαια ἔχουν. Ὁ ἓνας ἐκεῖ ποὺ ρίχνεται σὰ λιοντάρι, βλέπεις, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι; Ἔχει δίκιο ν' ἀψηφᾶ τὰ βόλια· δὲν εἶναι γραφτό του νὰ σκοτωθῇ σήμερα. Μὰ σὰ θέλεις πάλι μὲ μιᾶς τὸν παίρνω μ' ἓνα βόλι στὴν καρδιά, νὰ ἐκεῖ ἴσα ἴσα ποὺ βλέπεις ἓνα τετράγωνο μικρὸ. Καὶ ξέρεις τί εἶναι αὐτό; Εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ παιδιοῦ του, ἓνός ξανθόμαλλου κοριτσιοῦ ποὺ δὲ γνώρισε μάνα, γιὰ τὸ τοῦ τὴν πῆρα σὰ γεννήθηκε».

— «Ἄχ, μή!» φώναξε ἡ κόρη κλαίοντας. «Μὴ τὸν πάρῃς ἀπο τὸ παιδί του. Ποιὸς θὰ τ' ἀγαπᾶ καὶ θὰ φροντίζῃ γι' αὐτὸ σὰν μείνῃ ὀρφανὸ κι ἀπὸ πατέρα;»

«Πάντα κάποιος θὰ κλάψῃ. Ἔλα διάλεξε λοιπὸν, ποιὸν θέλεις νὰ πάρῃ; Βιάζομαι.»

— «Πάρε κανέναν περιττό...»

— «Ξέρεις κανέναν; Πές μου τον.»

— «Δὲν ξέρω· μὰ ἂν εἶναι κανένας ἔρημος.....»

— «Θέρισα κι ἔρημους, μὰ εἶναι λίγοι. Ὅλοι αὐτοί, ποὺ βλέπεις, ἔχουν μάνα, γυναῖκα ἢ παιδί. Ἔλα, κόρη, ἀποφάσισε ποιὸν νὰ πάρῃ.»

— «Πάρε με ἐμένα καὶ λυπήσου τους αὐτούς!»

— «Ἔσένα;» Ὁ Χάρος πάλι γέλασε καὶ πάλι ἡ ἐκ-

κλησία σείστηκε από τὸ παγωμένο γέλιο. «Τί νὰ σὲ κάμω ἐσένα ; Αὐτοὺς θέλω πὺ κυνηγοῦν τὴ δόξα τῆς πατρίδας. Μὰ ὁ φόρος τῆς δόξας εἶναι αἷμα, αἷμα καὶ δάκρυα, πὺ νὰ χύνωνται ποτάμι. Ἐν πάλι θέλης νὰ μὴ σκοτωθῆ κανένας καὶ νὰ γυρίσουν ὅλοι γεροί, εἶναι εὐκολο νὰ τὸ κάμω. Φτάνει νὰ γυρίσω τὸν καθρέπτη καὶ θὰ τὸ βάλουν ὅλοι στὰ πόδια».

— «Ὁχι, ὄχι, μὴν τὸ κάμης. Πάρε ὅσους θέλεις».

— «Λέγε, κόρη μου, γρήγορα, βιάζομαι νὰ φύγω. ποιοὺς θέλεις νὰ θερίσω ; Τοὺς ἀριστεροὺς μὲ τὸ νιόπαντρο ἢ τοὺς ἄλλους ἐκεῖ στὸ βᾶθος ;»

— «Νὰ κλάψουν χῆρες, μάνες καὶ ὄρφανά ; . . . Ὁχι, πάλι ἐγὼ καλύτερα, ἀφοῦ ἦταν γραφτό μου».

Δὲν πρόφτασε νὰ τελειώσῃ τὸ λόγο τῆς κι ὁ μαῦρος καβαλλάρης ἀρπάζοντας τὶς σαῖτες τοῦ πετάχτηκε καὶ χάθηκε σὰν ἀστραπή».

Καταγῆς εἶχε μείνει ὁ μικρὸς καθρέπτης ἡ κόρη ἔσκυψε καὶ κοίταξε μὲ τὴν καρδιὰ παγωμένη ἀπὸ τὸ φόβο τῆς.

Μὰ οὔτε μάχη εἶδε πιά, οὔτε τουφέκια, οὔτε κανόνια. Μόνο χιόνια πολλὰ σκέπαζαν τὴ γῆ· κι ἦταν νύχτα καὶ κάπου κάπου ξεχώριζε στὸ νυχτερινὸ σκοτάδι λεκέδες μαυριδερές. Ἐσκυψε πιὸ κοντὰ καὶ εἶδε πὺς οἱ λεκέδες ἦταν κορμιά ἀνθρώπινα ντυμένα χακί. Καὶ κεῖ, δεξιά, ὅπου εἶχε πρωτοδεῖ τὸν ἀδερφό τῆς, ἦταν σωροὶ τὰ σκοτωμένα παλικάρια, σὰν τὰ στάχια πὺ τὰ θέρισε τὸ δρεπάνι. Ἀπάνω τοὺς ὅμως φτερούγιζε κάτι ἄσπρο, κάτασπρο, πιὸ ἄσπρο κι ἀπὸ τὰ χιόνια, γιὰτὶ ἦταν πιὸ φεγγερό· καὶ χαμήλωσε κι ἀκούμπησε στὰ πληγωμένα κορμιά ἕνα κλαδί ἀπὸ δάφνη.

Καὶ ἡ κόρη πνιγμένη ἀπὸ τοὺς λυγμούς, γνώρισε τὴ

Δόξα κι ανάμεσα στὰ πεθαμένα παλικάρια ξεχώρισε τὸ ἀ-
χνὸ πρόσωπο τοῦ ἀδερφοῦ της.

16. Ἡ Μάνθω ἢ Μεσολογγίτισσα.

Οἱ πολιορκημένοι στὸ Μεσολόγγι δὲν μπορούσαν πιά
νὰ ὑποφέρουν τὰ βάσανα τῆς πείνας κι ἐτοιμάζονταν νὰ
κάμουν ἔξοδο μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι. Ἐτοιμάζεται καὶ ἡ
χήρα Μάνθω ἢ Μεσολογγίτισσα νὰ βγῆ κι αὐτὴ ἔξω. Οἱ
Τούρκοι νικόνταν, ἀλλὰ τῆς πείνας τὸ θεριὸ ἦταν ἀνί-
κητο. Ὁ λαὸς μαζί μὲ τὴ φρουρὰ πῆραν τὴν ἀπόφαση ἀ-
πόψε νὰ βγοῦν ἔξω

Νύχτωσε καλά, τὸ σκοτάδι εἶναι πυκνό. Ἡ χήρα
στὸ σκοτάδι ψάχνει νὰ βρῆ τὸ δέμα μὲ τὰ φορέματα τοῦ
μακαρίτη τοῦ ἀντρα της. Μία ὀβίδα τούρκικη τὸν ἔκοψε
σὲ δυὸ στὴν ἀρχὴ τῆς πολιορκίας. Καὶ μονάχα αὐτόν ;
Οἱ σφαῖρες, τὰ σπαθιά, οἱ ἀρρώστειες, ἡ πείνα εἶχαν θε-
ρίσει ὅλους τοὺς συγγενεῖς της. Ἐρημη ἢ χήρα, ἔρημη μὲ
τὴν Ἀνθὴ τὴν κόρη της, ποὺ ἦταν μόλις ἑπτὰ χρονῶν
καὶ πολὺ ἀδύνατη ἀπὸ τὴν πείνα εἶχε γίνει ἀγνώριστη,
πτῶμα ζωντανό.

Ἡ χήρα φόρεσε τὴ στολὴ τοῦ ἀντρός της, τὴν αἱματο-
βαμμένη, ποὺ τὴ φύλαγε τόσον καιρὸ σὰν ἅγιο λείψανο. Τὶ
γέλια θάκαναν ὅσοι τὴν ἔβλεπαν μέρα μὲ τέτοιο φόρεμα !
Καὶ μάλιστα μὲ τὸ σπαθὶ ζωσμένο στὴ μέση της !

Σηκώνει τὴν κόρη της ἀπὸ τὸ στρῶμα. Τὴ σέρνει ἀπὸ
τὸ ἀδύνατο χεράκι, τῆς κρυφομιλεῖ, ἀλλὰ στὴν ἀγκαλιά
της νὰ τὴ σηκώση δὲν μπορεῖ. Τόση δύναμη δὲν ἔχει !

Προχωρεῖ σιγὰ σιγὰ ὀλοῖσια στὰ προχώματα. Ἀκολουθεῖ
τὸ ἄλλο ρέμα τοῦ κόσμου, ποὺ διευθύνεται πρὸς τὰ ἐκεῖ.

Ανάμεσα στη φουρτούνα της φωτιάς, σιτό'μουγκρητό τῶν κανονιῶν, σιτὸν ἀλλαλαγμὸ καὶ τὶς φωνῆς τῆς μάχης (σελ. 75).

Κοντεύει ἡ ὥρα, κανεῖς δὲ φωνάζει καὶ ὁμως μιὰ βοὴ σιγανή, ὑπόκωφη, ἀκολουθεῖ τὸν ἴδιο δρόμο. Ἡ χήρα σκύβει γιὰ τελευταία φορὰ καὶ λέει στὴ μικρούλα της.

« Ἀνθή μου, Ἀνθή, Ἀνθίτσα μου, ἐδῶ ποὺ τὰ πηγαίνομε, σφιχτὰ νὰ μοῦ κρατῆς τὴ φουστανέλλα. Τίποτε ἄλλο νὰ μὴ βλέπης καὶ νὰ μὴν ἀκοῦς. Τὴ φουστανέλλα νὰ μὴ χάσης ἀπὸ τὰ χέρια σου. Ἐδῶ ποὺ πᾶμε, γιὰ νὰ σὲ γλυτώσω, πρέπει νὰ χτυπῶ μὲ τὸ σπαθὶ μου. Δὲ θᾶχω ὄλο τὸ νοῦ μου σ' ἐσένα. Βαστάξου ἐσὺ μὲ τὰ χερῶνά σου, μὲ τὴν καρδιά σου. Πιάσου καλὰ ἀπὸ τὴ φουστανέλλα μου »

Ξεκίνησαν. Ἀνάμεσα στὴ φουρτούνα τῆς φωτιᾶς, στὸ μουγκρητὸ τῶν κανονιῶν, στὸν ἀλλαλαγμὸ καὶ τὶς φωνὲς τῆς μάχης ἀκούοταν συχνὰ ἡ φωνὴ τῆς χήρας.

— « Ἐδῶ εἶσαι, Ἀνθή μου : »

— « Ἐδῶ εἶμαι, μάνα ».

Ὅταν ὁμως ἦρθε τὸ κῦμα τὸ τρομερὸ, ποὺ σάρωσε καὶ σαρώθηκε, ἡ χήρα λησμόνησε νὰ τὴ ρωτήσῃ. Καὶ ὅταν βρέθηκε κουμμένη ἀνάμεσα σὲ μεγάλα βουῖρα καὶ πῆρε τὴν ἀναπνοή της, τότε εἶδε ὅτι ἔλειπε ἡ Ἀνθὴ ἀπὸ τὸ πλευρὸ της.

Σὲ λίγο βρέθηκε ἀπάνω στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ. Τότε ἦρθε στὸν ἑαυτὸ της. Τότε ξύπνησε τῆς κόρης της ὁ καημὸς μέσα στὴν καρδιά της.

« Ἀνθή, φώναξε, Ἀνθή, Ἀνθίτσα! » Τοῦ κάκου ! Ἡ Ἀνθίτσα εἶχε χαθῆ ὅπως εἶχε χαθῆ καὶ τὸ Μεσολόγι.

17. Ὁ πιλότος τοῦ στενοῦ τῆς Σάμου.

I. Ὁ καπετὰν Χαρολάμπης.

Κατεβαίναμε ἀπ' τὴν Πόλη. Εἶχαμε περάσει τὰ Δαρδανέλλια, τὴν Τένεδο καὶ τώρα βγαίναμε ἀπὸ τὸ κανάλι τῆς Χίου μὲ πλώρη κατὰ τὸ Κουσάντασι.

Ἦταν μιὰ νύχτα μοναδική. Τὸ μελτέμι εἶχε πέσει ἀπὸ νορῖς· ἡ θάλασσα ἦταν ἡσυχὴ· τὰ ἄστρα ἔλαμπαν σὰ διαμάντια στὸν οὐρανό. Τὸ καράβι μας ἔσκιζε μὲ τὴν πλώρη τὰ μικρὰ κύματα τῆς θάλασσας. Πίσω του ἄνοιγε ἓνα αὐλάκι κάταστρο ἀπὸ ἀφρούς.

Ἦταν ἡ ὥρα πού ὁ καπετὰν Χαρολάμπης τραβοῦσε το ναργιλέ του καὶ μᾶς διηγόταν διάφορες ἱστορίες.

Καθίσαμε τριγύρω του τυλιγμένοι στίς καπότες μας.

Ὅταν ἡ θάλασσα ἦταν ἡσυχὴ, μᾶς ἔλεγε κάθε βράδι σχεδὸν ἀπὸ μιὰ ἱστορία. Καὶ ἦταν πάντα ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση. Ὅλες αὐτὲς τίς ἱστορίες τίς εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τὸν πατέρα του, τὸν καπετὰν Κίρκο Σαή.

Ὁ Κίρκος Σαῆς ἢ Γκαβός, μ' ἓνα μάτι ποῦβλεπε περισσότερο ἀπὸ δύο, ἦταν ξακουστός στὸν καιρὸ του· ἔκαμε ἐπιστάτης τῶν караβιῶν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, πού εἶχε στή σκάλα τῶν Σαλώνων.

Ἦταν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. Στὸν πόλεμο κυβερνοῦσε ἓνα μικρὸ πολεμικὸ καράβι. Ἔλαβε μέρος σὲ δέκα ναυμαχίες· ἔχασε τὸ χέρι του ἀπὸ σφαῖρα κανονιοῦ· πῆρε τὸ ἀριστεῖο τοῦ Ἀγώνα καὶ σύνταξη ἑξῆντα δραχμὲς καὶ τραβήχτηκε στὸ Γαλαξίδι.

Ἦταν ζωντανὴ ἱστορία τοῦ μεγάλου Ἀγώνα τοῦ 1821.

«Πότε ἔκαψε, καπετὰν Γιάννη, ὁ Κανάρης τὸν Καραλή;» — «Ἐξ Ἰουνίου 1822».

— «Πότε, καπετὰν Γιάννη, ὁ Ἰσμαὴλ πῆρε τὴν Κάσσο;» — «Στὰ 1824».

Ἄπ' αὐτὸν λοιπὸν εἶχε μάθει ὁ γιὸς του, ὁ καπετὰν Χαραλάμπης, χιλιάδες λεπτομέρειες τῆς ἐπανάστασης καὶ χιλιάδες ἀνέκδοτα καὶ αὐτὰ ἦταν ἡ καλύτερη κληρονομία ποὺ πῆρε ἀπ' τὸν πατέρα του.

II. Ὁ καπετὰν Νικόλας ὁ Φραγκιός.

Εἴμαστε τώρα καταμεστῆς στὸν ἀπέραντο κόρφο τῆς Νέας Ἐφέσου, μὲ πλώρη πάντα κατὰ τὸ Κουσάντασι.

Ἀριστερά μας εἶναι τὸ ἀκρωτήρι Κόρακας, δεξιά ἡ Ἰκαρία καὶ ἡ Σάμος· καὶ ἀνάμεσα τοῦ νησιοῦ καὶ τῆς στεριᾶς ἀρχίζει νὰ ξεχωρίζῃ τὸ στόμιο τοῦ στενοῦ τῆς Σάμου. Τὸ φανάρι ποῦναι ἀπόξω ἀπὸ τὸ Βαθύ, φέγγει πὺ καλὰ.

«Τὸ φανάρι τοῦ Κότσικα» λέει ὁ καπετὰν Χαραλάμπης, καὶ τράβηξε δυνατὰ γρήγορα, γρήγορα καὶ πολλὲς φορὲς τὸ ναργιλέ του. Τὸ διήγημα πλησίαζε.

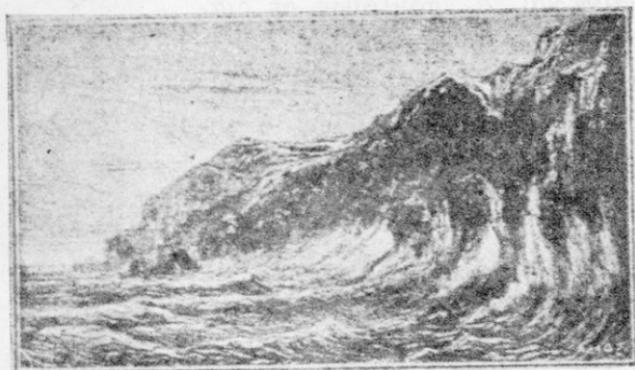
«Γιὰ σᾶς τὸ φανάρι τοῦ Κότσικα, εἶπε, εἶναι ἓνα φανάρι σὰν τᾶλλα· γιὰ μένα ὅμως εἶναι διαφορετικό, εἶναι ὀλόκληρη ἱστορία.

«Δὲ θὰ μπορέσω, παιδιά, νὰ ξεχάσω τὸ Νικόλα τὸ Φραγκιὸ ἀπὸ τὸ Κουσάντασι καὶ τὴ φρεγάδα τοῦ Πατρονάμπη, ποὺ βούλιαξε μπροστὰ στὸν Κότσικα. Χωρὶς τὸ Φραγκιὸ, μιὰ βραδιὰ τοῦ 1824, Σάμος καὶ Ἑλληνικὸς στόλος ἔπεφταν στὰ χέρια τοῦ Καπουδάν-Πασᾶ».

Ἔτσι ἄρχισε τὴν ἱστορία του ὁ καπετὰν Χαραλάμπης.

«Ὁ καπετὰν Νικόλας ἦταν Κουσαντασιανός. Ἡ φτώχεια τὸν ἔκαμε νὰ φύγη ἀπὸ τὸν τόπο του καὶ νὰ πάη μεροκαματιάρης μέσα βαθιὰ στὴν Ἀνατολή.

Γύρισε ἔπειτα ἀπὸ κάμποσα χρόνια μὲ λίγα παραδάκια· πῆρε βάρκα, πῆρε γυναῖκα καὶ ἔχτισε τὴν καλύβα του στὸ γυαλό, κοντὰ στοὺς ψαράδες, μακριὰ ἀπ' τὸ Κουσάντασι. Ψαράς καὶ αὐτὸς στὴν ἀρχή.

—Γιὰ σὰς τὸ φανάρι τοῦ Κότσικα, εἶπε, εἶναι ἓνα φανάρι σὰν τᾶλλα· γιὰ μένα δμως εἶναι διαφορετικό· εἶναι δλόκληρη ἱστορία (σελ. 78).

Μὲ τὴν ψαρική δὲν ἔκανε καὶ μεγάλα πράματα, μὰ τοῦ χρησίμευε γιὰ νὰ μάθη ὅλα τὰ νερά, ὅλες τὶς ξέρες ὅλες τὶς κακοτοπιές, τὰ ρέματα ἀπὸ τὸν Τσεσμέ γύρω γύρω ὡς τοὺς Φούρνους· καὶ τὸ στενὸ τῆς Σάμου τὸ ἤξερε σπιθαμὴ πρὸς σπιθαμὴ. Σιγὰ σιγὰ δὲν περνοῦσε ξένο καράβι χωρὶς νὰ πάρη πιλότο τὸν καπετὰν Νικόλα. Ἐπειτα ἦταν καὶ ἄνθρωπος γλυκομίλητος καὶ φρόνιμος, δὲν ἦταν ἀγορμίμω σὰν τοὺς ἄλλους.

Ἔτσι λοιπὸν ὁ Φραγκιὸς προόδεψε. Ἐχτισε σπῖτι εὐ-

ρύχωρο, και στην καλύβα του έβαλε τον ύποταχτικό του τὸ Γιωργή

Και δούλευε, δούλευε ὁ Νικόλας γιατί είχε δύο ἀγόρια και δυὸ κορίτσια ν' ἀναστήσει. Τὸ χειμῶνα πὸν χαλοῦσαν οἱ καιροὶ και λιγότευαν οἱ δουλειές δὲν καθόταν μὲ χέρια σταυρωμένα. Στὸ σπίτι του ὅλοι δούλευαν, μικροὶ μεγάλοι ἔπλεκαν δίχτια και καλάθια. Ὁ καπετάν Νικόλας πήγαινε και τὰ πουλοῦσε σὲ διάφορα μέρη, και πρὸ πάντων στὴ Σάμο, και κέρδιζε ἀρκετὰ χρήματα. Ὅλα λοιπὸν πήγαιναν καλά. Και ὅμως ἡ γυναῖκα του, ἡ κυρὰ Ρήνη, μουρμούριζε πάντα λιγάκι.

III. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ καπετάν Νικόλας.

Ἡ κυρὰ Ρήνη ἦταν γυναῖκα φρόνιμη, ἔξυπνη και δουλεύτρα, ποτὲ δὲν καθόταν ἀνεργη.

Ὁ καπετάν Νικόλας
ὁ Φραγκιὸς.

Ἦταν κάμποσος καιρὸς πὸν ὁ καπετάν Νικόλας εἶχε γίνει διαφορετικός. Ὅταν γύριζε ἀπὸ τὴ Σάμο φαινόταν ξαναμμένος και τὰ μάτια του ἔλαμπαν. Περιπατοῦσε περήφανα και στὸ τέλος κρέμασε κι ἓνα ἀσημοκαπνισμένο χαντζάρι.

Ἡ κυρὰ Ρήνη τὸν κοίταζε μὲ ἀπορία· δὲν μπορούσε νὰ καταλάβῃ τί τρέχει. Πολλές φορὲς ἔκανε τὸ σταυρὸ της και κουνούσε τὸ κεφάλι της.

Ἐπὶ τέλους ὁ καπετάν Νικόλας δὲν μπόρεσε νὰ κρύψῃ ἀπὸ τὴ φαμίλια του τί αἰσθανόταν στὴν καρδιά του. Και μιὰ μέρα λέει στὰ παιδιά του και τὸν ύποταχτικό του τὸ

Γιωργή, πού τόν κοίταζε μές στό στόμα : «Ραγιάς, ἔλεγε, τί θά πῆ Ραγιάς; Ραγιάς δὲ θά πῆ τίποτε. Μὴ σ' ἀκούσω, μωρὲ Γιωργή, καὶ πῆς πιά ραγιάς, γιατί θά σοῦ σπάσω τὸ κεφάλι μὲ τὸ ραβδί μου. Ἕλληνας νὰ λές! Καταλαβαίνεις; Εἶσαι Ἕλληνας. Εἴμαστε Ἕλληνες!»

Ἔπειτα ἔβγαλε ἀπ' τὸν κόρφο του κάτι τυπωμένα χαρτιά καὶ μὲ μεγάλη δυσκολία μὰ καὶ ἐπιμονή, συλλάβιζε καίτι πατριωτικά τραγούδια. Κι ἔπειτα τὰ μάθαινε καὶ στὰ παιδιά του. Τὴν κυρὰ Ρήνη τὴν ἔπιασε τρομάρα :

«Τί εἶναι αὐτά, Χριστιανέ μου; Τρελάθηκες στὰ γεροντάματα; Θέλεις νάρθουν τὰ Ζεϊμπέκια νὰ μᾶς σφάζουν;»

Ὁ καπετὰν Νικόλας θύμωσε :

«Τὸ μυαλό σου καὶ μιὰ λίρα. Δὲν κοπιάζουν τὰ Ζεϊμπέκια! Αὔριο θ' ἀκούσης τὸ σαμιώτικο τουφέκι! Καὶ τοῦτα πού σᾶς διαβάζω εἶν' ἅγια πράματα, εἶναι τραγούδια τοῦ Κλεάνθη τοῦ ποιητῆ τῆς Σάμου. Ποῦ ξέρεις σὺ τί σοῦ γίνεται!»

Καὶ δὸς του ὀλοένα στὴ Σάμο νὰ τρέχη μὲ τὰ παιδιά τοῦ σχολείου ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὸν Κλεάνθη.

Σὲ λίγες μέρες ἦρθε στὴ Σάμο ὁ Λυκοῦργος ὁ Λογοθέτης, ὁ Λαχανᾶς, καὶ ὑψωσε τὴ σημαία τῆς λευτεριάς. Οἱ Σαμιῶτες πῆραν τὰ ὄπλα καὶ ὀχύρωσαν τὸ νησί τους. Ἔπειτα βγήκαν στὴ στεριά, ἀνέβηκαν στὸ βουνὸ τῆς Μυκάλης καὶ τράβηξαν ὡς τὰ Σώγια σφάζοντας Τούρκους, πού ἔτρεχαν σὰν τὰ γίδια ἀπὸ τὸ φόβο τους.

Τότε πιά ὁ καπετὰν Νικόλας πῆγε νὰ τρελαθῆ ἀπὸ τὴ χαρὰ του. Πηδοῦσε ὡς ἐκεῖ πάνω καὶ φώναζε : «Τσάπ! τσάπ! τσάπ! πάνε στὴν Κόκκινη μηλιά!» Ἦθελε νὰ τρέξῃ μαζί, μὰ ἡ κυρὰ Ρήνη δὲν τὸν ἄφινε :

«Ποῦ θὰ πᾶς, Χριστιανέ μου ; θέλεις νὰ χάσης τὴ ζωὴ σου ; Δὲ λυπᾶσαι τὰ παιδιὰ σου καὶ μένα ;»

Γιὰ νὰ ξεθυμάνῃ ὁ Φραγκιὸς, πάει στὸ γυαλό, μπαίνει στὸ καΐκι του τὴν «'Αλεποῦ» καὶ πηγαίνει κι ἀρπάζει τὴ νύχτα ἓνα κανόνι τούρκικο ἀπὸ τὰ ὄχυράματα τῆς Καναλίτσας, πὺ εἶναι στῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸ μέρος, καὶ τὸ πηγαίνει στὴ Σάμο, στὸ Λυκοῦργο.

Ἀργότερα, ὅταν ἦρθαν τὰ Ὑδραϊκά, Σπετσιώτικα, καὶ Ψαριανὰ καράβια, τόσο πολὺ ἐνθουσιάστηκε, πὺ ἀρπάζει τὸ μόνο βόδι πὺ εἶχε, τὸ βάζει στὸ καΐκι του καὶ τὸ στέλνει στὸ ναύαρχο Σαχτούρη μὲ τὸ ἐξῆς γράμμα :

Ἐξοχώτατε ναύαρχε καπετὰν Γιωργάκη.

«Σὲ προσκυνῶ μὲ τὸ παρὸν λαβαίνεις καὶ τὸ βόδι νὰ τὸ φᾶνε οἱ ἄνθρωποι τοῦ στόλου, στὴν ὑγείᾳ τῆς Πατρίδας καὶ νίκας κατὰ βαρβάρων δωρούμενος».

IV. Ὁ καπετὰν Νικόλας φεύγει μὲ τὴ φαμίλια τοῦ γιὰ τὴ Σάμο.

Ὁ καπετὰν Νικόλας φεύγει ἀπὸ τὸ Κουσάντασι μὲ τὴ φαμίλια του. Ἡ κυρὰ Ρήγη ξακολουθοῦσε νὰ φωνάζῃ :

Αὐτὰ κι αὐτὰ θὰ μᾶς φέρουνε τὰ Ζεϊμπέκια νὰ μᾶς σφάξουν μὲς στὰ σπίτια μας, ὡς καθὼς στὴ Χιό».

Κι ἀλήθεια αὐτὴν τὴ φορὰ ὁ κίντυνος ἦταν κοντά. Τὰ πράματα δὲν πηγαινάν καλά. Οἱ Σαμιῶτες ὑποχώρησαν στὸ νησί τους. Τούρκικα στρατεύματα ἄρχισαν νὰ ἔρχονται σὰ μερμήγκια ἀπ' ὅλα τὰ μέρη γιὰ νὰ περάσουν στὴ Σάμο καὶ νὰ πνίξουν τὴν ἐπανάσταση, ὅπως ἔκαμαν καὶ στὴ Χιό.

Ὁ καπετὰν Φραγκιὸς ἄρχισε νὰ στενοχωριέται : «Νὰ

μποροῦσα νὰ πούλαγα τὸ σπίτι μου, ἔλεγε μὲ τὸ νοῦ του, νὰ περνοῦσα τὴ φανίλια μου στὴ Σάμο καὶ νὰ πήγαινα μὲ τὰ πολεμικά!»

Νὰ φύγουν ἦταν σύμφωνη καὶ ἡ κυρὰ Ρήνη. Ἄλλὰ ποιὸς ἀγόραζε τώρα σπίτια; Φόβος καὶ τρόμος κρατοῦσε ὅλο τὸ παραθαλάσσιο, πέρα καὶ πέρα, ἀπὸ τὸ Ἀἶβαλι ὡς κάτω στὴν Ἀλικαρνασσό. Τέλος πάντων βρέθηκε ἓνας Τοῦρκος καὶ τ' ἀγόρασε σὲ πολὺ χαμηλὴ τιμὴ.

Ἦταν καιρός. Οἱ φωτιές τους φαίνονταν ἐπάνω στὶς ραχοῦλες. Αὔριο θάταν στὸ γιαλό. Ἔρριξαν ὅ,τι εἶχαν καὶ δὲν εἶχαν, ροῦχα, κρεβάτια, σοφάδες, χαλκώματα, κότες, τὴ γίδα, δίχτια κοφίνια, τοὺς βασιλικοὺς καὶ τὶς γαρουφαλιές, μέσα στὸ καῖκι καὶ κάμανε πανιά. Ἡ κυρὰ Ρήνη ἔλεγε στὸν ἄντρα της.

«Πᾶμε στὰ Βουρλά, πᾶμε στὶς Φῶκες, πᾶμε ὅπου ἄλλοῦ θέλεις, μὰ ὄχι στὴ Σάμο, μέσα στὴ φωτιά, νὰ κλειστοῦμε σὰν τὰ ποντίκια. Νά! αὔριο θὰ τὴν πάρουν κι αὐτὴ οἱ Τοῦρκοι, τί νομίζεις;»

— «Κατάπτε λοιπὸν τὴ γλῶσσα σου, γυναῖκα, πού θὰ μοῦ πῆς πὼς θὰ πάρουν τὴ Σάμο!» τῆς φώναζε ὁ Φραγκιὸς θυμωμένα.

Ἔβαλε πλώρη κατὰ τὸ Βαθὺ τῆς Σάμου. Ὁ ἄνεμος ἦσυχος καὶ πρίμος. Ὅλο τὸ ἀπομεσήμερο ἀρμένιζαν ἦσυχα. Ὅταν ὅμως πλησίαζε νὰ βασιλέψη ὁ ἥλιος, ἄρχισε νὰ φυσᾷ δυνατὸς νοτιᾶς πού δὲν τοὺς ἄφινε νὰ προχωρήσουν καὶ πήγαιναν ὅλο βόλτες. Τὸ Στενὸ τῆς Σάμου εἶχε ῥεμα δυνατό.

**V. Ὁ καπετάν Νικόλας πιλότος
σὲ τὴν τούρκικη φρεγάδα.**

Ὁ τούρκικος στόλος μοιρασμένος σὲ δύο, ἐτοιμαζόταν νὰ πολιορκήσῃ πρῶτα τὴ Σάμο κι ἔπειτα νὰ κάμῃ πλάτες στὸ στρατό, ποῦ ἦταν μαζεμένος ἀντίκρου στὴν ἀκρογιαλιὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, νὰ περάσῃ τὸ Στενὸ μὲ τὶς βάρκες καὶ νὰ χιμήξῃ ἀπάνω στὸ νησί.

Ὁ μισὸς ἦταν ἀραγμένος προσωρινὰ ἀπὸ κάτω ἀπ' τὸ ἀκρωτήρι τῆς Καναλίτσας, κάτω ἀπὸ τὸ Στενὸ. Ὁ ἄλλος μισὸς ἦταν ἀπ' ἔξω ἀπ' τὸ Κάστρο τῆς Χίου μὲ σκοπὸ νὰ ὀρμήσῃ στὴν κατάλληλη στιγμή μὲς στὸ Στενὸ ἀπὸ τὸ ἑπάνω μέρος.

«Ἐλα πάνω! (σελ. 85).

Πρῶτη σήκωσε τὴν ἄγκυρα ἡ φρεγάδα «Ἐσμὲ» γιὰ κατασκόπευση· ἦρθε στοὺς Φούρνους, ἔπειτα στὸ Καρλόβασι καὶ τραβοῦσε στὸ Κουσάντασι πρῶτα.

Οἱ δικοὶ μας πάλι, ἡ μοῖρα τοῦ Σαχτούρη, ἡ μοῖρα τοῦ Καλανδρούτσου καὶ οἱ Ὑδραῖοι καὶ Ψαριανοὶ πυρπολητές, εἶχαν ἀράξει πίσω ἀπ' τὸν Ἄσπρο—Κάβο κατὰ τὸ Τηγάνι.

Ἐξαφνα λοιπὸν τοῦ παρουσιάστηκε τοῦ καπετάν Νικόλα ἡ τούρκικη φρεγάδα. Δὲν περιμένε τούρκικο καράβι τόσο κοντά.

Τοῦ ἦρθε ἡ ἰδέα νὰ χωθῆ μέσα στὸ Στενὸ, μὰ δὲν πρόφθανε. Ἡ τούρκικη ὀλοκαίνουρη φρεγάδα, μὲ ἀ-

πλωμένα όλα τὰ πανιά της, ἐρχόταν γρήγορα καταπάνω του. Ἔλαμπε ὄλη. Ἡ φηγούρα της μπροστὰ χρυσή, ἡ πρόμη της ψηλὴ κεῖ πάνω. Πενήντα τέσσαρες μπουκαπόρτες ἀνοιχτὲς ἔδειχναν τὰ μεγάλα της κανονία.

Ὅταν πλησίασε ὅσο φτάνει ἡ κανονιά, ἔρριξε μιὰ πρὸς τὸ μέρος τοῦ καπετὰν Νικόλα σὰν νὰ τὸν πρόσταζε «Ἔλα πάνω».

Τί νὰ κάμη; Γυρίζει πλώρη κατὰ τὴν τούρκικη φρεγάδα, λιγοστεύει τὸ πανὶ του καὶ πλησιάζει σ' αὐτή. Τὸ τούρκικο καράβι στάθηκε κι ἔρριξε τὴ σκοινένια σκάλα.

Ἄσπρος σὰν τὸ πανὶ ὁ Φραγκιὸς σκαρφάλωσε ἀπάνω. Ἦξερε τὰ τούρκικα. «Καλημέρα σας, Ἐφέντηδες!» Καὶ δὸς του τεμενάδες. Τὸν πῆγαν στὸν Πατρονάμπεη.

«Ποῦ πηγαίνεις» τὸν ἐρώτησε.

— «Φεύγω, ἐφέντη μου, γιατί φοβᾶμαι τὰ Ζεῖμπέκια».

Ἦταν ὁ νομάρχης τοῦ Κουσάντασι μέσα καὶ τὸν ἐγνώρισε.

«Πατρονάμπεη, τοῦ λέει, ἔχεις τὸν καλύτερο πιλότο στὰ χέρια σου. Ἀπ' αὐτὸν ἄλλος δὲν εἶναι νὰ σὲ πάη μὲς στὸ Στενὸ τὰ μεσάνυχτα».

Ὁ καπετὰν Νικόλας ἀνατρίχιασε :

«Νὰ πάω τὸ θάνατο μὲς στ' ἀδέρφια μου;» εἶπε μὲ τὸ νοῦ του.

Ὁ Πατρονάμπεης χάιδεψε δυὸ τρεῖς φορὲς τὰ ὠραῖα ξανθὰ του γένια. Ἐσπρωξε τὸ σαρίκι του ἴσα μὲ τὰ φρούδια, ἔβαλε τὸ χέρι του στὶς μαλαμοκαπνισμένες πιστόλες του, καὶ μὲ τὸ ἄλλο τράβηξε ἓνα πουγγὶ φλωριά.

«Γκιαοῦρ!» τοῦ λέει, «κοίτα με καλὰ στὰ μάτια».

Ὁ καπετὰν Νικόλας εἶχε συνέρθει. Τὸν κοίταξε ἀτάραχος.

«Γκιαοῦρ!» τοῦ λέει πάλι, δείχνοντας τὰ πιστόλια καὶ

τὸ πουγγί: «ἢ τοῦτα ἢ κείνο! Θὰ μὲ πᾶς στὸ Στενό;»
Ὁ καπετὰν Νικόλας εἶχε κάμει πιά τὸ σχέδιό του.

«Μεῖνε μαζί μας δραγουμάνος, τοῦ λέει ἑλληνικά ὁ νομάρχης. Συλλογίσου τὴ φανίλια σου ποὺ ἔχεις στὸ καΐκι. Ὁ Πατρονάμπης εἶναι θηρίο. Θὰ τοὺς βουλιάξῃ ὅλους κι ἔπειτα θὰ βουλιάξῃ καὶ σένα!

—«Θὰ σὲ πάω, Ἐφέντη μου» εἶπε τότε ὁ καπετὰν Νικόλας στὸν Πατρονάμπη.

«Ὠραῖα!» φώναξε ὁ Τοῦρκος καὶ τοῦ ἔρριξε τὸ πουγγί: «Πήγαινε νὰ δώσης τ' ἄσπρα στοὺς δικούς σου καὶ νὰ γυρίσουν στὸ Κουσάντασι. Εἴμαστε ἔμεῖς νὰ τοὺς προστατέψωμε. Στὰ Ζεϊμπέκια νὰ λένε πὼς εἶσαι στὴν ὑπηρεσία μου καὶ αὐτὸ φτάνει».

Ὁ καπετὰν Νικόλας πῆρε τὰ φλουριά κι ἔτρεξε στὸ καΐκι. Ἦταν ὅλοι σὰν πεθαμένοι.

«Νικόλα μου! Νικόλα μου!» εἶπε ἡ κυρὰ Ρήνη.

—«Μὴ φοβώσαστε! Δὲν εἶναι τίποτα!» τοὺς λέει ὁ καπετὰν Νικόλας μὲ ψεύτικο κουράγιο.

Ἔσφιξε τὴ γυναῖκα του στὴν ἀγκαλιά του, ἀγκάλιασε καὶ τὰ παιδιά του. Φίλησε καὶ τὸ Γιώργη. Ἔκανε νὰ τὸν πάρῃ τὸ παράπονο. Μὰ κρατήθηκε. Ἐκεῖνοι ἔκλαιγαν καὶ τὸ μικρότερο παιδί τοῦ φιλοῦσε τὸ χέρι. Ὁ καπημένος ὁ καπετὰν Νικόλας μὲ βουρκομένα μάτια τοὺς κρυφομιλοῦσε:

«Κάμετε πὼς πᾶτε στὸ Κουσάντασι· καὶ σὰ σκοτεινιάση, βγῆτε στὴ Ζωοδόχο Πηγὴ καὶ πηγαίνατε στὸ Δεσπότη, τὸν Ἅγιο Σάμου, τὸν Κύριλλο, νὰ σᾶς δώσῃ μέρος νὰ μείνετε».

Κατάπτε τὰ δάκρυά του, ἀνέβηκε ἀπάνω καὶ κάθισε ἤσυχος πίσω ἀπ' τὸν Πατρονάμπη μὲ σκυμμένο κεφάλι. Καταλάβαινε πὼς δὲν εἶχε κουράγιο νὰ βλέπῃ τὸ καΐκι

του πού ἔφευγε μὲ τοὺς δικούς του, πού δὲ θὰ τοὺς ξαναβλέπε.

Ὁ Πατρονάμπης σηκώθηκε, πήγαινε κι ἐρχόταν, ὕστερα ξανακάθισε.

Ἐφερσεν τὸν ἀσημένιο δίσκο μὲ τὸν καφέ. Πρόσταξε νὰ δώσουν καὶ στὸν καπετὰν Νικόλα. Ἐπειτα εἶπε:

«Αὔριο μόλις σκοτεινιάση, πρῶτα ὁ Ἄλλάχ, μπαίνομε στὸ Στενό· καὶ τότε εὐκολὰ περνάει τὸ στράτευμα.

«Δεκατέσσαρες χιλιάδες περιμένουν ἔξω στὴν ἀκρογιαλιά. Ὁ Καπουτὰν πασᾶς εἶναι ἀποφασισμένος νὰ δώσῃ τρομερὸ μάθημα σ' αὐτοὺς τοὺς ἐπαναστάτες. Τώρα νὰ γυρίσωμε πίσω, νὰ πᾶμε στὸν Τσεσμὲ καὶ στὸ Κάστρο, νὰ εἰδοποιήσωμε ὅλα τὰ καράβια νὰ εἶναι ἔτοιμα γι' αὔριο».

Ὁ καπετὰν Νικόλας καφὲ ἔπινε ἢ φαρμάκι ;

Ξημέρωσε ὅταν τὸ τούρκικο καράβι ἔφτασε στὸν Τσεσμὲ. Μὲ τὸν ἥλιο βγήκαν ἔξω γιὰ νὰ ἰδοῦν, πού θὰ κρέμαγαν Χριστιανούς. Τέσσερα παλικάρια, ἴσα μ' ἐκεῖ πάνω, τὰ εἶχαν πιάσει μὰ τ' ἄρματα στὰ χέρια. Τὰ κρέμασαν σ' ἕναν πλάτανο.

«Παναγιά μου, ἔλεγε μέσα του ὁ καπετὰν Νικόλας, τί εἶδαν τὰ μάτια μου! Δὲ θὰ γίνῃ ποτὲ ἡ χάρη σου, Παναγιά μου, νὰ τελειώσουν τὰ βάσανά μας;»

Ζαλίστηκε κι ἄρχισε νὰ ψέλνῃ δυνατὰ τὸ «Θεοτόκε ἡ ἐλπίς» καὶ πήγαινε τρικλίζοντας σὰ μεθυσμένος. Ἐπειτα σώπασε, ἴσιαξε τὸ κορμί του, σταύρωσε τὰ χέρια του πίσω. ὅπως συνήθιζε, καὶ βάδισε μὲ βῆμα σταθερὸ, μὲ τὸ νοῦ του ὅλο στὸν Κλεάνθη, στὸ Λυκοῦργο καὶ στὴν ἐλευτεριά.

Τὸ βράδι ὁ Καπουτὰν πασᾶς ἔβαλε τὸ σινιάλο νὰ φύγουν κι ὅλος ὁ στόλος σηκώθηκε στὰ πανιά. Ἡ φρεγάδα «Ἐσμὲ» ἀρμένιζε μπροστά, τρία φανάρια στὴν πρύμη, σινιάλο, πού ἔλεγε: «ἀκολοθεῖτε»· ὅλα τ' ἄλλα φῶτα σβησμένα.

Ὁ καιρὸς ἦταν πρῶμος. Τὰ τούρκικα καράβια ἀρμένιζαν μὲ ὄλα τὰ πανιὰ ἀπλωμένα, ἀλλὰ ποῦ νὰ τὴν φτάσουν! Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ἦταν πολὺ γρήγορο καὶ πολὺ ὠραῖο καράβι, ὄλο χάλκωμα σκεπασμένο ἀπ' ἔξω.

VI. Ὁ καπετὰν Νικόλας θερμένος στὸν πιάγκο.

Ὁ ἥλιος ἔχει ἀπὸ πολλὴ ὥρα βασιλέψει.

Ὁ καιρὸς δυνάμωνε· σύννεφα· ἄρχισε καὶ συχνὴ ψιλὴ βροχὴ, σκοτάδι πίσσα.

Ὁ Πατρονάμπης (σελ. 87).

«Ἄν δὲν ἔμπομε ἀπόψε στὸ Στενό, ἔλεγε ὁ Πατρονάμπης, δὲ θὰ μποῦμε ποτέ».

—«Ἔτσι εἶναι, Ἐφέντη μου, εἶπε κι ὁ καπετὰν Νικόλας· τέτια βραδιὰ δὲν τὴν ξαναβροίσκομε».

Ὁ Πατρονάμπης τὸν κοίταζε στὰ μάτια. Φωνάζει τέσσαρους γενιτσάρους.

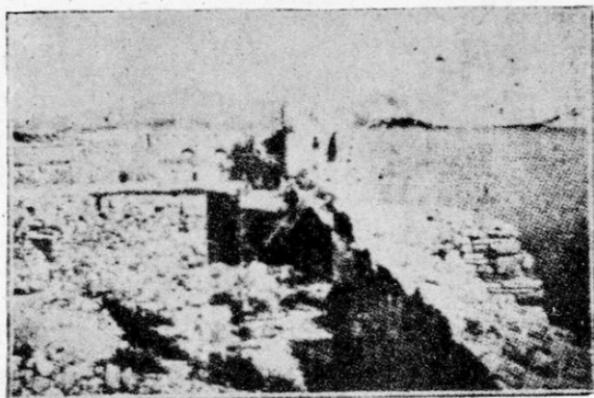
«Δέστε μου τὸν πιλότο στὸν μιάγκο τῆς βάρδιας» εἶπε

Φοβήθηκε μὴ τὸν ρίξῃ ἔξω καὶ πηδήσῃ ἔπειτα στὴ θάλασσα.

Οἱ γενίτσαροι ἄρπαξαν σὰν τὸ πούπουλο τὸν καπετὰν Νικόλα καὶ τὸν ἔδεσαν σφιχτά.

«Θὰ δίνῃς τὶς ὁδηγίες, πιλότε, γιὰ τὸ τιμόνι στὸν κυβερνήτη, καθαρά καὶ μὲ δυνατὴ φωνή. Πρόσεξε καλά!» εἶπε ὁ Πατρονάμπης.

Ἐπειτα γυρίζει καὶ λέει στὸν πιὸ ἄγριο γενίτσαρο:

Τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου τοῦ Λυκούργου (σελ. 90).

«Χασάν, τὸ νοῦ σου! Νὰ μὴ μᾶς φτιάξῃ καμιὰ δουλειὰ ὁ γκιαούρ. Νὰ τοῦ πάρῃς τὸ κεφάλι μὲ τὸ γιαταγάνι μόλις ὑποψιαστῆς τίποτε κακό».

Κατόπι λέει πάλι στὸν καπετὰν Νικόλα.

«Ἐλα, σκύλε, ἂν μὲ μπάσης ἀπόψε στὸ Στενό, νά! ἔδῳ!» καὶ ἄγγιξε μὲ τὸ χέρι του τὸ σαρίκι του «μάρτυς μου ὁ Προφήτης—γίνεσαι κυβερνήτης μὲ τριάντα χιλιάδες ἄσπρα μιστὸ τὸ χρόνο!»

«Πολὺ καλά, Ἐφέντη μου καπετὰν Πατρόνα!» ἀποκρίθηκε ὁ καπετὰν Νικόλας.

VIII. Ἀποθνήσκω ἡ ψυχὴ μου μετὰ τῶν ἀλλοφύλων.

Στὴ Σάμο ἔξω ὅλα εἶναι κατασκότεινα. Ὁ βάρδιες μονάχα πού και πού ἀκούονται : « Προσοχή! » Ὁ καπετὰν Σταμάτης, ὁ γενικὸς ἐπιθεωρητὴς Λαχανάς, τρέχουν ἀπὸ ὀχύρωμα σὲ ὀχύρωμα μὲ τὸ κλεφτοφάναρο στὸ χέρι, γιὰ νὰ ἰδοῦν ἂν εἶναι ὅλοι στὴ θέση τους.

Στὸν Ἄσπρο-Κάβο ἐξῆντα κανόνια εἶνε ἔτοιμα, τὰ φυτίλια κοντά. Στὸ Τηγάνι, στὸ φρουρίο τοῦ Λυκούργου, ἄλλα ἐξῆντα. Οἱ κανονιέρηδες κοιμοῦνται γύρω μὲ τὶς μπαλάσκες φορεμένες. Οἱ κουβάδες μὲ τὸ νερό, τὰ σκουπιστήρια τῶν κανονιῶν, ὅλα ἔτοιμα. Ὁ Σαχτούρης μὲ τὴ βάρκα πάει στὰ πυρπολικά νὰ δῆ τί γίνονται. Τὸ φανάρι τοῦ Κότσικα εἶναι σβηστό. Παντοῦ σκοτάδι. Μόνο ψηλά, στὴ Ζωοδόχο Πηγὴ, τὸ καντήλι φέγγει θαμπὰ τοὺς καλογέρους πού ἔχουν ὀλονυχτία, ἀλλὰ και τ' ἄσματα κοντά. Ἐκεῖ και ὁ Δεσπότης ὁ Κύριλλος μὲ τὰ πιστόλια στὴ μέση, χωμένος στὸ στασίδι του, ξέπλεκα τὰ μαλλιά του σὰν λιοντάρι.

Και στὴν πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς πεσμένη στὰ γόνατα εἶναι και ἡ φαμίλια τοῦ καπετὰν Νικόλα :

« Ζητώντας καταφύγιο σὰν ὄρφανὰ πουλιὰ
ὄπ' ἀετὸς τὰ κυνηγᾷ και χάνουν τὴ φωλιά ».

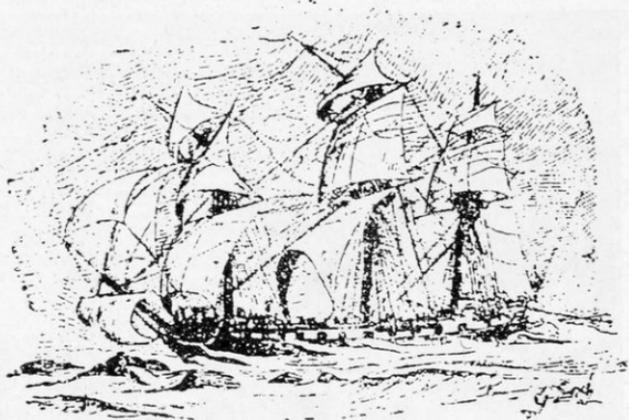
Πέρα στὰ Σώκια ὅμως τὰ πράματα εἶναι ἀλλοιώτικα. Οἱ Τοῦρκοι γιορτάζουν ἀπὸ πρὶν τὴ νίκη τους. Ἐχουν ἀνάψει φωτιὲς και τὸ στρατόπεδο ἀχολογᾷ ἀπ' τὰ νταούλια και τὰ ντέφια. Ἄλλοῦ διασκεδάζουν μὲ τοὺς ἀραπάδες πού χορεύουν και μὲ τοὺς παλαιστὲς πού δείχνουν τὴν τέχνη τους.

Ἄλλὰ ἡ ψιλλὴ βροχὴ τῶς σκορπίζει κι αὐτοὺς σιγὰ σιγὰ και πρὶν ἀκόμα ἀπ' τὰ μεσάνυχτα εἶναι σβησμένες

ὄλες οἱ φωτιές. Τὴν ὥρα ἐκεῖνη ἢ «Ἐσμὲ» εἶναι ἓνα μίλι μακριὰ ἀπὸ τὸ Στενό.

Ὁ καιρὸς ἔχει δυναμώσει πολὺ. Τσξιδεύουν μὲ λίγα πανιά. Ὁ κυβερνήτης ρωτᾷ γιὰ τὸ δρόμο : «παίρνομε ἑπτὰ μίλια τὴν ὥρα» τοῦ ἀπαντοῦν.—«Λίγο», σκέφτηκε ὁ δεμένος πιλότος, «λίγο γιὰ τὴ δουλειά μου».

«Πανιά, λέει, καπετάνιο ! Πανιά, βάλε ὄλα τὰ πανιά !»

Ἡ φρεγάδα πετοῦσε πάνω στὰ κύματα (σελ. 91).

Τὸ ρέμα εἶναι δυνατό, θεριό. Θὰ μᾶς φέρη δεξιά, θὰ μᾶς ρίξη ἀπάνω στὰ σαμιώτικα κανόνια».

Ὁ κυβερνήτης δειλιάζει. Θέλει νὰ ποδίσῃ. Ὑποπτεύεται. Ἀλλὰ τώρα ὁ Πατρονάμπεης, σὰν πολὺ πολεμικὸς ποῦ ἦταν, εἶχε πάρει τὸν κατήφορο.

«Σώπα, καπετάνιο, σώπα σὰ θέλῃς νάχῃς στὴ θέση του τὸ κεφάλι σου ! Ἄπλωσε ὄλα τὰ πανιά. Ὅλα τὰ πανιά ἀπάνω !»

Ἡ φρεγάδα πετοῦσε. Τὸ σκοτάδι ὅμως ἦταν τέτιο, ποῦ ὡς κι αὐτὸ τὸ γυμνασμένο μάτι τοῦ καπετὰν Νικόλα δὲν ἔβλεπε τίποτα.

«Δόξα σοι ὁ Θεός, δὲ βλέπομε οὔτε τὸ δάχτυλό μας». Τέντωνε καλὰ τὸ αὐτί του πότε ν' ἀκούσῃ τὸ μανιασμένο κῦμα, πὺ ἀφροκοποῦσε στὰ πόδια τοῦ κάβου.

Ἐξαφνα τὸ σκαντάγιο ἔδειξε τριάντα ποδάρια. Ἐτοιμάζονται νὰ τὸ ξαναρίξουν. Ὁ καπετὰν Νικόλας φωνάζει τότε σὰν τρελός:

«Δὲν εἶναι τίποτε. Εἶναι ὁ κάβος πὺ ἀφίνομε δε-

«Ἀποθανέτω ἡ ψυχὴ μου μετὰ τῶν ἀλλοφύλων» (σελ. 93)

ξιά. Εἴμαστε μέσα στὸ Στενό. Ἡ Σάμο εἶναι δική σου! δική σου!...

Μπούουου! Ἦταν σὰν νάπεσαν ἑκατὸ κανόνια μαζί. Ἡ «Ἐσμὲ» σιάθηκε σὰ νὰ τὴν κράτησε ἓνα σιδερένιο χέρι. Τράνταξε ὀλόκληρη. Ὅλοι ἔπεσαν χάμω. Ἄλλοι μπρούμυτα, ἄλλοι ἀνάσκελα. Τὰ τσιμπούκια τῶν καταρτιῶν γύρανε τὸ καράβι σκίστηκε. Οἱ καλαφάτηδες πετάχτηκαν ἔξω σὰν ποντικοί· δὲ μποροῦσαν νὰ κάμουν τίποτε. Τὸ νερὸ ἔμπαινε ποταμός. Τὸ καράβι ἔγυρε. Ἡ πρύμη

βύθιζε, τὰ σκοινιά ἔσπασαν καὶ τὰ κανόνια κατρακυλοῦσαν τσακίζοντας ναῦτες καὶ στρατιῶτες.

Ὁ Πατρονάμπεης ἔσπασε τὰ μοῦτρα του ἀπάνω στὸν μπούσουλα, καὶ ὄλοι μαζί, ἓνα κουβάρι, αὐτός, ὁ κυβερνήτης, ὁ νομάρχης, ὁ τιμονιέρης, κατρακύλισαν ἀπὸ τὸ κατὰστρομα στὴ θάλασσα.

Ὁ γενίσαρος Χασάν, πιστὸς στὴ διαταγή, σκαρφαλωμένος στὴ γυρμένη κουβέρτα τῆς φρεγάδας, προχωροῦσε μὲ τὸ γιαταγάκι νὰ πάρῃ τὸ κεφάλι τοῦ καπετὰν Νικόλα! Ἐκεῖνη τὴν ὥρα τὸ φανάρι τῆς σκάλας τῆς ἀποθήκης τοῦ μαρουτιοῦ ἔπεσε στὸ μαρούτι. Πῆρε φωτιά κι ὄλοι πῆγαν στὸν ἀέρα. Τὰ βουνὰ γύρω σείστηκαν. Ὅλη ἡ Σάμος ξύπνησε. Τὰ κανονοστάσια ἔλαμψαν. Τὰ ἑλληνικὰ καράβια ἄρχισαν τὸ κανονίδι. Οἱ Τοῦρκοι ποδίζουσαν ἀπὸ παντοῦ. Τὰ τούρκικα στρατεύματα ἀφίνουν τὸ γαλὸ.

Τὴ στιγμὴ ποὺ εἶδε τὴ λάμψη ὁ καπετὰν Νικόλας πρόφτασε καὶ εἶπε :

« Ἀποθανέτω ἡ ψυχὴ μου μετὰ τῶν ἀλλοφύλων ! »

Αὐτὴ τὴν ἱστορία μᾶς διηγήθηκε κεῖνο τὸ βράδι ὁ καπετὰν Χαρολάμπεης.

18. Γιάννης Βαρβάκης.

Ὁ Βαρβάκης γεννήθηκε στὰ 1745 στὰ Ψαρά. Γράμματα ἔμαθε πολὺ λίγα, ὅπως οἱ θαλασσινοὶ ἐκείνων τῶν χρόνων, κι αὐτὰ τᾶμαθε μέσα στὸ πλοῖο, στὰ μακρινὰ ταξίδια, σχεδὸν μόνος του.

Ἄπὸ μικρὸ παιδί μπῆκε ναυτόπουλο στὸ πλοῖο τοῦ πατέρα του· δούλευε σὰν ἀληθινὸς **μοῦτσος**. Ὁ πατέρας του ἤθελε νὰ τὸν συνηθίσῃ ἀπὸ μικρὸ στὴ σκληραγωγία.

Ὁ Γιάννης ἔτσι ἔγινε λαμπρὸς θαλασσινὸς κι ἔκανε ταξίδια ὡς τὴν Ἀγγλία κι ὡς τὴ Μαύρη θάλασσα καὶ τὴν Ἀζοφική. Μὲ τὸν καιρὸ ἔγινε καπετάνιος, ἔκανε δικό του καράβι. Εἶχε ἐμπορικὸ μυαλό, ἦταν πολὺ τίμιος στὶς दोσοληψίες· γι αὐτὸ Ἕλληνες καὶ ξένοι τὸν εἶχαν σὲ μεγάλη ὑπόληψη.

Ἐκεῖνα τὰ χρόνια ἡ μεγάλη Αὐτοκρατορῖσσα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη ἔστειλε ἀνθρώπους στὸ Μωριά νὰ σηκώσουν σὲ ἐπανάσταση τοὺς σκλάβους ραγιαδες.

Οἱ καημένοι οἱ Ἕλληνες ποὺ ὑπόφερναν τόσο πολὺ ἀπὸ τὴ σκλαβιά τοῦ Τούρκου ἔνοιωσαν μιὰ ἀνατριχίλα σὰν τοὺς μίλησαν γιὰ λευτεριά, καὶ μιὰ ἐλπίδα ξύπνησε μέσα στὴν πονεμένη ψυχὴ τους. Κι ὅταν ἔφτασε ἡ φήμη πὼς στόλος Ρωσικὸς ἔφτασε στὰ Ἑλληνικὰ νερά, πῆραν θάρρος καὶ πολλοὶ ἄδραξαν τ' ἄρματα.

Οἱ θαλασσομάχοι Ψαριανοὶ πρῶτοι σήκωσαν τὴ σημαία τῆς ἐπανάστασης. Ὁ Βαρβάκης τὸ καράβι του ἀπὸ ἐμπορικὸ τὸ ἔκαμε πολεμικό. Σὲ λίγο τὸ καταδρομικὸ τοῦ γενναίου Ψαριανοῦ ἔγινε ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν Τούρκων στὴ Μεσόγειο θάλασσα.

Ἄλλὰ ὅσο φοβερὸς ἦταν ὁ Βαρβάκης στὴν ὥρα τῆς μάχης, τόσο μεγαλόψυχος καὶ φιλόανθρωπος δειχνόταν ἔπειτα στοὺς ἐχθροὺς, στοὺς αἰχμαλώτους.

Μιὰ φορὰ σὲ μιὰ ναυμαχία εἶχε πιάσει πολλοὺς αἰχμαλώτους Τούρκους. Τὸ καταδρομικὸ μὲ ὅλα τὰ πανιά ἀνοιχτά, ἀρμένιζε γοργὰ μπροστὰ στὴ Χίο.

Ὁ Βαρβάκης ξεκουραζόταν κάτω στὴν κάμαρα τοῦ καπετάνιου. Ἐξαφνα ἀκούει φωνὲς καὶ θόρυβο στὸ κατὰστρομα. Πετιέται ἀπάνω θαρρώντας πὼς φάνηκε ἐχθρικὸ πλοῖο. Καὶ τί βλέπει;

Τοὺς γενναίους Ψαριανούς του μὲ πιστόλια καὶ για-

ταγάνια νά θέλουν νά σφάξουν τούς αιχμαλώτους πού ἦταν στὰ σίδερα. Κι αὐτοὶ οἱ δυστυχημένοι φώναζαν μὲ ἀπελπισία «Βοήθεια!»

Μεγάλος κι ἐπιβλητικὸς πρόβαλε ὁ Βαρβάκης.

«Κανεῖς νά μὴν τολμήσῃ νά βάλῃ χέρι ἐπάνω στοὺς αιχμαλώτους!» εἶπε μὲ βροντερὴ φωνή.

Οἱ ναῦτες ἔμειναν ἀκίνητοι καὶ ἄφωνοι.

«Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ, ἔξακολούθησε ὁ Βαρβάκης, δὲν εἶναι πιά ἐχθροὶ μας· εἶναι παραδομένοι· εἶναι ντροπὴ νά θέλετε νά σφάξετε σὰν ἀρνιά ἀνθρώπους πού δὲν ἔχουν ὄπλα στὰ χέρια τους!..»

*
* *

Τὰ πολεμικὰ τῶν Τούρκων ἦταν μεγάλα καὶ τὰ κανόνια τους ἔφταναν μακριά.

Μὰ τὸ καταδρομικὸ τοῦ Βαρβάκη ἦταν μικρό. Γιὰ τὰ μεγάλα σχέδιά του ὁμως τοῦ χρειαζόταν μεγάλο πλοῖο. Πουλεῖ λοιπὸν τὸ **μπρίκι** του ὁ Βαρβάκης, μαζεύει καὶ ὄση ἄλλη περιουσία εἶχε, κάνει ἓνα μεγάλο τρικάταρτο πολεμικὸ καὶ τὸ ὀπλίζει μὲ μεγάλα κανόνια. Ἡ **Φριγαδέλα** τοῦ Βαρβάκη ἦταν χυτὸ ὠραῖο καὶ φοβερὸ πολεμικὸ. Εἶχε ἀράξει στὸ λιμάνι τῶν Ψαρῶν καὶ οἱ Ψαριανοὶ δὲ χόρταιναν νά τὴ θαυμάζουν.

Μὰ ἔξαφνα ἔγινε κάτι πού ἔκαμε νά βουλιάξουν ὅλα τὰ σχέδια τοῦ Βαρβάκη. Ἡ Ρωσσία ὑπόγραψε εἰρήνη μὲ τὴν Τουρκία καὶ ὁ πόλεμος ἔπαψε.

Τί νά τὴν κάνῃ τώρα τὴ Φριγαδέλα του ὁ Βαρβάκης; Αὐτὴ ἦταν καμωμένη γιὰ πόλεμο κι ὄχι νά κουβαλᾶ σιτάρι. Στὴ στενοχώρια του σκέφτηκε νά τὴν πουλήσῃ στοὺς Ρώσσοις.

Ἄλλὰ γιὰ νά γίνῃ αὐτὸ ἔπρεπε νά φέρῃ τὸ πλοῖο

του στή Ρωσσία· και πραγματικῶς ξεκίνησε. Μὰ όταν περνούσε τὸν Ἑλλήσποντο αὐστηρὴ διαταγὴ ἦρθε ἀπὸ τὴν Πόλη νὰ κατασχέσουν τὸ καράβι καὶ νὰ συλλάβουν τὸν ἀντάρτη πὸν ἔκαμε τόσα στοὺς Τούρκους.

Ὁ Βαρβάκης παράτησε τὸ πλοῖο—μὲ τί καημό!—γιὰ νὰ σωθῆ· ἔφτασε κρυφὰ στὴν Πόλη καὶ κρύφτηκε στὴ Ρωσσικὴ πρεσβεία.

Τώρα ὁ Βαρβάκης ἦταν ἀξιολύπητος. Ἡ περήφανη Φριγαδέλα ἦταν σκλάβα στὸν *Ταρσανᾶ*, τὸν τουρκικὸ ναύσταθμο, κι αὐτὸς χωρὶς πεντάρια· κι ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ κιντύνευε νὰ τὸν πιάσουν καὶ νὰ τὸν πνίξουν στὸ Βόσπορο.

Στὴ ρωσσικὴ πρεσβεία ὁ Βαρβάκης βρῆκε μερικοὺς Ρώσσοις ἀξιωματικοὺς, πὸν τὸν γνώριζαν ἀπὸ τότε ποῦ πολεμοῦσαν μαζί· αὐτοὶ τὸν παρακίνησαν νὰ πάη στὴ Ρωσσία νὰ ζητήσῃ τὴν προστασίαν τῆς Αὐτοκρατορίσσης.

Ἄλλὰ πῶς νὰ βγῆ ἀπὸ τὴν πρεσβείαν πὸν τὴν περιτριγύριζαν Τούρκοι κατάσκοποι καὶ ποῦ νὰ βρῆ τὸ ναῦλο γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι·

Λίγα λεπτὰ οικονομῆσε ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ, ντύθηκε σὰ ρῶσσος ἀξιωματικὸς κι ἓνα βράδι μπαρκάρισε κρυφὰ σ' ἓνα πλοῖο πὸν ἔκανε πανιὰ γιὰ τὴ Ρωσσία.

* * *

Ἐφτασε στὴν Ὀδησσό. Δὲν εἶχε πεντάρια στὴν τσέπη του. Κι ἔπρεπε νὰ πάη στὴν Πετρούπολη! Τότε ὁ Ψαριανὸς ἀποφάσισε κάτι πρωτάκουστο καὶ ἥρωικό, νὰ πάη πεζὸς ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸ στὴν πρωτεύουσα τῆς Ρωσσίας. Μῆνες βάσταξε ἡ ἀτέλειωτη πεζοπορία· πέρασε ξυπόλυτος, πεινασμένος, δάση, λίμνες, ποταμούς, ξενύχτισε σὲ πάγους, κοιμήθηκε μὲς στὰ χιόνια χωρὶς σκέπασμα,

κόντεψε νὰ κατασπαραχθῆ ἀπὸ λύκους· τὰ ροῦχα του κουρέλιασαν· τὰ πόδια του ἔβγαλαν ρόζους ἀπὸ κάτω. Μὰ δὲν ἀλόκαμε, κι ὁ πεζοπόρος μὲ τὴν ἀτσαλένια θέληση ἔφτιασε στὴν Πετρούπολη.

Βοῆξε τὸ καφενεῖο πὺρ σύχναζαν οἱ Ἕλληνες· ἔμοιαζε μὲ ζητιάνο. Πῶς νὰ παρουσιαστῆ ἔτσι στὸ παλάτι; Ἐνας Ἕλληνας τοῦ δάνεισε φορέματα, ἄλλος ὑποδήματα. Μὰ γιὰ κακὴ τύχη τοῦ Βαρβάκη ἢ Αὐτοκρατόρισσα δὲν ἦταν τότε στὴν Πετρούπολη, ἀλλὰ στὸ ἐξοχικὸ της παλάτι, πὺρ ἦταν εἴκοσι δύο χιλιόμετρα μακριά. Ὁ Βαρβάκης ξεκίνησε ὡς ἐκεῖ πεζός, νὰ δώσῃ τὴν ἀναφορὰ του. Μὰ τὰ ὑποδήματα ἦταν ξένα καὶ γιὰ νὰ μὴ τὰ χαλάσῃ σὲ τόσο δρόμο, περπατοῦσε ξυπόλυτος. Ἔδωκε τὴν ἀναφορὰ του καὶ γύρισε πίσω στὴν Πετρούπολη. Καὶ περιμένε, περιμένε μιὰ βδομάδα, δυὸ βδομάδες· τίποτε· καμιά ἀπάντησι. Γράφει ἄλλη ἀναφορὰ· ξαναπηγαίνει στὸ ἐξοχικὸ παλάτι, πάντα πεζὸς καὶ πάντα ξυπόλυτος καὶ τὴ δίνει κι αὐτῇ. Γυρνᾷ πίσω· καὶ πάλι περιμένει. Τοῦ κάκου· καμιά ἀπάντησι! Ἡ φτώχεια του, ἢ δυστυχία του δὲν περιγράφονται. Γράφει καὶ τρίτη ἀναφορὰ, καὶ τὴν πηγαίνει κι αὐτῇ· καὶ γυρνᾷ πίσω, καὶ περιμένει... Τίποτε! Τίποτε!

Τότε τὸν ἔπνιξε ὁ πόνος, καὶ μιὰ μέρα στὸ Μεγάλο Καφενεῖο ξέσπασε ἡ ἀπελπισία του κι ἄρχισε νὰ φωνάζῃ σὰν τρελός, νὰ καταριέται τὴν ἡμέρα πὺρ γεννήθηκε· μιλοῦσε μὲ πίκρα γιὰ ὄλους, καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν Αὐτοκρατόρισσα, πὺρ ἄφινε νὰ χαθῆ ἓνας ἄνθρωπος, πὺρ πολέμησε κάτω ἀπὸ τὴ σημαία της καὶ θυσιάστηκε γιὰ τὴ Χριστιανωσύνη.

Σὲ κείνο τὸ καφενεῖο κάθονταν παράμερα καὶ δυὸ ἄνθρωποι. Ὁ ἓνας ψηλὸς καὶ πολὺ ὠραῖος φαινόταν με-
Κουρτίδου—Κονιδάκη, Ἀναγνωστικὸ ΣΤ', ἔκδ, Α'.

γαλουσιάνος· ὁ ἄλλος ἀπὸ κατώτερη τάξη· αὐτὸς ὁ δευτέρως ἤξερε ἑλληνικά.

«Τί ἔχει αὐτὸς ὁ ξένος καὶ φωνάζει μὲ τόσον πόνο καὶ στὶς φωνές του ἀνακατεύει καὶ τὸ ὄνομα τῆς Αὐτοκρατορίας μας ;» ρωτᾷ ὁ πρῶτος.

Ὁ δεύτερος τοῦ εἶπε τί ἄκουσε.

Ὁ μεγαλουσιάνος εἶπε δύο - τρία λόγια στὸ σύντροφό του, κι αὐτὸς ἦρθε κοντὰ στὸ Βαρβάκη καὶ τοῦ εἶπε μὲ καλωσύνη νὰ τοῦ ἐξιστορήσῃ ὅλα τὰ βάσανά του καταλεπτῶς.

Ὁ Βαρβάκης δηγήθηκε ὅλη τὴν ἱστορία τῆς ζωῆς του, τοὺς ἀγῶνες καὶ τὴν πείνα, τὶς δόξες καὶ τὴν καταφρόνια. Ὁ ἄλλος τὸν ἄκουε μὲ πολλὴ προσοχὴ καὶ τὰ μετὰφραζε ρούσικα στὸν ἐπίσημο Ρῶσσο.

Ὁ ὑψηλὸς καὶ ὠραῖος ἄνθρωπος ἀφοῦ ἄκουσε τὴν ἱστορία τοῦ Βαρβάκη ἔμεινε ἀρκετὴ ὥρα συλλογισμένος. Ὑστερα λέει τοῦ διερμηνέα του νὰ ρωτήσῃ πῶς τὸν λέν.

«Καπετὰν Γιάννη Βαρβάκη ἀπὸ τὰ Ψαρά».

Ἐβγαλε ἓνα σημειωματάριο κι ἔγραψε τ' ὄνομά του.

— «Ἔλα αὔριο στὸ παλάτι!» τοῦ εἶπε.

— «ᾠ! εἶπε μὲ πίκρα ὁ Βαρβάκης· πάλι στὸ παλάτι; τί προκοπὴ εἶδα ποὺ πῆγα τόσες φορές ;»

— «Ἔλα αὔριο· ἔχε θάρρος».

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Βαρβάκι, βρέθηκε στὸ παλάτι· μόλις εἶπε τὸνομά του, ἀμέσως ἓνας ἀξιωματικὸς τὸν ὠδήγησε στὸν ὑπασπιστή, καὶ κεῖ ἔρχεται διαταγὴ νὰ παρουσιαστῇ στὴν Αὐτοκρατορίσσα.

Τὸν μπάζουν σὲ μιὰ μεγάλῃ σάλα ποὺ ἔλαμπε ἀπὸ χρυσάφι· ἐπάνω σ' ἓνα ψηλὸ θρόνο στολισμένο μὲ χρυσὴ κορώννα καθόταν ἡ μεγάλῃ αὐτοκρατορίσσα Αἰκατερίνη. Καὶ στὸ πλάι τῆς — ᾠ Θεέ μου! — στεκόταν ὁ ψηλὸς καὶ ὠραῖος

ἐκεῖνος ἄνθρωπος τοῦ καφενείου· ὄχι ὅμως μὲ πολιτικὰ αὐτὴ τὴ φορὰ· τώρα φοροῦσε χρυσοστόλιστη στολὴ στρατηγοῦ καὶ τὸ στήθος του ἦταν γεμάτο παράσημα. Ἦταν ὁ περίφημος Ποτέμκιν, ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὁ Βαρβάκης ἦταν γενναῖος· μὰ κεῖνη τὴ στιγμή φοβήθηκε· συλλογίστηκε τί εἶπε γιὰ τὴν Αὐτοκρατορίσα μέσα στὸν πόνο του.

Ἄλλὰ ἡ Αὐτοκρατορίσα δὲ φαινόταν θυμωμένη·

Ἡ Αὐτοκρατορίσα Αἰκατερίνη.

τὸν κοίταζε μὲ περιέργεια καὶ συμπόνεση. Ἐνας χρυσοφορεμένος ἄνθρωπος τοῦ παλατιοῦ τὸν πλησιάζει· ἤξερε ἑλληνικὰ καὶ τοῦ λέει:

«Ἡ μεγαλειότητά της σὲ διατάζει νὰ μιλήσης χωρὶς φόβο· νὰ τὰ πῆς ὅλα!..»

Ὁ Βαρβάκης ἄρχισε· ἰστόρησε τοὺς ἀγῶνες του, τὶς θυσίες του, τοὺς κιντύνους· εἶπε γιὰ τὴ Φριγαδέλα του γιὰ τὸ ξαφνικὸ πέσιμο ἀπὸ τὰ πλούτη στὴν πεῖνα καὶ στὴ γδύμνια· εἶπε γιὰ τὴ βασανισμένη πεζοπορία ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸ ὡς τὴν Πετρούπολη· τὰ εἶπε ὅλα· καὶ ἡ φωνὴ

του ἔτρεμε, ὁ πόνος τῆς καρδιάς του ξεχείλιζε, τὰ δάκρυα ἀνέβαιναν στὰ μάτια του.

Ἡ Αὐτοκρατόρισα εἶπε λίγες λέξεις στὸν αὐλικό, καὶ αὐτὸς τὸν παρηγόρησε καὶ τοῦ ἔδωκε ἐλπίδες.

Τὴν ἄλλη μέρα τοῦ φέρουν χίλια ρούσικα φλουριά· τοῦ φέρουν κι ἓνα χαρτὶ ὑπογραμμένο ἀπὸ τὴν Αὐτοκρατόρισα, πὸ τοῦ ἔδινε τὸ προνόμιο νὰ ψαρεύη χωρὶς φόρο στὴν Κασπία θάλασσα.

Ὁ Βαρβάκης δὲν χάνει καιρό· γυρνᾷ στὴν Πετρούπολη, δίνει πίσω τὰ ξένα φορέματα, κι ὅ,τι τοῦ εἶχαν δανείσει, ἀγοράζει ψαράδικα φορέματα καὶ ποδήματα, κάνει τὸ σταυρό του καὶ ξεκινᾷ ἀμέσως γιὰ τὸ Ἄστραχάν.

Ἡ ἀπέραντη Κασπία θάλασσα εἶναι ὀνομαστὴ γιὰ τὰ πολλὰ ψάρια τῆς καὶ γιὰ κάτι ξεχωριστὰ εἶδη πού δὲ βρίσκονται σ' ἄλλες θάλασσες. Μὰ ἡ ψαριζὴ ἦταν τότε σὲ πρωτόγονη κατάσταση· οἱ ντόπιοι ψαράδες, ἀμαθεῖς καὶ μισοβάρβαροι, ψάρευαν μὲ ψαθσοκέπαστα καϊκάκια καὶ κακοφτιασμένα δίχτια· πάστωναν ὅπως ὅπως τὰ ψάρια καὶ πουλοῦσαν λιγοστὰ στὰ περίγυρα.

Ὁ Βαρβάκης ἀμέσως ἔνοιωσε πὸς τὰ ψάρια ἐκεῖνα, ἂν ἤξερε κανεὶς νὰ τὰ ἀλατίση καὶ νὰ τὰ παστώση μὲ τέχνη, μπορούσαν νὰ τὰ στείλουν σὲ μακρινὰ μέρη, καὶ τὸ ἐμπόριο αὐτὸ νὰ φέρη μεγάλα κέρδη. Λένε πὸς τὸ πολύτιμο μαῦρο γιαβιάρι ἦταν σχεδὸν ἄγνωστο ὡς τότε, καὶ πὸς ὁ Βαρβάκης τελειοποίησε τὴν κατασκευὴ του καὶ τὸ ἔκαμε νὰ στολίζη καὶ βασιλικά τραπέζια.

Ὁ Βαρβάκης δημιούργησε ἓναν καινούριο κλάδο βιομηχανίας καὶ ἐμπορίου τῶν ψαριῶν· κέρδιζε πολλὰ· καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο ἀγόρασε τρία νησιά πού ἦταν στὴν Κασπία θάλασσα, καὶ τᾶκαμε σταθμοὺς γιὰ ψάρεμα, γι' ἀλάτισμα καὶ πάστωμα τῶν ψαριῶν.

Στὴ Ρωσσία κείνον τὸν καιρὸ οἱ πλούσιοι εἶχαν στὴ δούλεψή τους ἓνα εἶδος σκλάβων, ποὺ τοὺς ἔλεγαν **δουλοπαροίκους**· ἦταν χτῆμα τοῦ ἀφέντη των ἀπὸ πάμπου ἢ προπάμπου καὶ τοὺς ἀγόραζαν ἢ τοὺς πουλοῦσαν σὰ ζῶα.

Ἡ εὐγενικιὰ ψυχὴ τοῦ Βαρβάκη δὲν ὑπόφερε νάχη σκλάβους ἐργάτες· σὲ τρεῖς χιλιάδες ἔδωκε τὴν ἐλευθερία τους.

Ὁ πλοῦτος τοῦ Βαρβάκη αὐξαινέκαθε μέρα.

Σὲ πολλοὺς ἀνθρώπους τὸ χρυσάφι εἶναι ἄχρηστο· σὲ ἄλλους μοιάζει μὲ τὶς ἡλιακὲς ἀχτῖνες, ποὺ φωτίζουν καὶ ζεσταίνουν καὶ δίνουν ζωὴ. Ἀπὸ τούτους τοὺς διαλεχτοὺς ἦταν κι ὁ Βαρβάκης.

Καὶ πρῶτα—πρῶτα θυμῆθηκε ἓνα παλιὸ τάξιμό του.

Μιά φορὰ ποὺ κιντύνεψε νὰ βουλιάξῃ ἡ ἀγαπημένη του Φριγαδέλα, ἔταξε στὸν Ἄη-Νικόλα, ἂν τὴ σώσῃ, νὰ τοῦ κάμῃ μιὰ μαλαματένια καντήλα καὶ νὰ τὴν κρεμάσῃ μπροστά στὸ εἰκόνισμά του. Ἡ φτώχεια καὶ ἡ δυστυχία τὸν ἐμπόδισαν νὰ φυλάξῃ τὸ λόγο του στὸν Ἄγιο· δὲν εἶχε ξεχάσει τὸ τάξιμο· καὶ τώρα ἔστειλε στὰ Ψαρά μιὰ ὠραιοτάτη ἀσημένια Φριγαδέλα μ' ὅλα της τὰ ξάρτια καὶ τὰ εἰκοσι ἔξη κανόνια καὶ τὴν κρέμασαν μπροστά στὸ εἰκόνισμα τοῦ Ἄη-Νικόλα.

Ἔπειτα ἄρχισε νὰ κάμῃ καλωσύνες στὴ φιλόξενη χώρα ποὺ τοῦ ἔδωκε ἄσυλο καὶ τὸν ἔκαμε νὰ πλουτήσῃ· ἔχτισε ἐκκλησίες, καμπαναριά, νοσοκομεῖα, γεφύρια, διώρυγες. Ἐνα βαλτόιοπο, ποὺ σκόρπιζε τὸ θάνατο μὲ τὰ σάπια νερά του, μὲ ἔξοδά του τὸν ἔσκαψε, τὸν ἔκαμε ποταμό, τὸν ἔνωσε μὲ τὸ Βόλγα, καὶ δεντροφύτεψε τὶς ὥραιες του ὄχτες.

Ἄλλὰ δὲν ἔεχασε καὶ τὴ μακρινὴ πατρίδα.

Πολλοὶ Ἕλληνες πήγαιναν μὲ τὰ πλοῖα τους στὸ Ταϊγάνι, πού δὲν ὑπῆρχε Ἑλληνικὴ ἐκκλησία. Ὁ Βαρβάκης ἔχτισε μεγαλοπρεπῆ ἐκκλησία καὶ οἱ ξενιτεμένοι Ἕλληνες ἄκουαν τὴ λειτουργία στὴ γλῶσσα τους. Ἐχτισε σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα στὴ Χίο καὶ σ' ἄλλα μέρη.

Ὅταν τὸ 1821 ἄρχισε ἡ Ἐπανάσταση ὁ Βαρβάκης ἦταν γέρος καὶ δὲν μποροῦσε ν' ἀδράξῃ τὰ ὄπλα νὰ πολεμήσῃ. Ἀλλὰ βοήθησε ἀλλοιώτικα τὴν ἀγαπημένη πατρίδα.

Οἱ Τοῦρκοι ἔσυραν χιλιάδες γυναῖκες, κορίτσια καὶ παιδιά αἰχμαλώτους καὶ τὶς πουλοῦσαν σκλάβους. Ὁ Βαρβάκης ἔστειλε χιλιάδες ρούβλια γιὰ ἔξαγορά τους. Στους πεινασμένους πολεμιστές, πού δὲν εἶχαν καιρὸ νὰ σπεύρουν καὶ νὰ θερίσουν, ἔστειλε ὀλόκληρα φορτία σιτάρι, καὶ στὰ Ψαρὰ ἔστειλε μιὰ φορὰ κι ἓνα πλοῖο φορτωμένο μπαρούτη.

Ὁ Βαρβάκης βρισκόταν στὴ Βιέννη ὅταν ἔμαθε τὴν καταστροφὴ τοῦ ἡρωικοῦ νησιοῦ του. Τότε τίποτε πιά δὲν τὸν κράτησε· οὔτε τὸ ἐμπόριό του στὴ Ρωσσία, οὔτε τὸ δύσκολο ταξίδι, οὔτε τὰ ὀγδόντα χρόνια του. Κατέβηκε ἀμέσως στὴν Τεργέστη, φορτώνει πολλὰ πλοῖα μὲ φορέματα καὶ τροφὲς κι ἔρχεται στὴν αἵματοβαμμένη Ἑλλάδα.

Τί πείνα, τί γδύμνια, τί ὀρφάνια! Ὁ Βαρβάκης ἔντυσε, ἔθρεψε χιλιάδες. Τὸ σπλαχνικὸ του χέρι μοίραζε...

Μέσα στὴ δυστυχία ἐκείνῃ τῆς Ἑλλάδας, μέσα στὰ ἐρεῖπια ὁ Βαρβάκης σκέφτηκε νὰ χτίσῃ σχολεῖα. Ἡ Βουλὴ συνεδρίαζε τότε στὸ Ναύπλιο. Ὁ Βαρβάκης πηγαίνει στὸ Ναύπλιο, παρουσιάζεται στὴ Βουλὴ καὶ δηλώνει στὸν Πρόεδρο πὼς κατάθεσε σὲ μιὰ τράπεζα μεγάλο ποσὸ γιὰ ἓνα μεγάλο, Κεντρικὸ σχολεῖο.

Ὁ Βαρβάκης ἀφοῦ ἔκαμε τὸ χρέος του ἀποφάσισε νὰ γυρίσῃ στὴ Ρωσία, στὴν ὀραία του ἔπαυλη, πού εἶχε ἔξω ἀπὸ τὸ Ταϊγάνι.

Ταξιδεύοντας γιὰ τὴν Τεργέστη καὶ περνώντας ἀπὸ τὸ μοσχοβολημένο νησί τοῦ Ἴονίου πελάγου, τὴ Ζάκυνθο, βγήκε ἔξω. Ἐκεῖ ἀρρώστησε βαριά καὶ στίς 13 Ἰανουαρίου 1825 πέθανε. Τὸ κορμί του δὲν τὸ δέχτηκε ξενικὸ χῶμα. Ἐμεινε καὶ τὸ σῶμά του στὸν τόπο πού ἀγάπησε ἡ ψυχὴ του.

Σ' ὅλες τὶς ἐκκλησίες τῆς Ἑλλάδας πένθιμα χτύπησαν οἱ καμπάνες, καὶ σ' ὅλες ἔγιναν μνημόσυνα γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ ἔθνικοῦ εὐεργέτη.

Ὅταν ἄνοιξαν τὴ διαθήκη του, τότες εἶδαν ἀκόμη καλύτερα τί μεγάλη καρδιὰ εἶχε ὁ Βαρβάκης. Ὅλη τὴν κινητὴ περιουσία του τὴ χάρισε στὸ ἔθνος. Μὲ τὰ χρήματά του χτίστηκε ἀπὸ μάρμαρο τὸ **Βαρβάκειο**.

Ἡ Πατρίδα ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἔστησε ἕνα μεγαλόπρεπο μνημεῖο στὴν Ἀθήνα μέσα στὸν κήπο τοῦ Ζαπτείου.

19. Ὁ μικρὸς ἦρωας.

Ἦταν Ἰούνιος τοῦ 1913 καὶ τὴν αὐγὴ ἕνα μικρὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἰππικοῦ πήγαινε ἀπὸ ἕνα μοναχικὸ μονοπάτι σιγὰ σιγὰ, νὰ κατασκοπεύσῃ ἂν ἦταν ἐκεῖ κοντὰ στρατοπεδευμένοι ἐχθροί. Ἐμπρὸς στὸ ἀπόσπασμα ἦταν ἕνας λοχαγὸς κι ἕνας λοχίας.

Ὅλοι κοίταζαν παντοῦ μὲ προσοχὴ μεγάλη μήπως διακρίνουν πουθενὰ κρυμμένες πράσινες στολὲς τῆς προφυλακῆς.

Προχωρώντας ἔφτασαν σ' ἕνα ἀγροτικὸ σπιτάκι πού ἦταν ἀνάμεσα σὲ λεῦκες καὶ ἔλατα. Μπροστὰ στὴν πόρτα καθόταν ἕνα παιδί ὡς δώδεκα χρόνων, πού μ' ἕνα μαχαίρι καθάριζε ἕνα μικρὸ κλαδί γιὰ νὰ τὸ κάμῃ ραβδί.

Σ'ένα παράθυρο τοῦ μικροῦ σπιτιοῦ κυμάτιζε μιὰ μεγάλη Ἑλληνικὴ σημαία. Τὸ σπίτι ἦταν ἔρημο. Κανείς δὲν κατοικοῦσε μέσα. Οἱ χωρικοί, ἀφοῦ ὕψωσαν τὴν ἐθνικὴ σημαία μας, ἔφυγαν ἀμέσως, γιατί φοβόνταν τοὺς ἐχθρούς.

Τὸ παιδί μόλις εἶδε τὸ Ἑλληνικὸ ἵππικό, πέταξε κάτω τὸ ραβδί κι ἔβγαλε τὸ κασκέτο ἀπὸ τὸ κεφάλι του. Εἶχε ξανθὰ μαλλιά καὶ πρόσωπο τολμηρὸ πὺν φωτιζόταν ἀπὸ

*Ἐμπρὸς στὸ ἀπόσπασμα ἦταν ἓνας λοχαγὸς κι ἓνας λοχίας
(σελ. 103).*

δυὸ μεγάλα γαλανὰ μάτια. Φοροῦσε ἓνα ἀπλὸ πουκάμισο καὶ εἶχε τὸ στήθος γυμνό.

«Τί κάνεις ἐσὺ ἐδῶ ;» τὸ ρώτησε ὁ ἀξιωματικὸς καὶ σταμάτησε τὸ ἄλογό του». Γιατὶ δὲν ἔφυγες μαζί μὲ τὴν οἰκογένειά σου ;»

— «Δεν ἔχω οἰκογένεια», ἀποκρίθηκε τὸ παιδί». Εἶμαι ὄρφανό. Δουλεύω ἐκείνους, πὺν μοῦ δίνουν καὶ τρώγω. Ἔμεινα δῶ γιὰ νὰ ἰδῶ τὸν πόλεμο».

— «Εἶδες τοὺς Βουλγάρους νὰ περάσουν ;»

— «Όχι, τρεῖς μέρες ἔχουν νὰ φανοῦν.»

Ὁ ἀξιωματικὸς συλλογίστηκε λίγο, ἔπειτα κατέβηκε ἀπὸ τ' ἄλογό του. Ἄφησε τοὺς στρατιῶτες του νὰ προσέχουν, μπῆκε στὸ σπίτι κι ἀνέβηκε στὴ στέγη γιὰ νὰ παρατηρήσῃ καλύτερα. Μὰ ἡ στέγη ἦταν χαμηλὴ καὶ δὲ μπορούσε νὰ ἰδῇ μακριά.

«Ἐπρεπε ν' ἀνεβῆ κανεὶς σ' ἓνα δέντρο» εἶπε ὁ λοχαγὸς σὰν κατέβηκε.

Μπροστὰ ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ ἦταν μιὰ λεύκα πολὺ ψηλὴ, ποὺ ἡ κορυφὴ τῆς σειόταν ἀπὸ τὸ ἔλαφρὸ ἀεράκι ποὺ φυσοῦσε. Ὁ ἀξιωματικὸς στάθηκε σκεπτικὸς καὶ κοίταξε πότε τὸ δέντρο καὶ πότε τοὺς στρατιῶτες του. Ἐξαφνα γυρίζει στὸ παιδί καὶ τὸ ρωτᾷ.

«Ἐχεις καλὰ μάτια, παιδί μου ;»

— «Ἐγώ ; βλέπω πουλὶ ἀπὸ χίλια βήματα.»

— «Μπορεῖς ν' ἀνεβῆς στὴν κορυφὴ αὐτοῦ τοῦ δέντρου !»

— «Στὸ λεπτό !»

— «Καὶ θὰ μπορέσης νὰ μοῦ πῆς τί θὰ ἰδῆς ἀπὸ κεῖ ἐπάνω ; Ἄν φαίνονται πρὸς τὸ μέρος αὐτὸ ἐχθροί, σύννεφα σκόνης, ἄλογα ἢ ὄπλα ποὺ φεγγοβολοῦν στὸν ἥλιο ;»

— «Βέβαια μπορῶ !»

— «Πόσα θέλεις νὰ σοῦ δώσω γιὰ τὸν κόπο σου ;»

Τὸ παιδί γελώντας ἀποκρίθηκε.

— «Τίποτε. Ἄν ἦταν γιὰ τοὺς ἄλλους δὲ θ' ἀνέβαινα ὅ,τι καὶ ἂν μοῦ δίνανε... μὰ γιὰ τοὺς στρατιῶτες μας !. Εἶμαι Ἑλληνόπουλο.....»

— «Καλά, ἀνέβα λοιπόν.»

— «Μιὰ στιγμὴ νὰ βγάλω τὰ παπούτσια μου.»

Ἐβγαλε τὰ παπούτσια του, ἔσφιξε τὴ ζώνη του, ἔρριξε στὰ χόρτα τὸ κασκέτο του κι ἀγκάλιασε τὸ κορμὸ τοῦ δέντρου.

—«Πρόσεχε» φώναξε ὁ ἀξιωματικὸς σὰ νὰ τρόμαξε... .

Τὸ παιδί γύρισε καὶ κοίταξε τὸν ἀξιωματικὸ μὲ τὰ γαλανὰ μάτια του σὰ νὰθελε νὰ τὸν ρωτήση.

«Τίποτα, εἶπε ὁ ἀξιωματικὸς, ἀνέβα...»

Τὸ παιδί σκαρφάλωσε σὰ γάτα.

Σὲ λίγες στιγμὲς ἔφτασε ἀπάνω στὴν κορυφή τοῦ ψηλοῦ δέντρου. Τὰ πόδια του χόθησαν μέσα στὰ φύλλα καὶ μόνο τὸ στήθος καὶ τὸ κεφάλι φαινόταν. Ὁ ἀξιωματικὸς μὸλις τὸν ἔβλεπε· τόσο μικρὸς φαινόταν ἐκεῖ ἐπάνω.

«Κοίταξε καλά, ἴσια ἐμπρός, μακριά» τοῦ φώναξε.

Τὸ παιδί γιὰ νὰ ἰδῆ καλύτερα, ἄφησε τὸ κλαδί ποὺ κρατοῦσε κι ἔφερε τὸ δεξί του χέρι ἀνοιχτὸ μπρὸς στὰ μάτια του.

«Τί βλέπεις ;» ρώτησε ὁ ἀξιωματικὸς.

Τὸ παιδί ἔσκυψε καὶ τοῦ ἀπάντησε :

—«Δυὸ καρβαλλάρηδες στὸ δρόμο».

—«Πόσο μακριά ἀπὸ δῶ ;»

—«Ἄρκετά».

—«Ἔρχονται καταπάνω μας ;»

—«Ὁχι, σταμάτησαν».

—«Τί ἄλλο βλέπεις ;» ρώτησε ὁ ἀξιωματικὸς σὲ λίγο.
«Κοίταξε δεξιά».

Τὸ παιδί κοίταξε δεξιά καὶ εἶπε :

«Κοντὰ στὸ νεκροταφεῖο, ἀνάμεσα στὰ δέντρα, κάτι φεγγοβολαίει σὰ νὰ εἶναι λόγχες».

—«Ἀνθρώπους βλέπεις ;».

—«Ὁχι, εἶναι κρυμμένοι μέσα στὰ σιτάρια».

Ἐκείνη τῇ στιγμῇ ἔσκισε τὸν ἀέρα σφυρίζοντας μιὰ σφαῖρα καὶ χάθηκε πολὺ πέρα ἀπὸ τὸ σπίτι.

«Κατέβα, παιδί μου!» φώναξε ὁ ἀξιωματικὸς· «σὲ εἶ-

δαν· δὲ θέλω τίποτε ἄλλο νὰ μάθω· κατέβα...»

— «Δὲ φοβοῦμαι» ἀπάντησε τὸ παιδί.

— «Κατέβα... σοῦ λέω».

— «Μιὰ στιγμή. Ἐκεῖ κάτω δεξιά, βλέπω...»

Τὸ παιδί δὲν πρόφτασε νὰ τελειώσῃ τὸ λόγο του· δεύτερη σφαῖρα σφύριξε καὶ πέρασε χαμηλότερα ἀπὸ τὴν πρώτη, λίγο πιὸ ψηλά ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ παιδιοῦ.

«Οἱ ἀναθεματισμένοι, φώναξε, μαζί μου τὰ ἔβαλαν!»

— «Κατέβα ἀμέσως» πρόσταξε ὁ ἀξιωματικὸς μὲ φωνὴ θυμωμένη.

— «Κατεβαίνω» ἀπάντησε τὸ παιδί, «μὰ τὸ δέντρο μὲ κρύβει· ἰσχυράστε! θέλετε νὰ σᾶς πῶ τί εἶναι ἀριστερά;»

— «Ὅχι, ἐπέμενε ὁ ἀξιωματικὸς· ὄχι, κατέβα!»

— «Ἀριστερά», φώναξε τὸ παιδί, σκύφτοντας πρὸς ἐκείνο τὸ μέρος, «θαρρῶ πὼς διακρίνω κοντὰ στὴν ἐκκλησία...»

Τρίτη σφαῖρα σφύριξε καὶ τὸ παιδί τὴν ἴδια στιγμή κυλίστηκε ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ δέντρου κι ἔπεσε κατακέφαλα μὲ ἀνοιχτὰ τὰ χέρια του.

— «Δυστυχία!» φώναξε ὁ ἀξιωματικὸς.

Τὸ παιδί στρώθηκε ἀνάσκελα καταγῆς μὲ τὰ χέρια ἀπλωμένα σὲ σχῆμα σταυροῦ. Ἀπὸ τὸ στήθος του ἔτρεχε μιὰ γραμμὴ αἷμα. Ὁ λοχαγὸς καὶ δύο στρατιῶτες πήδησαν ἀπ' τ' ἄλογά τους, ἐνῶ ὁ ἀξιωματικὸς ἔσκυψε στὸ παιδί καὶ τοῦ τράβηξε τὸ πουκάμισο. Ἡ σφαῖρα τοῦ εἶχε τρουπήσει τὸ ἀριστερὸ πλεμόνι.

«Πέθανε τὸ δύστηχο» φώναξε ὁ ἀξιωματικὸς.

— «Ὅχι, ζῆ ἀκόμα» ἀπάντησε ὁ λοχίας.

— «Ἄ! τὸ καημένο τὸ παιδί! τὸ γενναῖο παιδί!» εἶπε ὁ ἀξιωματικὸς. «Θάρρος, παιδί μου» καὶ προσπαθοῦσε νὰ τοῦ σταματήσῃ τὸ αἷμα μὲ τὸ μαντίλι του. Μὰ

κείνη τῇ στιγμή ἄνοιξε κείνο τὰ μάτια του, τὸν κοίταξε κι ἀμέσως τᾶκλεισε γιὰ πάντα. Ἦταν νεκρό!

Ὁ ἀξιωματικὸς ἔχασε τὸ χρῶμά του, χλώμιασε, καὶ κοίταξε μιὰ στιγμή τὸ παιδί ξαπλωμένο στὰ χόρτα. Ἐπειτα σηκώθηκε, στήλωσε πάλι τὰ μάτια του σ' αὐτὸ καὶ τὸ κοίταξε μὲ τέτοια λύπη, σὰ νὰ ἦταν παιδί του. Ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες ἄλλοι στέκονταν ἀκίνητοι ὀλόγυρα ὑπὸ τὸ νε-

*Ἕλληνες στρατιῶτες πολεμώντας ἡρωϊκὰ στὰ
ὕψώματα τοῦ Λαχανᾶ (σελ. 110).*

κρό, καὶ ἄλλοι γυρισμένοι πρὸς τὸ μέρος ποὺ ἦταν οἱ ἐχθροί.

«Κακόμοιρο παιδί», ξαναεἶπε ὁ ἀξιωματικὸς μὲ μάτια βουρκωμένα, «κακόμοιρο καὶ γενναῖο παιδί!»

Ἐπειτα πλησίασε στὸ σπῆτι, ἔβγαλε ἀπὸ τὸ παράθυρο τὴ σημαία καὶ τὴν ἄπλωσε σὰν νεκρικὸ σεντόνι ἐπάνω στὸ παιδί καὶ ἄφησε μόνον τὸ κεφάλι του ξεσκέπαστο. Ὁ λοχίας μάζεψε τὰ πράματα τοῦ μικροῦ νεκροῦ, τὰ πα-

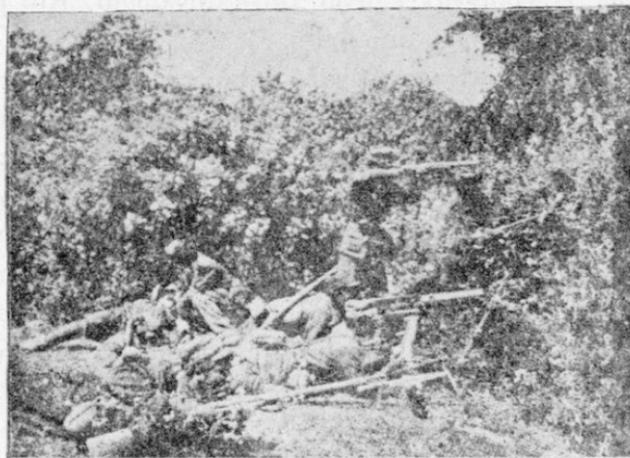
πούτσια του, τὸ κασκέτο του, τὸ μισοφριασμένο ραβδί του, τὸ μαχαίρι καὶ τοῦ τᾶβαλε κοντά του.

Ὁ ἀξιωματικὸς γύρισε τότε καὶ εἶπε στὸ λοχία :

«Νὰ στείλωμε τοὺς νοσοκόμους νὰ τὸ πάρουν· πέθανε σὰ στρατιώτης, οἱ στρατιῶτες θὰ τὸν κηδεύσουν».

Αὐτὰ εἶπε, κι ἔστειλε μὲ τὸ χερί του ἓνα φίλημα στὸ νεκρὸ καὶ φώναξε·

« Ἐμπρός » !

Ἡ μάχη τοῦ Κιλκίς.

Οἱ στρατιῶτες καβαλλίκεψαν καὶ ὁ οὐλαμὸς ἔξακολούθησε τὸ δρόμο του.

Κόντενε νὰ βασιλέψη ὁ ἥλιος, ὅταν ὅλες οἱ ἑλληνικὲς προφυλακὲς προχωροῦσαν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ.

Ἄπὸ τὸ ἴδιο μονοπάτι πὺν διάβηκε τὸ πρωὶ τὸ ἰπικὸ ἀπόσπασμα, προχωροῦσε τώρα σὲ δυὸ στίχους ἓνα τάγμα

ευζώνων, πὺ λίγες μέρες πρωτίτερα εἶχε χύσει τὸ αἷμα του στὰ ὑψώματα τοῦ Λαχανᾶ.

Ὁ θάνατος τοῦ παιδιοῦ ἔγινε γνωστὸς σ' ὅλον τὸ στρατό. Ὅταν οἱ πρῶτοι ἀξιωματικοὶ τοῦ τάγματος εἶδαν τὸ μικρὸ πῶμα ξαπλωμένο κοντὰ στὸ δέντρο καὶ σκεπασμένο μὲ τὴν ἐθνικὴ σημαία, χαμήλωσαν τὰ γυμνὰ σπαθιά τους γιὰ χαιρετισμό· κι ἕνας ἀπ' αὐτοὺς μάζεψε ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ ποταμοῦ ὄμορφα ἀγριολούλουδα καὶ τὰ σκόρπισε ἐπάνω στὸ νεκρό. Ἐπειτα ὅλοι οἱ ευζῶνοι, πὺ περνοῦσαν μπροστὰ ἀπὸ τὸ παιδί, μιμήθηκαν τοὺς ἀρχηγούς τους κι ἔρριχναν ἐπάνω του λουλούδια. Καὶ σὲ λίγο σκεπάστηκε ὀλόκληρο ἀπὸ ἄνθη.

Ἐνας ἀξιωματικὸς ἔβγαλε ἀπὸ τὸ στήθος του κι ἔβαλε στὸ μικρὸ νεκρὸ τὸ παράσημο τῆς Στρατιωτικῆς ἀξίας, ἄλλος φίλησε τὸ ψυχρὸ του μέτωπο· καὶ τὰ λουλούδια ξακολουθοῦσαν νὰ πέφτουν σὰ βροχὴ στὰ γυμνὰ πόδια, στὸ ματωμένο στήθος, στὸ ξανθὸ κεφάλι τοῦ παιδιοῦ, πὺ κοιμόταν τυλιγμένο στὴ σημαία μας. Τὸ πρόσωπό του φαινόταν γελαστό, σὰ νὰ αἰσθανόταν ὅσα συνέβαιναν γύρω του καὶ νὰ χαιρόταν πὺ ἔδωσε τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν Πατρίδα!

20. Ὁ Παπα-Γιώργης.

Ἀπὸ τὸ μέρος, πὺ εἴμαστε στρατοπεδεμένοι, βλέπαμε ἐπάνω στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου ξαπλωμένα ἔννια παλικάρια μας σὲ διάφορες στάσεις· ὁ ἕνας προύμυτα· ὁ ἄλλος ἀνάσκελα· κάποιος ἄλλος στηριζόταν στὸν κορμὸ δέντρο. Ὅλοι μὲ τὴν παγερὴ ἀκαμψία τοῦ θανάτου ἔμεναν ἐκεῖ ἀπάνω δυὸ μέρες ἄθαφτοι. Τὸ δειλινὸ βλέπαμε ἀμέ-

τρητα κοράκια να πετοῦν ὀλόγυρα μ' ἐπιμονὴ καὶ μ' ὄλες τὶς σφαῖρες πὺ σφύριζαν, καὶ μ' ὄλον τὸ θόρυβο τῆς μάχης. Εἶχαν σκοτωθῆ καὶ οἱ ἐννιά στὴν πεισματάρικη συμπλοκή, πὺ εἶχε γίνεϊ στὸ λόφο δυὸ μέρες πρὶν. Ἀπὸ τότε ὁ λόφος ἐκεῖνος δὲ μποροῦσε νὰ κρατηθῆ οὔτε ἀπὸ μᾶς οὔτε ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς· κι ἔτσι ἔμενε ἔρημος μὲ τοὺς ἐννιά νεκροὺς εὐζώνους στὴ γυμνὴ βραχώδικη κορυφὴ του.

Ὅλους τοὺς ἄλλους νεκροὺς τοὺς εἶχαμε θάψει μὲ τὶς εὐχὲς τῆς ἐκκλησίας. Μόνο ἐκείνους τοὺς ἐννιά δὲν προλάβαμε νὰ θάψωμε. Τρεῖς φορὲς ἐπιχειρήσαμε νὰ τοὺς σύρωμε κάτω ἀπὸ τὸ λόφο, καὶ τὴν αὐταπάρνησή μας τὴν πληρώσαμε ἀκριβά. Οἱ ἐννιά εἶχαν γίνεϊ δώδεκα!

Καὶ ὅμως πρέπει νὰ θαφτοῦν! «Ἐγὼ δὲν τοὺς ἀφίνω νὰ τοὺς φᾶνε τὰ ὄρνια! ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τοῦ διοικητῆ. «Νὰ θαφτοῦν ἐκεῖ ἐπάνω, νὰ θαφτοῦν ἐπὶ τόπου. Νὰ πάη ἐκεῖ καὶ ὁ παπᾶς».

Νὰ πάη ἐκεῖ κι ὁ παπᾶς! Ὁ ἀγαθὸς παπα-Γιῶργης, ἀπὸ ἀπλὸς καὶ εἰρηνικὸς ἐφημέριος ἐνὸς χωριοῦ τῆς Ρούμελης, βρέθηκε ἕνα πρωὶ ἱερέας εὐζωνικοῦ τάγματος, ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ μεγάλο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάτι ἄλλο ἀκόμη. Οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τὸ τάγμα ἦταν πατριῶτες του. Τοὺς γνώριζε μὲ τὰ ὀνόματά τους. ἤξερε τὶς μητέρες, τὶς γυναῖκες τους, τὶς ἀδερφές τους. Καὶ ὄλες αὐτὲς τὸν εἶχαν παρακινήσει νὰ δεχτῆ καὶ τὸν εἶχαν παρακαλέσει νὰ πάη μαζί μὲ τὰ παιδιά· νὰ τὰ προστατέψη ἀπὸ κάθε κίντυνο μὲ τὴ δύναμη τῆς θρησκείας.

Δέκα μῆνες καὶ στοὺς δυὸ πολέμους, στὸν ἑλληνοτουρκικὸ καὶ στὸν ἑλληνοβουλγαρικὸ, ἀκολουθοῦσε τὸ τάγμα. Ἐσυνήθισε στὶς στερήσεις, μὲ ὄλα τὰ πενήντα χρόνια του, στὶς κακουχίες, στὴν πείνα. στὸ κρύο καὶ στὶς βρο

χὲς τυλιγμένος μὲ μιὰ κάπα μέσα στὸ ἀντίσκηνο.

Σὲ δυὸ πράματα δὲν μπορούσε ποτὲ νὰ συνηθίση.

Τὸ ἓνα ἦταν νὰ κρατῆ τὰ δάκρυά του καὶ μιὰ ἀνατριχίλα. ὅταν τὸν καλοῦσαν νὰ διαβάσῃ τὶς εὐχὲς στοὺς νεκροὺς ἐπάνω ἀπὸ τὸ λάκκο ποὺ εἶχαν βάλει μέσα τοὺς σκοτωμένους· καὶ γι' αὐτοὺς ἔγραφε τὴν ἴδια νύχτα στὴν παπαδιά του τὸ συνηθισμένο καὶ ταχτικό: «Νὰ πῆς μὲ τρόπο στὴ γυναῖκα τοῦ τάδε ὅτι πάει αὐτός! Καὶ στὴ μάνα τοῦ δεῖνα· πὼς δὲ θὰ τὸν ξαναῖδῃ».

Τὸ ἄλλο, τὸ πιὸ σπουδαῖο. Δὲν μπορούσε νὰ συνηθίση τὸ σφύριγμα τῆς σφαίρας μὲ τὴν ἰδέα τοῦ στιγμιαίου θανάτου. Ἔτρεμε ὀλόκληρος, ὅταν ἄκουε τὶς σφαῖρες νὰ σφυρίζουν.

*
**

—«Νὰ πάη ἐκεῖ κι ὁ παπάς» ξαναεἶπε ὁ ταγματάρχης.

Ποιὸ πρὶν βγῆ ὁ ἥλιος, ξεκίνησαν οἱ ἄντρες τῆς ἀγαρίας, ὁ καθένας μ' ἓνα φτυάρι καὶ μιὰ σκαπάνη στὸν ὤμο· διάβηκαν κάτω τὴ δασωμένη χαράδρα, βαδίζοντας ἀριά, ὁ ἓνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο, καὶ πλησίασαν τὰ πλάγια τοῦ φοβεροῦ λόφου. Τελευταῖος ἀκολουθοῦσε, μ' ἓνα μικρὸ σκοῦφο μαῦρο μὲ τὸ στρατιωτικὸ στέμμα, χωρὶς κάπα, μὲ τὰ ξεθωριασμένα καὶ σκισμένα ράσα, ὁ παπάς, κρατῶντας στὸ ἓνα χέρι τὸ σταυρό, καὶ στὸ ἄλλο διπλωμένο στὴ μασχάλη τὸ πετραχήλι του.

Ὅπως κάθε πρῶι, πυκνὴ καταχνιὰ σκέπαζε ἀκόμη τὴν κορυφὴ τοῦ λόφου. Ὅλοι τάχυναν τὸ βῆμα γιὰ νὰ ἐπωφεληθοῦν. Βάδιζαν στὴν ἀρχὴ ὄρθιοι. Σὲ λίγο ὁ πρῶτος γονάτισε· τὸν μιμήθηκαν ἀμέσως καὶ οἱ ἄλλοι, καθὼς καὶ ὁ παπάς.

Σὰν ἔφτασαν τέλος στὸ μικρὸ ἴσιωμα, ποὺ σχηματιζόταν στὴν κορυφή, ἔπεσαν ἄλλοι προύμυτα καὶ ἄλλοι στὰ πλάγια καὶ σιγὰ σιγὰ σέρνονταν μὲ τὰ χέρια καὶ μὲ τὰ γόνατα, πλησίασαν τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ἔσερναν ἕνα ἕνα πίσω ἀπὸ ἕνα βράχο, ποὺ μπορούσε νὰ τοὺς προφυλάξῃ. Ἐκεῖ μαζεμένοι ἄρχισαν νὰ σκάφτουν, μερικοὶ πλαγιασμένοι, ἄλλοι προύμυτα, ὁ καθένας ὅπως μπορούσε, στὸ μᾶκρος τοῦ βράχου, τὸ λάκκο ποὺ ἔμελλε νὰ δεχτῆ τὰ κορμιὰ τῶν συντρόφων των.

Ἡ ὀμίχλη εἶχε ἀραιώσει λίγο, καὶ ἄρχισε νὰ φαίνεται ἕνας ἥλιος κατακόκκινος, ποὺ τὴ στιγμὴ ἐκείνη πρόβαλε στὸν ὀρίζοντα. Πότε πότε σφύριζε καὶ καμιὰ σφαῖρα καὶ τοὺς ἔκανε νὰ σκύπτουν ἀκόμη περισσότερο.

Ἄφου τοποθέτησαν στὸ βάθος τοῦ λάκκου τοὺς νεκροὺς, πρὶν τοὺς σκεπάσουν μὲ χῶμα, φώναξαν τοῦ παπᾶ :

— « Ἐμπρὸς τώρα, παπούλη· ἡ δουλειὰ ἢ δική σου ».

Σέρνοντας κι αὐτὸς πλησίασε μὲ μύριες προφυλάξεις στὸ χεῖλος τοῦ λάκκου. Ἐκεῖ στάθηκε λίγο σὰ νὰ σκεφτόταν κάτι, σὰ νὰ δίσταζε. Ξεδίπλωσε τὸ πετραχήλι του, ποὺ δυὸ τρεῖς φορὲς τοῦ ἔπεσε ἀπὸ τὰ τρεμουλιαστὰ χέρια του. Ἐπὶ τέλους τὸ φόρεσε. Οἱ ἄλλοι ἔκαμαν τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, πάντοτε κρυμμένοι πίσω ἀπὸ τὴν προεξοχὴ τοῦ βράχου.

Ἐξαφνα διακρίναμε ἕνα μαῦρο ράσο νὰ σηκώνεται ὀρθιο καὶ μὲ τὸ χρυσὸ πετραχήλι νὰ λαμποκοπᾷ στὶς ἀχτίδες τοῦ ἡλίου, ποὺ εἶχε σκορπίσει τὴν καταχνιά. Τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἄρχισαν οἱ ἐχθροὶ γενικὸν πῦρ. Ἀπαντήσαμε καὶ μεῖς.

Τὰ βόλια σφύριζαν. Οἱ ὀβίδες σκόρπιζαν παντοῦ τὸ θάνατο.

— « Κάθισε κάτω, παπά ! θὰ μᾶς δοῦν ! » φώναξαν οἱ ἄλλοι.

Ἄλλ' αὐτὸς φαινόταν σὰ νὰ μὴν ἦταν ἀπὸ τὸν κόσμο τοῦτο ἐκείνην τὴν ὥρα. Ἀναστήλωσε περισσότερο τὸ σῶμα του, σήκωσε ὅσο μπορούσε ψηλὰ μὲ τὸ δεξιὸν χεῖρ τὸ σταυρὸν, καὶ ἡ κατάσπρη γενειάδα του ἄρχισε νὰ κουνιέται, σημειώνοντας ἀπὸ μακριὰ τὰ λόγια καὶ τὶς εὐχὰς τῆς ἐκκλησίας, πού ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ στόμα του ἀργὰ ἀργὰ, ὅπως ὅταν βρισκόταν στὸ νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ του.

Σὰν ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς οἱ ἄντρες τῆς ἀγγαρίας κατέβηκαν γρήγορα κάτω στὴ χαράδρα. Ὁ ἱερέας ὁμοίως ἀτάραχος, ἀναστηλωμένος ξακολουθοῦσε νὰ μένη στὴ στάση ἐκείνη ὥσπου ἡ τελευταία λέξη τῆς ἀκολουθίας τῶν νεκρῶν βγῆκε ἀπὸ τὸ στόμα του· καὶ ἀφοῦ τελείωσε, ἔκαμε τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ, δίπλωσε τὸ πετραχήλι του, τὸ ἔβαλε κάτω ἀπὸ τὴν μασχάλη του καὶ ἀργὰ ἀργὰ καὶ μὲ βῆμα σταθερὸν κατέβηκε ἀπὸ τὸ λόφο πάντα ὀρθίως, ῥιχνοντας κάπου κάπου ἡσυχὸν βλέμμα στὶς ἐχθρικές θέσεις, ὥσπου ἔφτασε κάτω στὴ χαράδρα.

Τὸ βράδι, ὅταν πῆγα νὰ τοῦ πῶ τὸ θαυμασμό μου, τὸν βρῆκα νὰ κάθεται σταυροπόδι στὸ ἀντίσκηνό του καὶ νὰ γράφῃ τὸ συνηθισμένον γράμμα στὴν παπαδιά. «Νὰ πῆς μὲ τρόπο στὴ γυναῖκα τοῦ τάδε πὼς πάει αὐτός· καὶ στὴ μάνα τοῦ δεῖνα πὼς δὲ θὰ τὸν ξαναἰδῇ.»

21. Σουλιώτης καὶ Σουλιώτισσα.

Νύχτα εἶχε σηκωθῆ ἡ Γιαννούσαινα. Ντύθηκε βιαστικά. Φωτιὰ δὲν ἄναψε καθόλου. Ἔκαμε ἓνα σταυρὸν μονάχα κατὰ τὸ εἰκονοστάσι, ἀφώτισσο. Ὁ ἄντρας τῆς εἶχε κι αὐτὸς ξυπνήσει, καὶ ντυνότανε. Μὲ τ' ἄρματά του, ἀ-

θώρητος σάλειψε στὸ σκοτάδι. Ἔτοιμο ἦταν, ἀπ' τὸ βράδι, τὸ ταγάρι μὲ τὰ μαρουτόβολα καὶ τὸ ψωμί. Τόρριξε ἡ γυναῖκα ἀνάλαφρα στὴν πλάτη, καὶ κινήσανε. Μπροστὰ τοῦ Ζέρβα ἡ λεβεντόνυφη, τοῦ Ζάρπα κόρη, καὶ ὁ ἄντρας της ἀπὸ κοντά.

Στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ ἀπαντήσανε καὶ τ' ἄλλα παλικάρια, τὰ Σουλιώτικα. Ἦτανε μαζὶ καὶ κάμποσες γυναῖκες. Καὶ τώρα ἐμπρός ! Δρόμο εἶχαν νὰ πάρουν πολὺ, καὶ νὰ ξημερωθοῦνε στὰ Δερβίσινα. Μέρεις, βδομάδες οἱ Σουλιῶτες κρατοῦσαν ἐκεῖ πέρα τὸν πόλεμο μὲ τοῦ Ἀλήπασα τ' ἀσκέρι. Πόλεμο, μεροδοῦλι πιά. Κι οἱ μαῦροι οἱ μεροδουλευταδες εἶχαν ἀνάγκη καὶ ἀπὸ λίγη ἀνάπαψη· δὲν ἦταν καμωμένοι ἀπὸ πέτρα, οἱ μαῦροι ! Μὰ νὰ τ' ἀδέρφια ἀπὸ τὸ Σούλι νιόφερτα, θὰ πάρουν τὸν τόπο τους ξαποσταμένα, καὶ αὐτοὶ θὰ γυρίσουν πίσω στὸ χωριό.

Ἐφτασαν, καὶ ἀκόμα ἡ νύχτα τοὺς ἀγκάλιαζε. Πῆραν οἱ ἄλλοι τὸ δρόμο γιὰ τὸ Σούλι—καὶ ἡ αὐγὴ καλῶς νάρθη, καὶ οἱ Ἀρβανίτες ! Ἐέρουν πῶς καὶ ἡ αὐγὴ θάρθη, καὶ οἱ Ἀρβανίτες.— Τὰ καρυοφύλια ἀκουμπισμένα στὰ λιθάρια μὲ τὰ στόματ' ἀνοιχτά, προσμένουν. Τὰ σπαθιά γυμνά, στὸ χῶμα ξαπλωμένα. Κι οἱ Σουλιῶτες καρτεροῦν. Ἦσυχτοι, σύντροφο ἔχουν τὴν ὑπομονή. Ἐέρουν, πῶς καὶ ἡ αὐγὴ θάρθη καὶ οἱ Ἀρβανίτες.

Ἡ Γιαννούσαινα κόβει ψωμί, καὶ τρώνε. Σπρώχνει τ' ἀγγεῖο μὲ τὸ νερὸ κατὰ τὸν ἄντρα της. Τονὲ φροντίζει μ' ἓναν τρόπο, ἀμίλητη. Τοῦ στρώνει μαλακὸ τὸ μετερίζι του. Στὰ χέρια του περνάει τὸ καρυοφύλι.

Μόλις ξημερώνει καὶ πέφτει ἡ πρώτη ντουφεκιά. Ὁ Γιαννούσας ρίχνει, καὶ ἡ Γιαννούσαινα γιομίζει. Αὐτὸ βά-

σταξε πολύ. Καί κεί πού ὁ πόλεμος εἶχε ξανάψει, ἀκούστηκε φωνή:

— «Γυναίκα, λαβώθηκα!» εἶπε ὁ Γιαννούσας.

— «Καρδιά, ὦρὲ Γιάννο, καρδιά λίγο καί γιά τὸ γιρούσι!» Ἄγρια ἢ γυναίκα, τοῦ μιλεῖ σὰ νᾶκαμε κακό· δειλὸς τάχα σὰ νᾶτανε τονὲ μαλώνει. Μὰ ὁ Γιάννος ἄφωνος, ξαπλώθηκε στὸ πλάι καί δὲν κινήθηκε. Καί πόνου βογγητὸ δὲν ἔβγαλε.

Τράβηξε ἡ γυναίκα τὴ φλοκάτα μ' ἓνα κίνημα γοργό. καί τονὲ σκέπασε. Κι ἄρπαξε τὸ τουφέκι. Ἐρριχνε καί μιλοῦσε κάποτε τοῦ Γιάννου, μὲς στὴ βροντοταραχὴ· κι ἤθελε νὰ τοῦ δώση ὑπομονή. Μὰ δὲ γύριζε πίσω της νὰ ἰδῆ. Κι ἅμα οἱ Σουλιῶτες πεταχτήκανε μὲ τὰ σπαθιά, καί πήρανε τοὺς Τούρκους, ἀνέβηκε κι αὐτὴ στὸ μετερίζι φωνάζοντας: «Χτυπάτε ἀλύπτητα τὰ σκυλιά».

Ἔστερα συλλογίστηκε τὸν ἄντρα της. Ἐσκυψε, τὸν βρῆκε ξυλιασμένο.

22. Ἡ Σουλιωτοπούλα.

Στῆς μάχης τὸν καπνό, πού πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης τάχει λησμονήσει, πείνα καί δίψα. Καί τὸ Σούλι πέφτει ξέμακρo, καί σὰ λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεῖ πού πολεμάει τὸ παλικάρι, μέρα καί νύχτα, ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνή, πού τὸν ξυπνάει. Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε, ζῆ. Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

— «Τί καλὰ μοῦ φέρνεις, ὦρὲ Λάμπη;»

— «Ζεστή κουλούρα, ὦρ' ἀδερφέ, σοῦ τὴ ζύμωσα μὲ

Θυμήθηκα τὸν καλὸν Σαμουήλ καὶ τὰ πρῶτα γράμματα πού μ' ἔμαθε
παίδι (σελ. 128).

τὰ χερράκια μου, κι ἡ μάνα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά, μονάχη. Ἔλα νὰ φᾶς λίγο, καὶ νὰ ξαποστάσης».

— «Δὲν μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ ντουφέκι...»

— «Αὐτὸ εἶν' ἡ συλλογὴ σου, Νάση; Ἔρχομαι γὰρ καὶ σοῦ κρατῶ τὸν τόπο σου... Νά, σοῦστρωσα ! Καὶ δὸς μου τὸ ντουφέκι». Χαμογελάει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ μάθη τὴν κορασιά πὼς πιάνουν τὸ ντουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γιόμιζε κείνη καὶ σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός τῆς παραπέρα ἔτρωγε ἡσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πείνα τοῦ ἄκουγε, τὴ θεωριεμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Καὶ κεῖ ἓνα βόλι ἦρθε καὶ πέτυχε κατάστηθα τὴν κορασιά. Κι αὐτὴ ἔκανε καρδιά καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα πλημμύριζε τὸν κόρφο τῆς. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ ντουφεκοῦσε.

«Ἐφαγες, Νάση;»

— «Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη».

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἓνα πήδημα τὸ παλικάρι βρέθηκε κοντά τῆς. Ἄρπαξε τὸ ντουφέκι, κι ἡσυχὰ καθὼς εἶχε τραβηχτῆ, ξανάρχισε τὸν πόλεμο. Ἀμίλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω καὶ ἔπεσε. Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

23. Ὁ Γεροσουλιώτης

Ὁ Γεροσουλιώτης μάζευε τὸν πόνο τοῦ πολὺν καιρό. Σὲ κανέναν ὅμως δὲν ξομολογιόταν τὸ σκοπὸ του. Χρόνια ἦταν περασμένα, πού τοὺς πέταξε τὸ κῦμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στὸ πράσινο ἀκρογιάλι στοὺς Κορφοὺς. Κι ἐνῶ οἱ ἄλλοι μ' ἀνθοβότανα γελοῦσαν τὴν

πεινα και τή συφορά τους, κι ένῶ βρίσκανε κάποια παρηγοριά στα κάλλη του φιλόξενου νησιού, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἄλλου τὸ νοῦ του. Ὁλημερις ἀγνάντευε τὰ ξεροβούνια τ' ἀντικρυνά. Κι ὀλονυχτις ὁ πόθος του τὸν ἔτρωγε.

Κάποτε, ἓνα βράδι, γύρισε στὸ σπίτι χτυπημένος σὰν ἀπὸ καινούργια συφορά.

—Ὁ ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρα μὲ βρῆκε! Ὁ Θεὸς μὲ καταράστηκε.

Ἔκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιά κι ἐγγόνια τὸν τριγύρισαν. Ὁ γέρος χτύπαγε τὰ στήθια του.

—Πάει τὸ Σούλι, φώναξε, πάει πιά!

Ἐκλαψε κι ὕστερα σώπασε. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε και πρόσεξε.

Ὁ γέρος ἄρχισε πρὸ ὕστερα νὰ μαλακῶνη. Ἐφαγε γελαστός, και πλάγιασε. Καὶ τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στὸ στρῶμα του. Μὲ ψαροκάϊκο εἶχε περάσει στὸ στεριανὸ ἀκρογιάλι. Βαστοῦσε τ' ἄρματά του, σὰ γιὰ πόλεμο. Ἄδειος ἀπὸ κάθε φόρτωμα, νηστικός, ποιὸς ξέρει πόσο πλανήθηκε και ποῦ.

Κάποτε νύχτωσε ὄξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καὶ μπῆκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος. Χαιρετάει τὸ Σούλι ὁ γέρος και δὲν ἀντιχαιρετιέται. Τὰ σπίτια τώρα τὰ γειτονικά, ὅλα βουβά! Κι ἄδεια και νεκρικά. Γυμνὸς χάσκουν οἱ θύρες και τὰ παράθυρα. Ζαλισμένος ἀπ' τὴν κούραση ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πὼς βρίσκεται σ' ἄλλο Σούλι, φανταστικό. Στέκεται και φωνάζει κανένα γείτονά του.

«Γειὰ χαρά σου, καπετὰν Λαμπρούση! Καλῶς σὰς ηῦρα ὅλους σας!»

Ἀπόκριση καμιά. . . .

Νὰ και τὸ σπίτι τὸ δικό του! Νάτος κι ὁ γεροπρί-

ναρος ὁ φουντωτός, νὰ καὶ τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινη αὐλή. Ὅμως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη... Ἀνοίγει, βλέπει στὴ γωνιὰ φωτιά. Σὰ νάχασε τὸ νοῦ του μόνο μιὰ στιγμή. Ἐπειτα ὄλα φάνηκαν νὰ ξαστερώνουν. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ' ἀνοιχτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γύρω! Στρωμένο τὸ παραγκώνι, κι ἡ φωτιά λαμπρὴ τὸν κράζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι τὸ φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι καὶ τοιμάζεται νὰ πέση στὸ φαί, σὰ θεριὸ ὀλονήστικο.

Καὶ τότε θόρυβος ἀκούγεται στὴν αὐλή. Τρεῖς Ἀρβανίτες μπαίνουν στὸ σπίτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Καὶ κρατοῦνε στὰ χέρια τ' ἄρματα.

«Τ' εἰστε σεῖς ;» ρωτᾷ ὁ γέρος ἡσυχᾶ. Κι ὀρθός, καὶ φοβερός σὰ σκιάχτρο, καθὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπ' τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κράζει στοὺς Ἀρβανίτες :

«Ὁρέ, τί θέλετε στὸ Σούλι, ἔσεῖς σκυλιά ; Τὸ Σούλι ψέματα εἶναι πὼς τὸ πήρατε ! Τὸ Σούλι ζῆ !»

Κι ὡς νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθί ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

24. Πόσο τίμιος ἦταν ὁ Κανάρης.

Ὁ ἥρωικὸς Κανάρης, ὕστερα ἀπὸ τόσα κατορθώματα, ἀποφάσισε νὰ κάψῃ τὸ φοβερὸ αἰγυπτιακὸ στόλο μέσα στὸ λιμάνι τῆς Ἀλεξανδρείας. Μὰ ἐξ αἰτίας τοῦ καιροῦ τὸ τολμηρὸ σχέδιο δὲν πέτυχε. Οἱ ἐχθροὶ τὸ πήραν εἰδηση καὶ κινήθησαν μὲ λύσσα τὸ ἑλληνικὸ πλοῖο. Ὁ κίνυτος ἦταν ἀφάνταστος. Μὰ ὁ Κανάρης κατόρθωσε νὰ ξεφύγῃ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ αἰγυπτιακὰ πολεμικὰ καὶ τώρα γυροῦσε στὴν Ἑλλάδα.

Πλοίαρχος και ναύτες ἦταν σ' ἔλεεινή κατάσταση, γιατί ἔφευγαν χωρὶς κουμπάνια, χωρὶς ψωμί και νερό.

Ἀρμένιζαν μὲ πρίμον καιρό. Ἐνας ναύτης ἀπὸ ὦρα παρατηροῦσε τὸ πέλαγο και ἔξαφνα φωνάζει στὸν Κανάρη :

«Καπετὰν Κωσταντῆ, ἕνα καράβι δεξιά!..

«Καλὰ» ἀποκρίθηκε ἡσυχα ὁ Κανάρης, και ἔβαλε τὸ τιμόνι καταπάνω στὸ καράβι.

Σὲ μισὴ ὦρα τὰ δυὸ πλοῖα συναπαντήθηκαν· τότε οἱ Ἕλληνες παρατήρησαν πὸς τὸ ξένο καράβι ἦταν ἕνα μεγάλο αὐστριακὸ τρικάρταρο.

«Μπρός, παιδιά, τοὺς γάντζους!..» πρόσταξε ὁ Κανάρης, και ὄρμησαν στὴ βάρκα.

Μερικοὶ ναύτες πῆραν τὰ ὄπλα τους, ἄλλοι τραβοῦσαν κουπί. Ὑστερ' ἀπὸ λίγο ἡ βάρκα τοῦ Κανάρη σίμωσε στὸ μεγάλο καράβι.

Ὁ Κανάρης μὲ μερικοὺς ναύτες σκαρφαλώνει στὸ πλοῖο και παρουσιάζεται μπρός στὸν αὐστριακὸ πλοίαρχο.

«Τί ζητᾶτε» ρωτᾷ αὐτὸς μὲ τρόμο.

—«Ψωμί και νερό, και ὅ,τι ἄλλο ἔχει τὸ καράβι, γιατί πεθαίνομε ἀπὸ τὴν πείνα και τὴ δίψα».

Ὁ πλοίαρχος διατάζει τοὺς ναύτες του νὰ φέρουν ψωμί, νερό, και ἕνα βαρελάκι σαρδέλλες.

Ὅλα αὐτὰ τὰ κατέβασαν στὴ βάρκα· τότε ὁ Κανάρης λέει στὸν πλοίαρχο :

«Τώρα δὲν ἔχω παράδες γιὰ νὰ πλερώσω· γράψε σ' ἕνα χαρτὶ πόσο κάνουν και φέρε νὰ τὸ ὑπογράψω».

—«Δὲν κάνουν τίποτε!» ἀποκρίθηκε ὁ πλοίαρχος θέλοντας νὰ τοὺς ξεφορτωθῆ.

—«Φέρε χαρτί και γράψε δυο χιλιάδες γρόσια» ειπε με τόνο ο Κανάρης.

Ἄφου ὑπόγραψε τὸ χαρτί και τὸ ἔδωκε τοῦ πλοίαρχου, ὁ Κανάρης ειπε :

—«Τὸ ἔθνος μας θὰ σὲ πληρώση».

—«Ποιὸ ἔθνος ; ειπε ὁ πλοίαρχος» σεις δὲν ἔχετε ἔθνος !»

Τότε τὰ μάτια τοῦ Κανάρη ἄστραψαν και με ἀγανάκτηση ειπε :

«Σὰν δὲν ἔχουμε ἔθνος, θὰ κάνουμε !»

Τέλος ἀποχωρίστηκαν κι ὁ Κανάρης γύρισε καλὰ στὰ Ψαρά.

Πέρασαν ἀρκετὰ χρόνια. Ἡ Ἑλλάδα λευτερώθηκε και ὁ Κανάρης ἦταν Ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν. Ἐνας ἀπὸ τοὺς διαλεχτοὺς συντρόφους του ἔγινε πλοίαρχος ἑνὸς μεγάλου ἐμπορικοῦ και ταξίδεψε στὴ Βλαχιά γιὰ νὰ φορτώση σιτάρι.

Ἐκεῖ συναπαντήθηκε με τὸν αὐστριακὸ καπετάνιο· αὐτὸς δὲν τὸν γνώρισε. Μὰ ὁ Ἑλληνας ναυτικὸς τοῦ θύμισε ἐκεῖνο τὸ ἐπεισόδιο μέσα στὸ πέλαγος και τότε αὐτὸς θυμήθηκε τὸν τρόμο, ποὺ ἔνοιωσε ἀπὸ τοὺς πειρατές.

Ὁ Ἑλληνας τὸν παρακίνησε νᾶρθη στὴν Ἀθήνα νὰ πλερωθῆ. Ὁ αὐστριακὸς καπετάνιος, ἂν και δὲν πολυπίστευε πὼς θὰ πάρη χρήματα, δέχτηκε και περνώντας ἀπὸ τὸν Πειραιὰ βρῆκε τὸν Ἑλληνα καπετάνιο κι ἀνέβηκε μαζί του στὴν Ἀθήνα.

Ὁ παλιὸς σύντροφος τοῦ Κανάρη με τὸν Αὐστριακὸ καπετάνιο πῆγαν στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν. Ἐμπρὸς ὁ Ἑλληνας και πίσω ὁ ξένος, μπῆκαν στὸ γραφεῖο τοῦ Ὑπουργοῦ.

—«Ἐξοχώτατε...» ἄρχισε νὰ λέη ὁ παλιὸς ναύτης.

— «Καπετὰν Κωσταντὴ λέγε με» εἶπε ὁ Κανάρης στὸν παλιὸ σύντροφό του.

— «Καπετὰν Κωσταντὴ, θυμᾶσαι πὺν ὑπόγραψες μιὰ ἀπόδειξη, γιὰ δυὸ χιλιάδες γρόσια σ' ἓναν ξένο καπετάνιο σὰ φεύγαμε ἀπὸ τὴν Ἀλεξάντρεια...»

Ὁ Κανάρης σκέφτηκε λίγες στιγμὲς καὶ εἶπε :

« Ἄ! ναί, τὸ θυμᾶμαι !

— «Νὰ λοιπὸν ὁ πλοίαρχος, ἦρθε νὰ πλερωθῇ!» εἶπε ὁ Ἑλληνας ἐμποροπλοίαρχος.

Τότε ὁ Κανάρης ζήτησε τὴν ἀπόδειξη, εἶδε τὴν ὑπογραφή του, καὶ ἀφοῦ ἔκαμε μερικὰ παράπονα στὸν Αὐστριακὸ πὺν δὲν εἶχε ἐμπιστοσύνη, ὑπόγραψε τὸ ἔνταλμα καὶ ἔδωκε διαταγὴ νὰ τὸν πλερώσουν ἀμέσως

25. Τὰ δέντρα εἶναι φίλοι μας

Ὁ Γιάννης Σπαθᾶς ἦταν φτωχός, μὰ κληρονόμησε ἀπὸ ἓνα θεῖο του ἑκατὸ χιλιάδες δραχμὲς.

Στὴν πατρίδα του ἦταν ἓνα μεγάλο χτῆμα πὺν πουλιόταν, ἀλλὰ δὲ βρισκόταν ἀγοραστής, γιὰτὶ ἦταν μέσα σὲ βάλτους. Σπάνια ἦταν τὰ σπίτια στὸ μέρος ἐκεῖνο. Κάποιοι γεωργοὶ ἐκεῖ κοντὰ ἦταν κατακίτρινοι ἀπὸ τὸν πυρετό· ὅσοι μποροῦσαν ἔφευγαν ἀπὸ κεῖ καὶ ζητοῦσαν ἄλλοῦ κατοικία. Ὁ Γιάννης Σπαθᾶς ἀγόρασε πολὺ φτηνὰ τὸ χτῆμα, πὺν κανεῖς δὲν ἤθελε νὰ τ' ἀγοράση. Πολλοὶ τὸν ἐλεεινολογοῦσαν γιὰ τὴν ἀνοησία του.

«Τοῦλάχιστο νὰ μὴν πᾶς νὰ κατοικήσης ἐκεῖ, γιὰτὶ θὰ πεθάνης ἀπὸ τὸν πυρετό» τοῦ ἔλεγαν.

— «Αὐτὸ εἶναι δική μου δουλειά», ἀποκρινόταν ἐκεῖνος.

Διόρθωσε τὸ σπίτι στὸ χτήμα καὶ φύτεψε πολλὰ δέντρα ὀλόγυρα· ἔπειτα ἀπὸ λίγα χρόνια τὰ δέντρα μεγάλωσαν, καὶ ὁ Σπαθᾶς δὲν εἶχε πεθάνει ἀπὸ πυρετό. Τὸ χτήμα του μὲ τὰ καταπράσινα δέντρα ἦταν πολὺ ὠραῖο. Μιὰ μέρα ὁ Ἄντρεας, ἕνας ἀπὸ κείνους ποὺ τὸν εἶχαν ἐλεεινολογήσει γιὰ τὴν ἀγορά του, τοῦ εἶπε :

«Ξέρεις, Σπαθᾶ, πὼς ἔχεις τύχη, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀνοησία ποὺ ἔκαμες ;»

— «Ἄντρεά μου» ἀποκρίθηκε ὁ Σπαθᾶς, «δὲν ἔκαμα καμιὰ ἀνοησία. Ὅταν ἀγόρασα τὸ χτήμα καὶ μ' ἐλεεινολογούσατε ὅλοι σας (καὶ πρῶτος ἀπὸ ὅλους σύ), ἤξερα τί ἔκανα. Τὸ μέρος τοῦτο ἦταν βλαβερὸ στὴν ὑγεία, γιατί οἱ βάλτοι σκόρπιζαν ὀλόγυρα κάτι ποὺ λέγεται ἀνθρακικὸ ὄξύ. Μὰ ἐγὼ γνώριζα ἕνα μέσο, ποὺ μοροῦσε νὰ ἐξαφανίσῃ τὸ βλαβερὸ αὐτὸ ἀέριο. Ὅταν ἦμουν στρατιώτης στὴν Ἀθήνα, διάβασα ἕνα βιβλίο τοῦ λοχαγοῦ μου ὅτι καὶ τὰ φυτὰ ἀναπνέουν».

Ὁ Ἄντρεας κοίταξε τὸ Σπαθᾶ μὲ ἐκπληξη.

«Ἀναπνέουν, σοῦ λέω· καὶ ἀπορροφοῦν τὸν ἀνθρακα, ποὺ εἶναι μέσα στὸ ἀνθρακικὸ ὄξύ καὶ ἀφίνουν ἐλεύτερο τὸ ὀξυγόνο ποὺ εἶναι πολὺ ὠφέλιμο στὴν ἀναπνοή. Σ' αὐτὸ μοῦ χρησίμεψαν τὰ δέντρα, ποὺ φύτεψα· οἱ χιλιάδες τῶν μικρῶν φύλλων των καθάρισαν τὸν ἀέρα. Πίστεψε σ' αὐτὸ ποὺ θὰ σοῦ πῶ. Τὰ δέντρα εἶναι οἱ καλύτεροί μας φίλοι· αὐτὰ μ' ἐπροφύλαξαν ἀπὸ τὸν πυρετό, ἔκαμαν τὸν τόπο ὑγιεινόν, καί, τώρα ποὺ μεγάλωσαν, τὸ κλίμα ὀλόγυρα ἔγινε λαμπρό. Καὶ εἶμαι γιὰ δυὸ λόγους εὐχαριστημένος· ἔκαμα καλὴ ἐπιχείρηση καὶ ὠφέλιμα πολὺ καὶ τοὺς γειτόνους ποὺ κατοικοῦν γύρω».

26. Ὁ ἀντριάντας τοῦ "Ἡρώα.

Πόσες χιλιάδες χρόνια ἤμουν ἕνας ὄγκος ἀπὸ μάρμαρο μέσα στὸ βουνὸ στὴν Πεντέλη δὲ μπορῶ νὰ τὸ πῶ, γιατί δὲν εἶχα καλὰ καλὰ ἰδέα τί θὰ πῆ ζωὴ. Μοῦ φαινόταν πὼς βαθιὰ καὶ βαριά κοιμόμουν στὰ σπλάχνα τοῦ βουνοῦ ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ ἔγινε ὁ κόσμος. Τὸ μόνο ποῦ θυμοῦμαι, σὰν ὄνειρο κι αὐτό, εἶναι πὼς μιὰ μέρα ἔνωσα γάτι νὰ μὲ ξεχωρίζη ξαφνικά, νὰ μὲ ξεριζώνη ἀπὸ τᾶλλα μάρμαρα, καὶ νὰ μὲ τραντάζη δυνατὰ ὕστερα πάλι ἔπεσα στὸ βαθὺ μαρμαρένιον ὕπνο μου καὶ δὲν ξέρω γάτοπι τί ἔγινε. Μὰ ὅταν ἄρχισα σιγὰ σιγὰ νὰ ξυπνῶ, βρέθηκα στὸ ἐργαστήρι ἐνὸς γλύπτη.

Μιὰ μέρα ἀκούω ἕνα σιγανὸ τσίκ - τσάκ, τσίκ - τσάκ ! Ἔνα σιδερένιο ἐργαλεῖο, ἡ **σμίλη**, μοῦ ἔπαιρνε ἀπὸ πάνω μου μαρμαρένια κομματάκια. Θαμπὰ θαμπὰ ἄρχισα νὰ νιώθω πὼς εἶχα κεφάλι, μορμί, χέρια, πόδια· μὰ ὅλα αὐτὰ τᾶνωθα βαριά, πολὺ βαριά, ναρκωμένα.

Ὡς τόσο τσίκ-τσάκ, τσίκ-τσάκ ! ἡ σμίλη τὴ δουλειά της σὰν λέλια τὰ πετοῦσε ἀπὸ πάνω μου τὰ κομματάκια. Ἐπὸ τὴ στιγμή ποῦ ἔνοιωσα τὸ κορμί μου, μοῦ φαινόταν πὼς εἶχα σὰν ἕναν τοῖχο μπροστά μου καὶ μὲ ζουλοῦσε ἡ σμίλη μοῦ τὸν γκρέμιζε σιγὰ-σιγὰ καὶ λευτερονόταν τὸ στῆθός μου. Τὸ στόμα μου, ποῦ ἦταν σὰν στουμπωμένο μὲ μάρμαρο, ἡ σμίλη μοῦ τὸ ἀνοιξε καὶ ἀνάσασα μὲ τὴ δýψα ποῦ ἔχει γιὰ τὸν καθαρὸν ἀέρα ὅποιος δὲν ἀνάσασε ποτέ του. Τὰ βλέφαρά μου τᾶνωθα βαριά βαριά, μὰ ἡ σμίλη, τσίκ - τσάκ, τσίκ - τσάκ ! ἔβγαλε ἀπὸ τὰ μάτια μου τὸ μαρμάρينو σκέπασμα καὶ εἶδα !...

Σπαρτάρησα ἀπὸ ζωὴ ἐκείνην τὴν ἡμέρα· κάθε χτύπημα τῆς σμίλης μὲ ξυπνοῦσε, θαρρεῖς, ἀπὸ τὸ ληθαργό μου,

καί, ὦ χαρά μου, εἶχα ξυπνήσει πιά ὀλότελα, ζοῦσα πιά!

Ἄχ! τί εὐτυχησμένος πού ἦμουν! τί ὠραία πού εἶναι ἡ ζωή! καί τί ὠραῖο πρᾶμα νὰ μοιάζη κανεῖς ὅσο μπορεῖ πιδὸ πολὺ μὲ ἄνθρωπο!... Μὰ ἀκόμα δὲν τὸ πίστευα... Ἐγώ, ἐγώ ἦμουν μιὰ φορὰ μέσα στὸ ἄμορφο,

Τί ὠραῖο πρᾶμα νὰ μοιάζη κανεῖς ὅσο μπορεῖ πιδὸ πολὺ μὲ ἄνθρωπο (σελ. 126).

στὸ ἄψυχο ἐκεῖνο μάγμαρο; Ἀπὸ κεῖ μ' ἔβγαλε ὁ γλύπτης μου!...

Τί μάγος γλύπτης ἦταν ἐκεῖνος! Θὰ ἦταν μόλις εἰκοσιτριῶν χρόνων. Ὄταν μὲ δούλευε θάλεγες πὼς εἶχε πυρετό· τὰ μάτια του ἔλαμπαν· τὸ πρόσωπό του ἦταν φλογισμένο· τὰ μακριὰ μαλλιά του ἀνατριχίαζαν· τὸ κεφάλι του... ὦ! μέσα στὸ κεφάλι του νόμιζες πὼς ἔβραζε

κάτι· οί ιδέες από τὸ πλατύ του μέτωπο κατέβαιναν ὡς τὰ δάχτυλά του, περνοῦσαν ἀπὸ τῆ σμίλη, ἐρχόνταν σὲ μένα καὶ σκορπίζονταν ὅλο στὸ κορμί μου...

Ἐνα πρόπλασμα ἀπὸ κόκκινο πηλὸ εἶχε μπροστά του

Ὁ βράχος τοῦ Ζαλόγγου (σελ. 128).

οί γλύπτες τὴν ἔμπνευσή τους τὴ ρίχνουν πρῶτα πρῶτα στὸν πηλό, ποὺ ὑποτάζεται πρόθυμα στὸ χέρι· ἐκεῖ κρατοῦν, νὰ μὴ τοὺς φύγη, τὴν ὠραία τους ὀπτασία ὅσο νὰ τὴ θρονιάσουν στὸ μάρμαρο· μπροστά του εἶχε ὁ γλύπτης μου τὸ πηλένιο πρόπλασμα· λίγο ὅμως κοίταξε σ' αὐτό· περισσότερο κοίταξε μέσα στὴν ψυχὴ του· ἀπὸ κεῖ ἔπαιρνε στολίδια καὶ μὲ στόλιζε.

Μιά μέρα, ἐνῶ γύριζε ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ καὶ μὲ κοιτοῦσε, μοῦ φάνηκε πὼς τὸ φλογισμένο ἐκεῖνο πασπάτεμα τῆς ματιᾶς του, τὰ στερνὰ χαϊδέματα τῆς σμίλης του μοῦ ἔδωκαν ἀκόμα πὶὸ πολλὴ ζωή, μοῦ ἔκαμαν πὶὸ μαλακά, πὶὸ ἀνθρώπινα τὰ μαρμαρένια μέλη τοῦ κορμιοῦ μου καὶ πὼς στὸ στήθος μου, πρὸς τ' ἀριστερά, ἔνιωσα κάτι ζωντανό, σὰν μὲ τὴ μορφὴ τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ θελε νὰ παρασταίνω, νὰ μοῦδωκε καὶ τὴν καρδιά του.

Καὶ φάνηκαν μπροστά μου βράχοι φοβεροί, ἄγριοι, γκρεμοὶ τρίσβαθοι καὶ χαράδρες φοβερές, ποὺ τὶς ἔσκαψε, τρώγοντας τοὺς βράχους χιλιάδες χρόνια, ὁ ποταμὸς Ἄχέροντας: τὸ Σοῦλι. Καὶ φάνηκαν μπροστά οἱ πολεμικοὶ πύργοι, ἐπάνω στὰ ψηλὰ κοφτερὰ ἀκροβούνια, ποὺ ἔμοιαζαν σὰν ἀητοφωλιῆς κρεμασμένες στὴν ἄβυσσος· καὶ θυμήθηκα τὸν καλόγερο τὸ Σαμουήλ, καὶ τὰ πρῶτα γράμματα ποὺ μ' ἔμαθε παιδί· κι εἶδα τὸν ἑαυτό μου ἀγένειο παλικάρι, μὲ τὸ τουφέκι στὸν ὄμο, νὰ σκαρφαλώνω στὰ φρύδια τῶν βράχων, καὶ θυμήθηκα τὴ βροντερὴ βοή τῶν τουφεκιῶν, καὶ τὶς τρομαγμένες φωνὲς τῶν Τούρκων, ποὺ τοὺς κυνηγούσαμε σὰν κοπάδια, καὶ τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῆς νίκης, ὅταν γυρνοῦσαμε φορτωμένοι λάφυρα . . .

Καὶ θυμήθηκα τὰ πικρὰ χρόνια τῆς ξενιτιάς, καὶ τὴ μόνη παρηγοριά μου νὰ καρφώνω τὴ ματιὰ μου, ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ νησιοῦ, μὲ λαχτάρα καὶ μὲ δάκρυα, στάγαπημένα βουνά, ποὺ θαμποφαίνονταν ἀπὸ μακριά.

Καὶ θυμήθηκα τὶς φοβερὲς σφαγὲς καὶ τ' ἀπερίγραπτα βάσανα τοῦ 1821 καὶ τὸ κρέμασμα τοῦ Πατριάρχου μας.

Καὶ θυμήθηκα τὸ χαμηλὸ πλίθινο προτεῖχισμα τοῦ Μεσολογγιοῦ μὲ τὰ δεκατέσσερα παλιὰ κανόνια, καὶ τὴν ἄτεχνη τάφρος καὶ τὴ ρηγὴ λιμνοθάλασσα μὲ τὰ πολλὰ τῆς ρύκια καὶ τὶς χορταροσκεπασμένες καὶ καλαμοστρωμένες

καλύβες, και τὰ μονόξυλα με τὴν πρῶὰ μπρὸς στὴ σιδερένια σκάρα.

Θυμήθηκα τὸ βαθὺ σκοτάδι τοῦ μεσονυχτιοῦ και τάνεβασμα στὸ Κεφαλόβρυσσο τοῦ Κερπενησιοῦ, τὸ ξάφνισμα τῶν Μιρδιτῶν, τὸν τρόμο τους και τὸν ἀλλη-

Και θυμήθηκα τὸ κρέμασμα τοῦ Πατριάρχη μας στὸ 1821 (σελ. 128).

λοσκοτωμό τους, τὸ πρῶτο λάβωμά μου και τὸ σηκωμα τοῦ κεφαλιοῦ μου πάνω ἀπὸ τὸ μαντρότοιχο, και τὸ ξαφνικὸ βόλι ποὺ σὰν κεραυνὸς με χτύπησε στὸ μέτωπο και τὸ χαμὸ τῆς ζωῆς σὲ μιὰ λάμψη και σὲ μιὰ βροντή, μ' ἕναν πόνο και μ' ἕνα ξεψύχισμα ὅσο βαστᾷ μιὰ ἀστραπή...

Ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα ὁ γλύπτης μου, ἀφοῦ με κοίταξε καλὰ καλὰ πολλὴ ὥρα με συγκίνηση, ψιθύρισε:

Κουσιτίδου—Κονιδάρη. Ἐναγλωστὶκὸ ΣΤ', ἐκδ. Α'.

9

«Εἶναι ἀληθινὸς Μάρκο-Μπότσαρης!»

Μάρκο-Μπότσαρης!... Τοῦ Μάρκου-Μπότσαρη τὴν ὁμορφὴ καὶ σβέλτη κορμοστασιά μὲ τὰ μακριὰ μαλλιά, τὴ φέρμελῆ, τὰ τσαπράζια καὶ τὴ φουστανέλα μου ἔδωκε ὁ γλύπτης μου!... τοῦ Μάρκου Μπότσαρη τὴν ψυχὴ μου ἔβαλε μέσα στὸ στήθος μου! Σ' εὐχαριστῶ γιὰ τὴν τιμὴ πὺν ἔκαμες στὸ ταπεινὸ μάρμαρο, γλύπτη μου!

* *

Τώρα δὲν εἶμαι πιά στὸ ἐργαστήρι τοῦ γλύπτη μου. εἶμαι σὲ μιὰ μεγάλη βιβλιοθήκη· καὶ οἱ τέσσαρες τοῖχοι εἶναι γεμάτοι βιβλία μεγάλα καὶ χρυσοδεμένα καὶ τὸ πάτωμα εἶναι στρωμένο μὲ ὠραῖο καὶ παχὺ χαλί.

Τὴν ἴδια μέρα πὺν μ' ἔφεραν ἐκεῖ καὶ μ' ἔστησαν κοντὰ σ' ἓνα παράθυρο, ἐκεῖνος πὺν μ' ἀγόρασε, ἓνας πλούσιος τραπεζίτης καὶ πολεμιστής, πὺν ἔχασε νέος τὸ ἓνα του μάτι ἀπὸ ἐχθρικό βόλι πολεμῶντας γιὰ τὴν Πατρίδα, προσκάλεσε τὰ δύο του παιδιὰ στὴ βιβλιοθήκη, μ' ἔδειξε μὲ σεβασμὸ καὶ εἶπε:

«Εἶναι ὁ ἀνδριάντας τοῦ Μάρκου-Μπότσαρη, καὶ εἶναι ἔξοχο ἔργο τέχνης».

Τὰ δύο παιδιὰ μὲ πλησίασαν.

«Κοιτάξτε καὶ θαυμάστε! εἶπε ὁ πατέρας μὲ κάποια συγκίνηση· αὐτὸς ὁ ἀνδριάντας εἶναι τὸ πρῶτο καὶ τελευταῖο ἔργο ἑνὸς γλύπτη, πολὺ νέου, μόλις εἰκοσιτριῶν χρόνων· ἦταν μεγαλοφυΐα, καὶ θάκανε ἀριστουργήματα, ἂν δὲν τὸν ζήλευε ὁ χάρος καὶ δὲν τὸν ἔπαιρνε τόσο πρόωρα...»

—«Τί κρῖμα!» εἶπε τὸ μεγαλύτερο παιδί.

Είνα ὁ ἀντριάντας τοῦ Μάρκου-Μπότσαρη, καὶ εἶναι ἔξοχο ἔργο
τέχνης (σελ. 130).

—Ναί, κρῖμα! εἶπε μὲ λύπη ὁ πατέρας, κρῖμα! γιατί ἦταν μέγας καλλιτέχνης· ἀπὸ κείνους ποὺ δίνουν ζωὴ στὸ μάρμαρο: ζωὴ ὄχι μετρημένη, ποὺ νὰρχίζει ἀπὸ τὰ σπάργανα καὶ νὰ τελειώνη στὸ σάβανο. ζωὴ ἐξήντα κι ἐβδομήντα χρόνων, ἀλλὰ τὴ ζωὴ τῆς τέχνης, ποὺ βαστᾷ χιλιάδες χρόνια, σὰν τὴ ζωὴ τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλη καὶ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου. Τί δυστύχημα!»

Τὰ παιδιὰ εἶχαν συγκινηθῆ πολὺ, τὸ μεγαλύτερο μάλιστα δάκρυσε λίγο.

«Κοιτάξτε, εἶπε, σιμώνοντας ἀκόμη πὺ πολὺ· εἶναι ἀληθινὸς Μάρκο—Μπότσαρης, ὁ ἀτρόμητος καὶ γοργοκίνητος, ποὺ ἔπεφτε σὰν ἀστροπελέκι, ὁ ντροπαλός, ποὺ δὲν ἤθελε τὴν ἐπίδειξη· ποὺ περιφρονοῦσε τὰ πρωτεῖα, καὶ πρῶτος ἤθελε νᾶναι μόνο στὸν κίντυνο, μπροστὰ στοὺς ἐχθρούς, ποὺ ἔτρεμαν σὰν ἄκουαν τ' ὄνομά του. Γιὰ δέτε, δὲ σᾶς φαίνεται πὼς ὁ γλύπτης ἔδωκε παλμὸ στὸ μάρμαρο; Ὅποιος δὴ αὐτὴν τὴ στάση τοῦ κορμοῦ, αὐτὴν τὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου, καταλαβαίνει μονομιᾶς πὼς αὐτὸς ὁ ἀμίλητος περιφρονεῖ τὸ θάνατο καὶ εἶναι ἔτοιμος νὰ πεθάνη κάθε στιγμή σὰν ἥρωας».

«Ναί, ναί, εἶπε τὸ μικρότερο παιδί μὲ ἐνθουσιασμό, φαίνεται πὼς εἶναι ἥρωας».

—«Σ' αὐτὸν τὸν ἀντριάντα λοιπόν, ἐξακολούθησε ὁ πατέρας, συναντήθηκαν τὰ δυὸ πὺ ἐλληνικὰ πράματα: ἡ καλλιτεχνία καὶ ἡ παλικαριά. Οἱ Ἕλληνες νικούσαν στὸ Μαραθῶνα, μὰ ἔκαναν καὶ τὸν Παρθενῶνα· τὰ δυνατὰ χέρια κέρδιζαν τὴ νίκη καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ χέρια ἔστηναν τὴ Νίκη φτερωτὴ στὴν Ὀλυμπία».

—«Ἐμεῖς στὸ ἕνα γενήκαμε ἄξιοί τους, στὴν παλικαριά» εἶπε τὸ μικρό.

— «Μιά μέρα θα γίνουμε και στάλλο» είπε τὸ μεγαλύτερο.

Ὁ πατέρας ἔφυγε σὲ λίγο, ἀλλὰ τὰ δυὸ παιδιά ἔμειναν μπροστά μου και μὲ κοίταζαν· κι ἀφοῦ μὲ κοίταξαν ἀκόμη πολύ, πολύ, ἔφυγαν κι αὐτὰ σκεφτικὰ και μ' ἀφῆκαν μονάχο...

*
**

Τώρα πὺ εἶμαι μόνος μπορῶ νὰ λυπηθῶ ἐλεύτερα γιὰ τὸν ἀδικο θάνατο τοῦ καλλιτέχνη μου, τοῦ γλύπτη μου, πὺ μ' ἔκαμε ὅ,τι εἶμαι ἀπὸ τὸ τίποτε, τοῦ εὐεργέτη μου, πὺ μὲ τίμησε διπλά, γιατί ἔβαλε ἀπάνω μου ὄχι μονάχα τὴν ψυχὴ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, μὰ και τὴ δική του ἔμπνευση, και τὴ δική του συγκίνηση και μ' ἔκαμε ἀριστοῦργημα...

*
**

Ὁ καημένος ὁ καλλιτέχνης μου!

Προχτὲς ὁ πατέρας ἔλεγε στὰ παιδιά γιὰ τὶς τελευταῖες στιγμὲς του:

Μέσα στὸν πυρετὸ και στὸ παραμίλημά του — μέσα στὸ ψυχομάχημά του — ἓνα ἄσπρο ὄνειροφάντασμα γυροῦσε γύρω στὸ προσκέφαλό του: ὁ Μπότσαρης του.

Τὸ ἔργο του ἔβλεπε πάντα· μ' αὐτὸ μιλοῦσε σὰ νὰ ἦταν ζωντανὸ και τοῦ ἔλεγε ἓνα ἓνα τὰ σχέδιά του τὰ μεγάλα. Μέσα στὸ χαροπάλαιμα ἢ φαντασία του δημιουργοῦσε πάλι, τὰ δάχτυλα ἔπλαθαν ἀκόμα· και τὰ μάτια τρισευτυχισμένα, λαμπερὰ ἀπὸ ἐσωτερικὸ φῶς, κοίταζαν ὄνειροφάνταστα πλάσματα πὺ περνοῦσαν ἀπὸ μπρὸς του...

Ὁ δυστυχισμένος μου καλλιτέχνης! Ὅλο κείνον συλλογίζομαι κι ἐγώ, τὴ νύχτα πρὸ πάντων, πὺ ὅλα εἶναι

σιωπηλά και μένω μόνος μαζί του, με τη θύμησή του και με τη λύπη του!...

Είμαι πολύ, πολύ λυπημένος! Μὰ τὰ δυὸ παιδιὰ ἔρχονται κάθε μέρα και με βλέπουν και κάπως παρηγοριέμαι. Στέκουν και τὰ δυὸ προστά μου σιωπηλά και με κοιτάζουν. Και ὅσο με βλέπουν, τόσο διακρίνω πὼς τὸ βλέμμα τοῦ μεγαλύτερου παιδιοῦ μοιάζει με τὸ φλογερὸ βλέμμα τοῦ γλύπτη μου, και πὼς ἡ καρδιὰ τοῦ μικρότερου ἔχει μέσα της κάτι ἀπὸ κείνο πού ἔκαμε νὰ χτυπᾷ ἡ καρδιὰ τοῦ Μάρκου-Μπότσαρη. Και ὅταν μ' ἀποχαιρετοῦν και φεύγουν, τὸ μεγαλύτερο νομίζει πὼς βλέπει νὰ τοῦ χαμογελοῦν οἱ ὠραῖες μορφές πού θὰ βγοῦν μιὰ μέρα ἀπὸ τὴ σμίλη του, και τὸ ἄλλο θαρρεῖ πὼς ἀκούει τουφεκιές, και πὼς ὀρμᾷ, χύνεται με τὸ σπαθὶ ξεγυμνωμένο ἀνάμεσα στοὺς ἐχθροὺς, και πολεμᾷ, πολεμᾷ και πεθαίνει σὰν ἥρωας...

*
*
*

ὦ! Ὕστερα ἀπὸ τόση τιμὴ, μοῦ ἦταν γραφτὸ και τοῦτο ἀκόμη! Νὰ βάλω τὴν καλλιτεχνία και τὸν ἥρωισμό στὶς ψυχές δυὸ παιδιῶν, νὰ κάμω μιὰ μέρα ἕνα μεγάλο γλύπτη και ἕνα μεγάλον ἥρωα τῆς Ἑλλάδας, ἐγὼ τὸ φτωχὸ μάραρο τοῦ βουνοῦ...

27. Οἱ Εὐζῶνοι ἀπάνω στὶς βουνοκορφές ὀλόγυρα στὸ Μπιζάνι.

Ὅλοι, καθένας στὸ εἶδος του, καθένας με τὸν τρόπο του, πάλαιψαν ἐκεῖ ὀλόγυρα στὴν καμαρωμένη πόλη, τὰ Γιάννενα, τὸ μεγάλο τους ἀγῶνα. Κι ἐκεῖνοι πού κουβαλοῦσαν ψωμί· κι ἐκεῖνοι πού ἔφερναν νερό· κι ἐκεῖνοι πού

μοίραζαν τις φανέλλες ακόμα και τὰ γιλέκα, κι ἐκείνοι πού ἔχυναν παρηγοριά και βάλσαμο με τὰ λόγια τους πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια ἐκείνων πού ξεψυχοῦσον στὰ χέρια τους· ὅλοι με τὰ ἔργα τους και με τὴν καρδιά τους ἔγραψαν σελίδες ἀπ' τὸ μεγάλο και ὠραῖο βιβλίο.

Ἄς δώσωμε ὁμως τὴ μερίδα τὴ μεγάλη, τὴν ἀνεχτίμητη σ' ἐκείνους, πού εἶχαν νὰ κάμουν μαζί με ὅλα τ' ἄλλα, κάθε ὥρα και στιγμή με τὸ θάνατο! Ἄς μὴ ζηλέψουν οἱ ἄλλοι. Ἡ τύχη τοὺς ἔταξε ἐκεῖ πάνω για νὰ πάρουν τὸ μεγαλύτερο κλαδι ἀπὸ τὴ δάφνη τῆς δόξας. Εἶναι δικαίωμά τους.

Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔμειναν πέντε μῆνες ἀπάνω στις κορυφές, τῶν ψηλῶν βουνῶν.

Ἀπὸ κεῖ ψηλά, πού εἶχαν συντροφιά τὰ σύννεφα, κοίταζαν κάτω πολὺ μακριὰ σὰ μιὰ γραμμὴ λευκὴ, τὸ μεγάλο ἀμαξωτὸ δρόμο με τὴν κίνησή του, τὰ χάνια του. Ἐκεῖ πηγαινοέρχονταν τ' ἀμάξια και τ' αὐτοκίνητα· κάποια κίνηση και ζωὴ· κάποια παρηγοριά, μερικὲς στέγες. Οἱ μεγάλες φωτιές, ἀναμμένες ἐκεῖ, σκόρπιζαν τις φλόγες τους ἀπὸ μακριὰ για νὰ τις βλέπουν ἀπὸ ψηλά ἐκείνοι, πού σὰν Τάνταλοι πάγωναν κι ἔτρεμαν πίσω ἀπὸ τις πέτρες τους.

Καθένας εἶχε πιάσει τὴν πέτρα του. Ἄλλος εἶχε σκάψει μέσα στὴ λάσπη μιὰ λακκούβα· ἄλλος με ξερολιθιά εἶχε σηκώσει ἕναν τοῖχο. Τρεῖς μῆνες ὀλάκερους· μερόνυχτα στὴ γραμμὴ. Ἐκεῖ ἦταν τὸ σπίτι τους. Εἶχαν συνηθίσει νὰ νανουρίζωνται με τὸ θρόισμα τῆς σφαίρας· νὰ ξυπνοῦν με τὴ βροντὴ τοῦ κανονιοῦ, και νὰ μασοῦν ἕνα κομμάτι γαλέττα, ἐνῶ ροφοῦσαν μαζί τὸν καπνὸ τοῦ τουφεκιοῦ των. Ἀδιάφοροί κι ἀνίδεοι σὲ ὅ,τι γινόταν τριγύρω τους, με κεῖνα τὰ πρόσωπα τὰ μαυρισμένα, πού εἶχαν

πάρει στην έκφραση κάτι από τους βράχους και κάτι από τον ουρανό, πού τον κοίταζαν πολλές φορές.

Οί μέρες περνούσαν· οί νύχτες διάβαιναν. Έκει ψηλά στις φωλιές τους, άληθινές άητοφωλιές, πέρασαν τὸ φθινόπωρο, έζησαν τὸ χειμῶνα, αντίκρυσαν πιά και τὴν άνοιξη.

Κουρελιασμένοι οί περισσότεροι, με τὰ τσαρούχια και τις άρβύλες δεμένες με σχοινιά και γεμάτες από λάσπη και από τὸ βόρβορο τοῦ χιονιοῦ. τυλιγμένοι μ' ένα κομμάτι κουβέρτα, ή μ' ένα αντίσκηνο, γύριζαν σὰ φαντάσματα από πέτρα σε πέτρα και από κλαρι σε κλαρι με τὸ άστατο περπάτημά τους, πού είχε ξεσνηθίσει πιά στο ίσωμα. Ένόμιζαν πὸς ή ζωή τους θα είναι αὐτή πιά για πάντα.

Όταν όλα τελείωσαν, όταν τους είπαν να κατέβουν από κεϊ πάνω, και βρέθηκαν κάτω στον ίσιο δρόμο τὸ μεγάλο όταν τραβοῦσαν για τὰ Γιάννενα πού όνειρευόταν τόσοι μήνες, όταν είδαν άλλον κόσμο, όταν αντίκρυσαν σπίτια, χωράφια και ίσωμα, έμειναν όλοι τους σαστισμένοι. Βρέθηκαν απότομα σε μιὰ γαλήνη πού δεν τὴν περίμεναν. Τὰ κανόνια δὲ βροντοῦσαν πιά στ' αὐτιά τους! Οί σφαίρες έπαψαν να σφυρίζουν. Στο πλάι τους κανεις δεν έπεφτε λαβωμένος· κανένας δεν ξεψυχοῦσε στην άγκαλιά τους· ό δρόμος ήταν ίσιος και δεν είχε πέτρες, και όμως αὐτοί δεν τολμοῦσαν να κουνηθοῦν· δεν ήξεραν να περπατήσουν.

Όταν τους είδα εκεί, μοῦ θύμησαν τους άητους με τὰ κομμένα φτερά, πού τους βάζουν να περπατήσουν στον κάμπο. Και όταν τὸ βράδι στήθηκαν τ' αντίσκηνα έξω από τὰ Γιάννενα, στον κάμπο εκεί, πού δεν είχε χιόνι, πού βασίλευε ήσυχία και γαλήνη, κανεις από αὐτους δεν κοιμήθηκε καλά εκείνην τὴ βραδιά.

Ήταν γκρινιάρηδες! Καὶ σ' αὐτὸ μοῦ θύμισαν τοὺς ἄλλους ἐκείνους μεγάλους γκρινιάρηδες τοῦ μεγάλου Ναπολέοντα, πὺ ὄλο γκρινιάζαν κι ὄλο κοντά του πήγαιναν.

Τὶς πρῶτες μέρες φαντάζονταν πὺς θὰ τελειώσουμε γρήγορα. Ὅταν ἔπειτα περνοῦσαν οἱ μέρες μονότονες, τοὺς ἔπιασε ἀπογοήτευση.

Ἐβλεπαν ὄλο κάτω ἐκεῖ κατὰ τὸ δρόμο· κατὰ τὸ μέγαλον πειρασμό, ἐκεῖ πὺ οἱ ἄλλοι, κατὰ τὴν ἰδέα τους, καλοπερνοῦσαν, ἐκεῖ πὺ φαίνονταν οἱ μεγάλες σκηνές. Φοβέριζαν ὅτι θὰ κατέβουν κι αὐτοί. Γκρινιάζαν· ἔπειτα ἔπιαναν τὸ τουφέκι· ἄρχιζαν μερικὲς τουφεκιές κι αὐτὲς τοὺς συνέφερναν σὴν καθημερινή τους ζωή.

Τὴν ἄλλη μέρα ξανάρχιζαν πάλι τὸ πρωὶ τὴ γκρινία, γιὰ νὰ δαγκώσουν ἔπειτα ἓνα κομμάτι γαλέττα, γιὰ νὰ πιάσουν ὕστερα τὸ τουφέκι, καὶ γιὰ νὰ βρεθοῦν τ' ἀπόβραδο μερικοὶ σκοτωμένοι. Κι αὐτὸ κάθε μέρα καὶ κάθε νύχτα!

Ὅσοι ἔφταναν ἀπάνω κουβαλῶντας φουσέκια ἢ ψωμί, ἢ γιὰ ἄλλες ἀγαρεῖες, κι ἔμεναν ἐκεῖ γιὰ λίγες στιγμές, τοὺς κοίταζαν παράξενα στὸ πρόσωπο μ' ἓναν ἀπεριόριστο σεβασμό. Ἐκεῖνοι τοὺς ἔρριχναν μιὰ ματιὰ περιέργη. Τὸ πρόσωπο καὶ ἡ ἔκφρασή τους ἦταν αἰνίγμα ὀλάκαιρο.

Οἱ περισσότεροι ἀγνώριστοι, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶτες ἀνακατεμένοι ἀδερφικά· μὲ γένεια πυκνά, πὺ ἔρριχναν σκιές καὶ κινδύνιζαν περισσότερο τὰ πρόσωπά τους τὰ χλωμά. Ἄπλυτοι, καὶ καθὼς ἦταν ντυμένοι μὲ τὸ κουρελιασμένο χακί, δὲν τοὺς ξεχώριζε κανεὶς ἀπὸ τὴ γῆ καὶ τοὺς βράχους, καὶ νόμιζε πὺς ἦταν ἓνα.

Καὶ ἡ καρδιά τους εἶχε πετρωθῆ ἀκόμα. Στὴν ἀρχή, ὅταν περνοῦσαν τοὺς νεκροὺς ἢ τοὺς βαριά πληγωμένους

ἔβλεπε κανεὶς κάποια ταραχὴ καὶ συγκίνηση. Ἐπειτα, ἀφοῦ πέρασαν λίγες μέρες κι ἔβλεπαν κάθε μέρα τὴν ἴδια πομπὴ νὰ διαβαίνει, γύριζαν μὲ ἀπάθεια, ἔρριχναν μιὰ ματιὰ, ἔκαναν τὸ σταυρό τους, στὰ χεῖλια τοὺς φαίνονταν ἓνα ἔλαφρὸ χαμόγελο, γεμάτο περιφρόνηση πρὸς τὸ θάνατο, καὶ ξακολουθοῦσαν ἔπειτα τὸν περίπατό τους τρικλίζοντας ἀνάμεσα στὶς πέτρες.

Ὅλοι εἶχαν γίνει λιγόλογοι. Τὶς τελευταῖες μέρες, κι αὐτὴν ἀκόμη τὴν ὥρα ποὺ ἀναπαύονταν, δὲν ἄλλαζαν λόγο μεταξύ τους. Τόσο τὰ πράματα ἦταν τὰ ἴδια τόσο οἱ ὥρες καὶ οἱ στιγμὲς παρουσίαζαν κι ἔσερναν προστά τους τὴν ἴδια ζωὴ ἢ ζωὴ τους εἶχε γίνει μιὰ συνήθεια, ἓνα ρολοῖ κουρδισμένο, ποὺ τοῦ ἔλειπαν μόνο οἱ καλὲς ὥρες λίγης ἡσυχίας.

Ἄλλες μέρες δὲν εἶχαν ὄρεξη γιὰ πόλεμο. Βαριετισμένοι ἔπαιρναν τὸ τουφέκι, ἔπιαναν ὁ καθένας τὴ θέση του, ὁ ἓνας ἓναν κοκκινωπὸ βράχο, ὁ ἄλλος ἓνα μικρὸ σωρὸ πέτρες, μία μικρὴ τούμπα ἀπὸ χῶμα, ἢ μία μικρὴ λακκούβα, ποὺ τὴν εἶχε σκαλίσει σιγὰ-σιγὰ κι ἐπίμονα μὲ τὴ λόγχη. Ἐκεῖ μέσα ξαπλωμένοι πλαγιαστά, ἐνῶ τριγύρω τὸ νερὸ κιτρινωμένο τοὺς πότιζε κατάσαρκα καρφώνονταν ὅλη τὴν ἡμέρα. Ἐκεῖ περνοῦσαν τὶς ὥρες τους, ὡς ποὺ νὰ βραδιάση καὶ νὰ ἔρθη ἄλλος νὰ πάρη τὴ θέση τους.

Καμιὰ φορὰ τοὺς ἔβρισκαν ἐκεῖ ἀκίνητους, ξαπλωμένους. Τοὺς κουνοῦσαν. Πότε ἔρχονταν στὸν ἑαυτό τους καὶ σηκώνονταν ἀργά—ἀργά, πότε δὲ σηκώνονταν διόλου! Τὶς μέρες ποὺ εἶχε πιάσει ἢ παγωνιά, τοῦτο τὸ δεύτερο συνέβαινε συχνά!

Ἄλλες φορές, ἦταν ἄλλοι ἄνθρωποι! Δὲν κρύβονταν οὔτε στὶς πέτρες, οὔτε πίσω ἀπ' τὰ πρινάρια. Ἐβγαίνουν φανερά, λὲς καὶ ὁ κίντυνος κι ὁ θάνατος ἐκείνη τὴν ἡ-

μέρα τούς τραβοῦσε. Σάν νά ἤθελαν νά τελειώσουν, νά ξεσπάσουν, νά χτυπηθοῦν γιά νά ἡσυχάσουν λίγο ἀπὸ τὰ βάσανα. Τότε ἄρχιζαν μὲ δυνατὴ φωνὴ νά προκαλοῦν, νά βρίζουν, νά χύνουν ὄλο τους τὸ μῖσος ἐκεῖ στ' ἀντι-κρινὰ χαρακώματα καὶ στὶς κορφές τοῦ Μπιζανιοῦ. Ἄπο

Ἄρχιζαν νά προκαλοῦν, νά βρίζουν, νά χύνουν ὄλο τὸ μῖσος τους στὶς ἀντικρινές κορφές (σελ. 139).

ἐκεῖ ἔβγαιναν τότε μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τοὺς ἐχθρούς, καὶ ἄρχιζαν τὰ λόγια καὶ οἱ βρισιές, ὅπως στὴν παλιὰ ἐκείνη ἐποχὴ ποὺ περιγράφει ὁ Ὅμηρος. Καθένας παινευόταν γιά τὴν παλικαριά του, γιά τὸν τόπο του, γιά τὴ λεβεντιά του.

Τὸ τουφέκι ἄρχιζε· ἔπεφταν μερικοί· ἡ λύσσα ξέσπαγε, καὶ τὰ ἴδια στόματα ἄρχιζαν, ἔπαιζαν ἀπ' τὸ θάνατο, νά σκορποῦν τὰ γέλια καὶ τ' ἀστεῖα.

Ποῦ βρέθηκαν αὐτοὶ οἱ μαχητές. Ἦταν πολεμιστὲς

ἀπ' τὰ παιδικά τους χρόνια; Ἦταν κὰν ἄνθρωποι τοῦ βουνοῦ συνηθισμένοι στὴ σκληρὴ ζωὴ καὶ στὴ στέρηση;

᾽Ω, ὄχι· ἦταν λογιῆς - λογιῆς ἄνθρωποι: Ἄλλοι τοῦ βουνοῦ καὶ ἄλλοι τοῦ κάμπου. Ἄλλοι ποὺ δὲν εἶχαν βγῆ ποτὲ ἀπὸ χώρα πολιτισμένη, καὶ ἄλλοι ποὺ δὲν εἶχαν ἀφήσει ποτὲ τὰ χάδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάνας. Ἄλλοι ἐλεύθεροι, χωρὶς κανένα δεσμὸ στὸν κόσμο, καὶ ἄλλοι γλυκοδεμένοι μὲ τὰ σπίτια τους, μὲ τὶς ἀγάπες τους, μὲ τὰ παιδιὰ τους, μὲ τὶς ἀναμνήσεις τους.

Ὅταν βρέθηκαν ἐκεῖ πάνω ἀνακατεμένοι, μιλοῦσε στὴν ἀρχὴ ὁ ἓνας, καὶ ὁ ἄλλος δὲν καταλάβαινε τί τοῦ λέει. Ὑστερα ὁμως ἀπὸ λίγες μέρες δὲν ἦταν ἀνάγκη οὔτε τὸ στόμα ν' ἀνοίξουν. Μὲ τὰ μάτια ἔπαιρνε ὁ ἓνας τὸ λογισμὸ τοῦ ἄλλου. Σύντροφοι στὸ βόλι, ἀδέρφια στὸ μοίρασμα τῆς γαλέττας. Κάτω ἀπὸ τὰ χονδρὰ πούπουλα τοῦ χιονιοῦ, μέσα στὴν παγωνιά, μπροστὰ στὸ μαῦρο θάνατο, μάντευε ὁ ἓνας τὸ λογισμὸ τοῦ ἄλλου, καὶ ὅλοι μαζί ἐνωμένοι ἔκαναν μιὰ καρδιά, ποὺ εἶχε τοὺς ἴδιους χτύπους καὶ μιὰ ψυχὴ, ποὺ γνώριζε καλὰ-καλὰ καὶ σταθερὰ τί ζητοῦσε.

Πολλὲς φορὲς σ' ἐκείνους ποὺ ἀνέβαιναν ἀπάνω καὶ τοὺς παρηγοροῦσαν καὶ τοὺς ἔδιναν θάρρος, αὐτοὶ δὲν ἀπαντοῦσαν οὔτε μιὰ λέξη. Τοὺς ἔκαναν μὲ τὸ χέρι ἓνα κίνημα ἀόριστο κι ἀνεξήγητο! Οἱ ἄλλοι δὲν καταλάβαιναν τίποτε! Καὶ πῶς νὰ καταλάβουν, ἀφοῦ ἔβλεπαν καὶ σκέπτονταν μὲ τὸν κοινὸ νοῦ τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐκεῖ ἀπάνω ζοῦσαν ἄλλη ζωὴ, κυνηγοῦσαν σχεδὸν μιὰ χίμαιρα κι ἔγραφαν μὲ σταλαματιῆς αἷμα ἓνα ὥραϊο ποίημα!

Καὶ τὸ κίνημα ἐκεῖνο τῶν χειρῶν ἦταν σὰν νὰ ἔλεγε: «Τί τὰ θέλετε τὰ λόγια; Τὰ ξέρουμε καλὰ πὼς ἢ

δουλειά αὐτῆ θ' ἀργήση. Μᾶς εἶναι ἀδιάφορο. Ἐμεῖς θὰ μένουμε δῶ πέρα ὡς τὸ τέλος, — ὅσοι μένουμε —, χωρὶς ἀνάγκη ἀπὸ παρηγοριᾶς καὶ λόγια».

28. Λουδοβίκος Παστέρ.

Τ' ὄνομα τοῦ Παστέρ εἶναι γνωστὸ σ' ὅλον τὸν κόσμον· τὸ ἀκοῦμε συχνά· ὅταν συμβῆ σὲ κανένα τὸ δυστύχημα νὰ τὸν δαγκάση σκύλος ἢ ἄλλο ζῶο λυσσασμένο, λέμε πῶς τὸν «στελνουν στὸν Παστέρ».

Μὰ δὲ φτάνει μονάχα νὰ ξέρωμε τὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων ἀνθρώπων καὶ νὰ τὰ λέμε χωρὶς νόημα. Πρέπει νὰ ξέρωμε καὶ τί ἔκαμε καθένας ἀπ' αὐτούς, γιατί τοὺς θαυμάζουμε καὶ γιατί τοὺς χρωστοῦμε εὐγνωμοσύνη.

* *

Ἄσπαστὸ Παστέρ γεννήθηκε στὴ Δόλη, μιὰ μικρὴ πόλη τῆς Γαλλίας, πού βρίσκεται στὴν πλαγιὰ τοῦ βουνοῦ πού λέγεται Γιούρας. Ὁ πατέρας του, ἀπλὸς ἐπιλοχίας, ἀφοῦ ἀντραγάθησε στὸν πόλεμο καὶ πῆρε τὸ παράσημο τῆς ἀνιερσίας, γύρισε στὴν πατρίδα κι ἔκανε τὸ βυρσοδέψη.

Τὰ πρῶτα γράμματα τᾶμαθε ὁ Παστέρ σὲ μιὰ γειτονικὴ μικρὴ πόλη, ὅπου ὁ πατέρας του ἀγόρασε ἕνα σπιτάκι μὲ κῆπο.

Ὅταν ἔγινε εἴκοσι χρονῶν ὁ Παστέρ ἔλαβε μέρος σ' ἕνα διαγωνισμὸ πού ἀπὸ ἑκατὸ ὑποψηφίους γίνονταν δεχτοὶ μόνον δώδεκα. Ἐκεῖ πήγαιναν οἱ πρὸ καλύτεροι μαθητὲς τῶν γυμνασίων τῆς Γαλλίας. Ὁ Παστέρ ἦρθε πρῶτος, καὶ ὕστερα ἀπὸ τέσσερα χρόνια πῆρε δίπλωμα φυσικῆς καὶ χημείας.

Ὁ Παστέρ ἔδειχνε μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ φυσικὰ καὶ χημικὰ φαινόμενα. Μιὰ μέρα παρατήρησε πὼς κάποιες οὐσίες πού τις ρίχνουμε στὸ νερὸ χάνονται, χωρὶς νὰ ξέρη κανεὶς τί ἔγιναν, πού πῆγαν.

«Γιατί γίνεται αὐτό;» σκέφτηκε ὁ Παστέρ καὶ θέλησε ν᾿βρῆ ἡ αἰτία. Στὸ τέλος ἀνακάλυψε πὼς μέσα στὰ μόρια τῆς σκόνης, πού τριγυρίζουν στὴν ἀτμόσφαιρα, βρῖσκονται κάτι μικρούτσικα ζωῦφια, τόσο μικρὰ πού εἶναι ἀδύνατο νὰ τὰ ἰδῆ κανεὶς χωρὶς ἓνα πολὺ δυνατό μικροσκόπιο· τόσο μικρὰ, πού ἀπάνω στὸ νύχι τοῦ μεγάλου δακτύλου μας χωροῦν δέκα ἑκατομμύρια.

Αὐτὰ τὰ ἀόρατα καὶ μικροσκοπικὰ ζωάρια ἔπεφταν στὰ ὑγρά πού ἐτοίμαζε ὁ Παστέρ, καὶ ἔτρωγαν ἓνα μέρος ἀπὸ στερεές οὐσίες, πού ἦταν μέσα διαλυμένες. Αὐτὰ τὰ ζωῦφια τὰ ὀνόμασε μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη, μικρόβια.

*
* *

Μιὰ φορὰ πού ἀνακάλυψε τὰ μικρόβια ὁ Παστέρ δὲν τ' ἀφῆκε σὲ ἡσυχία. Ἄρχισε νὰ τὰ μελετᾷ μὲ ἐπιμονὴ καὶ ἀνακάλυψε πλῆθος πράματα, πού κανένας δὲν τὰ εἶχε φανταστῆ ὡς τότε. Ἔτσι βρῆκε πὼς τὰ μικρόβια πού εἶναι σκορπισμένα παντοῦ, στὸν ἀέρα καὶ στὰ νερά, κάνουν αὐτὸ πού λέγεται ζύμωση.

Ζύμωση λέγεται ἡ μεταβολὴ πού παθαίνει ἓνα ὑγρὸ ἢ κάθε ἄλλη ζωικὴ ἢ φυτικὴ οὐσία, καὶ γίνεται ἀλλοιωτικὴ καὶ διαφορετικὴ οὐσία· παραδείγματος χάρι· πατοῦν τὰ σταφύλια στὸ ληνό, ὁ χυμὸς τους γίνεται μούστος· ἂν τὸ μούστο τὸν βάλουν σ' ἓνα βαρέλι, βλέπομε πὼς σὲ λίγες μέρες βράζει μόνος του· ἀρχίζει δηλαδὴ νὰ παθαίνει ζύμωση καὶ νὰ γίνεται κρασί.

Ὁ Παστέρ λοιπὸν ἀνακάλυψε πὼς ἡ ζύμωση προέρχεται ἀπὸ τὰ μικρόβια, πού πολλαπλασιάζονται κατὰ ἑκατομμύρια σὲ λίγες μέρες, καὶ τῆ ζάχαρη πού ἔχει ὁ μούστος τὴν κάνουν οἰνόπνευμα.

Ὁ Παστέρ ἀπόδειξε πὼς χωρὶς αὐτὰ τὰ μικρόβια οὔτε τὸ γάλα θὰ ἔπηξε, οὔτε ὁ μούστος θὰ γινόταν κρασί, οὔτε τὸ προζύμι θὰ φούσκωνε τὸ ζυμάρι.

Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ μικρόβια εἶναι καλὰ, γιατί βοηθοῦν τῆ ζύμωση τῶν οὐσιῶν πού μᾶς τρέφουν.

Εἶναι ὅμως καὶ μικρόβια ὄχι καλὰ, ὅπως ὑπάρχουν στὸν κόσμον καὶ κακοὶ ἄνθρωποι. Αὐτὰ τὰ μικρόβια κάνουν τὸ βούτυρο τσαγκό, καὶ τὸ κρασί νὰ ξυνίζη.

Ὅλα αὐτά, πού ἦταν ὡς τότε ἄγνωστα, ὁ Παστέρ τὰ ἀνακάλυψε λίγο λίγο, μὲ πολλὰ πειράματα πού βάσταξαν χρόνια. Ἔτσι ἀνακάλυψε πὼς, ἂν ζεστάνουμε πολὺ κάποια οὐσία, καταστρέφομε τὰ μικρόβια πού ἔχει μέσα της· ἂν λυώσωμε τὸ βούτυρο καὶ τὸ ἀφήσωμε νὰ βράσῃ, δὲ μπορεῖ πιά νὰ γίνῃ τσαγκό· ἢ πολλὴ ζέστη σκοτώνει τὰ μικρόβιά του. Δοχεῖα καθαρῶτατα πλυμένα καὶ τριμμένα τὰ γέμισε γάλα καὶ τὰ ἔβαλε μέσα σ' ἓνα φούρνον πολὺ ζεσταμένο· ἐκεῖνο τὸ γάλα καὶ τὸ βούτυρο βαστοῦσαν πολὺν καιρὸ χωρὶς νὰ χαλάσουν, γιατί ἡ ζέστη τοῦ φούρνου εἶχε σκοτώσει τὰ μικρόβια. Κι ἂν δὲν ἔπεφταν ἄλλα μικρόβια ἀπὸ τὸν ἀέρα σ' ἐκεῖνο τὸ γάλα καὶ τὸ βούτυρο, μπορούσαν νὰ διατηρηθοῦν γιὰ πάντα σὲ καλὴ κατάσταση.

Ὅταν βεβαιώθηκε γιὰ ὅλα αὐτὰ ὁ Παστέρ, ἔκαμε γνωστὴ τῆ μεγάλῃ του ἀνακάλυψη καὶ δίδαξε τὸν κόσμον τί νὰ κάνῃ γιὰ νὰ μὴν κόβῃ τὸ γάλα, νὰ μὴν ξυνίζη τὸ κρασί, νὰ μὴ χαλᾷ ἢ μύρα.

Ὁ Παστέρ μπορούσε νὰ πουλήσῃ τὸ μυστικὸ του καὶ

νά κερδίση ἑκατομμύρια, μ' αὐτὸς τὸ χάρισε στὴν ἀνθρωπότητα κι ἔζησε φτωχὸς ὅπως πρῶτα.

Ὁ Παστέρ ἦταν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ποτὲ δὲν κουράζονται, καὶ πρόγραμμα τῆς ζωῆς τους ἔχουν: δουλειά, ἀκατάπαυτη δουλειά!

*
* *

Στὰ 1865 μεγάλη ἐπιδημία ἔπεσε στοὺς μεταξοσκώληκες τῆς Γαλλίας καὶ ἄλλων μερῶν. Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνηση ἔστειλε τὸν Παστέρ ν' ἀνακαλύψῃ τὴν αἰτία καὶ νὰ βρῇ τὸ γιαντρικὸ αὐτῆς τῆς φοβερῆς ἀρρώστειας, ποὺ ἔφερε καταστροφή σὲ χιλιάδες ἀνθρώπους.

Ἡ ἐργασία αὐτὴ χρειάστηκε πολὺν κόπο. Ὁ μεγάλος σοφὸς πέρασε πέντε χρόνια σωστὰ μέσα σ' ἓνα βομβυκοτροφεῖο, ποὺ ἔτρεφαν μεταξοσκώληκες. Ἀλλὰ στὸ τέλος νίκησε. Ὁ Παστέρ ἀνακάλυψε πὼς αἰτία τῆς ἀρρώστειας ἦταν κάτι μικρόβια, ποὺ ἔμπαιναν μαζί μὲ τὴν τροφή στὸ σῶμα τῶν μεταξοσκωλήκων· αὐτὰ τὰ μικρόβια βρισκόνταν κατὰ ἑκατομμύρια στὶς ἀκαθαρσίες τῶν σκουληκιῶν· κι ἂν ἓνας μόνον μεταξοσκώληκας ἀρρωστοῦσε κολλοῦσαν ἀμέσως κι ὅλοι οἱ ἄλλοι ποὺ ἦταν στὸ ἴδιο μέρος καὶ ψοφοῦσαν.

Ἀφοῦ βρέθηκε ἡ αἰτία τῆς ἀρρώστειας, ἡ θεραπεία τῆς πιά ἦταν εὐκόλη· πρῶτα πρῶτα μεγάλη πάστρα· κάθε ἀρρωστο σκουλήκι νὰ τὸ σκοτώνουν καὶ νὰ καταστρέφουν τὸ σπόρο του· νὰ ἀνατρέφουν τοὺς μεταξοσκώληκες ὄχι ὅλους μαζί ἀλλὰ σὲ χωριστὰ δωμάτια, ὥστε ἂν τυχὸν πάθουν οἱ μεταξοσκώληκες στὸ ἓνα, νὰ μὴν κολλήσουν καὶ οἱ ἄλλοι στὸ ἄλλο.

Ἀπὸ τότε ἔλειψε ἡ ἀρρώστεια τῶν μεταξοσκωλήκων.

Ούτε στην Ἑλλάδα ἔρχεται πιά, γιατί ἡ Κυβέρνησή μας φροντίζει καὶ φέρνει σπόρο ἀπὸ τὴ Γαλλία ἑτοιμασμένο μὲ τὴ μέθοδο τοῦ Παστέρ. Μ' αὐτὴ τὴν ἀνακάλυψη σώθηκαν χιλιάδες ἄνθρωποι ποὺ ζοῦσαν ἀπὸ τὴ σηροτροφία· καὶ δὲν κιντυνεύουν πιά νὰ χάσουν τὸ ψωμὶ τῶν παιδιῶν τους.

Οἱ μεγάλοι κόποι τοῦ Παστέρ, γιὰ νὰ φτάσῃ σ' αὐτὸ τὸ λαμπρὸ ἀποτέλεσμα, τὸν κούρασαν τόσο πὺ ἀρρώστησε βαριά. Ἐπαθε παράλυση, κι ἕξη βδομάδες βρισκονταν ἀνάμεσα σὲ ζωὴ καὶ σὲ θάνατο. Τέλος σώθηκε· ἀλλὰ τὸ ἀριστερὸ χέρι καὶ τὸ ἀριστερὸ πόδι ἔμειναν παράλυτα.

* *

Ἀλλὰ οὔτε τώρα σταμάτησε τὶς μελέτες τοῦ ὁ Παστέρ. Ἐακολούθησε τὴν ἀκατάπαυτη ἐργασία του. Ἀνακάλυψε ποιὰ ἦταν ἡ αἰτία ποὺ ἀρρωστοῦν καὶ ψοφοῦν τὰ πουλιὰ καὶ τὰ ζῶα ποὺ ζοῦν μαζὶ μὲ τὸν ἄνθρωπο, οἱ ὄρνιθες, οἱ χοῖροι, τὰ πρόβατα, τὰ βόδια. Μιὰ τέτοια θανατηφόρα ἀρρώστια εἶναι ὁ ἀνθρακας.

Ὡς τότε, ὅταν ἓνα βόδι ἢ ἓνα πρόβατο πέθαινε ἀπὸ ἀνθρακα, νόμιζαν πὼς ἔφτανε νὰ θάψουν τὸ ψοφίμι σ' ἓνα λάκκο, καὶ πὼς δὲν εἶχαν πιά νὰ φοβηθοῦν τίποτε. Λάθος μεγάλο! Τὸ μικρόβιο τοῦ ἀνθρακα μπορεῖ νὰ ζήσει χρόνια μέσα στὴ γῆ. Μιὰ μέρα τὰ σκουλήκια φτάνουν στὸ θαμμένο ψοφίμι, καταπίνουν κάμποσα μικρόβια καὶ τὰ φέρνουν στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς. Ἐρχεται τώρα ἓνα κοπάδι νὰ βοσκήσῃ· τὰ βόδια ἢ τὰ πρόβατα τυχαίνει νὰ χουν λιγάκι σκασμένα τὰ χεῖλια τους ἢ τὴ γλῶσσα τους, τὸ μικρόβιο μπαίνει στὸ αἷμα ἀπ' αὐτὴ τὴ μικρὴ σχισμάδα, καὶ τὸ ζῶο εἶναι χαμένο. Κάθε ζῶο λοιπὸν ποὺ ψοφοῦσε ἀπὸ ἀνθρακα ἔπρεπε νὰ καίγεται.

Καλὰ αὐτό. Μὰ κείνα τὰ ζῶα πὺ εἶχαν ψοφήσει πρὶν κάμη ὁ Παστέρ τὴν ἀνακάλυψή του, καὶ τὰ εἶχαν θάψει σὲ πολλὰ μέρη καὶ τὰ μικρόβιά τους ἦταν μέσα στὴ γῆ; Πῶς θὰ γλύτωναν ἀπ' αὐτὸν τὸν κίντυνο;

Τότε ὁ Παστέρ ἔδειξε ὄλην τὴ μεγαλοφυΐα του. Εἶπε στοὺς κτηνοτρόφους:

«Θὰ μπολιάσω τὰ κοπάδια σας μὲ τὸν ἀνθρακα ὅπως μπολιάζουμε τὰ παιδιά σας νὰ μὴ βγάξουν βλογιά».

Κι ἔκαμε ὅπως εἶπε. Πῆρε μικρόβια τοῦ ἀνθρακα ἀπὸ τὸ σῶμα ἑνὸς ζῶου, πὺ εἶχε ψοφήσει ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀρρώστια, τὰπλωσε στὸν ἥλιο καὶ στὸ φῶς κι ἔτσι ἀδυνατίσει τὴν ἐνέργειά τους. Τὰ ἀδυνατισμένα αὐτὰ μικρόβια δὲν μποροῦσαν πιά νὰ σκοτώσουν τὸ ζῶο. Ἐπειτα μ' ἓνα κοφτερὸ ἐργαλεῖο ἔκανε μιὰ χαραματιὰ στὸ δέρμα τοῦ ζῶου κι ἔβαζε μέσα στὸ αἷμα του ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀδυνατισμένα μικρόβια· αὐτὰ γίνονταν μπόλι, πὺ προφύλαγε πιά τὸ ζῶο ἀπὸ τὸν ἀνθρακα.

Μιὰ ἀγροτικὴ ἐταιρία ἔδωκε στὸν Παστέρ δέκα βόδια καὶ πενήντα πρόβατα γιὰ νὰ κάμη τὰ πειράματά του. Ὁ Παστέρ μπόλιασε τὰ μισὰ μὲ τὸ μπόλι τῶν ἀδυνατισμένων μικροβίων τοῦ ἀνθρακα· τὰ ἄλλα μισὰ τ' ἀφήκε ὅπως ἦταν.

Ἐστερα ἀπὸ δέκα μέρες μπόλιασε ὄλα τὰ ζῶα μὲ αἷμα παρμένο ἀπὸ ζῶο, πὺ ψοφήσει ἀπὸ ἀνθρακα. Τὸ ἀποτέλεσμα; τ' ἀμπόλιαστα πέθαναν ὄλα ἀπὸ ἀνθρακα, κι ἀπὸ τὰ μπολιασμένα οὔτε ἓνα.

* *

Ἐστερα ἀπὸ τὶς ἀρρώστιες τῶν ζῶων ὁ Παστέρ μελέτησε τὶς ἀρρώστιες τῶν ἀνθρώπων. Μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ βασανιστικὲς ἀρρώστιες πὺ μπορεῖ νὰ πάθῃ ὁ ἀνθρω-

πος είναι ή λύσσα, πού τή μεταδίδουν ζῶα λυσσασμένα, πρὸ πάντων ὁ σκύλος.

Όταν ένας σκύλος λυσσάξη, ζητεῖ τή μοναξιά και τὸ σκοτάδι· γίνεται ἀνήσυχος· τρώει χῶμα, ἄχυρα, ξύλα· τὰ μάτια του λάμπουν ἄγρια και γίνονται κόκκινα· οὐρλιάζει μὲ βραχνή φωνή. Όταν προχωρήση ή λύσσα, ὁ σκύλος χιμάει και δαγκώνει ὅποιον βρῆ μπροστά του, ὡς και τὸν κύριό του, πού ἀγαπᾷ. Όποιος δαγκωθῆ ἀπὸ λυσσασμένο σκυλί, ἂν δὲν προλάβη, πεθαίνει φριχτὸ θάνατο.

Ὡς τὸν καιρὸν τοῦ Παστέρ, τή λύσσα προσπαθοῦσαν νὰ τή γιατρέψουν μὲ κάποιο βοτάνι, πού τὸλεγαν λυσσόχορτο. Μὰ τοῦ κάκου!... Ὁ Παστέρ βρῆκε τὰ μικρόβια τῆς λύσσας, μπόλιασε μὲ τέτοια μικρόβια κουνέλια, ἔβγαλε τὸ νοτιαῖο μυαλό τους, τὸν ἀποξήρανε κι ὕστερα τὸν διέλυσε σὲ ζουμι κρέατος· μ' αὐτὸ τὸ μίγμα πού τόνομασε ἀνιλυσσικὸ ὄρρο, ἔκανε ἐνέσεις κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα. Μ' αὐτὴν τὴν ἀνακάλυψή του, πού ἔγινε στὰ 1885, γλύτωσε και γλυτώνει και θὰ γλυτώνη ὁ Παστέρ, ὅσο ὑπάρχει κόσμος, χιλιάδες ἀνθρώπους ἀπὸ τέτοιο τρομερὸ θάνατο.

Στὴν ἀρχή τὰ πειράματά του τὰ ἔκανε ὁ Παστέρ σὲ κουνέλια· δὲν εἶχε δοκιμάσει ἀκόμη σὲ ἀνθρώπους. Τοῦ παρουσιάστηκε ὅμως μιὰ ἔκτακτη εὐκαιρία, νὰ δοκιμάση τὸ ἀνιλυσσικὸ μπόλι και σὲ κορμὶ ἀνθρώπου.

Ένας μικρὸς βοσκὸς βόσκοντας τὸ κοπάδι του κοντὰ σὲ μιὰ λίμνη, εἶδε νὰ βγαίνει τρέχοντας ἀπὸ τὸ κοντινὸ δάσος ἓνας λύκος· ἦταν λυσσασμένος και χίμηξε ἄγρια ἀπάνω σὲ κάτι πλουσιόπαιδα πού ἔπαιζαν κοντὰ στὴ λίμνη. Τὸ γενναῖο παιδί γιὰ νὰ γλυτώση τὰ παιδάκια, ὤρμησε, μπῆκε ἀνάμεσα στὸ λύκο και σ' αὐτά· ἄγριο πάλαιμα ἄρχισε μεταξύ τους. Ὁ λυσσασμένος λύκος δάγκασε σὲ πολλὰς μεριές τὸ ἥρωικὸ βοσκόπουλο, μὰ αὐτὸ κατόρθωσε τέλος

νά τυλίξη τὸ καμτσίκι του στὸ στόμα καὶ στὸ λαιμὸ τοῦ λύκου, νὰ τὸν σύρη στὴ λίμνη καὶ νὰ τὸν πνίξη.

Τὸ παιδί πού τῶλεγαν Ζουπίλ, τὸ πῆγαν στὸν Παστέρ. Ὁλος ὁ κόσμος εἶχε καρδιοχτύπι· ἤθελαν νὰ μὴ πεθάνη ἄδικα ἓνα τέτοιο ἥρωικὸ παιδί. Καρδιοχτύπι εἶχε καὶ ὁ Παστέρ. Βρῆκε στ' ἀλήθεια τὴ θεραπεία τῆς λύσσας; Ἄρχισε τὸ μπόλιασμα. Σημέρωσε ἡ μέρα πού ἔπρεπε νὰ φανῆ ἡ λύσσα, ἀλλὰ ἡ λύσσα δὲν ἐφάνηκε. Τὸ ἥρωικὸ βοσκόπουλο σώθηκε. Ὁ Παστέρ ἔγινε πιά μέγας καὶ πολὺς.

* * *

Χιλιάδες ἄνθρωποι ἄρχισαν νὰ μαζεύονται στὸ μικρὸ ἐργαστήριό τοῦ Παστέρ ὕστερα ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐπιτυχία γιὰ τὴ θεραπεία τῆς λύσσας. Κάθε μέρα παρουσιάζονταν λυσοδαγκασμένοι γιὰ νὰ μπολιαστοῦν καὶ γιατροὶ ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον γιὰ νὰ μάθουν τὰ μυστήρια τῆς νέας θεραπείας. Ὁ συνωστισμὸς ἦταν τόσο πολὺς πού τὸ ταπεινὸ ἐργαστήριό δὲ χωροῦσε. Τότε σ' ἓνα μοναχικὸ μέρος τοῦ Παρισιοῦ, πού ὡς τότε φύτρωναν τσουκνίδες καὶ ἀγριόχορτα, ἔχτισαν μὲ δημόσιο ἔρανο ἓνα λαμπρὸ παλάτι. καὶ τὸ ὀνόμασαν Ἰνστιτούτο Παστέρ. Σ' αὐτὸ γιατροῦν τοὺς λυσοδαγκαμένους καὶ μελετοῦν λογιῆς λογιῆς μικρόβια καὶ βρίσκουν μπόλια γιὰ κάθε ἀρρώστια. Στὴν πρόσοψη αὐτοῦ τοῦ παλατιοῦ ἓνα σύμπλεγμα ἀπὸ χαλκὸ παρασταίνει ἓνα παιδί δεκατεσσάρων χρονῶν, πού χιμáει πάνω σ' ἓνα λύκο, τὸν πánει ἀπὸ τὸ δέρμα τοῦ λαιμοῦ καὶ δένει τὸ στόμα του μὲ τὸ λουρὶ τοῦ καμτσικιῦ του. Τὸ ἄγριο ζῶο τοῦ κάκου παραδέρνει νὰ φύγη!

Σ' αὐτὸ τὸ σύμπλεγμα ἐνώθησαν μαζὶ δυὸ νίκες· ἡ νίκη τοῦ μικροῦ βοσκοῦ στὸ λύκο καὶ τοῦ Παστέρ στὴ λύσσα!

Τὰ ἐγκαίρια τοῦ Ἰνστιτούτου ἔγιναν στὰ 1888. Σοφοὶ κι ἐπίσημοι μαζεύτηκαν στὸ Παρίσι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Στὴν τιμητικὴ θέση καθόταν ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας· δεξιὰ του εἶχε τὸν Παστέρ, ποὺ ἔκλαιε σὰν μωρὸ παιδί, ἀκούοντας νὰ λέν μία μία τὶς θαυμαστὲς ἀνακαλύψεις του, ποὺ εὐεργέτησαν ὅλον τὸν κόσμο. Καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση τότε, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες, ἔστειλε στὸν Παστέρ τὸ πιὸ μεγάλο ἑλληνικὸ παράσημο, τὸ Μεγαλόσταυρο τοῦ Σωτήρος. Καὶ σὲ ποιὸ στήθος ταίριαζε καλύτερα τὸ ἀνώτερο αὐτὸ παράσημο, παρὰ σ' αὐτὸν ποὺ γλύτωσε τὴν ἀνθρωπότητα;

Ὅλοι, σ' ὅλα τὰ μέρη μὲ θαυμασμό καὶ μ' εὐγνωμοσύνη προφέρουν τ' ὄνομα τοῦ Παστέρ. Κάμποσα χρόνια πρὶν πεθάνῃ, ὁ Παστέρ πῆγε νὰ περάσῃ τὸ καλοκαίρι σὲ μιὰν ἡσυχῆ ἰταλικὴ πόλη περιτριγυρισμένη ἀπὸ λουλούδια: τὴ Βορδιγέρα. Ὁ Δήμαρχος, τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο, ὅλος ὁ λαὸς πῆγαν καὶ τὸν ὑποδέχτηκαν «μετὰ βατῶν καὶ κλάδων».

Ὁ Παστέρ ποὺ δὲν περίμενε τέτοια ὑποδοχὴ, ἔνωσε μεγάλη συγκίνηση· γύρισε στὸ Δήμαρχο καὶ τοῦ λέει:

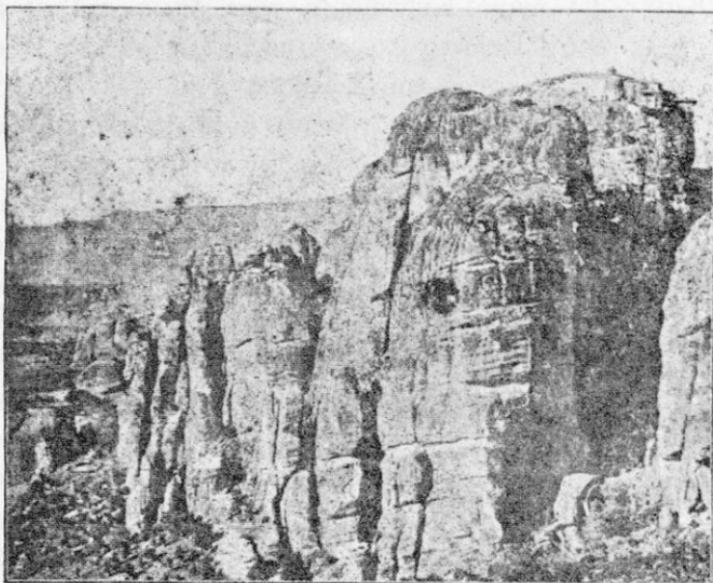
«Μὲ ὑποδεχτήκατε σάμπως νᾶμουν κανέναν ἡγεμόνα !...»

«Μὰ δὲν εἶστε ἡγεμόνας τῆς ἐπιστήμης ;» ἀπάντησε ἐτοιμόλογα ὁ Δήμαρχος.

Ἡγεμόνας τῆς ἐπιστήμης ! Τί μεγάλος καὶ τί ἀληθινὸς λόγος !

29. Στὰ Μετέωρα.

Ἦταν Μάης τοῦ 1879, ὅταν, γιὰ πρώτη φορά, πήγαινα νὰ ἐπισκεφτῶ τοὺς θεόρατους βράχους τῆς Καλαμπάκας, ὅπου φιλόθρησκοι ἄνθρωποι φεύγοντας τὴν κοινωνία, ἔστησαν ἐδῶ καὶ χίλια χρόνια, τὶς ἱερές τους φω-

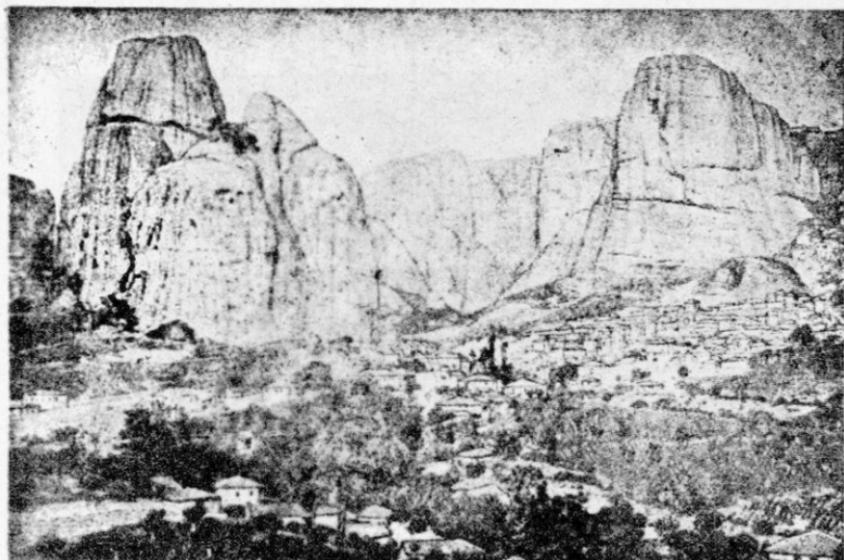
*Τὸ βραχυσύμπλεγμα αὐτὸ ὀνομάζεται Μετέωρα καὶ φέρει
στὴν κορυφή του τὸ Μοναστήρι τῆς Μεταμόρ-
φωσης (σελ. 151).*

λιές, ἀφοῦ χωρίστηκαν ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ ἀπὸ τὰ μεγάλα
τοὺς ἀξιώματα ποὺ εἶχαν σ' αὐτόν.

Εἴμαστε μιὰ συντροφιά, περισσότεροι ἀπὸ δέκα, μὲ ἀρ-
χηγὸ μας τὸ Μητροπολίτη τῆς Λάρισας, μὲ σκοπὸ νὰ
περάσωμε μιὰ νύχτα ψηλὰ στὸν πιὸ μεγαλόπρεπο, καὶ στὸν
πιὸ φοβερὸ βράχο ποὺ ἔχει πλάσει ἡ φύση στὸν κόσμον.

Φαίνεται γίγαντας τῶν γιγάντων ἀνάμεσα στοὺς γίγαντες ἀδερφούς του, πὺν σχηματίζουν τ' ὄνειροφάνταχτο βραχοσύμπλεγμα, πὺν ὀνομάζεται μ' ἓνα ὄνομα Μετέωρα. Τόσο ὑπερέχει αὐτὸς ὁ βράχος ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Αὐτὸς ὁ βράχος ἔχει στὴν κορφή του τὸ Μοναστή-

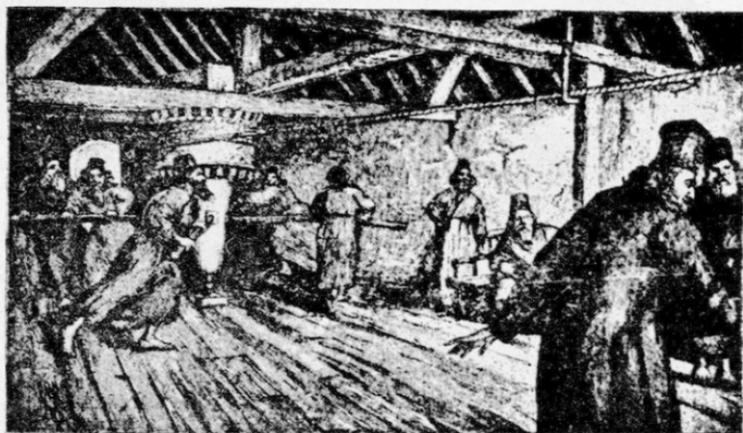
Τὰ Μετέωρα πῶς φαίνονται ἀπὸ τὴν Καλαμπάκα.

ρι τῆς Μεταμόρφωσης, πὺν μόνο ἀπ' ὄλα τ' ἄλλα εἴκοσι τέσσερα μοναστήρια, πὺν βρίσκονταν ἐκεῖ πέρα μιὰ φορὰ, λέγεται Μετέωρα. Ὁ ἡγούμενός του ἦταν παραγγελμένος ἀπὸ τὸ πρωὶ ὅτι θὰ πηγαίναμε, κι εἶχε βασιλικὴ ἐτοιμασία, ὄχι βέβαια γιὰ μᾶς τοὺς λαϊκοὺς καὶ πολὺ λιγώτερο γιὰ μένα, πὺν ἦμουν ἓνας ξένος πεντάξενος, ἀλλὰ γιὰ τὴ σεβασμιότητά του.

Πρὶν φτάσωμε στὴ ρίζα τοῦ βράχου, περπατώντας ἀνάμεσα σ' ἐκεῖνον τὸ βραχώκοσμο, καὶ στὸ φοβερὸ ὕ-

ψος, πού χωρίζει τήν κορφή του ἀπό τή ρίζα του, καί πρὶν νὰ ἰδοῦμε τὸ δίχτι, τὸ καραβόσκοινο, πὺν τὸ κρατεῖ, καί τήν ἀνεμόσκαλα πὺν ἔχει ἑκατὸ καί πλειότερα σκαλοπάτια, μὺ φαίνονταν παιγνιδάκι τὸ ἀνέβασμα. Ἐλλ' ὅταν φτάσαμε ἐκεῖ καί περιεργάστηκα ὄλ' αὐτά, μ' ἔπιασε λιποψυχία.

Καί δὲν εἶναι μόνο τὸ ὕψος, πὺν προξενεῖ φόβο, ἀλλὰ καί ἡ ἀγριώτατη ὄψη τῆς φύσης. Ἐκεῖ πέρα ὄλα εἶναι σκυ-

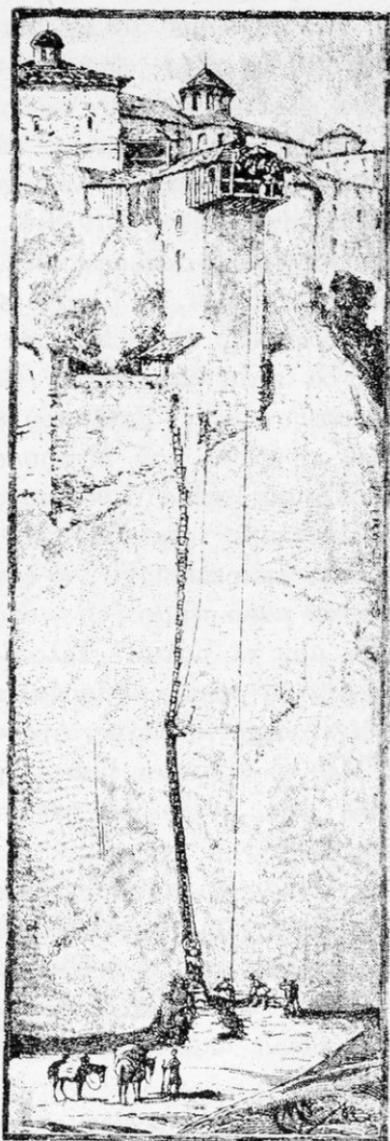
Οἱ καλόγεροι πὺν θὰ γύριζαν τὴν ἀνέμη ἦσαν καθένας σὶ τὴ θέση του. (σελ. 153).

θρωπὰ καί φοβερά. Τίποτε δὲ γελᾷ. Νομίζει κανεὶς ὅτι ὄλα τὸν φοβερίζουν, ὅτι ὄλα ἐπιβουλεύονται τὴ ζωὴ του. Ἐγριώτερη φύση δὲν ὑπάρχει πουθενὰ σὺν τὸν κόσμῳ. Τὸ ἔδαφος ἀνωμαλώτατο. Πελώριοι βράχοι, ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο, πὺν ἡ κορφή του ὑψώνεται 250 μέτρα καί περισσότερο ἀπὸ τὴ ρίζα του, ὡς τὸ μικρότερο. Ἐληθινὸ δάσος ἀπὸ βράχους! Μόλις λίγος οὐρανός, καὶ αὐτὸς γεμάτος ἀπὸ ὄρνια, πὺν ἔχουν ἐκεῖ γύρω τὶς φωλιές τους!

Εἶχαμε μαζευτῆ ὄλοι οἱ λαϊκοὶ τῆς συντροφιάς κάτω

ἀπὸ τὸ βράχο τῶν Με-
τεώρων, καὶ περιμέναμε
τὸ Μητροπολίτη, πού εἶ-
χε κατεβῆ ἀπὸ τ' ἄλογό
του πολὺ μακριά, κι ἀ-
νέβαινε μὲ ὄλα τὰ γερά-
ματά του τ' ἀνηφορι-
κὸ μονοπάτι, πού ἔβγαι-
νε στὸ μοναστήρι, ἔχον-
τας κοντά του καὶ τὸ διά-
κο του, πού τὸν ἀκολου-
θοῦσε, καὶ τὸν βάσταγε,
σὲ καμιὰ μεγάλη κακοτο-
πιά, πού ἔβρισκαν μπρο-
στά τους.

Τὸ δίχτι ἦταν κατὰ
γῆς, κι οἱ καλόγηροι, πού
θὰ γύριζαν τὴν ἀνέμη,
ἦταν τοποθετημένοι κα-
θένας στὴ θέση του, σὰν
τ' ἄλογα στὸ μαγκανοπή-
γαδο, καὶ δὲν ἔλειπε παρὰ
νὰ φτάσῃ ὁ Σεβασμιώτα-
τος γιὰ ν' ἀρχίσῃ ἡ ἀνέμη
νὰ γυρίξῃ καὶ νὰ τριῖξῃ,
τὸ σκοινὶ νὰ μαζεύεται
καὶ νὰ σηκώνεται τὸ δί-
χτι τὸν ἀνήφορο, ἔχοντας
μέσα του μιὰ ζώῃ, ἔτοιμη
νὰ χαθῆ, ἂν κοπῆ τὸ
σκοινὶ ἢ χαλαρωθῆ ἢ ἀ-
νέμη.

*Ἔκαμα τὴν ἀνάγκη φιλοτιμία καὶ
μὲ μάτια κλεισμένα κάθησα μέσα
στὸ δίχτι. (σελ. 154.)*

Τέλος ἤρθε κι ὁ Μητροπολίτης. Ἡ καρδιά μου ἄρχισε νὰ χτυπᾷ μὲ πολλή βία, τὰ ποδάρια μου νὰ τρέμουν, σὰ νὰ εἶχε γίνει τὸ σῶμα μου δέκα φορές βαρύτερο καὶ τοιμαζόμουν νὰ παραμερίσω, νὰ κρυφτῶ, νὰ ξαφανιστῶ, νὰ γίνω καπνός, νὰ φύγω γιὰ νὰ μὴ μὲ διατάξῃ ὁ Μητροπολίτης νὰ μπῶ πρῶτος ἐγὼ στὸ δίχτι. Ἐπειδὴ εἶχα μάθει ὅτι στὸ ἀνέβασμα τῶν Μετεώρων ἀνεβαίνουν μὲ ἀντίστροφη τάξη, πρῶτα οἱ μικρότεροι στὴν ἡλικία κι ὕστερα οἱ μεγαλύτεροι, κι ὁ λόγος δὲν εἶναι μόνο ὁ φόβος, ἀλλὰ καὶ τὸ λαμπρὸ θέαμα τοῦ ἀνεβασμοῦ, κι εἶναι περιττὸ νὰ εἰπῶ ὅτι ὁ Μητροπολίτης θ' ἀνέβαινε στερνός. Ἐκεῖ πού βρισκόμουν παραμερισμένος, ἀκούω τὴ φωνὴ τοῦ Μητροπολίτη:

«Ἐμπρός! μέσα ὁ νεώτερος!»

Μ' ἔπιασε τρεμούλα! Ν' ἀρνηθῶ; ἡ φιλοτιμία μου δὲν τὸ ἐπέτρεπε. Τί νὰ κάμω; Τί νὰ γίνω; Μπρὸς βαθὺ καὶ πίσω ρέμα. Ὅλη ἡ συντροφιά εἶχε καρφωμένα ἐπάνω μου τὰ μάτια. Τέλος ἔκαμα τὴν ἀνάγκη φιλοτιμία, καὶ μὲ μάτια κλεισμένα πετάχτηκα καὶ κάθησα μέσα στὸ δίχτι ὠχρός, ἄφωνος. Δυστυχία μου!

Ὅλο τὸ αἷμα μου ἐκείνη τὴ στιγμή εἶχε μαζευτῆ στὴν καρδιά μου, ἤθελα νὰ πεταχτῶ μέσα ἀπὸ τὸ δίχτι, νὰ φωνάξω·

«Ἄδικα, ἄδικα! Δὲν τὸν σκότωσα ἐγώ!» Ἀλλὰ καὶ τὰ ποδάρια μου δὲν εἶχαν τὴ δύναμη νὰ λυθοῦν, ὅπως ἦταν δεμένα ἀπὸ τὸ φόβο, κι ἡ φωνή μου εἶχε πιγῆ μέσα στὰ στήθια μου. Ἀκόμα δὲν εἶχε ἀρχίσει τὸ ἀνέβασμα, ἀλλὰ ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή περὶμένα νὰ συρθῶ τὸν ἀνήφορο.

Ἐβλεπα τίς στιγμὲς νὰ τρέχουν ἀπὸ μπροστά μου, σὰ μανιωμένος βοριάς, μιά, δύο, πέντε, δέκα, ἑκατό...

Ἄρχισα νὰ σηκώνωμαι τὸν ἀνήφορο! Πάει πιά Μοῦ φάνηκε ὅτι ἤμουν πεθαμένος, κι ὅτι εἶχα ἀφήσει τὸ χωματένιο κουφάρι μου κατὰ γῆς κι ἀνέβαινε ἡ ψυχὴ μου στὸν οὐρανό, μὲ τὴ σκάλα τοῦ Ἰακώβ. Ὅσο ἀνέβαινα, τόσο ἄκουα καθαρότερα τὸ ἀδιάκοπο τριξίμο τῆς ἀνέμης. Ἄκουα ἀκόμα καὶ τοὺς συντρόφους μου, πού μιλοῦσαν κάτω στὴ γῆ γιὰ μένα, καὶ μοῦ φαίνονταν σὰ νὰ μοῦ ἔψαλλαν τὸν ἐπικήδειο.

Ἡ ἀνέμη ξακολουθοῦσε νὰ τρίζη, τὸ σκοινὶ ξακολουθοῦσε νὰ μαζεύη, τὸ δίχτι ξακολουθοῦσε ν' ἀνεβαίνει κι ἐγὼ ξακολουθοῦσα τὴν ἐναέρια πορεία μου στὸν ἀνήφορο.

Μέσα' στὸ νοῦ μου εἶχε γεννηθῆ ἡ ἰδέα, ὅτι εἶχα πεθάνει, κι ὅτι τὸ σῶμά μου εἶχε μείνει κάτω ἐκεῖ στὴ γῆ, κι ἡ ψυχὴ μου ἀνέβαινε στὴν οὐράνια κατοικία της, ἀνάμεσα ἀπὸ πλῆθος ἀστεριῶν, ἀστέρι κι αὐτὴ μικροσκοπικό.

Κι ἐνῶ ἔτρεχα, ἔτρεχα, ἔτρεχα, «τράπ» συγκρούομαι μ' ἓνα σκληρὸ σῶμα, καὶ στὴ στιγμή ὅλη ἐκείνη ἡ οὐράνια φαντασμογορία σβίεται... καί, ἀνοίγοντας τὰ μάτια μου, εἶδα ὅτι ἤμουν ἀπάνω στὰ Μετέωρα, μέσα στὸ δίχτι, σὰν ψάρι, ἐνῶ πέντ' ἕξη καλόγηροι καταγίνονταν νὰ μὲ ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὰ σκοινιά.

Μόλις βγῆκα ἀπὸ τὸ δίχτι, κάθισα μιὰ στιγμή σ' ἓνα κάθισμα καὶ ἔπειτα τράβηξα μπρὸς στὰ μέσα τοῦ Μοναστηριοῦ, ἔχοντας ὁδηγὸ ἓνα καλογεράκι.

Ἡ ψυχὴ μου φούσκωνε μέσα μου καὶ παρακάλεσα τὸ καλογεράκι νὰ μ' ὀδηγήσῃ στὴν πιὸ ψηλὴ κορφὴ τοῦ βράχου. Τὸ καλὸ τὸ καλογεράκι μοῦ ἔδειξε μὲ τὸ χέρι καὶ τράβηξα ἴσια-πάνω.

Στάθηκα ἐκεῖ σὰ στήλη καὶ ἔφερνα γύρω τὰ μάτια ...

Ἡ μέρα ἦταν ἀνοιξιάτικη καὶ ὁ ἥλιος ἔγερνε πρὸς τὸ βασίλειμά του πίσω ἀπὸ τὰ χιονοσκέπαστα κορφοβούνια τοῦ Πίνδου, πού χάνονταν μέσα στὰ οὐράνια ὕψη. Ἀνατολικά ξαπλώνονταν ὁ καταπράσινος κάμπος

Ἦμουν μὲς σιὸ δίχτι, σὰν ψάρι, καὶ οἱ καλόγηροι καταγι-
νονταν νὰ μ' ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὰ σκοινιά. (σελ. 155).

τῶν Τρικκάλων. Δυτικὰ ἀνοίγε ἡ κοιλάδα τοῦ Πηγειοῦ. Μεσημβρινὰ φαινόταν ἡ ὄροσειρὰ τῶν Ἀγραφῶν, μὲ χιλιάδες γραμμὲς καὶ μυριάδες ὑψώματα πού ἀρχίζει ἀπὸ τὰ στενὰ τῆς Πόρτας, καὶ τραβάει ἴσια ἀνατολικά,

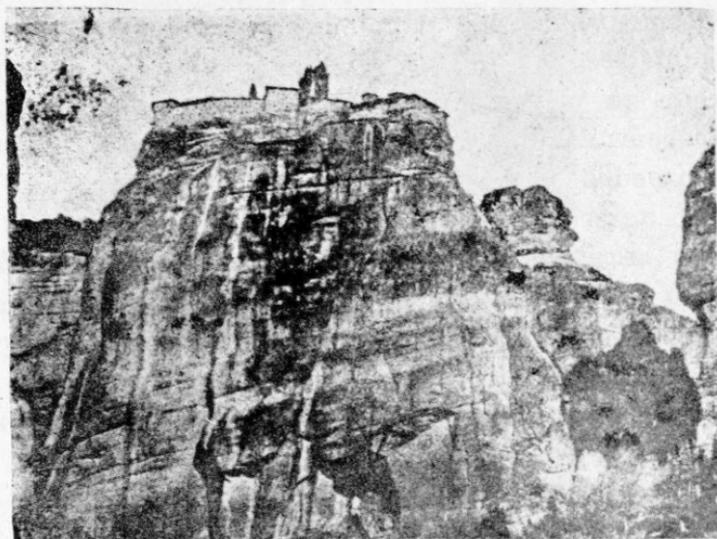
καὶ πάει νὰ λούσῃ τὰ πόδια της στὸ Αἶγαλο. Ἀνατολικά ἄσπριζαν τὰ Φάρσαλα, μὲ τὴ φυσικὴ τους ἀκρόπολη, καὶ ἔδειχναν τὶς μυτερές τους κορφές τὸ Πήλιο καὶ ὁ Κίσσαβος, πού ἔφερναν μικρὸ στεφάνι ἀπὸ χιόνι. Βορεινὰ ἀπλωνόταν ἡ ὄροσειρὰ τῶν Χασιῶν, κι ἀπ' αὐτὴ τὴ λαμπρὴ σκηνογραφία ἔλειπαν μόνο ὁ Ὀλυμπος καὶ τὰ Στενὰ τῶν Τεμπῶν, γιὰ νὰ εἶναι ἀκέραιο στὸ μάτι τοῦ παρατηρητῆ τὸ Θεσσαλικὸ πανόραμα, πού ἀγκάλιαζε μὲ τὶς χρυσοπόρφυρες ἀχτίδες τοῦ ὀ ἥλιος, κι ἔστελνε ἀπὸ τὴν κορφὴ τοῦ Πίνδου τὸ πιὸ στερνὸ φέλημα ἐκείνης τῆς ἡμέρας σὰ κορφοβούνια τῶν Ἀγράφων, τῆς Γούρας, τοῦ Πηλίου καὶ τοῦ Κισσάβου.

Ὁ πατέρας τῆς ἡμέρας ἀκούμπησε τὸ κάτω του τόξο στὸ κεφάλι τοῦ Πίνδου κι ὄλα τὰ κορφοβούνια ἄρχισαν νὰ λαβαίνουν χρυσοπόρφυρα χρώματα, νὰ ἰσκιάζουν τὰ λακκώματα καὶ νὰ γιγαντεύουν οἱ ἡλιακὲς ἀχτίδες κι ἴσκιοι. Τὰ σύννεφα, πού παραστέκονταν στὴ δύση, χρυσώθηκαν λίγο λίγο, κι ἔγιναν πελώρια χρυσὰ κομμάτια, σὰ χρυσὰ νησιὰ μέσα σ' ἀργυρὴ θάλασσα· κι ὄσο ὀ ἥλιος κατέβαινε ἀργὰ-ἀργὰ, τόσο τὰ χρώματα τῶν συννεφιῶν, τῶν κορφοβουნიῶν καὶ τ' οὐρανοῦ ἄλλαζαν, ἄλλαζαν, ἄλλαζαν. Καὶ τὴ στιγμὴ πού ἔπεσε πίσω ἀπ' τὸ βουνό, κι ἄρχισαν νὰ ξεροδίζουν καὶ τὰ ψηλότερα κορφοβούνια, ἡ ντροπαλὴ Ἑσπέρα πρόβαλε δειλὰ ν' ἀνάψη πρῶτα ἕνα - ἕνα κι ὕστερα πολλὰ - πολλὰ μαζὶ τὰ καντήλια τῆς οὐράνιας ἐκκλησιᾶς, γιὰ νὰ ὑποδεχτῆ τὴν πανέμορφη Νύχτα.

Μποροῦσα νὰ καθίσω ἐκεῖ ὄλη τὴ νύχτα, κουβεντιάζοντας μὲ τ' ἀστέρια, ἂν δὲν ἐρχόταν τὸ γνωστὸ καλογεράκι νὰ μοῦ πῆ:

«Ὅριστε μέσα, σὰς περιμένουν!»

Τὸ προσκάλεσμα αὐτὸ μ' ἔβγαλε ἀπὸ τὴν ἔκστασι,
ποῦ βρισκόμουν, κι ἀκολούθησα τὸ καλογεράκι. Αὐτὸ
μπροστὰ κι ἐγὼ πίσω, μπήκαμε στὴν αἶθουσα τῆς ὑπο-
δοχῆς τοῦ Μοναστηριοῦ, ὅπου ὁ Δεσπότης κι ἡ ἄλλη συν-
τροφιά ἔπαιρναν τ' ὄρεχτικό τους (τὸ τσίπουρο), κουβεν-
τιάζοντας γιὰ τοῦτο καὶ γιὰ κείνο, ἐνῶ ὁ περιποιητικὸς

Τὸ Μοναστήρι τοῦ Βαρλαάμ.

Ἦγούμενος εἰτοίμαζε τὸ τραπέζι τοῦ φάγητοῦ, ἐπιστα-
τώντας ὁ ἴδιος σ' ὄλα.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα κι εἴμαστε καθισμένοι σ' ἓνα
πλατύχωρο τραπέζι. Τὸ καλογεράκι εἶπε μιὰ προσευ-
χὴ, ὁ Δεσπότης εὐλόγησε, ὁ Ἦγούμενος μᾶς εὐχή-
θηκε «καλῶς ἤρθατε», ἐμεῖς σταυροκοπηθήκαμε καὶ
τοῦ εἶπαμε τὸ «καλῶς σᾶς ἤψαμε» καὶ τὸ φαῖ ἄρχισε.

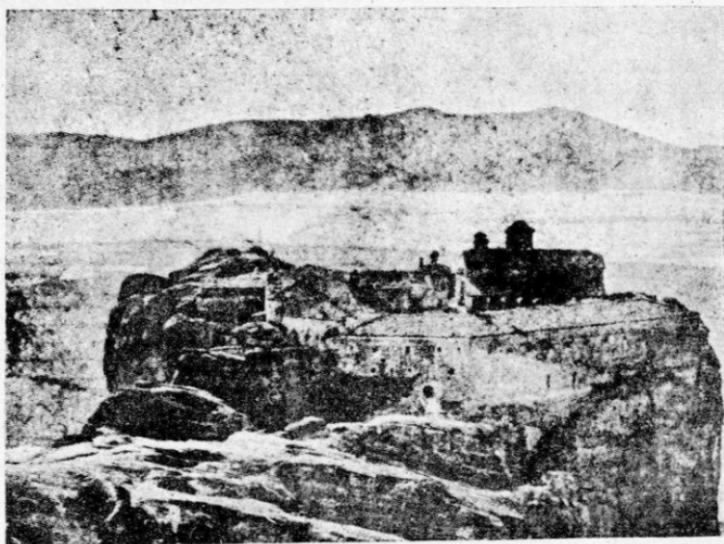
Τὰ σπουδαιότερα τοῦ τραπεζιοῦ ἦταν ἓνα ἀρνὶ τῆς

σούβλας και ένα μαῦρο πηχτό κρασί τοῦ Μοναστηριοῦ ὡς δεκαπέντε χρονῶν. Τὸ φαγὶ τελείωσε πάλι ὀπως ἄρχισε, δηλαδὴ μὲ τὴν προσευχὴ τοῦ καλογερόπαιδου, τὴν εὐλογία τοῦ Δεσπότη, τὶς εὐχὲς κι εὐχαριστίες τοῦ Ἁγιομένου και τὸ γενικὸ σταυροκόπημα. Ὑστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ τραβηχτήκαμε στοὺς καναπέδες και ἀκούαμε— πάντα ὁ Δεσπότης εἶχε τὸ λόγο—ἀλλὰ δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα κι ὅλοι, εἴτε ἀπὸ τὸν κόπο τοῦ δρόμου, εἴτε ἀπὸ τὸ παλιὸ κρασί, (ποῦ εἶχαμε πιεῖ ἀρκετό) νυστάξαμε. Πρῶτα τραβήχτηκε ὁ Μητροπολίτης στὸ καλύτερο κελὶ τοῦ Μοναστηριοῦ, κι ὕστερα ἐμεῖς οἱ ἄλλοι ἕνας ἕνας σὲ ἰδιαίτερα κελιά.

Μπαίνοντας μέσα στὸ κελί μου, ξαπλώθηκα ἀμέσως στὸ κρεβάτι, ποῦ βρισκόταν ἐκεῖ ἔτοιμο. Ἄλλὰ μόλις ἔκλεισα τὰ μάτια μου, ὀλόκληρος ἐκείνος ὁ πελώριος βράχος τοῦ Μοναστηριοῦ ἔκλινε νὰ πέση, μαζί μὲ ὄλους μας πρὸς τὸ μέρος ποῦ ἤμουν πλαγιασμένος. Ἄνοιγω τρομαγμένος ἀμέσως τὰ μάτια μου, κι αἰστάνομαι και στὰ ξύπνια μου ὅτι ἀληθινὰ κουνιόταν ὁ βράχος γύρω-γύρω.

Τρέχω στὸ μόνο παράθυρο τοῦ κελιοῦ και πιάνομαι ἀπὸ τὶς σιδεριές. Ἀρχὴ-ἀρχὴ νόμισα ὅτι ἦταν σεισμός, ἀλλὰ τὸ κούνημα ξακολουθοῦσε ἀδιάκοπο. Μοῦ φαινόταν ὅτι ἤμουν μέσα σὲ πλοῖο, ἀνεμοδαρμένο ἀπὸ τὴν τρικυμία. Θέλησα νὰ φωνάξω—και θὰ φώναζα—ἀλλὰ πρόσμενα ν' ἀκούσω φωνὲς γι' αὐτὸ τὸ πράμα κι ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ποῦ κοιμόνταν γύρω μου, ἀλλὰ τίποτε. Κι' ὁμοίως τὸ κούνημα ξακολουθοῦσε, ὡς ποῦ κατάλαβα, ὅτι ἐκεῖνο ποῦ ἐνόμιζα ὅτι ἦταν σεισμός, δὲν ἦταν ἄλλο παρὰ ἡ ἐντύπωση τοῦ ἀνεβασμοῦ μου. Και μ' ὄλο τοῦτο αἰστανόμουν τὸ πάτωμα τοῦ κελιοῦ νὰ κουνιέται σὰ φε-

λούκα ψηλά στα κύματα. Μοῦ φάνηκε πάλι ὅτι εἶχε πλημμυρίσει ἡ Θεσσαλία, σὰ στὸν παλιὸ καιρὸ, ὅτι εἶχε γίνει θάλασσα, ὅτι οἱ βράχοι τῶν Μετεώρων ξεριζώθηκαν καὶ ξεκόπηκαν καὶ σὰ νὰ ἦταν πελώριοι φελοί, ἔπλεαν ἀπάνω στὰ κύματα καὶ στὴν ἀνοιχτὴ θάλασσα. Ἄλλ' ὁ ὕπνος νί-

Τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

κησε στὸ τέλος τὴν ἰδέα καὶ κοιμήθηκα ἀτάραχος, ὡς τὸ πρῶι, πλέοντας σὲ πέλαγος ὄνειρων καὶ πετώντας ἀπὸ βράχο σὲ βράχο, σὰ νὰ ἦμουν πουλί, σὰν νὰ ἦμουν ἀέρας. Τέλος τὸ βάρος τῶν ὄνειρων μὲ ξύπνησε, ἀπάνω μάλιστα στὴ στιγμή, πὺν γινόταν ἡ προετοιμασία τοῦ φευγιοῦ. Σὲ λίγο μαζωχτήκαμε ὅλοι στὴν κατεβασιά. Ὁ Μητροπολίτης, ἀφοῦ τὸν προσκύνησαν καὶ τοῦ φίλησαν τὸ χέρι οἱ καλόγηροι καὶ ὁ ἡγούμενος, μπῆκε πρῶτος μέσα στὸ δίχτι, καὶ ἄρχισε τὸ κατέβασμα.

30. Βορειότητες καὶ πολικῆς γῶρες.

Σ' αὐτοὺς τοὺς βορεινοὺς τόπους τὸ κρύο εἶναι πολὺ δυνατό. Ὅλα εἶναι παγωμένα, ποταμοὶ καὶ θάλασσα, καὶ ὁ πάγος εἶναι τόσο σκληρὸς πὺν μοιάζει μὲ βράχους γλιστεροῦς. Ἐκεῖ δὲν ἔρχεται κανονικὰ ἡ μέρα ὕστερ' ἀπὸ τὴ νύχτα ὅπως σ' ἐμᾶς. Στους πόλους ἡ νύχτα βασιτᾶ ἔξι μῆνες, καὶ ἄλλους τόσους ἡ ἡμέρα.

Ἐκεῖ ὁ ἥλιος δὲ ζεσταίνει· δὲν ἀνεβαίνει ποτὲ ψηλὰ στὸν οὐρανὸ· φαίνεται πάντα κοντὰ στὸν ὀρίζοντα, σὲ μιὰ ἀκίνητη, ἀτέλειωτη ἀνατολή. Ἀπὸ τὸ χαμηλὸ σημεῖο πὺν βρῖσκεται ρίχνει τὶς ἀχτίδες του τόσο ἀδύνατες, ὅπως τὶς ρίχνει σὲ μᾶς τὸ πρωὶ ἢ τὸ βράδι τῆς χειμωνιάτικης ἡμέρας. Οἱ ἀχτίδες τοῦ ἡλίου μόλις ἔχουν τὴ δύναμη νὰ λιώσουν τὸν πάγο σὲ βάθος λίγων σπιθαμῶν.

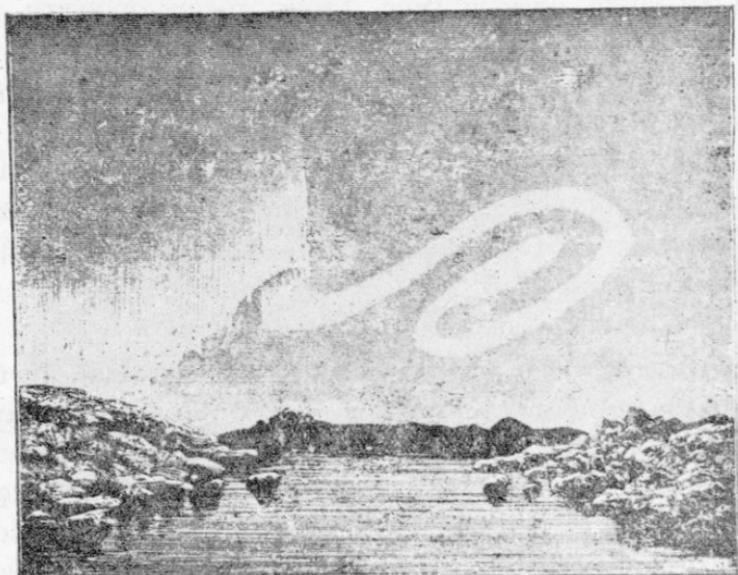
Μόλα ταῦτα ἡ μεγαλοπρέπεια πὺν ἔχει ἐκεῖ ἡ φύση εἶναι ἀπερίγραπτη. Κάτασπροι ἀπλώνονται σὲ ἀπέραντη ἔκταση οἱ χιονοσκεπασμένοι κάμποι, κάτασπρα ὑψώνονται καὶ τὰ βουνὰ πὺν φαντάζουν ἀσπρογάλαζα ἀπὸ μακριὰ, στολισμένα μὲ γλυκὸ οὐρανὶ χρῶμα. Στὶς θάλασσες πλέουν θεόρατοι ὄγκοι ἀπὸ πάγους· εἶναι διάφανοι σὰν κρὺ σταλλα καὶ λάμπουν στὸν ἥλιο ἀντιφεγγίζοντας μύρια χρώματα.

Μὰ αὐτοὶ οἱ γιγάντιοι ἄσπροι ὄγκοι στὸν ἥλιο ἔξι μηνῶν λιώνουν, ρατίζονται, κατακομματιάζονται καὶ γρεμίζονται μὲ μιᾶς. Τότε ἀκούεται ἓνας φοβερὸς κρότος, σὰ νὰ βροντοῦν μαζὶ χιλιάδες κανόνια. Ἐξαφνα τινάζονται ἀπάνω μὲ ὀρμὴ χεῖμαρροι καὶ καταρράχτες καὶ σχηματίζουν λίμνες καὶ ποτάμια.

Μὰ καὶ ἡ μεγάλη νύχτα τῶν πόλων, πὺν βασιτᾶ, ὅπως

εἶπαμε, ἕξη μῆνες δὲν εἶναι τόσο σκοτεινὴ ὥπως τὴ φανταζόμαστε. Τοὺς φοβεροὺς πάγους καὶ τὴ μελαγχολία καὶ τὴν ἐρημιὰ τῶν πολικῶν χωρῶν φωτίζει ἀκατάπαυτο γλυκὸ φῶς, τὸ βόρειο σέλας, δηλαδὴ τὸ βορεινὸ φῶς.

Ἐπάνω ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα ὑψώνεται μεγάλο καὶ φωτεινὸ φῶς, πού ποτε φαίνεται κόκκινο ἢ πορτοκαλί,

Τοὺς φοβεροὺς πάγους καὶ τὴ μελαγχολία καὶ τὴν ἐρημιὰ τῶν πολικῶν χωρῶν φωτίζει ἀκατάπαυτο γλυκὸ φῶς. τὸ βόρειο σέλας, δηλαδὴ τὸ βορεινὸ φῶς (σελ. 162).

πότε πράσινο ἢ γαλάζιο, πότε ἄσπρο σὺν ἀσήμε. Καὶ ὥπως μεταλλάζει αὐτὸ τὸ φῶς, ἔτσι χρωματίζονται μὲ ποικίλα χρώματά τὰ παράξενα ἐκεῖνα μέρη· ἄλλοτε γίνονται κατακόκκινα, ἄλλοτε πράσινα, ἄλλοτε γαλάζια, ἄλλοτε κάτασπρα καὶ τόσο λαμπερὰ πού θαμπώνουν τὰ μάτια.

Ὅσοι ταξιδεύουν στοὺς πολικούς τόπους κιντυνεύουν πολύ. Ἐκείνους τοὺς θεόρατους ὄγκους τοῦ πάγου τοὺς σπρώχνουν καὶ τοὺς κουνοῦν ἐδῶ κι ἐκεῖ οἱ φοβεροὶ ἄνεμοι τῶν πόλων· κι ὅταν ἓνα πλοῖο βρεθῆ ἀνάμεσα σὲ δυὸ τέτοιους ὄγκους γίνεται κομμάτια.

*Ἐνα νορβηγικὸ καράβι περικυκλώθηκε μιὰ φορὰ ἀπὸ πάγους
κι ἀποκλείστηκε σὰν μέσα σὲ φυλακὴ ἓνα ὀλόκληρο
μῆνα (σελ. 163).*

Ἐνα νορβηγικὸ καράβι περικυκλώθηκε μιὰ φορὰ ἀπὸ
πάγους κι ἀποκλείστηκε σὰν μέσα σὲ φυλακὴ ἓνα ὀλό-
κληρο μῆνα. Ἐνα δανικὸ καράβι περνώντας ἀπὸ κεῖ θέ-
λησε νὰ βοηθήσῃ τοὺς Νορβηγούς· μὰ ὅταν προχώρεσε
μέσα στοὺς σωροὺς τῶν πάγων, ἀποκλείστηκε κι αὐτὸ

ἀπ' ὅλα τὰ μέρη. Κι ἔτσι ἔμεινε κι αὐτὸ ἀκίνητο σὰν καρφωμένο μέσα στοὺς πάγους.

Στὴ στεριά πάλι ἄλλοι κίντυνοι περιμένουν τοὺς θαλασσοπόρους, πὺ τολμοῦν νὰ προχωρήσουν ὡς τὶς πολιτικὲς χῶρες. Στὶς ἔρημες ἐκτάσεις τοῦ πάγου περιφέρεται ἡ ἄσπρη ἀρκούδα· εἶναι ἓνα θηρίο ἀγριώτατο, πάντα πεινασμένο· ἔχει τεράστια δύναμη κι ἀλίμονο σ' ἐκεῖνον πὺ πέση στὰ νύχια της.

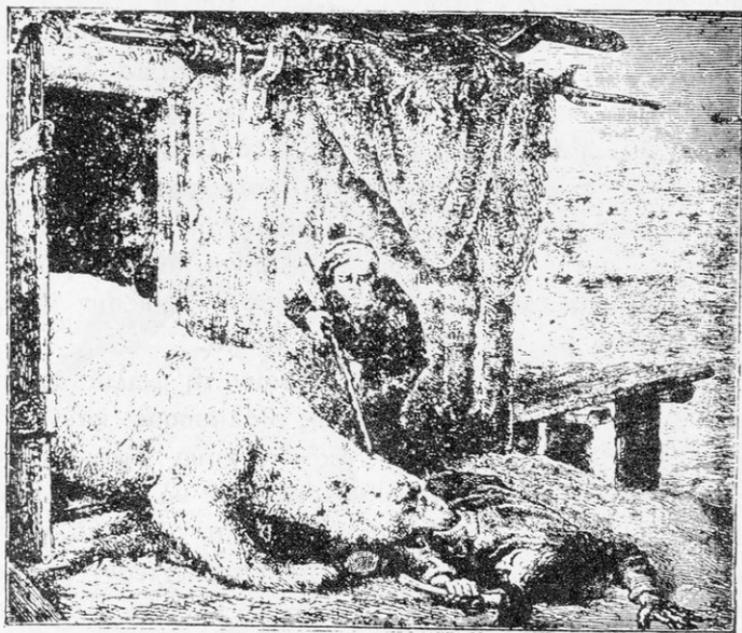

Στὶς ἔρημες ἐκτάσεις τοῦ πάγου περιφέρεται ἡ ἄσπρη ἀρκούδα (σελ. 164).

Ἐνας ναύτης κάποιου πλοίου, πὺ προχώρησε ὡς τὶς πολιτικὲς θάλασσες, ἐνῶ στεκόταν στὸ κατάστρωμα, ἐνίωσε ἔξαφνα νὰ τὸν χτυποῦν στὴ ράχη· νόμισε πὺς κάποιος σύντροφός του θέλησε νὰ τοῦ κάμη ἀστεία καὶ γύρισε πίσω γελώντας· μὰ ἔβγαλε ἓνα ξεφωνητὸ φρίκης σὰν εἶδε κοντά του μιὰ πελώρια ἄσπρη ἀρκούδα. Οἱ σύντροφοί του ὤρμησαν νὰ τὸν γλυτώσουν· μὰ δὲν πρόφτασαν, γιατί ἡ ἄσπρη ἀρκούδα μ' ἓνα φοβερὸ χτύπημα τοῦ ἔσπασε τὰ κόκκαλα.

Ἡ ἄσπρη ἀρκούδα δὲν πειράζει τὴ νύχτα τὶς σκηνές.

Τις φοβάται. Σπάνια ν' αποφασίση νὰ μῆ τὴ νύχτα μέσα σὲ σκηνή, ὅπως συνέβηκε μιὰ φορὰ. Κοιμόνταν δυὸ ναῦτες σὲ μιὰ σκηνή, κι ἄξαφνα ξυπνοῦν τρομαγμένοι ἀπὸ ἓνα ἄγριο μούγκρισμα καὶ βλέπουν τὸ κεφάλι μιᾶς ἀρκούδας νὰ μπαίνει μέσα. Τὸ καλὸ ἦταν ποὺ ὁ ἓνας ἀπὸ

Οἱ ναῦτες ξυπνοῦν τρομαγμένοι ἀπὸ ἓνα ἄγριο μούγκρισμα καὶ βλέπουν τὸ κεφάλι μιᾶς ἀρκούδας νὰ μπαίνει μέσα (σελ. 165).

τοὺς ναῦτες δὲν τᾶχασε. Ἄρπαξε τὸ τουφέκι του. Ἡ ἀρκούδα φοβήθηκε κι ἔφυγε.

Συχνὰ οἱ ἄσπρες ἀρκούδες ταξιδεύουν μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀκροθαλασσιὰ ἀπάνω σὲ πελώρια κομμάτια πάγων. Κι ὅταν πεινοῦν χιμοῦν ἀπάνω σὲ βόρκες καὶ ἄλλα πλοῖα.

Οί ναῦτες μὲ τὰ κοντάρια τους καὶ τ' ἄλλα φονικά τους ὄπλα παλεύουν ἥρωικά μὲ φοβερὰ θηρία καὶ τὰ χτυποῦν στὸ κεφάλι γιὰ νὰ τὰ σκοτώσουν. Οἱ ἄσπρες ἀρκοῦδες κυνηγοῦν πολὺ τις φῶκες ἀπάνω στοὺς παγωμένους ἄγριους βράχους τῆς ἀκροθάλασσας καὶ μέσα στὴ θάλασσα.

Στις παγωμένες ἐκεῖνες χῶρες ζῆ κι ἓνα πουλί ὀνομαστὸ γιὰ τὴ φιλοστοργία του· τὸ λέν πάπια λεπτοπούπουλη· εἶναι λιγάκι πιὸ μεγάλη ἀπὸ τὴ δική μας τὴν πάπια, καὶ τὰ πούπουλά της εἶναι πολὺ λεπτά, σὰν μετάξι.

Ἐκτὸς τὰ πούπουλα αὐτὰ γίνονται παπλώματα πολὺ ζεστά, ἀλλὰ τόσο ἐλαφρά, πὺ μόλις νοιώθει κανεὶς πὺς τὸν σκεπάζουν. Τὰ πούπουλα αὐτὰ εἶναι πολυζήτητα, πουλιοῦνται ἀκριβὰ κι ὅσοι τὰ μαζεύουν κερδίζουν πολλά. Τὰ μαζεύουν μὲ τὸν ἀκόλουθον τρόπο:

Οἱ λεπτοπούπουλες πάπιες κάνουν τὴ φωλιά τους ἀπάνω στοὺς πάγους μὲ φυτὰ τῆς θάλασσας· καὶ γιὰ νὰ προφυλάξουν τ' αὐγά τους ἀπὸ τὸ κρύο, ὅταν φεύγουν κάποτε ἀπὸ τὴ φωλιά τους γιὰ νὰ πᾶν νὰ βροῦν τροφή, μαδοῦν μὲ τὴ μύτη τους πούπουλα ἀπὸ τὸ στήθος τους καὶ τὰ σκεπάζουν. Τότε οἱ «συλλέχτες» βρίσκουν τὴν εὐκαιρία, ἔρχονται κι ἀρπάζουν τὰ πούπουλα· ὅταν ἡ πάπια ἔρθῃ πίσω καὶ ἰδῆ τ' αὐγά της χωρὶς τὸ ζεστὸ σκέπασμά τους μαδᾶ ἄλλα πούπουλα ἀπὸ τὸ στήθος της.

Πολλοὶ ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν ἀγάπη στὸ χρῆμα γίνονται πολὺ σκληροὶ· καὶ οἱ πούπουλοσυλλέχτες εἶναι ἀπ' αὐτοὺς· βρίσκουν πάλι τὴν εὐκαιρία καὶ ξαναρπάζουν τὰ πούπουλα· ἡ φιλοστοργὴ μητέρα ἀπογυμνώνει τὸ σῶμα της ἀπὸ τὰ φτερά της γιὰ νὰ προφυλάξῃ τὰ παπάκια της πὺ εἶναι ἀκόμη μέσα στ' αὐγά. Ὁ σύντροφός της—γιατὶ τὰ πουλιά αὐτὰ ζοῦν ζευγαρωτὰ—βλέποντας τὴ θηλυκὴ πά-

πια νὰ τρέμη ἀπὸ τὸ κρύο, μαδᾶ κι αὐτὸς πούπουλα γιὰ νὰ σκεπάσῃ τ' αὐγὰ. Τοῦτο γίνεται δυὸ καὶ τρεῖς φορές·

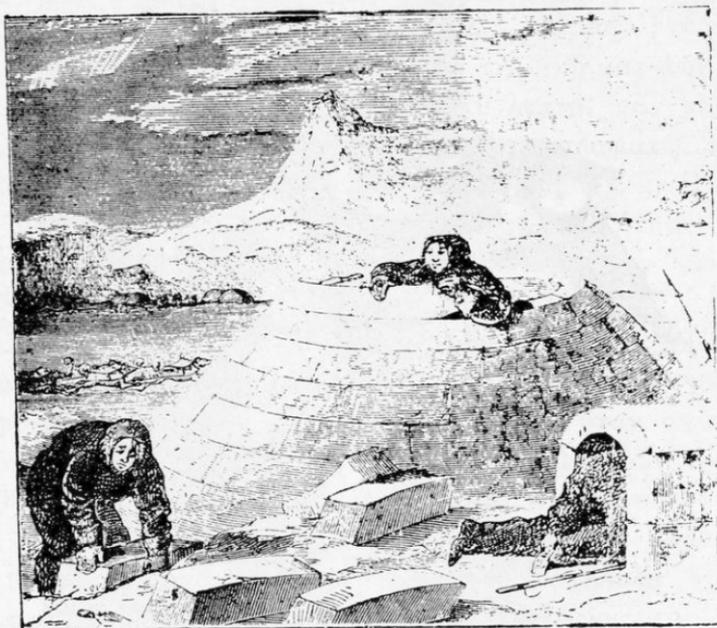
Οἱ ναῦτες παλεύουν ἥρωικὰ μὲ τὰ ἄγρια ἀντὰ θηρία (σελ. 166)

ἔπειτα οἱ συλλέχτες πηγαίνουν σ' ἄλλες φωλιές νὰ ἐξα-
κολουθήσουν τὸ σκληρὸ ἔργο τους.

Οἱ πολικὲς χῶρες εἶναι ἀκατοίκητες· στὰ νοτιώτερα
ὁμως μέρη τους, ὅπου ἡ νύχτα βαστᾶ ἐνάμιση ἢ καὶ ἓνα

μῆνα, ἂν καὶ τὸ κρύο εἶναι πολὺ δυνατὸ, ζοῦν ἀνθρώπινα πλάσματα. Τέτοιες χῶρες, ἀραιὰ κατοικημένες — εἶναι ἡ Γροιλανδία, ἡ Σπιτσβέργη, ἡ βορεινὴ Σιβηρία, ἡ Λαπωνία.

Οἱ Λάπωνες εἶναι μιὰ φυλὴ πολὺ μικρόσωμη. Στὸν τόπο τους δὲ βρίσκονται οὔτε πέτρες, οὔτε ξύλα, γι' αὐτὸ τὶς καλύβες τους τὶς κάνουν μὲ δέρματα.

Οἱ Ἑσκιμῶι χτίζουν τὶς καλύβες τους μὲ μεγάλα τετράγωνα ἀπὸ πάγο (σελ. 168).

Ἄλλη φυλὴ, οἱ Ἑσκιμῶι, κόβουν μεγάλα τετράγωνα ἀπὸ πάγο, σὰν νὰ ἦταν πέτρες καὶ μ' αὐτὰ χτίζουν τὶς καλύβες τους· τὶς φτιάνουν θολωτές, καὶ στὴν κορυφὴ ἐπάνω ἀφίνουν μιὰ στρογγυλὴ τρύπα· τὴν κλείνουν μὲ μιὰ πλάκα διάφανου κρύσταλλου καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ παρά-

θυρό τους· στή μεσημβρινή μεριά, κοντά στο έδαφος άφίνουν μιάν άλλην τρυπα, πού τή σκεπάζουν με δέρμα ζώου· αυτή είναι ή θύρα τους.

Μέσα σ' αυτήν τήν παγοχτισμένη καλύβα είναι σχετικά άρκετη ζέστη· πολύ δυνατό είναι τó κρύο έξω, στα άνοιχτά μέρη, πού για να μπορούν να άντέχουν οι Έσκιμῶοι πίνουν λίπος φώκιας κι άλείφουν μ' αυτό τó σῶμα τους.

Φωτιά δέν άνάβουν, οὔτε μαγειρεύουν, οὔτε ζεσταί-

Τα μονόξυλά τους χωροῦν μονάχα τόν κωπηλάτη (σελ. 170).

νουν νερό για να πλύνουν τὰ ρούχα τους. Οί ιδέες τῶν Έσκιμῶων για τή μαγειρική και για τήν καθαριότητα είναι ὅλως διόλου διαφορετικές ἀπό τις δικές μας. Αὐτοί φοροῦν πάντα τó ἴδιο πέτσινο φόρεμα ὅσο να λιώση ἀπάνω τους και τότε μόνον ράβουν άλλο. Τό μόνο ἔπιπλο τῆς κατοικίας τους είναι ἓνα βαθουλό πέτρινο δοχεῖο, κάτι σαν γουδί· μέσα σ' αὐτό καιῖουν λάδι φώκιας για νάχουν φῶς στις μεγάλες νύχτες τους και για να λιώνουν τόν πάγο πού τόν κάνουν νερό για να πιοῦν. Τὰ κρεβάτια τους τὰ φτιάνουν ἀπό μεγάλα κομμάτια πάγου και πάνω στρώνουν ἄμμο, ἤ βρύα, ἤ και προβιά ταράντου.

Τὸ καλοκαίρι, πὺ ὁ ἥλιος εἶναι πάντα ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα, οἱ Ἐσκιμῶοι κάνουν τις σκηνές τους μὲ τομάρι ἀπὸ διάφορα ζῶα καὶ τις στήνουν ὅπου βρίσκουν κυνήγι. Τότε ταξιδεύουν καὶ μὲ τὰ μονόξυλά τους πὺ χωροῦν μονάχα τὸν κωπηλάτη.

Τὸ μοναδικὸ οἰκιακὸ ζῶο τῶν Ἐσκιμῶων εἶναι ὁ σκύ-

*Τὸ μοναδικὸ οἰκιακὸ ζῶο τῶν Ἐσκιμῶων εἶναι ὁ σκύλος πὺ χρησιμεύει γιὰ νὰ σέρνῃ τὰ ἔλκηθρά τους ἐπάνω στὸ χιόνι.
(σελ. 170).*

λος πὺ χρησιμεύει γιὰ νὰ σέρνῃ τὰ ἔλκηθρά τους ἐπάνω στὸ χιόνι.

Οἱ ὑπερβόρειοι αὐτοὶ ἄνθρωποι ζοῦν ἀπὸ τὸ ψάρεμα καὶ τὸ κυνήγι, γιὰτὶ στὶς παγωμένες ἐκεῖνες γῶρες, καὶ στὴ στεριά καὶ στὴ θάλασσα ζοῦν ζῶα ἀμφίβια, πὺ οἱ Ἐσκιμῶοι τὰ πιάνουν γιὰ τὸ λίπος τους, τὸ δέρμα τους, εἴτε καὶ γιὰ τὸ κρέας τους. Τέτοια ζῶα εἶναι τὸ θαλασσι-

νὸ λιοντάρι, πὺν τὸ ὄνόμασαν ἔτσι γιὰ τὴν παράξενη
χαίτη του, ὁ θαλασσινὸς ἐλέφας, φοβερὸ ζῶο μὲ δόντια

Θαλασσινοὶ ἐλέφαντες. (σελ. 171).

μακριὰ καὶ κάτασπρα· τὰ ζῶα αὐτὰ δὲ γεννοῦν αὐγὰ ὀ-
πως τὰ ψάρια, ἀλλὰ νεογνά, πὺν τὰ βυζαίνουν μὲ τὸ γά-

λα τους· τέτοιο ζῶο εἶναι καὶ ἡ φώκια. Στὴ στεριά ζοῦν ἢ γαλάζια ἀλεπού καὶ τὸ σαμούρι· καὶ τῶν δυὸ τὸ δέγμα εἶναι πολυζήτητο, γιὰτὶ γίνεται πολύτιμο γουναρικό.

Πόση δύσκολη καὶ βαρετὴ εἶναι ἡ ζωὴ στὶς παγωμέ-
νες αὐτὲς ἐκτάσεις! Καὶ ὅμως βρίσκονται ἄνθρωποι, ποὺ
ἀφίνουν τὸ γλυκὸ κλίμα τῆς πατρίδας των, τὴν ἡσυχία
τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, τὶς τέρψεις ποὺ δίνει ὁ πολιτισμὸς
καὶ προχωροῦν ὡς τοὺς τόπους τῶν αἰωνίων πάγων, καὶ
τὸ μακρινὸ αὐτὸ ταξίδι τὸ κάνουν γιὰ κέρδος, ὅπως οἱ
ψαράδες τῆς φάλαινας καὶ οἱ ψαράδες τῆς φώκιας.

*Ἄλλοι ὅμως ἐμπνέονται ἀπὸ θεῖο ζῆλο· ὑποφέρουν
κάθε στέρηση, προχωροῦν μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους ὡς
τὶς υπερβόρειες αὐτὲς φυλές, ποὺ λατρεύουν κακοφτια-
σμένα εἶδωλα, γιὰ νὰ τοὺς κάνουν νὰ πιστέψουν στὸν
ἀληθινὸ Θεό.

*Ἄλλοι πάλι, γενναῖοι καὶ ἀτρόμητοι, χωρὶς νὰ λο-
γαριάζουν κόπους καὶ κινδύνους οὔτε καὶ αὐτὸν τὸ θά-
νατο, προχωροῦν τολμηρὰ σὲ τόπους ἀπάτητους, σὲ θά-
λασσες ποὺ κανένας ἀκόμη δὲν πέρασε, προχωροῦν γιὰ
χάρη τῆς ἐπιστήμης.

Αἰῶνες ὀλόκληρους προσπάθησαν οἱ ἄνθρωποι νὰ λύ-
σουν αὐτὸ τὸ μυστήριο τῶν πάγων. Πόσες εὐγενικὲς
ὑπάρξεις βρῆκαν τὸ θάνατο ἐκεῖ μακριά, μέσα στὸ ἀβά-
σταχτο κρύο, στοὺς αἰώνιους πάγους, στὴ φοβερὴ μονα-
ξιά τῶν πόλων.

Τιμὴ στοὺς ἀτρόμητους τούτους, ποὺ πέθαναν ζητών-
τας τὴν ἀλήθεια. Μὲ σεβασμὸ πρέπει νὰ προφέρωμε τὰ
ὀνόματα αὐτῶν τῶν γενναίων, ποὺ εἶναι καὶ ἥρωες καὶ
μάρτυρες τῆς ἐπιστήμης!

31. Τάραντος.

Στὰ πολὺ βορεινὰ μέρη ὁ χειμῶνας, ὅπως εἶπαμε, βαστᾷ πολὺ καὶ τὸ κρῦο εἶναι τόσο δυνατὸ, ὥστε ὁ πάγος δὲ λιώνει οὔτε τὸ καλοκαίρι.

Στὰ χαμηλότερα μέρη τὰ νερὰ πού γίνονται ἀπὸ τὰ χιόνια πού λιώνουν τὸ καλοκαίρι, σχηματίζουσι βάλτους. Σ' αὐτοὺς τοὺς βάλτους φυτρώνουν βρύα καὶ μερικὰ ἄγριο-χορτάρα. Στους παγωμένους τόπους οὔτε βλάστηση μπορεῖ νὰ προκόψῃ, οὔτε γεωργία μπορεῖ νὰ γίνῃ, οὔτε καὶ ζῶα μποροῦν νὰ ζήσουν. Μόλα ταῦτα ἐκεῖ ζῆ ἓνα ἄγριο ζῶο πού μοιάζει μὲ λάφι, ὁ τάραντος· ζῆ ἄγριο σὰν τὸ ζαρκάδι καὶ τὸ λάφι, ἢ ἡμερωμένο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῶν μερῶν ἐκεῖνων.

Ὁ τάραντος ἔχει κέρατα ὅπως καὶ τὸ λάφι, ἔχει ὅμως ὄχι μονάχα τὸ ἀρσενικό, ἀλλὰ καὶ τὸ θηλυκό. Τὰ κέρατα αὐτὰ εἶναι μεγάλα καὶ χωρίζονται σὲ κλαδιὰ καὶ στὴν ἄκρῃ γίνονται πλατιά σὰν φτιάρια. Μὰ καὶ ἡ μουσούδα τοῦ τάραντου εἶναι πλατύτερη παρὰ τοῦ λαφιοῦ, καὶ τὸ μαλλί του εἶναι πιὸ μακρὸν καὶ πιὸ πυκνὸ καὶ δὲν τὸ περνᾷ τὸ νερό.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ χειμῶνα ὁ τάραντος ἔχει καὶ κάτι ἄλλο, πού τὸν προφυλάει ἀπὸ τὸ κρῦο, ἔχει κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα του ἓνα παχὺ στρώμα ἀπὸ πάχος· ἔτσι ἐφοδιασμένος δὲ φοβᾷται νὰ πλαγιάζῃ καὶ νὰ κοιμᾷται πάνω στὰ χιόνια.

Ὁ τάραντος εἶναι ἀναγκασμένος νὰ περιπλανᾷται ἀκατάπαυτα ἀπὸ τόπο σὲ τόπο. Τὰ φυτὰ πού τὸν τρέφουν εἶναι τόσο μικρὰ καὶ τόσο λιγοστὰ πού δὲν τοῦ θιάνουν νὰ χορτάσῃ· τὰ τρώει ὅλα καὶ τρέχει πα-

ραπέρα νά βρῆ πάλι τροφή. Στὰ μέρη πού ζῆ ὁ τάραντος τὸ ἔδαφος εἶναι γεμάτο κακοτοπιές· εἶναι ἢ ψηλώματα ἀπὸ βράχους, ἢ ἔκταση ἀπὸ πάγους ἢ κάμποι σκεπασμένοι ἀπὸ χαλαρὸ χιόνι. Ἄλλο ζῶο θὰ ἦταν πολὺ δύσκολο νὰ περπατήσῃ σὲ τέτοιον τόπο, ὁ τάραντος δὲ μὴ περπατεῖ καὶ τρέχει χωρὶς δυσκολία· τὰ δυὸ δάχτυλα κάθε ποδιοῦ του ἔχουν ὀπλὲς μὲ μυτερὲς προεξοχὲς ἀπὸ κάτω, πού μπήγονται στὸν πάγο, καὶ πίσω ἀπὸ τὶς δύο μεγάλες ὀπλὲς βρίσκονται ἄλλες δύο μικρότερες, πού στυλώνονται στοὺς πάγους ἢ στὰ βράχια καὶ τὸν συγκρατοῦν νὰ μὴ γλιστρᾷ.

Τὴν ἀνοιξὴ ἢ θηλυκιὰ τάραντος γεννᾷ ἓνα ταραντόπουλο. Ὅσο τὸ βυzaίνει ἢ μητέρα του, ὁ ἄνθρωπος δὲ μπορεῖ νὰ τῆς πάρῃ τὸ γάλα τῆς· μόνο ἀργότερα, ἀφοῦ τὸ μικρὸ ἀρχίξῃ νὰ τρώῃ καὶ φυτὰ, δίνει λίγο γάλα στὸν ἄνθρωπο ἢ θηλυκιὰ τάραντος, κι αὐτὸ γιὰ λίγες μόνο βδομάδες· γάλα δίνουν καὶ οἱ τάραντοι πού σφάζονται μικρὰ τὰ ταραντόπουλα ὅπως σ' ἐμᾶς τὰ ἀρνιά. Ὅσο λοιπὸν σ' ἐκτείνῃ τὰ μέρη θέλουν νὰ ἔχουν ἀρκετὸ γάλα, πρέπει νὰ χοῦν κοπάδια ἀπὸ πολλοὺς ταράντους· κάθε οἰκογένεια πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ λιγώτερο ἑκατό.

Τὸ γάλα στὰ ψυχρότατα ἐκεῖνα μέρη δὲν κόβει καὶ δὲν ξυλίζει· διὰν περισσεύῃ γάλα τὸ ἀφίνουν καὶ παγώνει· μένει πάντα νωπὸ καὶ τὸ μεταχειρίζονται ὅταν τοὺς χρειαστῆ.

Τὸ ἄρμεγμα τῶν ταράντων εἶναι πολὺ δύσκολο· τὰ ζῶα αὐτὰ εἶναι ἀνυπόταχτα καὶ δὲν πιάνονται, γι' αὐτὸ τ' ἀφεντικὰ τοὺς μπάζουν τὸ κοπάδι σὲ μιὰ μάντρα μὲ φράχτη ὀλόγυρα. Ἐκεῖ ὁ ἄρμεχτὴς ρίχνει ἓνα βρόχο σὲ μιὰ τάραντο καὶ τὴν πιάνει ἀπὸ τὰ κέρατα ἢ ἀπὸ τὸ λαιμό· ὁ βοηθὸς του περιζώνει τότε τὸ σχοινὶ στὴ μου-

σούδα της και τῆς κρατεῖ μὲ δύναμη τὸ κεφάλι· τότε μόνο
μπορεῖ ὁ ἀρμεχτῆς ν' ἀρμέξῃ τὸ ἀδάμαστο ζῶο. Περνοῦν
λοιπὸν ὄρες ὥσπου ν' ἀρμεχτῆ ὄλο τὸ κοπάδι.

Ὅταν τελειώσῃ ἡ κουραστικὴ αὐτὴ δουλειά, ἀνοίγουν
τις πόρτες τῆς μάντρας καὶ τὰ πεινασμένα ζῶα ὁρμοῦν
ἔξω γιὰ νὰ πᾶν νὰ βροῦν τροφή. Μπορεῖ τότε νὰ ξέκο-
βαν καὶ νὰ σκορπίζονταν οἱ τάραντοι, ἂν δὲν τοὺς φύλαγαν
βοσκοὶ καὶ δυνατοὶ μαντρόσκυλοι· αὐτοὶ τοὺς προστατεύουν
ἀπὸ τὰ δυὸ ἀρπαχτικά ζῶα, τοὺς λύκους καὶ τις ἀρκοῦ-
δες. Γι' αὐτὸ βοσκοὶ καὶ μαντρόσκυλοι γυρίζουν ἀδιάκοπα
γύρω στὴν ἀγέλη, καὶ οὔτε τῆ νύχτα μποροῦν νὰ ἡσυ-
χάσουν.

Πολὺ δύσκολη καὶ βασανισμένη λοιπὸν εἶναι ἡ ζωὴ
τῶν βοσκῶν τῶν ταραντῶν.

Σὲ μιὰ βδομάδα ἢ σὲ δύο οἱ τάρανται δὲν ἀφίνουν
χορτάρι σὲ μεγάλη ἔκταση. Τότε οἱ βοσκοὶ πρέπει νὰ
ζητήσουν ἄλλα βοσκοτόπια. Ὅποιος ἔχει λοιπὸν ταρα-
ντους πρέπει ν' ἀφίνη κάθε τόσο τὴν κατοικία του καὶ
νὰ κἀνῃ ἄλλη σὲ κάμπο ἢ σὲ κοιλάδα πού νὰ ἔχη χορτά-
ρι. Τοῦτο γίνεται συχνά, γι' αὐτὸ οἱ βοσκοὶ δὲν ἔχουν
σταθερὴ κατοικία μὲ θεμέλια, ἀλλὰ σκηνές πού μεταφέ-
ρονται ἀπὸ ἓνα μέρος σ' ἄλλο. Ὅταν οἱ βοσκοὶ βροῦν
καλὸ βοσκοτόπι, μπήγουν σὲ κύκλο ὀλόγυρα ψηλὰ παλού-
κια, ἀπλώνουν ἀπὸ πάνω πυκνὰ κλαδιὰ ἀπὸ ἔλατα, μέσα
στρώνουν προβιές ταραντῶν καὶ ἡ καλύβα εἶναι ἔτοιμη.
Ὅταν ἐκεῖ τελειώσῃ τὸ χορτάρι, οἱ βοσκοὶ μαζεύουν τὰ
παλούκια καὶ τις προβιές, τὰ φορτώνουν ἐπάνω σ' ἓνα
λαφρὸ ἔλκηθρο, φορτώνουν καὶ τὰ δοχεῖα μὲ τὸ γάλα,
τὸ κρέας τῶν ταραντῶν, πού ἔσφαξαν καὶ τις ἄλλες προ-
μήθειες καὶ ξεκινοῦν.

Τὸ ἔλκηθρο τὸ σέρνει ἓνας δυνατὸς ἀρσενικὸς ταρα-

ντος. Τέτοια ἔλκηθρα τρέχουν πάνω στὰ χιόνια πολλὰ στην ἀράδα καὶ τὸ παράξενο καραβάνι προχωρεῖ ὅσο νᾶβρη ἄλλο βοσκοτόπι. Ἐκεῖ σὲ λίγες ὥρες στήνονται πάλι καινούριες καλύβες.

Ὅπως εἶδαμε ὁ τάραντος μπορεῖ νὰ τρέχη εὐκόλα

Τὸ ἀρμεγμα τῶν ταραντων εἶναι πολὺ δύσκολο (σελ. 174).

πάνω στὰ χιόνια καὶ στοὺς πάγους, γι' αὐτὸ ὅσοι κατοικοῦν στὰ βορεινότατα ἐκεῖνα μέρη τὸν μεταχειρίζονται γιὰ μεταφορικὸ μέσο. Βέβαια ὁ τάραντος δὲν ὑπακούει στὸ χαλινάρι τόσο πρόθυμα ὅσο τὸ ἄλογο, οὔτε ἡμερώνεται ὀλότελα. Ἄλλὰ στὰ μέρη ἐκεῖνα δὲν ὑπάρχουν δρόμοι οὔτε γιὰ ἀμάξια οὔτε γιὰ πεζοπορία, οὔτε ἄλογα,

οὔτε βόδια νὰ σύρουν ἀμάξια· ὁ τάραντος λοιπὸν εἶναι τὸ μόνο μεταφορικὸ μέσο ὅταν τὸν ζέβουν σ' ἓνα ἑλαφρὸ ἔλκηθρο μ' ἓνα ἀναβάτη, μπορεῖ νὰ μεταφέρει αὐτὸν καὶ διάφορα πράγματα ἀπὸ τόπο σὲ τόπο καὶ σὲ μακρινὴ ἀπόσταση.

Στὶς παγωμένες χῶρες ὅπου ζῆ ὁ τάραντος, δὲ φυτρώνουν οὔτε πατάτες, οὔτε λαχανικὸ, οὔτε σιτηρά· ὅ,τι λοιπὸν χρειάζεται ὁ ἄνθρωπος γιὰ τροφή καὶ γιὰ συντήρηση, τοῦ τὸ δίνει ὁ τάραντος· οἱ κάτοικοι τρέφονται μὲ τὸ κρέας του· βελόνες γιὰ ράψιμο κατασκευάζουν ἀπὸ λεπτὰ κόκκαλα τάραντου καὶ κλωστὲς ἀπὸ τὰ λεπτὰ ἄντερα του.

Ὅσα λοιπὸν χρειάζεται γιὰ νὰ ζῆσῃ τῆ φτωχικὴ του ζωὴ ὁ κάτοικος τῶν παγωμένων αὐτῶν χωρῶν, τὴν καλύβια, τὸ κρεβάτι, τὴν ἐνδυμασία, τὴν τροφή, τὰ ἐργαλεῖα καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ ἔλκηθρο, ὅλα τὰ δίνει σ' αὐτὸν ὁ τάραντος. Χωρὶς τὸν τάραντο τὰ μακρινὰ ἐκεῖνα μέρη θὰ ἦταν ἔρημα καὶ ἀκατοίκητα. Ἐκεῖ ὁ τάραντος εἶναι πολὺτιμο καὶ ἀνεχτίμητο ζῶο, ὁ μόνος θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου.

32. Ἡ φώκια.

Ἡ φώκια ζῆ στὰ πιδὸ βορινὰ μέρη, στ' ἀκρογῶλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ. Τὰ μάτια της μοιάζουν μὲ μάτια σκύλου, καὶ ἐπειδὴ ἡ φωνὴ της κάποτε ἀκούεται σὰ γαύγισμα, μερικοὶ τὴ λένε *θαλασσόσκυλο*.

Τὸ ἀνάστημά της εἶναι ὅσο ἐνὸς μεγάλου σκύλου τοῦ κυνηγιοῦ, ἀλλὰ τὸ κορμί της δὲν εἶναι σὰν τοῦ σκύλου, εἶναι κυλινδρικό.

Τὰ μπροστινὰ πόδια της εἶναι γυρισμένα πλάγια, τὰ πεινὰ ὁμως εἶναι γυρισμένα πρὸς τὴν οὐρά, κι ἀπλώνονται δεξιὰ κι ἀριστερὰ παράλληλα πρὸς τὴν οὐρά.

Ἡ φώκια τὴν τροφή της τὴν ἀναζητᾷ στὴ θάλασσα. Ἀλλὰ ἡ θάλασσα πολὺ λίγα φυτὰ ἔχει μὲ θρεπτικὴ οὐσία· γι' αὐτὸ καὶ τὰ ζῶα τῆς θάλασσας γιὰ τροφή τους ἔχουν ὄχι φυτὰ, ἀλλὰ σάρκες· καὶ ἡ φώκια λοιπὸν εἶναι ζῶο σαρκοφάγο· τρῶει ψάρια μαλακόστρακα· ἐπειδὴ ὁμως κανένα ζῶο δὲν παραδίνεται μόνο του νὰ τὸ φάγη ἓνα ἄλλο μεγαλύτερο, ἡ φώκια τὰ κυνηγᾷ καὶ τὰ πιάνει· εἶναι λοιπὸν ἀρπαχτικὸ· τὰ μαλακόστρακα τ' ἀναζητᾷ στὰ ρηχὰ νερὰ τοῦ γαλοῦ καὶ τὰ ψάρια στὰ βαθιὰ νερὰ.

Τ' ἀρπαχτικὰ ζῶα τῆς ξηρᾶς παραμονεύουν κρυφὰ τὴ λεία τους καὶ χιμοῦν ἄξαφνα ἐπάνω της· στὴ θάλασσα ὁμως δὲ γίνεται αὐτό, γιατί δὲν ἔχει κρυψῶνες γιὰ νὰ κρυφτῆ τ' ἀρπαχτικὸ· ἡ φώκια λοιπὸν πρέπει μόλις δῆ τὸ ψάρι, νὰ χιμήσῃ ἀμέσως ἐπάνω του. Ὡστε ὅλη της τὴν ἐλπίδα γιὰ νὰ εὔρη τροφή τὴν ἔχει στὰ μάτια της. Γι' αὐτὸ τὰ μάτια της εἶναι μεγάλα καὶ βλέπουν πολὺ δυνατὰ. Ἀλλὰ μέσα στὸ νερὸ τὰ πράματα δὲ διακρίνονται ὀλοκάθαρα, γι' αὐτὸ καὶ ἡ φώκια δὲ βλέπει ἀπὸ μακριὰ τὸ ψάρι, παρὰ μόνο ἀφοῦ σιμῶσῃ ἄρκετά. Ἀλλὰ τότε καὶ τὸ ψάρι βλέπει τὴ φώκια καὶ φεύγει γρήγορα σὰν ἀστραπή. Ἡ φώκια ὁμως κολυμπᾷ γρηγορότερα ἀπὸ τὸ ψάρι· τὸ στενόμακρο σῶμα της σχίζει τὸ νερὸ σὰ σφήνα· κολυμπώντας κουνάει τὰ μπροστινὰ πόδια ἔμπρὸς καὶ πλάγια ὅπως ὁ ἄνθρωπος τὰ χέρια του· ἡ παλάμη ὁμως τῆς φώκιας σπρώχνει πολὺ περισσότερο νερὸ ἀπὸ τὴν παλάμη τοῦ ἀνθρώπου, γιατί τὰ δάχτυλά της ἐκτὸς ποῦ εἶναι μακρότερα ἐνώνονται καὶ μὲ μιὰ μεμβράνα.

Προφτάνει λοιπόν τὸ ψάρι πὸν φεύγει καὶ τὸ πιάνει μὲ τὸ στόμα τῆς· τὸ ψάρι παραδέρνει νὰ φύγη, μὰ τοῦ κάκου γιατί ὅλα τὰ δόντια τῆς φώκιας εἶνε μυτερά καὶ οἱ κοπιῆρες καὶ τὰ σκυλόδοντα πὸν ξεπροβάλλουν ὡς καὶ οἱ τραπεζίτες ἀκόμη· γιὰ τοῦτο ἅμα πιαστῆ ἕνα ψάρι ἀπὸ τῆ φώκια, ἀδύνατο νὰ ξεφύγη. Μὲ μιὰ δαγκωματιὰ τὸ σκοτώνει καὶ τὸ καταπίνει ἀμάσητο.

Εἶναι λαίμαργη ἡ φώκια καὶ γνωρίζει καλὸ τὰ μέρη

Τὸ ἀνάστημα τῆς φώκιας εἶναι ὅσο ἐνὸς μεγάλου σκύλου τοῦ κυνηγιοῦ (σελ. 177).

πὸν περνοῦν σὲ μικρὰ κοπάδια οἱ ρέγγες καὶ οἱ σαρδέλες. Σ' αὐτὰ τὰ ἴδια μέρη ὅμως ρίχνουν καὶ οἱ ψαράδες τὰ δίχτια τους· ἀλλὰ ἡ ἀχόρταγη φώκια τολμᾷ καὶ ἀρπάζει τὰ ψάρια ὡς καὶ μέσα ἀπὸ τὰ δίχτια τοῦ ψαρά, καὶ πολλές φορές τὰ ξεσκίζει. Γι' αὐτὸ οἱ ψαράδες τὴν ἐχθρεύονται πολὺ καὶ τὴν κυνηγοῦν.

Ὅταν τρῶν κανεῖς καὶ χωνεύῃ πιδὸ πολὺ ἀπὸ ὅσο τοῦ χρειάζεται γιὰ τὴ διατήρησι τοῦ κορμιοῦ του, αὐτὸ πὸν περισσεύει ἀπὸ τὴν τροφὴ μαζεύεται σιτὸ σῶμα καὶ γίνεται ξύγγι· καὶ ἡ φώκια λοιπὸν ἔχει κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα τῆς ἕνα τέτοιο στρώμα ἀπὸ ξύγγι, πὸν εἶναι παχὺ πολλὰ δάχτυλα.

Τὰ ψάρια δὲ ζοῦν πάντα στὸν ἴδιο τόπο· ἔρχονται κι ὕστερ' ἀπὸ λίγο φεύγουν. Πολλὲς φορὲς λοιπὸν ἡ φώκια ζητᾷ τροφή καὶ δὲ βρίσκει νὰ χορτάσῃ τὴν πείνα της· τότε τρέφεται μὲ τὸ λίπος ποῦ μάζεψε κάτω ἀπὸ τὸ δέρμα της στὶς ἡμέρες τῆς εὐτυχίας. Ζῆ ἀπὸ τὶς οἰκονομίες της· μὰ σιγὰ σιγὰ αὐτὴ ἢ προμήθεια λιγοστεύει καὶ ἡ φώκια γίνεται λιγνὴ κι ἀδύνατη

Τὸ λίπος αὐτὸ χρησιμεύει στὴ φώκια καὶ σὲ κάτι ἄλλο· τὴ βοηθεῖ νὰ βαστᾷ στὸ πολὺ δυνατὸ κρῦο τῶν παγωμένων ἐκείνων βορινῶν ἀκρογιαλιῶν τοῦ ὠκεανοῦ. Τῆς ἀρέσει νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ νερό, νὰ ξαπλώνεται στὸν ἄμμο τοῦ γαλιοῦ καὶ νὰ νοιώθῃ τὸ σῶμα της νὰ τὸ γλυκοχαϊδεύουν αἱ ἀχτίδες τοῦ ἥλιου.

Μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση βγαίνει στὴ στεριά ἡ φώκια, μὰ δὲν πάει πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀκρογιαλιά, γιατί δὲ μπορεῖ νὰ περπατήσῃ καλά. Τὰ μπροστινὰ πόδια της, ὅπως εἶδαμε, εἶναι γυρισμένα πλάγια, καὶ τὰ πισινὰ πρὸς τὴν οὐρά. Δὲν μπορεῖ λοιπὸν νὰ ἀκουμπήσῃ ἐπάνω τους καὶ νὰ περπατήσῃ. Στὴ στεριά προχωρεῖ σέρνοντας μ' ὅλη της τὴ δύναμη τὸ πίσω μέρος τοῦ κορμοῦ της πρὸ τὸ στήθος στυλώνοντας γερὰ τὰ πίσω πόδια στὸ ἔδαφος καὶ σπρώχνοντας γοργὰ ἐμπρὸς τὸ στήθος της.

Ἡ φώκια, ἂν καὶ βγαίνει συχνὰ στὴ στεριά, δὲν κάνει σ' αὐτὴ τὴ φωλιά της· στὰ πολὺ βορινὰ ἐκεῖνα μέρη, οἱ ἀκρογιαλὲς εἶναι γυμνές, χωρὶς τὴν παραμικρὴ βλάστηση. Οἱ ἐχθροὶ της θᾶβλεπαν ἀμέσως τὴ φωλιά της. Γιὰ τοῦτο τὰ παιδιὰ της τὰ γεννᾷ στὴ στεριά, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ λίγες ὥρες τὰ παίρνει μαζί της στὴ θάλασσα. Τὰ νεογέννητα μποροῦν ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα νὰ στηριχτοῦν στὰ πόδια τους καὶ νὰ συρθοῦν ὡς τὴ θάλασσα, ὅπως κι γονεῖς τους.

Ἡ φώκια ἔχει πολλοὺς ἐχθρούς, τοὺς καρχαρίες, τὰ δελφίνια καὶ τὶς ἄσπρες ἀρκοῦδες· ἀλλὰ ὁ χειρότερος ἐχθρός της εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πού κατοικεῖ στὰ βορινότατα ἐκεῖνα μέρη· αὐτὸς τὴν κυνηγᾷ καὶ γιὰ τὸ ἀδιάβροχο δέρμα της καὶ γιὰ τὸ λίπος της.

Ὅσο ἡ φώκια βρίσκεται μέσα στὸ νερὸ δὲν τὸν φοβᾶται τὸν ἄνθρωπο· κι ὅταν ἀκόμη σηκώνη τὸ κεφάλι της πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα γιὰ ν' ἀναπνεύσῃ, τὸ κάνει μὲ τόση γρηγοράδα πού ὁ ἄνθρωπος δὲν προφταίνει νὰ τὴν ἰδῇ. Πολὺ μεγαλύτερο κίντυνο διατρέχει ἡ φώκια ὅταν λιάζεται στὴν ἀκρογιαλιά. Τότε οἱ κυνηγοὶ τῆς φώκιας ὀρμοῦν ἐπάνω της μὲ ρόπαλα καὶ τὴ σκοτώνουν. Γι' αὐτὸ οἱ φῶκες λαβαίνουν κάθε προφυλαχτικὸ μέτρο. Προτιμοῦν τὶς ρηχὲς ἀμμουδιές, ὅπου ὁ ἄνθρωπος δὲ μπορεῖ νὰ σιμώσῃ μὲ βάρκα. Ὅταν τὸ κοτάδι εἶναι ξαπλωμένο στὸν ἥλιο, οἱ περισσότερες κοιμοῦνται στὴ λιακάδα ἀναπαυτικά, μερικὲς ὅμως φυλᾶνε σκοπὸ· ἅμα νοιώσουν τὸν παραμικρὸ κίντυνο, βγάζουν μιὰ δυνατὴ φωνή, ξυπνοῦν οἱ κοιμισμένες καὶ στὴ στιγμὴ ὅλο τὸ κοπάδι ὀρμᾷ στὴ θάλασσα.

Ὅ,τι εἶναι ἡ καμήλα γιὰ τὸ Βεδουῖνο τῆς Σαχάρας καὶ ὁ τάραντος γιὰ τὸν Ἑσκιμῶο τῆς Ἰσλανδίας, τὸ ἴδιο εἶναι ἡ φώκια γιὰ τὸ Γροιλανδό. Στὴ Γροιλανδία τόση εἶναι ἡ παγωνιά, πού οὔτε γεωργία εἶναι δυνατὴ οὔτε κτηνοτροφία. Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει διόλου βλάστηση, δὲ φυτρώνει χορτάρι. Ὅ,τι χρειάζεται γιὰ νὰ ζήσῃ ὁ Γροιλανδός, τοῦ τὸ δίνει μόνο ἡ φώκια.

Τὸ καθημερινὸ φαγητό του εἶναι κρέας καὶ λίπος φώκιας· τὴ σούπα του τὴ μαγειρεῦει μὲ αἷμα φώκιας καὶ νερὸ τῆς θάλασσας· Φορέματα κάνει μὲ τὸ δέρμα τῆς φώκιας, καὶ τὰ ράβει μὲ κλωστὲς καμωμένες ἀπὸ τὰ ἄ-

ντερά της και με βελόνες φτιασμένες από τὰ ψιλὰ κόκκαλά της. Ἡ βαρκούλα του εἶναι ἕνας σκελετὸς ἀπὸ ξύλο, περιζωσμένος ὀλόγυρα ἀπὸ δέρμα φώκιας. Ἡ φωτιά πὺν ζεσταίνει τὴ χαμοκαλύβα του, καὶ τὸν βοηθᾷ νὰ βράζη τὸ φαγητό του, γίνεται ἀπὸ λίπος φώκιας· λίπος φώκιας εἶναι καὶ τὸ λάδι τοῦ λυχναριοῦ του, πὺν τὸν φωτίζει στὸ σκοτάδι, στὶς ἀτέλειωτες νύχτες. Χωρὶς τὴ φώκια ἀδύνατο νὰ ζήσῃ ἄνθρωπος στὴ Γροιλανδία.

33. Ὁ κροκόδειλος.

Κροκόδειλοι βρίσκονται καὶ στὶς τρεῖς Ἡπείρους, μὰ οἱ μεγαλύτεροι εἶναι τῆς Ἀμερικῆς.

Οἱ κροκόδειλοι τῆς Ἀφρικῆς εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ χιλιάδες χρόνια. Ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου ἔχομε μάθει πὺς στὴν παλιὰ πρωτεύουσά της, τὴ Μέμφιδα, οἱ παπάδες ἡμέρωναν κροκοδείλους, τοὺς ἔτρεφαν μὲ τὰ πιὸ καλὰ φαγητά, τοὺς στόλιζαν μὲ πολὺτιμα στολίδια καὶ τοὺς ἔφερναν στὰ θρησκευτικὰ πανηγύρια ὅπου ὁ κόσμος τοὺς δεχόταν μὲ μεγάλες τιμές. Σήμερα ὅμως οἱ ἄνθρωποι πὺν κατοικοῦν κοντὰ στὶς ὄχθες τοῦ Νείλου καὶ στὺς ἄλλους ποταμοὺς τῆς Ἀφρικῆς, ὄχι μόνο δὲν τιμοῦν τὰ θηρία αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὰ κυνηγοῦν καὶ τὰ σκοτώνουν, σὲ πολλὰ μάλιστα μέρη καὶ τὰ τρῶνε.

Οἱ κροκόδειλοι συχνὰ τὴν ἡμέρα ἀναπαύονται ξαπλωμένοι στὴ ζεστὴ ἄμμο ἢ ἀνάμεσα στὰ καλάμια καὶ τὰ χορτάρια τῆς ἄκρης τοῦ ποταμοῦ. Τὴ νύχτα κυνηγοῦν διάφορα ζῶα, πὺν μποροῦν εὐκόλα νὰ τὰ πιάσουν. Μπαίνουν στὸν ποταμὸ καὶ κολυμποῦν χωρὶς νὰ φαίνωνται,

καὶ μόνο τὴ μύτη τους ἀφίνουν ἔξω ἀπὸ τὸ νερὸ γιὰ ν' ἀναπνεύουν. Ἔτσι λοιπὸν πλησιάζουν καὶ ἀρπάζουν ἄξαφνα πάπιες, γῆνες, πελαργούς, ψάρια καὶ ἄλλα ζῶα ποὺ ζοῦν στὰ νερά.

Συχνὰ οἱ κροκόδειλοι παραμονεύουν κρυμμένοι ἀνάμεσα στοὺς θάμνους καὶ τὰ καλάμια τῆς ἀκροποταμιᾶς

Συχνὰ οἱ κροκόδειλοι παραμονεύουν κρυμμένοι ἀνάμεσα στοὺς θάμνους καὶ τὰ καλάμια τῆς ἀκροποταμιᾶς.

γιὰ ν' ἀρπάζουν ἄξαφνα ὅποιο ζῶο ἔρχεται ἐκεῖ νὰ σβήσῃ τὴ δίψα του στὸν ποταμὸ.

Ὁ κροκόδειλος ἔχει τὰ μπροστινὰ πόδια κοντά, δάχτυλα ὀπλισμένα μὲ νύχια μεγάλα, μυτερά καὶ δυνατά, στόμα πολὺ μεγάλο καὶ μὲ 45 δόντια μεγάλα καὶ δυνατὰ σὰ σιδερένια καρφιά. Τὴ στιγμὴ λοιπὸν ποὺ τὸ λάφι π. γ. σκύβει ἤσυχο νὰ πιῇ νερὸ, αὐτὸς ἄξιαφνα ρίχνεται σὰ σαῖτα καταπάνω του, τὸ ἀρπάζει ἀπὸ τὸ λαιμὸ ἢ ἀπὸ τὸ πόδι, τὸ σέρνει στὸ νερὸ καὶ τὸ πνίγει· ἔπειτα ἤσυχος τὸ κομματιάζει μὲ τὰ νύχια καὶ τὰ δόντια του καὶ τὸ τρώει. Ἄλλοτε στὴ Νουβία οἱ κάτοικοι σκότωναν τὸ χειμῶνα πολλοὺς κροκοδείλους καὶ κέρδιζαν ἀρκετὰ χρήματα· τοὺς σκότωναν, ὅταν κοιμόνταν ξαπλωμένοι στὸν ἄμμο. Μὰ καὶ

τὴν ἀνοιξὴ τὸ κυνήγι ἦταν πλούσιο ἀπὸ θηλυκοὺς κροκοδείλους πού ἔβγαιναν γιὰ νὰ γεννήσουν καὶ νὰ παραχώσουν τ' αὐγά τους στὸν ἄμμο. Οἱ κυνηγοὶ ἔσκαβαν λάκλους, κρύβονταν μέσα καὶ παραμόνευαν· ὁ καθένας κρατοῦσε ἓνα δυνατὸ καὶ μυτερὸ καμάκι καὶ μ' αὐτὸ πλησίαζε τὸν κοιμισμένο κροκόδειλο ὅσο μποροῦσε πιὸ κοντὰ γιὰ νὰ τὸν πετύχη μὲ τὴν καμακιά ὅπου ἤθελε. Τὸ καμάκι γιὰ νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα ἔπρεπε ἢ μύτη του νὰ χωῖθῃ βαθειὰ στὸ κρέας τοῦ ζώου, γιὰτι ἀλλιῶς θὰ ξέφευγε ἀπὸ τοὺς φοβεροὺς τιναγμοὺς του.

Ὁ κροκόδειλος πληγωμένος βυθιζόταν στὸν ποταμό, καὶ ἀπὸ τὸν πόνο χτυπιόταν μὲ τὴν οὐρά του, παράδερνε σὰν τρελὸς καὶ προσπαθοῦσε νὰ κολυμπήσῃ καὶ νὰ φύγῃ, μὰ δὲ μποροῦσε· γιὰτι ὁ κυνηγὸς εἶχε δεμένο στὴν ἄλλῃ ἄκρῃ τοῦ καμακιοῦ σκοινὶ μακρὸ καὶ χοντρὸ. Καὶ ὅταν ὁ κροκόδειλος ἀπόκανε πιά ἀπὸ τὰ χτυπήματα, τὸν τραβοῦσαν ἔξω δυὸ ἢ τρεῖς κυνηγοὶ καὶ τὸν σκότωναν.

Αὐτὸς ὁ τρόπος τοῦ κυνηγιοῦ ἐξακολουθεῖ ἀκόμῃ νὰ γίνεται στοὺς ἄλλους ποταμοὺς τῆς Ἀφρικῆς, πού ὑπάρχει ἀμέτρητο πλῆθος ἀπὸ κροκοδείλους. Στὸ Νεῖλο ποταμὸ ὅμως, τὰ νέα ὄπλα ἔχουν κάμει τέτοια καταστροφὴ στὰ θηρία αὐτά, πού σπανίως βλέπει κανεὶς τέτοια καὶ μονάχα στὶς πηγὲς τοῦ ποταμοῦ βρίσκονται ἀκόμῃ λίγα.

Τὸ δέρμα τοῦ κροκοδείλου ἀποκάτω ἔχει λίπος πολὺ, καὶ ἀπὸ πάνω εἶναι σκεπασμένο μὲ λέπια τόσο σκληρὰ καὶ χοντρὰ πού τὰ κοντάρια καὶ οἱ σαίτες τῶν ἀγρίων Ἀφρικανῶν δὲν μποροῦν νὰ τὸ τρυπήσουν εὐκολά.

Ὁ κροκόδειλος ἔχει ἐχθρὸ ἄσπονδο τὸν ἰχνεύμονα, ζῶο ἀρπαχτικὸ καὶ μεγάλο σὰ νυφίτσα. Αὐτὸ παρακολουθεῖ τίς πατημασιὰς τοῦ θηρίου καὶ τοῦ τρώει τ' αὐγά του πού τὰ ἔχει κρυμμένα στὸν ἄμμο.

Ὁ κροκόδειλος σὰ γεννήση τ' αὐγά του, τὰ σκεπάζει μὲ ἄμμο καὶ φεύγει, ἀφίνοντας τὴ φροννίδα τοῦ κλωσση-
ματος στὴ ζέστη τοῦ ἡλίου. Μὰ ὅταν κοντεύῃ ὁ καιρὸς
ποὺ θὰ βγοῦν οἱ μικροὶ κροκόδειλοι ἀπ' τὰ αὐγά τους,
ξανάρχεται ἡ μητέρα καὶ ἀκούοντας τὶς φωνές τους, σκάβει
τὸν ἄμμο καὶ μαζεύει τὰ παιδιὰ της. Τὸ χρῶμα τῶν μικρῶν
κροκοδείλων εἶναι βαθὺ πράσινο μὲ μαῦρες καὶ κιτρινω-
πές λουρίδες καὶ βούλες, ἔχουν δηλαδὴ τὸ χρῶμα τοῦ
χόρτου καὶ τῶν καλαμιῶν καὶ γι' αὐτὸ δὲν τοὺς διακρί-
νουν εὐκολὰ οἱ ἐχθροὶ τους.

Οἱ ἄγριοι Ἀφρικανοὶ πολὺ ἀγαποῦν τὴ μυρουδιά τοῦ
μόσχου· καὶ γι' αὐτὸ τρῶνε καὶ τὸ κρέας τοῦ κροκοδείλου
ποὺ ἔχει τέτοια μυρουδιά. Τὸ μυρουδικὸ αὐτὸ βρίσκεται
σὲ τέσσαρες φουσκες μικρές, ποὺ ἔχει τὸ ζῶο στὸ κάτω
μέρος τοῦ σώματός του. Μὲ τὸ ὑγρὸ αὐτὸ οἱ κάτοικοι
κάνουν ἀλοιφὴ γιὰ τὰ μαλλιά τους.

Οἱ κροκόδειλοι τῆς Ἀσίας εἶνε μικρότεροι, μὰ πιὸ
ἄγριοι καὶ πιὸ γρήγοροι στὸ τρέξιμο.

Οἱ ἀμερικανικοὶ κροκόδειλοι εἶναι μεγαλύτεροι ἀπὸ
τοὺς ἄλλους ὅπως εἶπαμε. Ὅταν εἶναι νέοι, εἶναι εὐκί-
νητοι καὶ σβέλτοι, μὰ σὰν προχωρήσῃ ἡ ἡλικία τους δὲ
μποροῦν νὰ τρέξουν γρήγορα καὶ νὰ κυνηγήσουν εὐκολὰ
τὰ ἄλλα ζῶα.

Τὴν ἡλικία τους τὴ διακρίνει κανεὶς ἀπὸ τὸ μέγεθος
ποὺ ἔχουν. Ὅταν εἶναι μεγάλοι ὡς τρία μέτρα, δὲν ἔ-
χουν περάσει τὰ πενήντα χρόνια· ὅταν ὁμως πλησιάζουν
τὰ πέντε μέτρα, τότε ἡ ἡλικία τους ἔχει φτάσει σιὰ ἑκα-
τὸ χρόνια.

Οἱ κροκόδειλοι τῆς Ἀμερικῆς δὲν εἶναι τόσο ἐπικίν-
τυνοι ὅπως τῆς Ἀφρικῆς. Καὶ ζοῦν σὲ μέρη ποὺ ἔχουν

κατάλληλη θερμοκρασία και άφθονη τροφή, προπάντων προτιμοῦν τὶς ἐκβολὲς τῶν μεγάλων ποταμῶν.

Οἱ θηλυκοὶ γεννοῦν ὡς ἐξήντα αὐτὰ τὸ χρόνο. Τὰ σκεπάζουν μὲ ξερὰ φύλλα και πηλὸ και τ' ἀφίνουν στὴ ζέστη τοῦ ἡλίου νὰ νὰ κλωσσήσῃ. Ἡ μητέρα περιμένει νὰ σκάσῃ ὁ ξερὸς πηλὸς και νὰ βγοῦν ἀπὸ μέσα τὰ παιδιά της γιὰ νὰ τὰ ὀδηγήσῃ στὸ πιδὸ κοντινὸ ποτάμι. Μὰ δὲ γλυτώνουν ὅλα, γιατί ἔχουν πολλοὺς ἐχτροὺς, και πρὸ πάντων τοὺς μεγάλους ἀρσενικοὺς κροκοδείλους, τὰ μεγάλα ἀρσενικά πουλιά και τὰ μεγάλα ψάρια.

Ἐνας περιηγητὴς στὴ Βραζιλία παραβρέθηκε σὲ μιὰ θηριομαχία φοβερή, και νὰ πὼς τὴν περιγράφει.

«Διάβαινα μὲ τὸν ὀδηγὸ μου ἀπὸ ἓνα πυκνὸ δάσος ποῦ ἦταν κοντὰ σ' ἓνα μεγάλον ποταμὸ. Ἄξαφνα βλέπω τὸν ὀδηγὸ μου νὰ στέκεται και νὰ βλέπῃ ἄγρια στὸ δεξιὸ του μέρος. Γυρίζω κι ἐγὼ ἐκεῖ τὰ μάτια μου και βλέπω ἓνα φοβερὸν κροκόδειλον νὰ ἔρχεται ὀλοῖσα σὲ μᾶς μὲ τὸ πελώριο στόμα του ἀνοιχτό, τὰ μάτια του κατακκόκινα και τὴν πλαταειὰ και λεπιδωτὴ οὐρά του κτυπώντας τὴν κατὰ γῆς.

»Ὁ ὀδηγός μου μοῦ ἔκαμε νόημα νὰ μὴ μεταχειριστῶ τὸ ὄπλο μου, γιατί ἡ ἀποτυχία του θὰ ἦταν ὁ βέβαιος και τρομερὸς θάνατός μας, ἀλλὰ νὰ φύγωμε μ' ὄλην τὴ δύναμη τῶν ποδιῶν μας. Ἄξαφνα ὅμως εἶδαμε τὸ θηρίον νὰ κάμῃ μεταβολὴ και νὰ φύγῃ γρήγορα στὸν ποταμὸ. Κάποιον ἐχθρὸ του φαίνεται μυρίστηκε. Καὶ κοιτάζοντας μὲ προσοχὴ μεγάλη βλέπομε ἀνάμεσα στὰ πυκνὰ καλάμια μιὰ αἰλουροπάρδαλη, ἓνα θηρίον ὄχι μεγαλόσωμο, μὰ ἄγριο πολὺ και ὄμορφο, ποῦ συρόταν μὲ τὴν κοιλιὰ και πήγαινε ὀλοῖσα στὸν κροκόδειλον. Λίγα βήματα χώριζαν τὰ δυὸ φοβερὰ θηρία, ὅταν ἡ αἰλουροπάρδαλη ἔβγαλε τρομερὸ βρυχηθμὸ και μ' ἓνα μεγάλο πήδημα βρέθηκε καβάλα στὸν

έχτρό της. Μά ό κροκόδειλος μέ μεγάλη σβελτοσύνη γύ-
ρισε τό άνοιχτό στόμα του κι άρπαξε τό πισινό πόδι του

Τή στιγμή που κόντευαν νά πέσουν και οι δυό στό ποταμό, ή αλλουροπαράδαλη
έχωσε τά νύχια της στά μάτια του κροκοδείλου και του τή έχουσε (σελ. 188)

έχτρού του και τό κρατούσε δυνατά σά σέ παγίδα. Τό θη-
ρίο του δάσους προσπαθούσε μέ λύσσα νά γλυτώσει τό
πόδι του άπό τό φοβερό στόμα του κροκοδείλου, μά του

κάκου. Ὁ κροκόδειλος σφίγγοντας δυνατὰ τὸ πόδι ἔσερνε σιγὰ σιγὰ σιγὰ τὸν ἐχθρό του στὸν ποταμὸ γιὰ νὰ τὸν πνίξη.

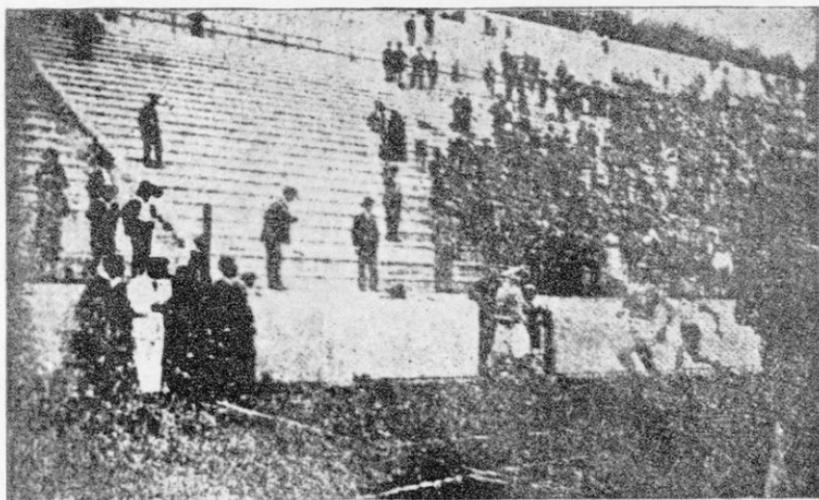
»Ἡ αἰλουροπάρδαλη εἶχε κουραστῆ πιά ἀπὸ τοὺς βρυχηθμοὺς καὶ τὸν τρομερὸ ἀγῶνα καὶ ἄφησε τὸν ἐχθρό της νὰ προχωρῆ, προσέχοντας μόνο νὰ βρῆ κατάλληλη στιγμή γιὰ νὰ μπήξῃ τὰ φοβερὰ νύχια της ἐκεῖ πού ἔπρεπε. Καὶ τὸ πέτυχε. Τῆ στιγμῇ πού κόντευαν νὰ πέσουν καὶ οἱ δύο στὸν ποταμὸ, ἡ αἰλουροπάρδαλη ἔχωσε τὰ νύχια της στὰ μάτια τοῦ κροκοδείλου καὶ τοῦ τὰ ἔχυσε. Ὁ φοβερός πόνος τὸν ἀνάγκασε τότε νὰ ἀνοίξῃ τὸ στόμα του καὶ ἡ αἰλουροπάρδαλη μὲ σβεβτισμένη μεγάλη γλύτωσε τὸ πόδι της κι ἔφυγε σὰν ἀστραπή».

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

§ 1 Οἱ ἀγῶνες

α'. Τὸ Στάδιο.

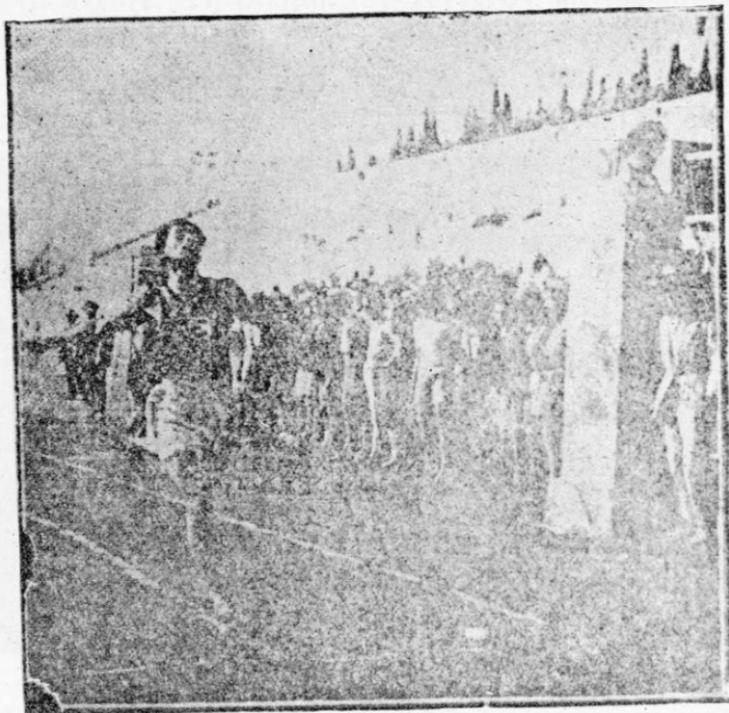

Βλέπω μπροστά στά πρόθυρα βωμὸ ματοβαμμένο. . .
... Ἐκεῖ τ' ὀλόστριφτο σχοινί, δεμένο ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη.
προσμένει νὰ τ' ἀφήσουνε κάτῳ σιτὴ γῆ νὰ πέση.
νὰ δώση αὐτὸ τὴν προσταγή, τὸ τρέξιμο ν' ἀρχίσῃ.
Ἄλῳρη ἐμπρός του στέκειαι τετράγωνη κολώνα,
χιονόλευκη μὲς σιτὴ σκιά κι ἀστραφτερὴ στὸν ἥλιο.
Βουβὴ σὰν ἄλλα μάρμαρα δὲν εἶναι· ἢ θεῖα χάρη
βροντόφωνη τὴν ἔστησε κι· ἀρίστευε φωνάζει.
Ἔχει δυὸ ἄλλες ἀδερφές, ὅμοιες μ' αὐτὴ σ' τὴν ὄψη.

Ἡ τρίτη στέκεται μακριά, κατὰ τὴν ἄλλη ἄκρη,
περήφανη, καμαρωτὴ κι αὐτὴ φωνάζει : *στρέψε !...*

Ἡ δεύτερη σηκώνεται ἀνάμεσα στὶς δύο τῶν
καὶ δίνει θάρρος καὶ ζωὴ σ' αὐτοὺς, ποὺ τρέχουν πλάγια,
καὶ λέγει στὸν καθένα τῶν *βιάσου νὰ ξαναπεράσῃς.*

β'. Ὁ δρόμος.

Βλέπω λεβέντες φτερωτοὺς κι ἀρχδιαστὰ βαλμένους.
Μὲ τῶνα πόδι πάρα μπρός, μὲ τ' ἄλλο παρὰ πίσω.
Προσμένουνε τὴν προσταγή, τὸ τρέξιμο ν' ἀρχίσουν.
Βλέπω νὰ γέρνη τὸ σκοινὶ καὶ κατὰ γῆς νὰ πέφτη
καὶ νά ! τὰ πόδια φτερωτὰ τῶνα μὲ τ' ἄλλο ἀνοίγουν
καὶ ξεκινοῦνε μονομιᾶς καὶ τρέχουν, τρέχουν, τρέχουν.

Τρέχουν και μόλις άκουμποῦν τὸ πόδι των στὸ χῶμα,
τρέχουν μ' ἀθώρητα φτερὰ και μάτι δὲν τοὺς φτάνει.
Ὁχλοβοή, χαρᾶς κραυγὲς τὸν νικητὴ δοξάζουν !

γ'. Οἱ Ἑλληνοδίξαι.

Τὰ χεῖλη των ἀγέλαστα, βαριὰ τὰ μέτωπά των
μέσα στὰ βάθη τοῦ μυαλοῦ κρύβουν τὴ δίκια κρίση.
Χιλιάδες μάτια ὀλόγυρα μὲ ζήλια τοὺς κοιτάζουν·
Μ' αὐτοὶ κανένα δὲν θωροῦν, μηδὲ τὸ μάτι στρέφουν,
γιατ' ἡ πορφύρα ποῦ φοροῦν, δείχνει βαρὺ τὸν ὄρκο
και θέλουν νᾶναι καθαρὴ και ἐλεύτερ' ἡ ψυχὴ των.

δ'. Ἡ πάλη.

Και βλέπω τώρα ὀλόγυμνος ζευγαρωτὰ βαλμένους...
Ἔχει ὁ καθεὶς τὸ ταῖρι του και ἓνας τὸν ἄλλο βλέπει
και καρτερεῖ ἀνυπόμονος τὸ πάλαιμα ν' ἀρχίσῃ.
Ἀκούω τὸν κήρυκ' ἀπ' ἐκεῖ τὴν προσταγὴ νᾶ κραῖζῃ.
και ἀμέσως πιάνονται ὄρπαχτὰ τὰ λιπαρὰ ζευγάρια.
Και πότε σμίγουνε σφιχτὰ και λὲς πὸς γίνοντ' ἓνα,
και πότε πάλι ἀνοίγουνε μὲ τεντωμένα νεῦρα,
και ἄλλος βαριὰ ξαπλώνεται και ἄλλος ὀλόρθος στέκει
και ἄλλο ζευγάρι κατὰ γῆς κουβαριαστὸ κυλιέται
και πότε ἀνασηκώνεται και πότε πάλι γέρνει.

ε'. Ἡ πυγμὴ.

Και πάλι γύρω ἀπλώνεται θρησκευτικὴ ἡσυχία
και βλέπω ταίρια ὀλόγυμνα βαλμένα στὴν ἀράδα.
Τὰ νευρωμένα χέρια των, τὰ δάχτυλα κλεισμένα,
σφιγγουν τὴν ἀπαλάμη των και τὴ γροθιά ἐτοιμάζουν.
Βλέπω τὸν ἓνα νᾶ θωρῇ κατάματα τὸν ἄλλον
και καρτεροῦν σπαρταριστὰ τὴν προσταγὴ, ν' ἀρχίσουν.

Κι ἀκούω τὸν κήρυκ' ἀπ' ἐκεῖ βροντόφωνα νὰ κράζη
καὶ βλέπω χέρια δίδυμα καὶ χέρια ἀντρειωμένα
νὰ πέφτουν, νὰ τεντώνονται, ν' ἀνεβοκατεβαίνουν
γερὰ καὶ γοργοκίνητα σὰν ἀετοῦ φτεροῦγες.
Τὰ μάτια ἀστράφτουν πιδὸ πολὺ, τὰ στήθη λαχανιάζουν,
τὰ χεῖλη ἀφρίζουν, σπαρταροῦν κι ἀγάλια-ἀγάλια ἀνοίγουν
κι ἀφίνουνε νὰ φαίνωνται τὰ ματωμένα δόντια.

ζ'. Τὸ ἄλμα.

Καὶ βλέπω ν' ἀναδεύονται πίσω ἀπ' τὸ βαιῆρα
τὰ γυμνασμένα σώματα, τῶνα ἀπ' τ' ἄλλο ἀνάγια.
Σμίγουν οἱ δυὸ παλάμες των καὶ τρίβ' ἢ μιὰ τὴν ἄλλη,
θαρρεῦονται καὶ σπαρταροῦν οἱ νευρωμένες κνήμες

*Βλέπω τ' δλόγυμνο κορμί νά γέρνη πρὸς τὰ κάτω
Βλέπω τὸ πόδι τὸ δεξιὸν νά βγαίνει μπρὸς ἀπ' ἄλλο
καὶ βλέπω τὸν ἀγωνιστὴ νά στρέφῃ τὸ λιθάρι (σελ. 194).*

καὶ μὲ λαχτάρα καρτεροῦν τὸ πῆδημα ν' ἀρχίσῃ.
Κι ἀκούω τὸν κήρυκ' ἀπ' ἐκεῖ βροντόφωνα νὰ κράξῃ·
κι ἀκούω ἀχνὸ ψιθύρισμα καὶ βλέπω τὸν καθένα
νὰ ξεκινᾷ μὲ μιὰν ὁρμή, μὲ μιὰ ὁρμή νὰ τρέχῃ
καὶ νὰ πατᾷ τὸ πόδι του στὸ φανερὸ σημάδι,
οὔτε μιὰ τρίχα παραμπρός, οὔτε μιὰ τρίχα πίσω
καὶ νὰ σηκώνεται ψηλὰ καὶ χαμηλὰ νὰ πέφτῃ
ἢ μὲς στὸ λάκκο τὸ βαθὺ ποῦ χάσκει ἀντικρῦ του,
ἢ στὸ βγαλμένο χῶμα του ἢ πέρα ἀπ' τὰ σκαμμένα.

η'. Ὁ δίσκος.

Πάλ' ἡσυχία ἀπλώνεται στὰ μαζωμένα πλήθη
κι ἀχόρταγα τὰ μάτια των καρφάνουν στὴ βαλβίδα,
ποῦ οἱ δισκοβόλοι θ' ἀνεβοῦν νὰ ρίξουνε τὸ δίσκο.
Ἄκουω τὸν κήρυκ' ἀπ' ἐκεῖ βροντόφωνα νὰ κράξῃ
καὶ βλέπω τὸν ἀγωνιστὴ μὲ τὸ δεξιὸν χέρι
νὰ παίρνῃ τ' ὀλοστρόγγυλο καὶ πλακωτὸ λιθάρι,
νὰ τὸ σηκώῃ μονομιᾶς, χωρὶς τὸ πρόσωπό του
παραμικρὴ ζαρωματιὰ τὸ βάρος του νὰ δείχνῃ.
Βλέπω τ' ὀλόγυμνο κορμὶ νὰ γέρνῃ πρὸς τὸ κάτω
βλέπω τὸ πόδι τὸ δεξιὸν νὰ βγαίνει ἔμπρὸς ἀπ' τᾶλλο
καὶ βλέπω τὸν ἀγωνιστὴ νὰ στρέφῃ τὸ λιθάρι
καὶ νὰ τὸ φέρνῃ ὀλόγυρα μ' ὅλη τὴ δύναμή του
κι εὐθύς ν' ἀνασηκώνεται καὶ νὰ τοῦ δίνει δρόμο.
Κι ἀκούω τοῦ δίσκου τὸν ἀχό, ποῦ σκίζει τὸν ἀέρα,
καὶ τὸν θωρῶ νὰ χάνεται καὶ τὸν θωρῶ νὰ πέφτῃ.
Καὶ βλέπω κάποιον ἀπ' ἐκεῖ νὰ βάζῃ ἓνα σημάδι
καὶ βλέπω κι ἄλλον ὕστερα νὰ παίρνῃ τὸ λιθάρι·
κι ἔρχεται τρίτος, τέταρτος, καθεὶς μὲ τὴ σειρά του,
καὶ γέρνουν καὶ σηκώνονται καὶ τὸ λιθάρι ρίχνουν.

*Βλέπω τὸν πρῶτο νικητὴ στεφανωμένο τώρα!
Χαρὰ στὸ γέρο τὸ γονιό, πού τὸν θωρεῖ ἀπὸ πέρα,
χαρὰ στὴ μάνα, μακριὰ πού καρτερεῖ μὲ πόθο . . .
Χαρὰ στὴ δοξασμένη του καὶ ξακουστὴ πατριδα,
ὅπου γεννᾷ τέτοια παιδιά καὶ τέτοια παλικάρια!...*

θ'. Ὁ στέφανος τῆς νίκης.

Βλέπω τὸν κήρυκα γοργὰ κι ὀλόγυρα νὰ τρέχη
κι ἀκούω νὰ κραῖζει τ' ὄνομα καθὼς και τὴν πατρίδα
τοῦ νικητῆ, πὺν νίκησε και σ' ὄλα βγῆκε πρῶτος.
Και βλέπω τὸν ὁμορφονιὸ και τ' ἄξιο παλικᾶρι
νὰ ξεκινᾶ ἀπ' τὸ σωρὸ και ἀγάλια νὰ πηγαίνει
και ν' ἀκουμπᾶ στὰ γόνατα τ' ἀριστερὸ του χέρι,
καμαρωτὸς, περήφανος, μπρὸς στὸ χρυσὸ τραπέζι,
πὺν ἀπιθωμένα ἀπλώνονται τὰ λιόφυλλα στεφάνια.
Τὴν ξέρω κείνη τὴν ἐλιά, τὴν ἄγρια, τὴν ἄγια.
Τὴν εἶδα, πὺν τὴ φύτεψε ὁ Ἡρακλῆς στὴν Ἄλτη
κι ἄπλωσ' αὐτὴ τὶς ρίζες τῆς και θέριεψε για πάντα.
Εἶδα και κείνο τὸ παιδί, πὺν ὀρφάνια δὲ γνωρίζει,
τῶδα νὰ κόβη τὰ κλαδιὰ μὲ τὸ χρυσὸ δρεπάνι
και νὰ τὰ φέρνη τρέχοντας νὰ γίνουν τὰ στεφάνια.
Βλέπω τὸν πρῶτο νικητὴ στεφανωμένο τώρα!
Χαρὰ στὸ γέρο τὸ γονιὸ, πὺν τὸν θωρεῖ ἀπὸ πέρα,
χαρὰ στὴ μάνα, μακριὰ πὺν καρτερεῖ μὲ πόθο...
Χαρὰ στὴ δοξασμένη του και ξακουστὴ πατρίδα,
ὄπου γεννᾶ τέτοια παιδιὰ και τέτοια παλικᾶρια!...
Τὸν βλέπω και ὄνειρεύομαι τὶς νικηφόρες μάχες...
Φεγγοβολοῦν τὰ μάτια του, τὸ μέτωπό του λάμπει!
Ἡ νίκη τὸν γλυκοφιλεῖ και ἡ δόξα τοῦ χαρίζει
τῆς ἀρετῆς τὴν ὁμορφιά, τῆς ὁμορφιάς τὴ χάρη.
Ὅχλοβοή, χαρὰς κραυγὲς τὸ νικητὴ δοξάζουν!...

2. Τὸ μάρμαρο.

Εἶμ' ἐγὼ τὸ τιμημένο
τοῦ βουνοῦ παιδί,
τὸν τεχνίτη περιμένω
νᾶρθη νὰ μὲ ἰδῆ.

Μὲ τῆς τέχνης του τῆ χάρη
καὶ μὲ τὴν πνοή
δλ' ἢ νέκρα μου θὰ πάρη
κάλλος καὶ ζωή.

Ἄγαλμ' ἀθλητῆ θὰ γίνω,
ἥρωος προτομή
καὶ στὰ βάθη μου θὰ κλείνω
δόξα καὶ τιμή.

Κι ἔτσι, δίχως νὰ σαλεύω,
δίχως νὰ μιῶ,
τὸ καλὸ θὰ συμβουλεύω
πάντα τὸ καλό.

Εἶμ' ἐγὼ τὸ τιμημένο
τοῦ βουνοῦ παιδί,
τὸν τεχνίτη περιμένω
νᾶρθη νὰ μὲ ἰδῆ.

Εἶναι κι ἄλλα σὰν κι ἐμένα...
Εἶχα κι ἀδερφούς,
ποὺ σὲ χρόνια περασμένα
γνώρισαν σοφούς.

Ἔγιναν ὠραῖοι στῦλοι,
στόλισαν ναούς,
τοὺς ἐσκάλισεν ἡ σμίλη
κι ἔπλασε θεούς.

Εἶμ' ἐγὼ τὸ τιμημένο
τοῦ βουνοῦ παιδί,
τὸν τεχνίτη περιμένω
νᾶρθη νὰ μὲ ἰδῆ.

Νὰ μοῦ δώση λάμψη, χάρη,
κάλλη ζηλευτά,
νᾶρθη ἢ φήμη νὰ μὲ πάρη,
ποὺ γοργὰ πετᾷ.

Καὶ παντοῦ νὰ μὲ κηρύττη,
νὰ γενῶ γνωστό,
νὰ δοξάσω τὸν τεχνίτη
καὶ νὰ δοξαστῶ.

3. Ὁ τελευταῖος Παλαιολόγος.

—Τὸν εἶδες μὲ τὰ μάτια σου, γιαγιά, τὸ βασιλέα,
ἦ μήπως καὶ σὲ φάνηκε, σὰν ὄνειρο νὰ ποῦμε,
σὰν παραμῦθι τάχα;

—Τὸν εἶδα μὲ τὰ μάτια μου ὡσὰν καὶ σένα νέα
πά' νὰ γενῶ κατὸ χρονῶν, κι ἀκόμα τὸ θυμοῦμαι,
σὰ νᾶταν χτῆς μονάχα.

Στὴν Πόλη, στὴ Χρυσόπορτα, στὸν πύργο ἀπὸ κάτω,
εἶν' ἓνα σπήλαιο πλατύ, στρωμένο σὰν παλάτι,
σὰν ἅγιο παρεκκλήσι.

Κανένας Τούρκος δὲν μπορεῖ νὰ κρατηθῆ κοντά του,
κανεὶς τῆς σιδηρόπορτας νὰ βοῆ τὸ μονοπάτι,
νὰ πὰ νὰ τὸ μηνύσῃ.

*Ὅσο τὸν ζῶνουν τὰ σκυλιά, τόσο χτυπᾷ καὶ σφάζει
σὰν πληγωμένος λέοντας, σὰν τίγρη τῆς ἐρήμου (σελ. 201).*

Μόνο κανένας Χριστιανός, κανένας ποὺ τὸ ξέρει,
περνᾷ ἄπ' αὐτοῦ κρυφὰ κρυφὰ καὶ τὸ σταυρό του κάνει
μὲ φόβο καὶ μ' ἐλπίδα.

Ἔτσι κι ἐγὼ βαστούμενη στὸ πατρικὸ τὸ χέρι,
ἐπῆγα καὶ προσκύνησα. Καὶ ἐδ' αὐτοῦ μοῦ φάνη—
ὄχι μοῦ φάνη—εἶδα

Μὲς στὸ σκοτάδι τὸ βαθὺ ἐν' ἄστρο σὰ λυχνάρι,
σὰ μιὰ φλόγα μυστικὴ ἀπ' τὸ Θεὸ ἀναμμένη,
γαλάζια λάμψη χύνει.

Καὶ φέγγει τὴ λευκόχλωμη τοῦ βασιλέα χάρη,
ποῦ μὲ κλεισμένα βλέφαρα ἐξαπλωμένος μένει
στὴν ἀργυρῆ του κλίνη.

— Ἀπέθανε, γιαγιά; — Ποτέ, παιδάκι μου, κοιμᾶται,
κοιμᾶται μόνο! Τὴ χρυσὴ κορώνα στὸ κεφάλι,
τὸ σκῆπτρό του στὸ χέρι.

Καὶ σὰν παλιοὶ του σύντροφοι, πιστοὶ του παραστάται,
στὰ στήθη του ὁ στραυραητός, στὰ πόδια του προβάλλει,
δικέφαλο ξεφτέρι.

Ἐπὴν' ἀπ' τὸ κεφάλι του ἡ ἀσπίδα παραστέκει·
κι ἐκεῖ ποῦ τὸ χρυσόπλεχτο, τὸ ψηφωτὸ ζωνάρι
τὴ μέση του κατέχει,

σὰν ἀστραπή, π' ἀπόμεινε χωρὶς ἀστροπελέκι,
ζερβά, ὡς κάτου, κρέμεται τ' ἀστραφτερὸ θηκάρι·
μέσα σπαθὶ δὲν ἔχει!

— Γιατί, γιαγιά; Ποῦ εἶναι το; — Βαμμένο μὲς στὸ αἷμα,
ἀκόμ' ὡς τώρα βρῖσκεται σ' ἐνὸς ἀγγέλου χέρι,
στὸν οὐρανὸ ἐπάνου...

Ἦτανε τότε τοῦ ἡ Τουρκιὰ τὴν Πόλη ἐπολέμα
μέσα μιὰ φούχτα ἐλεύτεροι, ἀπ' ἔξω μύριο ἀσκέρι,
οἱ σκλάβοι τοῦ Σουλτάνου.

κι ὁ Μωχαμὲτ ὁ ἴδιος του 'πά σταῆριό του τάτι
— Δός μου τῆς Πόλης τὰ κλειδιά! τοῦ Κωσταντίνου κραῖζει
καὶ τὸ σπαθὶ σου δός μου!

— "Έλα καὶ πάρτα! λέγει αὐτὸς τοῦ Τούρκου τοῦ μουρτάτη
γὼ δὲ δίνω τίποτε! Τίποτ' ἐνόσω βράζει
μιὰ στάλα γαῖμα ἐντὸς μου!

Καὶ πρόβαλαν τὰ λάβαρα, κι ἀρχίνησε ἡ μάχη!
Σαράντα μέρες πολεμοῦν, σαράντα μερονύχτια'
χτυπιοῦνται καὶ χτυποῦνε.

Οἱ Τούρκοι σὰν τὰ κύματα κι οἱ Χριστιανοὶ σὰ βράχοι
κι οὔτε τῶν Φράγκων προδοσιές, οὔτε τῶν φλάρων δίχτια
τὸν βασιλέα σειοῦνε.

Ἔξ ἀπ' τὸ κάστρο χύνεται μὲ σπάθα γυμνωμένη
καὶ σφάζει Τούρκων κατοσιές κι Ἀγαρηῶν χιλιάδες
ἐκεῖνος κι ὁ στρατός του.

Μὰ ἦταν λίγος ὁ στρατός, κι οἱ πρῶτοι λαβωμένοι,
ἐπέσαν τ' ἀρχοντόπουλα, ἐφύγαν οἱ ρηγάδες
κι ἀπόμεινεν ἀτός του.

Ὅσο τὸν ζώνουν τὰ σκυλιά, τόσο χτυπᾶ καὶ σφάζει
σὰν πληγωμένος λέοντας, σὰν τίγρη τῆς ἐρήμου,
ποὺ τὰ παιδιὰ της σκούζουν.

Μὰ κεῖ, ποὺ πέφτει τᾶλογο καὶ πέφτ' αὐτὸς καὶ κράζει :
«Λὲ βροῖσκειτ' ἕνας Χριστιανὸς νὰ πάρ' τὴν κεφαλὴ μου,
πρὶν πᾶν καὶ μὲ σκλαβώσουν;»

Μιὰ τρίχα, καὶ τὸν σκότωνα Ἀράβικη λεπίδα!
Μὰ δὲν τῷθελ' ὁ Θεός, δὲν ἤθελε ν' ἀφήσῃ
τῶν Χριστιανῶν τὸ γένος

αἰώνια δίχως βασιλιὰ κι ἐλευθεριᾶς ἐλπίδα.
Γι' αὐτὸ προστάζ' ἓν ἄγγελο νὰ πᾶ νὰ τὸν βοηθήσῃ
ὄταν ἦταν κυκλωμένος.

Κι αὐτὸς τὸν μαῦρο λακπατᾶ, τὸ βασιλιὰ γλυτώνει·
τὸ κοφτερό του τὸ σπαθὶ τοῦ παίρνει ἀπ' τὸ χέρι
τοὺς Τούρκους διασκορπίζει.

Πὰ στὰ λευκά του τὰ φτερά τὸ βασιλέα σκώνει.
μέσ' στὸ πλατὺ τὸ σπήλαιο, ποὺ σ' εἶπα τονὲ φέρει
καὶ κεῖ τονὲ κοιμίζει.

—Καὶ τώρα πὰ δὲν ἔμπορεῖ, γιαγιάκα, νὰ ξυπνήσῃ;
—ὦ, βέβαια! Καιροὺς καιροὺς σηκώνει τὸ κεφάλι,
στὸν ὕπνο τὸ βαθύ του

καὶ βλέπ' ἂν ἦρθεν ἡ στιγμή, πῶχει ὁ Θεὸς ὀρίσει,
καὶ βλέπ' ἂν ἦρθ' ὁ ἄγγελος, γιὰ νὰ τοῦ φέρῃ πάλι
τὸ κοφτερὸ σπαθὶ του.

—Καὶ θάρθῃ, ναί, γιαγιάκα μου; —Θάρθῃ, παιδί μου, θάρθῃ
Καὶ ὅταν ἔρθῃ, τί χαρὰ στὴ γῆ, στὴν οἰκουμένη.
σ' ὅποιους θὰ ζοῦνε τότε!

Διπλό, τριπλό θὰ πάrouμε αὐτό, ποὺ μᾶς ἐπάρθῃ,
κ' ἡ Πόλη κι ἡ Ἁγιά Σοφιά δική μας θὲ νὰ γένῃ.
—Πότε, γιαγιά μου; Πότε;

—Ὅταν τρανέψῃς, γιόκα μου, κι ἀρωματωθῆς καὶ κάμῃς
τὸν ὄρκο στὴν Ἐλευθεριά, σὺ κι ὄλ' ἡ νεολαία,
νὰ σώσετε τὴ χώρα.

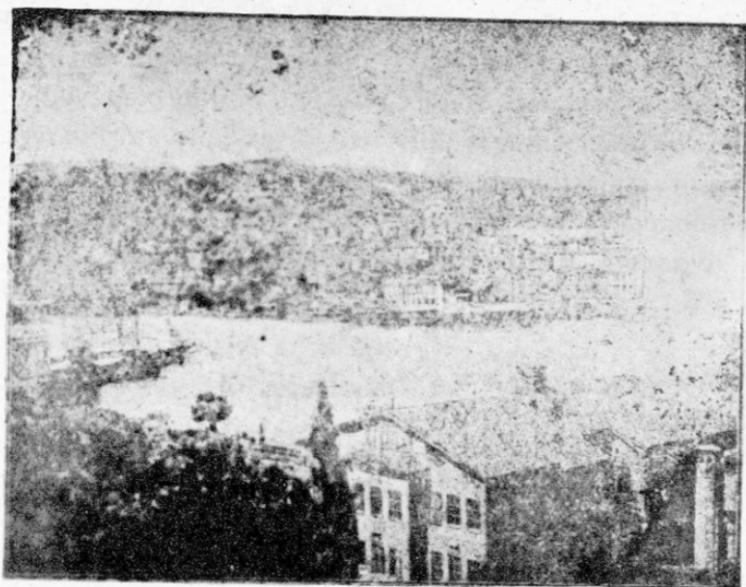
Τότε θὲ νάρθ' ὁ ἄγγελος κι ἀγγελικὲς δυνάμεις.
νὰ μποῦνε, νὰ ξυπνήσουνε, νὰ ποῦν στὸν βασιλέα
πὼς ἦρθε πὰ ἡ ὥρα!

Κι ὁ βασιλιάς θὰ σηκωθῆ τὴ σπάθα του ν' ἀδράξῃ
κι ὁ στρατηγός σας θὲ νὰ μπῆ στὸ πρῶτο του βασίλειο
τὸν Τοῦρκο νὰ χτυπήσῃ.

Καὶ χτύπα χτύπα θὰ τὸν πᾶ, μακριὰ νὰ τὸν πετάξῃ
πίσω στὴν Κόκκινη Μηλιά, καὶ πίσ' ἀπὸ τὸν ἥλιο
ποῦ πιά νὰ μὴ γυρίσῃ!

Γ. Μ. Βιζυηνός.

4. Ἡ σκλάβα Πόλη.

Τὸ σιόμιο τοῦ Βοσπόρου

Ἡ σκλάβα ἢ Πόλη κάθεται στὸ Βόσπορο καὶ κλαίει
Κι ὁ φειδωτὸς ὁ Βόσπορος τὴ συμπονεῖ καὶ λέει:
«Πές μου, κυρά μου ζηλευτή, πεντάμορφη κυρά μου,
Γιατί ποτίζεις δάκρυα τὰ γαλανὰ νερά μου;
Σὰν τ' εἶναι ποῦ μοῦ ζήτησες κι ἐγὼ νὰ μὴ στὸ φέρω;

Μήπως σὲ λύπησα ὁ φτωχὸς καὶ δίχως νὰ τὸ ξέρω ;
Στὰ κάτασπρα τὰ πόδια σου δὲν πέρασε ἡμέρα,
Ποὺ νὰ μὴ σοῦφερα σκυφτὸς δῶρ' ἀπ' τὸν κόσμον πέρα.
Τὰ μύρα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ μεταξωτά της
Καὶ τὰ χαλιὰ τ' ἀτίμητα, τὰ μυριοπλουμιστά της,
Καὶ τῆς Φραγκιάς τ' ἀσημικὰ καὶ τὰ χρυσὰ στολίδια.
Καὶ τ' ἄλλα της τὰ ξακουστά, τὰ τόσα της παιγνίδια.
Πές μου λοιπὸν γιατί μοῦ κλαῖς, πεντάμορφη κυρά μου.
Γιατί ποτίζεις δάκρυα τὰ γαλανὰ νερά μου ;»
— «Στὰ κάτασπρα τὰ πόδια μου δὲν πέρασε ἡμέρα
Ποὺ νὰ μὴ μοῦ φέρης σκυφτὸς δῶρ' ἀπ' τὸν κόσμον πέρα.
Μόν' ἓνα δῶρο ὀλημερίς κι ὀλονυχτὶς προσμένω
Κι ἀκόμα δὲν μοῦ τῶφερε τὸ κῆμα σου ἀφρισμένο.
Μόν' ἓνα δῶρο λαχταροῦν τὰ μάτια μου καὶ κλαῖνε.
Ἄτιμητο στ' ἀτίμητα, ἐλευτεριά τὸ λένε».
Ὁ Βόσπορος ποὺ τ' ἄκουσε κοιτάζει τὴν κυρά του.
Κι ἀναστενάζει θλιβερὰ στὰ γαλανὰ νερά του

Κ. Μάνος

5. Ὁ Δικέφαλος.

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγιασοφιάς ποὺ σφάλισε
ἐνὸς ἀγγέλου χέρι
διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
ἀπ' τ' ἄπιστο μαχαίρι·

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγιασοφιάς σπαράζοντας,
μὲ ματωμένα στήθη
τις δυὸ φτεροῦγες ἄπλωσε ὁ Δικέφαλος
καὶ πάλι ὀρθὸς ἐστήθη.

Καὶ στοίχισσε, καὶ θέρειψε καὶ πλήθυνε
ὁ νεκραναστημένος,
κι ἔγιν' ὁ ἕνας μύριοι ἀητοὶ Δικέφαλοι
στὸ δουλωμένο Γένος.

Καὶ πέταξε στὰ πέρατα καὶ φώλιασεν
ὄπου σκεπὴ τὸν κρύβει
σὲ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιά, καὶ σ' ἄρχοντα
καὶ σὲ φτωχοῦ καλύβι.

Στὴν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τὸν σκάλισε
καλόγερος τεχνίτης·
ἢ καλομάννα φυλαχτὸ τὸν φόρεσε
στ' ἀνήμπορο παιδί της.

Στὸν ἀργαλειό της καθιστὴ μερόνυχτα
τὸν ὕφαν' ἢ βοσκούλα·
περήφανος ὁ ἄρχοντας τὸν ἔδεσε
στὸ δαχτυλίδι βούλα.

Κρεμάστηκε ἀπ' τὰ νύχια του τ' ἀκοίμητο
τῆς Παναγιᾶς καντήλι
κι ἅγιασε τοῦ Χριστοῦ τὸ Τετραβάγγελο
γραμμένος μὲ κοντύλι.

Τέσσερα μαῦρα, ἀτέλειωτα ἐκατόχρονα
βουβὸς κι ἀποκρυμμένος
κλωσσοῦσε τὴν ἐκδίκηση ὁ Δικέφαλος
στὸ δουλωμένο Γένος.

Ξάφνω μιὰ μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος
«ὡς πότε παλικάρια!»

Καὶ μύριοι ἀητοὶ Δικέφαλοι φτερούγισαν
ἀπὸ σπαθίων θηκάρια:

Γ. Δροσίνης.

6. Τὸ παράπονο τῶν βουνῶν.

Κλαῖνε τὰ μαῦρα τὰ βουνά, παρηγοριά δὲν ἔχουν.
Δὲν κλαῖνε γιὰ τὸ ψήλωμα, δὲν κλαῖνε γιὰ τὰ χιόνια·
ἢ κλεφτουριά τ' ἀρνήθηκε καὶ ροβολάει στοὺς κάμπους.
Ἡ Γκιώνα λέει τῆς Λιάκουρας καὶ ἡ Λιάκουρα τῆς Γκιώνας·
— «Βουνὸ ποῦσαι ψηλότερο καὶ πιὸ ψηλὰ ἀγναντεύεις
ποῦ νᾶναι, τί νὰ γίνηκαν οἱ κλέφτες οἱ Ἀνδριτσαῖοι;
Σὰν ποῦ νὰ φένουν τὰ σφαχτά, νὰ ρίχνουν στὸ σημάδι.
σὰν ποιά βουνὰ στολίζουνε μὲ τούρκικα κεφάλια;
— «Τί νὰ σοῦ πῶ, μωρὲ βουνό, τί νὰ σοῦ πῶ βουνάκι,
τῆ λεβεντιά τῆ χαίρονται οἱ ψωριασμένοι κάμποι.
Στοὺς κάμπους φένουν τὰ σφαχτά καὶ ρίχνουν στὸ σημάδι.
τοὺς κάμπους τοὺς στολίζουνε μὲ τούρκικα κεφάλια».
Κι ἡ Λιάκουρα σὰν τᾶκουσε βαριά τῆς κακοφάνη.
Τηράει ξερβά, τηράει δεξιά, τηράει κατὰ τὴ Σκάλα:
— «Βρὲ κάμπε ἀρρωστιάρικε, βρὲ κάμπε μαραζάρη
μὲ τὴ δική μου λεβεντιά νὰ στολιστῆς γυρεύεις;
Γιὰ βγάλε τὰ στολίδια μου, δός μου τὴ λεβεντιά μου
μὴ λιώσω οὔλα τὰ χιόνια μου καὶ θάλασσα σὲ κάνω».
(Δημοτικόν).

7. Ὁ λαβωμένος κλέφτης καὶ τ' ἄλογό του.

Μεσ στοῦ Βαρδαριοῦ τὸν κάμπο
εἰς τὴν ἄκρα, στὸ γεφύρι
σ' ἓνα δέντρο φουντωμένο,
μὲ χοντρὲς καὶ παχιᾶς ρίζες
ξένος ἦταν ξαπλωμένος.
Καὶ ὁ γοῖβας του δεμένος

τρῶει καὶ χλιμιντραίει·
«Σήκω, ἀφέντη, καβαλίκα!

— «Δὲν μπορῶ, καημένε γρίβα,
γιατὶ μ' ἔχουν λαβωμένο,
στὴν καρδιά πετυχημένο.
Σκάψε, γρίβα μ', μὲ τὰ νύχια
μὲ τ' ἀργυροπέταλά σου,
τράβηξέ με μὲ τὰ δόντια
καὶ μὲ χῶμα σκέπασέ με
κι ἔπαρε καὶ τ' ἄρματά μου
δῶσε τα στὰ γονικά μου.

Ἔπαρε καὶ τὸ μαντήλι,
τὸ χρυσό μου δαχτυλίδι,
νὰ τὰ δώσης τῆς καλῆς μου
νὰ μὲ κλαίῃ ὅταν τὰ βλέπη.

(Δημοτικὸ)

8. Ὕμνος στὸ Πήλιο.

Ἡ Πλάση, ἡ παντοδύναμη κι ἀπόνετη μητέρα,
γιὰ σένα δὲν ἐστάθηκε καθόλου ἀκριβοχέρα.

Ἄν ἔδωσε σ' ἄλλο βουνὸ ψῆλος καὶ περηφάνια
κι ἄλλο βουνὸ ἂν τὸ σκέπασε μὲ λόγγους καὶ ρουμάνια,
κι ἄλλο βουνὸ ἂν τὸ πύργωσε μὲ βράχους καὶ κοτρώνια,
κι ἄλλο βουνὸ ἂν στεφάνωσε ὀλοχρονὶς μὲ χιόνια,
μάζεψε ἀπ' ὅλα τὰ βουνὰ τὴ μοιρασμένη χάρη,
τὴν ἔσμιξε καὶ σ' ἔπλασε Βουνὸ—βουνῶν καμάρι!...

“Όταν ὁ πόνος μυστικὰ τὰ σπλάχνα σου σπαράζει
τοῦ πόνου ἀχνάδα ἢ καταχνιά τὴν ὄψη σου σκεπάζει.
Κι ὅταν παλεύης μὲ στοιχεῖα κι ἀπὸ θυμὸ ξανάφτης
θεριεύεις, ἀνταριάζεσαι, σειέσαι, βροντᾶς, ἀστράφτεις,
πανώριο στὴ νεροποντὴ καὶ στὴν ἀνεμοζάλη,
πανώριο καὶ στὴν ξαστεριά πὺν σὲ φωτίζει πάλι.

Κι ὅταν ἀτόφιο καὶ βαρὺ καὶ παγωμένο χιόνι
ἀπὸ τὰ πόδια ὡς τὴν κορφὴ πέφτη καὶ σὲ πλακῶνη
μαρμαρωμένο φαίνεσαι, καθὼς στὰ παραμύθια...

Μὰ ἔχεις κρυμμένη τὴ ζωὴ στὰ παγωμένα στήθια,
κι ἅμα προβάλλη ὀλόφεγγος ὁ ἥλιος ἀπ’ ἀγνάντια
τὸ μάρμαρο σπᾶ καὶ γεννᾶ σμαράγδια καὶ διαμάντια:

Σμαράγδια τὰ ρουμάνια σου, διαμάντια τὰ νερά σου,
ἀπλώνονται, σκορπίζονται, χύνονται ὀλόγυρά σου
χαρίσματα ἀξετίμητα καὶ δῶρα εὐλογημένα
στὰ εἰκοσιτέσσερα χωριά πὺν κρέμονται ἀπὸ σένα.
Καὶ δίνεις στὶς ζωὲς ζωὴ, φέρνεις στὶς χάρες χάρη,
περήφανο καὶ σπλαχνικὸ Βουνὸ -βουνῶν καμάρι.

9. Ἡ φυγή.

«Τᾶλογο—Τ’ ἄλογο» Ὁμῆρ Βριώνη
Τὸ Σούλι ἐχούμησε καὶ μᾶς πλακῶνει,
Τᾶλογο! τᾶλογο! ἀκοῦς σφυρίζουν.
Ἄρεστὰ τὰ βόλια τους μᾶς φοβερίζουν.
Γιὰ ἰδὲς σὰ δαίμονες μᾶς πελεκᾶνε
Κάτω ἀπ’ τὸ βράχο τους πῶς ροβολᾶνε
Δὲς τὰ κεφάλια μας, δὲς τὰ κουφάρια
κυλοῦν ἀνάκατα σὰν νᾶν λιθάρια.

Βριώνη, πρόφθασε ἀκόμα λίγο
κι ἀπὸ τὰ νύχια τους δὲ θὰ ξεφύγω.
Τᾶλογο!... γνώρισα τὴ φουστανέλλα
τοῦ ἐχθροῦμου τᾶσπονδου ΛάμπρουΤζαβέλα.
Δέν τονε βλέπετε, σὰ χάρος φτάνει
ψηλὰ ἀνεμίζοντας τὸ γιαταγάνι.
Νοιώθω τὸ χέρι του μὲς στὴν καρδιά
πού πάει σπαράζοντας τὰ σωθικά...

«Τ' ἄλογο! Τ' ἄλογο Ὅμῃ Βριώνη,
Ὁ ἥλιος ἔπεσε, νύχτα σιμώνει.
Ἄστρο, λυτρῶστε με' αὐτὴ τὴ χάρη
ζητάει ὁ Ἀλήπασας, πιστὸ φεγγάρι!»

Ἐμπρός του στέκεται καμαρωμένο
μαῦρο σὰν κόρακας, χρυσὰ ντυμένο,
ἄτι ἀξετίμητο, φλόγα, φωτιά
καθάριο ἀράπικο, τὸ λὲν *Βοριά*
χτυπάει τὸ πόδι του, σκάφτει τὸ χῶμα,
δαγκάει τὸ σίδηρο πῶχει στὸ στόμα.

Ρουθούνια διάπλατα καὶ τεντωμένα
ἀχνίζουν κόκκινα σὰν ματωμένα.
Ἄκούει τὸν πόλεμο καὶ χλιμιντρᾷ
Τ' αὐτιά του τέντωσε, ἄγρια τηράει.
Ὅλορθ' ἢ χαίτη του, ὀλόρθη ἢ οὐρά,
λιγάει τὸ σῶμά του σὰν τὴν ὀχιά.
Σκῶνεται λαίμαργο σὰ πσινά του
Λάμπουν τὰ νύχια του, τὰ πέταλά του.
Λὲς καὶ δὲν ἄγγιζε κάτου στὴ γῆ.
Κρῖμα πὺ τῷθελαν γιὰ τὴ φυγή!

Ὁ Λάμπρος τῷβλεπε κι ἀπὸ τῆ ζήλια·
κρυφ' ἀναστέναξε, δαγκάει τὰ χεῖλια·
« Ἄτι περήφανο, νὰ σεῖχα γῶ
Μέσα στὰ Γιάννινα ἤθελα μῶ».
Ὡς τόσο ὁ Ἀλήπασας ἀπὸ τὸν τρόπο
τῆ χαίτη του ἄρπαξε, πετάει στὸν ὦμο,
Σὰ βόλι γλήγορο, σὰν ἀστραπή,
τὸ ἄτι χάθηκε μὲ τὸν Ἀλῆ.
Φεύγουνε, φεύγουνε ! Δίκαιη κατάρα
Τοὺς ἐκυνήγαε ἀχνὴ τρομάρα,
Νύχτα κατάμαυρη ὡς συγνεφιά
Γύρω τους σκέκεται γιὰ συντροφιά.
Λόγγους περάσανε, χαντάκια μύρια
αἵματα στάζουνε τὰ φτερνιστήρια.
Ἄφρονες σὰ θάλασσα τᾶλογο χύνει.
σκιάζετ' ὁ Ἀλήπασας, καιρὸ δὲ δίνει.
Καθὼς διαβαίνουνε, τρίζει ἓνα ξύλο,
φυσάει ὁ ἄνεμος, πέφτει ἓνα φύλλο,
πουλάκι ἐπέταξε, φεύγει ζαρκάδι
νεράκι πῶτρεχε μὲς στὸ λαγκάδι . . .
Ὅλα ὁ Ἀλήπασας, ὄλα τρομάζει,
κρούς ὁ ἴδρωτας βρύση τοῦ στάζει,
τᾶλογο αὐτιάζεται, δὲν ἀνασαίνει,
τὰ πόδια ἐστήλωσε, λύκος διαβαίνει
καὶ κειὸς τὰ δάχτυλα σφίγγει στὴ σέλλα
τὰ μάτια του ἔβλεπαν παντοῦ Τζαβέλλα.
Παντοῦ τοῦ φαίνονται πὼς εἶν' κρυμμένα
σπαθιά πού λάμπανε ξεγυμνωμένα.
Μακριὰ τὰ γένεια του, ἄσπρα σὰ χιόνι
τὰ παίρνει ὁ ἄνεμος, σκόρπια τ' ἀπλώνει
ἐμπρὸς στὸ στόμα του καὶ τὸ λαιμὸ

λές καὶ τὸν ἔχουνε γιὰ πινιμό.
Καθὼς τὰ κύματα μὲ τὸ νοτιὰ
τῆ νύχτα χάνονται στὴ σκοτεινιά
καὶ δὲ χωρίζουνε παρὰ οἱ ἀφροὶ τους
ψηλὰ πὺ ἀσπρίζουνε στὴν κορυφή τους
ἔτσι καὶ τ' ἄλογο κείνο τὸ βράδι
σὰν κῆμα διάβαινε μὲς στὸ σκοτάδι,
κῆμα ὀλοφούσκωτο καὶ σκοτεινὸ
πῶχει τ' Ἀλήπασα τὰ γένεια ἀφρό.
Φεύγουνε, φεύγουνε! Πάντα τρεχάτοι...
Φτάνει, καὶ δείλιασε τὸ μαῦρο τᾶτι,
φτάνει καὶ τρέμουνα τὰ γόνατά του·
ἀκοῦς πῶς βράζουνε τὰ σωθικά του;
Λυσσάει ὁ Ἀλήπασας καὶ βλαστημᾷ
Τὸ φτερονιστήρι του χώνει βαθειά.
Τὸ ἄτι φούσκωσε, βαριὰ μουγκρίζει,
δίνει ἓνα πήδημα καὶ γονατίζει.
Ἡ καρδιά μέσα του χτυπάει σφυρὶ
τ' αὐτιά του γέρνουνε, πέφτει στὴ γῆ
Σπαράζει, ἀντρεϊεύεται καὶ ροχαλιάζει,
ἀπ' τὰ ρουθούνια του τὸ αἷμα στάζει.
Κι ἐκεῖ πὺ τ' ἄλογο ψυχομαχάει
βουβὸς στὴ λύσσα του ὁ Ἀλῆς τηράει,
τηράει ἀνήσυχος, ἀχνὸς νὰ ἰδῆ.
Τ' αὐτιά του ἐτέντωσε ν' ἀκουρμαστῆ.
Ἀκόμα σκιάζεται τοῦ ἐχθροῦ τὰ βόλια
κι ἀρπάζει τρέμοντας τὰ δυὸ πιστόλια.
Τᾶτι τὸ δύστηχο δίπλα στὸ χῶμα
χτυπιέται, δέρνεται, βογκάει ἀκόμα.
Καὶ δὲν τὸν ἄφηνε καλὰ ν' ἀκούση
ἂν κείν' οἱ δαίμονες τὸν κυνηγοῦσι,

Ἄφρισ' ὁ Ἀλήπασας, καίει, ἀνάφτει
Τὰ βόλια τῶφτεψε μὲς στὸ ριζάφτι.
Τᾶτι ταράχτηκε σὰν τὸ στοιχιὸ
καὶ μ' ἓνα μούγκρισμα μένει νεκρὸ.
Τὸ μάτι ἀκίνητο καὶ καρφωμένο,
ἔμειν' ἀπάνω του, θολό, σβησμένο.

Ἀκούει πατήματα, φωνὲς πολλές.
Ἄχ! τὸν ἐπρόδωκαν οἱ πιστολιές!
Σιμώνει ὁ θόρυβος, τὸ αἷμά του πῆξει,
ἔπιασε τᾶλογο γιὰ μετερίζι.
Γιομίζει τᾶρματα καὶ στὸ μαχαίρι
σιγὰ καὶ τρέμοντας ρίχνει τὸ χέρι.
Ἀκούει πὸν φώναζαν «Βεζύρη Ἀλή».
κι ἐκεῖνος ἔλυωνε σὰν τὸ κερί.
Πάλι φωνάζουνε! Κάθε φορὰ
ἀκούεται ὁ θόρυβος πλέον σιμά.
Τὸ μάτι δλάνοιχτο ὁ Ἀλῆς καρφώνει
Βοήθα με φώναζε, Ὅμερ Βριώνη.
Ἔτσι ὁ Ἀλήπασας κυνηγημένος
μπαίνει σὰ Γιάννινα σὰν πεθαμένος.

10. Τὸ ψυχομάχημα τοῦ Σουλιώτη.

Στὴν ξενιτιὰ πεθαίνω,
πατρίδα μου ἀκριβή.
Θ' ἀφήσω τὸ κορμί μου
σὲ χῶμα ξένο.

Τοῦ κάκου αὐγὴ καὶ βράδι
ποθοῦσα νὰ σὲ ἰδῶ

Χριστέ! μὲ τί καημὸ
θὰ πάω στὸν Ἄδην.

Δεῖξε μου κὰν τὴν ἔρμη
τὴ δοξασμένη γῆ,
μ' ἀπάτη σπλαχνική,
βαριά μου θέρμη!

Ξανοίγοντας τὰ μαῦρα
τοῦ τόπου μου βουνά,
θὰ μοῦ φανῆ δροσιά
τοῦ Χάρου ἢ λάβρα.

Θὰ λέω πῶς εἶναι τότες
ποὺ πάλευαν συχνὰ
μ' ἀμέτρητη Τουρκιά
λίγοι Σουλιῶτες.

Τὰ παλικάρια κεῖνα
θὰ ξαναπλάση ὁ νοῦς,
ποὺ νίκησαν ἐχθρούς,
δίψα καὶ πείνα,

θὰ τὰ ἰδῶ στὴ μάχη
στὸν κίντυνον ὀμπρὸς
ἀκλόνητα, καθῶς
τοῦ τόπου οἱ βράχοι

Πῶς οἱ βουνίσιοι θόλοι
βγάνουν πολέμου ἀχό,
πῶς μ' εὔρηκε θὰ πῶ
τούρκικο βόλι.

Στὸ λαβωμένο στήθος
χείλη θάκουω θερμὰ
καὶ ξέπλεκα μαλλιά,
Καὶ δάκρυα πλήθος.

Τοῦ κάκου, ἐρμιά, σκοτάδι
ἔχω στὰ μάτια ἐγώ...
Χριστέ, μὲ τί καιμὸ
θὰ πάω στὸν Ἄδη.

11. Ἡ κόρη τῆς Ρούμελης.

Α΄.

Εἶναι γλυκιὰ τῆς ἀνοιξῆς ἡμέρα.
Ὁ οὐρανὸς χαρούμενος γελάει,
Πετοῦν τὰ χελιδόνια στὸν ἀέρα...
Καὶ μόνο ἡ γῆ ἀστράφτει καὶ βροντάει.

Χρυσὰ ντουφέκια, πάλλες, καρνοφύλια
Στὸν ἥλιο τ' Ἀπριλιοῦ φεγγοβολοῦν
καὶ βρόντους μὲ τὰ πέτρινά τους χεῖλια
Οἱ βράχοι κι οἱ σπηλιές ἀντιλαλοῦν.

Πενῆντα παλικάρια ἓνα κι ἓνα,
Ποὺ λὲς θεριὰ μανάδες τὰ γεννοῦνε,
Στῆ ράχη τοῦ βουνοῦ ταμπουρωμένα
Μὲ πεντακόσιους Τούρκους πολεμοῦνε.

Ἄλαθευτο μὲς τῶν ἐχθρῶν τὰ πλήθη,
Τὸ βόλι τους πετᾶ κρυφά, κρυφά

Καὶ αἶμ' ἀπ' τῶν τυράννων τῆς τὰ στήθη,
Ἡ σκλάβα γῆ ἀχόρταγῃ ρουφᾶ.

Πιὲ νὰ χορτάσης, γῆ τυραννισμένη!
Ἄς κοκκινίσῃ Ρούμελη, Μωριάς,
Μόνο στὸ αἶμα ριζωμένο βγαίνει
Τ' ἀμάραντο δεντρί τῆς ἐλευθερίας.

Β'.

Φωναίς, βοή, κατάρες δὲν τρομάζουν
Τοῦ Γεροκαπετάνιου τὰ ξεφτέρια.
Αὐτοὶ σκυφτοὶ σωπαίνουν καὶ φωνάζουν
Τὰ καρνοφύλια στὰ γερά τους χέρια.

Μόνο προσμένουν μὲ κρυφὸ καμάρι,
Καθὼς προσμέν' ἡ νύφη τὸ χορό,
Πότε θὰ πέσουν μὲ τὸ χαντζάρι
Στῶν Τούρκων τὸν ἀτέλειωτο σωρό,

— Αἶ, καπετάνιε, πέρασεν ἡ ὥρα,
Μουδιάσαμε στὸ χῶμα καθισμένοι.
Πρόσταξε πιά νὰ τοὺς ριχτοῦμε τώρα
Καὶ οὔτε ἓνας ζωντανὸς δὲ μένει !

Ἔτσι μιλεῖ στοῦ γέροντα τὸ πλάι
Παλικάρι πρῶτο στὴν καρδιά,
Κι ὁ γέροντας τὴν κάπα του πετάει :
— Ἐμπρὸς λοιπόν ! ἀπάνω τους, παιδιά !

Πρῶτο τὸλόξανθὸ μας παλικάρι
"Ὅλο φωτιὰ πηδᾶ μέσ' στὰ κοιτρώνια,

Παίξει στὸ χέρι τὸ σπαθὶ μὲ χάρη
Κι ὄπου χτυπᾶ, χτυπᾶ μὲ καταφρόνια.

Μὰ εἶναι μαύρ' ἢ μοῖρᾶ του γραμμένη·
Κάποιος Ἀράπης φεύγοντας γυρνᾶ,
Κι ἡ τουφεκιά του σὰν φαρμακωμένη
Τὰ στήθη τοῦ παλικαριοῦ περνᾶ.

Ἐλὸχλωμο σωριάστηκε στὸ χῶμα...
Τ' ἀδέρφια ὅλα σκύφτουν στὴν πληγή του.
Μ' αὐτὸ σιγὰ τὰ διώχνει, κι ἀπ' τὸ στόμα
Βγαίνει γλυκιὰ μισόσβυστ' ἡ φωνή του :

«Τῆς Ρούμελης τὴν κόρη λαβωμένη
Ἄς μὴν ἀγγίξῃ χέρι ἀντρικό.
Ἐζῆσ' ὡς τόρα κόρη καὶ πεθαίνει
Μὲ στήθος καὶ κορμὶ παρθενικό.

»Ἀδέρφια, ποὺ μὲ εἶχατ' ἀδερφό σας,
Γιὰ νὰ μὴν πάω σκλάβα μὲς στὴν Πόλη
Ντύθηκ' ἀντρίκια κι ἦρθα στὸ πλευρό σας,
Ἄν πέσω κὰν νὰ πέσω ἀπὸ βόλι.

»Τὸ μυστικό μου πιά νὰ τὸ κρατήσω
Δὲν ὄφελει· μοῦ ξεπετᾶ ἡ ψυχὴ...
Συντρόφια μου καλά, θὰ σᾶς ἀφήσω!
Πατρίδα, ἄχ πατρίδα μου φτωχή!»

Ἄπὸ τὸν ἥλιο ποὺ καταντικρὺ της
Ἐλὸχρυσος κατέβαινε στὴ δύση
Κι ἔρχοναν θλιμμένος στὴ μορφὴ της
Γιὰ ὕστερη φορὰ νὰ τὴ φιλήσῃ.

Ἄχτιδες λευτεριᾶς στεφανωμένη,
Μὲ τὸ ξανθὸ τῆς μέρας δειλινό,
Ἐπέταξ' ἡ ψυχὴ τῆς ἀγιασμένη
Κ' ἔγιν' ἀστέρι ἐκεῖ στὸν οὐρανό.

Γ'.

Πολὺ βαθιὰ ἐσκάφτηκε τὸ γῶμα
Καὶ στὰ χροσὰ τὰ ροῦχα του ντυμένο
Κατέβηκε τῆς λυγερῆς τὸ σῶμα
Λεβέντικο σὰν νᾶταν κοιμισμένο.

Καὶ κλείστηκεν ἡ γῆ.—Οὔτε λιθάρι,
Οὔτε σταυρὸς τῆς ἔχει χαριστῆ,
Μήπως σκοντάβη τούρκικο ποδάρι
Κι ἡ ἡσυχὴ φωλιά τῆς γνωριστῆ.

Σιγὰ, σιγὰ μὲ τὴ γλωμὴ του χάρη
Ἄπ' τοῦ βουνοῦ τὴ μαύρη ράχη βγαίνει
Ὀλόφωτο τ' Ἀπρίλη τὸ φεγγάρι
Καὶ μὲ τὸ φῶς τὴ γῆ τῆς μάχης ραίνει...

Τῆς Ρούμελης ἡ κόρη στὰ ψηλά τῆς
Κοιμάται... καὶ στήν τόση ἐρημιὰ
Ἔχει τριγύρω μόνη συντροφιά τῆς
Διακόσιων Τούρκων ἄθαφτα κορμιά!

Γ. Δροσίνης.

12. Τὸ κῦμα καὶ ὁ βράχος.

«Μέριασε, βράχε, νὰ διαβῶ! τὸ κῦμ' ἀντρειωμένο
Λέγει στὴν πέτρα τοῦ γιालοῦ θολό, μελανιασμένο·
«Μέριασε, μὲς στὰ στήθη μου ποῦταν νεκρὰ καὶ κρύα,
Μαῦρος βοριάς ἐφώλιασε καὶ μαύρη τρικυμία.
'Αφροὺς δὲν ἔχω γι' ἄρματα, κούφια βοή γι' ἀντάρα,
'Ἐχω ποτάμι αἵματα, μὲ θέριεψε ἢ κατάρρα
Τοῦ κόσμου, πού βαρέθηκε, τοῦ κόσμου ποῦπε τώρα,
Βράχε, θὰ πέσης, ἔφτασε ἢ φοβερὴ σου ὦρα.
"Όταν ἐρχόμουνα σιγά, δειλό, παραδαρμένο,
Καὶ σῶγλειφα καὶ σῶπλενα τὰ πόδια δουλωμένο,
Περήφανα μὲ κύτταζες καὶ φώναζες τοῦ κόσμου,
Νὰ ἰδῆ τὴν καταφρόνηση, ποῦ πάθαινε ὁ ἀφρός μου.
Μὰ τότε' ἐγὼ κρυφὰ κρυφὰ, ἐκεῖ πού σὲ φιλοῦσα,
Μέρα καὶ νύχτα σ' ἔσκαφα, τὴ σάρκα σου ἐδαγκοῦσα.
Καὶ τὴν πληγὴ, πού σ' ἄνοιγα, τὸ λάκκο πού θὰ κάμω
Μὲ φύκη τὸν ἐπλάκωνα, τὸν ἔκρυβα στὴν ἄμμο·
Σκῦψε νὰ ἰδῆς τὴ ρίζα σου στῆς θάλασσας τὰ βύθη.
Τὰ θέμελά σου τᾶφαγα, σ' ἔκαμα κουφολίθι!
Μέριασε, βράχε, νὰ διαβῶ! Τοῦ δούλου τὸ ποδάρι
Θὰ σὲ πατήση στὸ λαιμό! ἐξύπνησα λιοντάρι!...»

Ἄβραχος ἐκοιμότανε. Στὴν καταχνιὰ κρυμμένος,
Ἄναισθητος σοῦ φαίνεται, νεκρὸς σαβανωμένος.
Τοῦ φώτιζαν τὸ μέτωπο, σκισμένο ἀπὸ ρυτίδες,
Τοῦ φεγγαριοῦ, πού 'ταν χλωμό, μισόσβυστες ἀχτίδες.
Ἄλόγουρά του ὄνειρατα, κατάρες ἀνεμίζουν,
Καθὼς ἀνεμοδέρνουνε καὶ φτεροθορυβοῦνε,

Τῇ δυσωδία τοῦ νεκροῦ τὰ ὄρνια ἂν μυριστοῦνε.
Τὸ μούγκρισμα τοῦ κύματος, τὴν ἄσπλαχνη φοβέρα
Χίλιες φορές τὴν ἄκουσε ὁ βράχος στὸν αἰθέρα
Ν' ἀντιβοᾷ τρομαχτικά, χωρὶς κὰν νὰ ξυπνήσῃ,
Καὶ σήμερ' ἀνατρίχιασε, λὲς θὰ λιγοψυχῆσῃ.
«Κῦμα, τί θέλεις ἀπὸ μὲ καὶ τί μὲ φοβερίζεις !
Ποιὸς εἶσαι σὺ καὶ τόλμησες, ἀντὶ νὰ μὲ δροσίζῃς,
Ἄντὶ μὲ τὸ τραγούδι σου τὸν ὕπνο μου νὰ εὐφραίνῃς
Καὶ με τὰ κρῦα σου νερὰ τὴ φτέρνα μου νὰ πλένης,
Ἐμπρὸς μου στέκεις φοβερό, μ' ἀφροὺς στεφανωμένο,
Ὅποιος κι ἂν εἶσαι, μάθε το, εὐκόλα δὲν πεθαίνω».

— «Βράχε, μὲ λέν' ἐκδίκηση. Μ' ἐπότισε ὁ χρόνος
Χολὴ καὶ καταφρόνηση. Μ' ἀνάθρεψε ὁ πόνος.
Ἦμωνα δάκρυ μιὰ φορά, καὶ τώρα κοίταξέ με,
Ἔγινα θάλασσα πλατιά, πέσε, προσκύνησέ με.
Ἐδῶ μέσα στὰ σπλάχνα μου, βλέπεις, δὲν ἔχω φύκη,
Σέρνω ἓνα σύγνεφο ψυχές, ἐρμιὰ καὶ καταδίκη·
Εὐπνα τώρα σένα ζητοῦν τοῦ Ἄδῃ μου τ' ἀχνάρια.
Μ' ἔκαμες ξυλοκρέββατο. Μὲ φόρτωσες κουφάρια.
Σὲ ξένους μ' ἔριξες γιαλοὺς. Τὸ ψυχομάχημά μου
Τὸ περιέλασαν πολλοὶ καὶ τὰ παθήματά μου
Τὰ φαρμακέψανε κρυφὰ μὲ τὴν ἐλεημοσύνη.
Μέριασε, βράχε, νὰ διαβῶ, ἐπέρασε ἡ γαλήνη !
Καταποτήρας εἶμι' ἐγώ, ὁ ἄσπονδος ἐχθρὸς σου
Γίγαντας στέκω ἔμπρὸς σου !»

Ὁ βράχος ἐβουβάθηκε ! Τὸ κῦμα στὴν ὀρμή του
Ἐκαταπόντισε μὲ μιᾶς τὸ κούφιο τὸ κορμί του.
Χάνεται μὲς στὴν ἄβυσσο, τρίβεται, σβύεται, λυώνει
Σὰν νᾶταν ἀπὸ χιόνι.

Ἐπάνωθ' ἐβόγγηξε γιὰ λίγο ἀγοιεμένη.
Ἡ θάλασσα καὶ κλείστηκε. Τώρα δὲν ἀπομένει
Στὸν τόπο ποῦταν τὸ στοιχίό, κανεὶς παρὰ τὸ κῦμα.
Ποῦ παίξει γαλανόλευκο ἐπάνω ἀπὸ τὸ μνήμα.

Ἄρ. Βαλαωρίτης

13. Ὁ λιποτάχτης.

(Ἀπὸ τὰ «σπασμένα μάρμαρα»)

Ἐνας μονάχα ἐλιποτάχτησε·
πέταξε κάπου τὸ τουφέκι,
στῆς νύχτας τὸ σκοτάδι μπλέκει·
τρέμει ὅπως θᾶτρεμε στὸν ἄνεμο
πρὶν σβύση ἢ λάμψη τοῦ κεριοῦ....
Παίρνει τὸ δρόμο τοῦ χωριοῦ.

— Ποιὸς κρούει τὴ θύρα ;

— Ἄνοιξε, μάνα μου,

Δὲν εἶνε κλέφτης μήτε ξένος,
ὁ γιὸς σου κρούει καταδιωγμένος·
ἄνοιξε, μάνα μου. Μ' ἐβράχιασε
ὁ τρόμος, μ' ἔπνιξε ὁ ἰδρῶς,
μ' ἔβαλ' ὁ θάνατος ἐμπρός.

Ἐμένα ὁ γιὸς μου εἶναι στὸν πόλεμο,
νάτο τὸ ξέστρωτο κρεβάτι·
τὴ θύρα ἐλάθειψες διαβάτη·
Ἐμένα ὁ γιὸς μου εἶναι στὸν πόλεμο
καὶ ἴσως ποτὲ δὲ θὰ τὸν δῶ.
Δὲν εἶσαι σὺ—φύγε ἀπ' ἐδῶ.

14. Ὁ θάνατος τοῦ ἀλόγου.

Σπιθοβολοῦν τὰ πέταλα θραύοντας τὰ λιθάρια,
μὲ χάρη ἀνεμοδέρνεται ἡ χαιτή του ἡ σγουρή.
Ξάφνου στυλώνεται μὲ μιᾶς στὰ πισινὰ ποδάρια
καὶ πέφτει αἱματοκύλιστο, ἀφρόπνιχτο βαρὺ.
Σταλτὸ τὸ βόλι ἀπόμακρα τοῦ πέρασε τὰ στήθια
καὶ φώλιασε στὰ σπλάχνα του. Κυλιέται, σπαραταρᾷ
στρέφει θολὰ τὰ μάτια του, σὰ νὰ ζητᾷ βοήθεια...
βλέπει τὸν καβαλάρη του νὰ λάμπη ἀπὸ χαρὰ.
Νᾶνοιωσε τάχα τὴ χαρὰ; Νᾶδε τὴ νίκη τάχα;
Ποιὸς ξέρει!... Ἀνακλαρώθηκε, καὶ δίχως βογγητὸ
ὀρθάνοιξε τὸ στόμα του, ἀνάσανε μονάχα.
καὶ σιγαλὰ ξεψύχησε... καλότυχον αὐτό.

Ι. Πολέμης

15. Τὸ ἐλληνικὸ χῶμα.

Τώρα πού θὰ φύγω καὶ θὰ πάω στὰ ξένα
καὶ θὰ ζοῦμε μῆνες, χρόνια χωρισμένοι
ἄφησε νὰ πάρω κάτι κι ἀπὸ σένα,
ὁμορφὴ πατρίδα πολυαγαπημένη.

Ἄφησε μαζί μου φυλαχτὸ νὰ πάρω
γιὰ τὴν κάθε λύπη, κάθε τι κακό,
φυλαχτὸ ἀπ' ἀρρώστια, φυλαχτὸ ἀπὸ Χάρο,
μόνο λίγο χῶμα, χῶμα ἐλληνικό!

Χῶμα δροσισμένο μὲ νυχτιᾶς ἀγέρι,
χῶμα βαφτισμένο μὲ βροχὴ τοῦ Μάη,
χῶμα μυρισμένο ἀπ' τὸ καλοκαίρι,
χῶμα εὐλογημένο, χῶμα, ποὺ γεννάει
μόνο μὲ τῆς Πούλιας τὴν οὐράνια χάρη,
μόνο μὲ τοῦ ἡλίου τὰ θεομὰ φιλιὰ,
τὸ μοσχάτο κλῆμα, τὸ ξανθὸ σιτάρι,
τὴ χλωρὴ τὴ δάφνη, τὴν πικρὴ ἐλιά!

Χῶμα τιμημένο, ὅπου τ'όχουν σκάψει,
γιὰ νὰ θεμελιώσουν ἓνα Παρθενῶνα,
χῶμα δοξασμένο, ὅπου τ'όχουν βάψει
αἵματα στὸ Σούλι καὶ στὸ Μαραθῶνα,
χῶμα, πῶχει θρέψει λείψαν' ἀγιασμένα
ἀπ' τὸ Μεσολόγγι κι ἀπὸ τὰ Ψαρά,
χῶμα, ὅπου φέρνει στὸ μικρὸν ἐμένα
θάρος, περηφάνια, δόξα καὶ χαρά!

Θὲ νὰ σὲ κρεμάσω φυλαχτὸ στὰ στήθια.
κι ὅταν ἡ καρδιά μου φυλαχτὸ σὲ βάλῃ,
ἀπὸ σὲ θὰ παίρῃ δύναμη, βοήθεια,
μὴ τὴν ξεπλανέψουν ἄλλα ξένα κάλλη.
Ἡ δική σου χάρη θὰ μὲ δυναμώῃ,
κι ὅπου κι ἂν γυρῶ, κι ὅπου κι ἂν σταθῶ,
σὺ θὲ νὰ μοῦ δίνῃς μιὰ λαχτάρα μόνη,
πότε στὴν Ἑλλάδα πίσω θὲ νὰρθῶ.

Κι ἂν τὸ ριζικό μου—ἔρημο καὶ μαῦρο—
μοῦγραψε νὰ φύγω καὶ νὰ μὴ γυρίσω,
τὸ ὑστερνὸ συχώριο εἰς ἐσένα θαῦρω,
τὸ ὑστερνὸ φιλί μου θὲ νὰ σοῦ χαρίσω...
Κι ἔτσι, κι ἂν σὲ ξένα χῶματα πεθάνω,
καὶ τὸ ξένο μνήμα θᾶναι πιὸ γλυκό,
σὰν θαφτῆς μαζί μου, στὴν καρδιά μου ἐπάνω,
χῶμα ἀγαπημένο, χῶμα ἑλληνικό.

Γ. Δροσίνης

16. Ἡ πατρίδα.

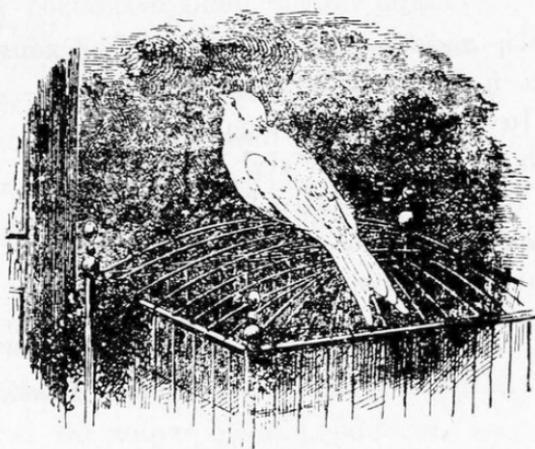
Μὴ πράσινοι παντοῦ δὲν εἶν' οἱ κάμποι
κι ἡ θάλασσα δὲν εἶναι γαλανή!
Παντοῦ ὁ ἴδιος ἥλιος μὴ δὲ λάμπει;
ἴδιοι παντοῦ δὲν εἶν' οἱ οὐρανοί!
Γιατί κανεῖς, ὅταν ξενιτευτῆ,
ἀφοῦ στὴν ἴδια γῆ παντοῦ πλανᾶται
γιατί μιὰ μόνη γῆς γωνιά ποθεῖ;
Γιατί ὅπου καὶ ἂν πάη, τὴ θυμᾶται;

Δ. Βικέλας

17. Ἀγάπη στὴν πατρίδα.

Δὲν εἶναι διαβατάρικο πουλί. πού γιὰ μιὰ μέρα
σχίξει τὰ νέφη καὶ περνᾷ γοργὸ σὰν τὸν ἀγέρα·
οὔτε κισσὸς π' ἀναίσθητος τὴν πέτρα περιπλέκει,
οὔτ' ἀστραπή, πού σβήνεται χωρὶς ἀστροπελέκι·
δὲν εἶναι νεκροθάλασσα, βροχὴ χωρὶς σεισμό,
νιώθω γιὰ σὲ πατρίδα μου, στὰ σπλάχνα χαλασμό.

A. Βαλαωρίτης

ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑ ΤΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

1. Βιλαωρίτης Ἀριστοτέλης.—Γεννήθηκε στὴ Λευκάδα στὰ 1824, πέθανε στὰ 1879. Ἀπόγονος ἀρματωλῶν. Τὰ περισσότερα ποιήματά του γεμάτα ποιητικὴ πνοὴ καὶ ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα, γραμμένα στὴ δημοτικὴ τῆς Ἠπείρου, ἀναφέρονται στὴ ζωὴ τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματωλῶν. Τὰ καλύτερα ἔργα του εἶναι τὰ «*Μνημόσυνα*», ἡ «*Κυρὰ Φροσύνη*», ὁ «*Ἀθανάσιος Διάκος*», ὁ «*Ἀστραπόγιαννος*», ὁ «*Φωτεινός*» Ἐθνικὸς ποιητῆς.

2. Βιζυηνὸς Γεώργιος Μ.—Γεννήθηκε στὴ Βιζύη τῆς Θράκης στὰ 1852, πέθανε στὴν Ἀθήνα στὰ 1896. Σπούδασε στὸ πανεπιστήμιό μας καὶ πολλὰ χρόνια στὴ Γερμανία φιλοσοφία καὶ δίδαξε λίγα χρόνια φιλοσοφικὰ σὲ διάφορα γυμνάσια. Δημοσίεψε μιὰ μεγάλη ποιητικὴ συλλογὴ, τὶς «*Ἀτιθίδες αἶθρες*», καὶ ἀργότερα πολλὰ ἄλλα ποιήματα σὲ διάφορα περιοδικὰ· δημοσίεψε ποιήματα καὶ γιὰ παιδιά· Ἔγραψε ἀρκετὰ μεγάλα διηγήματα· αὐτὰ εἶναι τὸ καλύτερο ἀπὸ τὰ ἔργα του.

3. Βλαχογιάννης Ἰωάννης.—Γεννήθηκε στὴ Ναύπακτο στὰ 1868. Ἀπὸ τὰ νεανικά του χρόνια ἀσχολήθηκε σὲ μελέτες ἱστορικές, Κουρτίδου—Κονιδάρη, Ἀναγνωστικὸ ΣΤ', ἔκδ. Α'.

πρὸ πάντων γιὰ τὰ συμβάντα τῆς σκλοβιάς καὶ τῆς Ἑπανάστασης καὶ τοὺς ἥρωές της. Μάζεψε πολύτιμο ὕλικό. Τώρα εἶναι διευθυντὴς τῶν Γενικῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους Δημοσίεψε μὲ τὸ ψευδώνυμο Γιάννης Ἐπαχτίτης πολλὰ λογοτεχνικὰ ἔργα, ἔμμετρα καὶ πεζά: Ἄπ' αὐτὰ ξεχωρίζουν: οἱ «*ἱστορίες Γιάννου Ἐπαχτίτη*», τὰ «*Μεγάλα Χρόνια*», ὁ «*Ἔρμος Κόσμος*», τοῦ «*Χάρου ὁ Χαλασμός*».

4. Δαυθέρουγης Ἰωάννης.— Γεννήθηκε στὰ 1860 στὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης. Στὴν Ἀθήνα ἐργάστηκε σὲ διάφορες ἐφημερίδες. Χρόνια ἦταν διευθυντὴς καὶ ἐκδότης τῆς «*Εβδομάδας*», καὶ ἐνὸς ἄλλου πατριωτικοεθνικοῦ φύλλου ποὺ ἔβγαине μὲ τὸν τίτλο Πάτρια. Δημοσίεψε ποιήματα καὶ διηγήματα σὲ περιοδικὰ, ἡμερολόγια καὶ ἐφημερίδες. Ἄπ' αὐτὰ βγῆκαν σὲ τόμους οἱ «*Κρηῖτες μου*», τὰ «*Διηγήματα*», καὶ ποιητικὲς συλλογὲς «*Μικρὰ τραγούδια*» καὶ τὰ «*Τραγούδια τῆς φυλακῆς*».

5. Δροσίνης Γεώργιος.— Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα (1859), δημοσίεψε ἐννιά ποιητικὲς συλλογὲς· καλύτερες εἶναι τὰ «*Ἀμάραντα*», ἢ «*Γαλήνη*», τὰ «*Φωτερὰ σκοτάδια*», τὰ «*Κλειστὰ βλέφαρα*», Πεζά, διηγήματα καὶ μυθιστορήματα: «*Διηγήματα τοῦ ἀγροῦ καὶ τῆς πόλεως*», «*Ἔρως*» καὶ στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου τῶν ὠφελίμων βιβλίων: τὲς «*Μέλισσες*», τὲς «*Ὅρνιθες*», τὸ «*Ψάρεμα*», τοὺς «*Τυφλοὺς*», τὸν «*Κυνηγὸ*».

6. Κακλαμάνος Δημήτριος.— Γεννήθηκε στὸ Ναύπλιο στὰ 1869. Τὰ περισσότερα χρόνια του πέρασε ὡς δημοσιογράφος, (ἀρχι-

συντάχτης στο *"Αστυ*, διευθυντής στο *Νέο "Αστυ*). Στα 1907 μπήκε στη διπλωματική υπηρεσία και τώρα είναι πρέσβυς στο Λονδίνο. Τεχνοκριτικά έργα του ό *«Ζωγράφος Γύζης»*, ό *«Δημήτριος Βερναρδάκης και τó έργο του»*. Στη βιβλιοθήκη τών ωφελίμων βιβλίων : ή *«Ζωγραφική»*.

7. Καρκαβίτσας Άντρέας. — Γεννήθηκε στα Λεχαινά τής Ήλείας στα 1866, πέθανε στο Μαρούσι στα 1822. Πολλά χρόνια στρατιωτικός ιατρός. Έγραψε διηγήματα και μυθιστορήματα που ζωγραφίζουν πιστά και ζωηρά τήν έλληνική ζωή, τή θαλασσινή και τής στεριάς. Τά καλύτερα έργα του: τά *«Διηγήματα»*, ή *«Λυγερή»*, ό *«Ζητιάνος»*, τά *«Δόγια τής Πλώρης»*, *«Παλιές άγάπες»* ό *«Αρχαιολόγος»*.

8. Μάνος Κωσταντίνος. — Γεννήθηκε στην Άθήνα στα 1869, πέθανε στη Μακεδονία στα 1914. Σπούδασε νομικά στη Γερμανία. Έλαβε μέρος στην έπανάσταση τής Κρήτης και στους πολέμους με τούς Τούρκους και τούς Βουλγάρους. Δημοσίεψε ποιήματα σε περιοδικά και φημερίδες και μιá συλλογή: *«Δόγια τής Καρδιάς»*. Δημοσίεψε και μετάφραση έμμετρη τής Άντιγόνης τού Σοφοκλή στη δημοτική.

9. Μαροκοῦς Γεράσιμος. — Γεννήθηκε στην Κέρκυρα στα 1826 και πέθανε στο ἴδιο νησί στα 1911. Άπό μικρή ηλικία άφοσιώθηκε στην ποίηση, και δημοσίεψε πολλά έμμετρα και πεζά σε περιοδικά και ήμερολόγια. Άπό τά έργα του σε χωριστούς τόμους δημοσιεύτηκαν *«Άπλή και καθαρεύουσα»* (γλωσσική μελέτη) και ποιήματα: *«Όρκος»*, *«Ποιητικά έργα»*, *«Μικρά ταξίδια»*.

10. Παράσχος Άχιλλεύς. — Γεννήθηκε στο Ναύπλιο στα

1838 και πέθανε στην 'Αθήνα στὰ 1895. Χρόνια δημοσίευε ποιήματα σὲ ἡμερολόγια και περιοδικά· εἶχε μεγάλη φήμη ὡς ὁ πῶ ἀισθηματικὸς ποιητὴς τῶν χρόνων του. Τραγούδησε τὶς δόξες τῆς Ἑλλάδας και τοὺς ἀγωνιστὲς της και τιμήθηκε ὡς ἔθνικὸς ποιητὴς. Στὴ ζωὴ του δημοσίευσε τρεῖς τόμους μὲ τὸν τίτλο «*Ποιήματα*». Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του οἱ συγγενεῖς του δημοσίευσαν δυὸ τόμους μὲ τὸν τίτλο «*Ἀνέκδοτα ποιήματα*». Τὰ καλύτερα ἔργα του βρῖσκονται στοὺς τρεῖς πρώτους τόμους τῶν «*Ποιημάτων*».

11. Πετεμεζῆς Νικόλαος (Δαύρας).—Γεννήθηκε στὰ 1873 στὴν 'Αθήνα. Σπούδασε στὴ στρατιωτικὴ σχολὴ τῶν Εὐελπίδων και βγῆκε στὰ 1894 ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ὑπηρετήσε στὸ στρατὸ κι ἔφτασε στὸ βαθμὸ τοῦ συνταγματάρχη. Στὰ 1917 παραιτήθηκε ἀπὸ τὸ στράτευμα και διορίστηκε νομάρχης. Ἀπὸ τὰ 1910 δημοσίευσε μὲ τὸ ψευδώνυμο «*Δαύρας*» ποιήματα, διηγήματα, ἐντυπώσεις και ἀναμνήσεις, σὲ περιοδικὰ και ἔφημερίδες. Ποιητικὴ συλλογὴ δημοσίευσε τὰ «*Ἀπλὰ λόγια*».

12. Πολέμης Ἰωάννης.—Γεννήθηκε στὴν 'Αθήνα τὸ 1862 και πέθανε στὰ 1924. Πολλὰ χρόνια ἦταν γραμματέας τῆς Σχολῆς τῶν Καλῶν Τεχνῶν στὸ Πολυτεχνεῖο. Πεζὰ δὲν ἔγραψε. Δημοσίευσε πολλὲς ποιητικὲς συλλογές· καλύτερες εἶναι τὰ «*Ἀλάβαστρα*», τὰ «*Κεϊμήλια*», τὰ «*Ἐξωτικά*», τὸ «*Παλιὸ βιολί*», τὰ «*Σπασμένα μάρμαρα*», και τὰ «*Εἰρηνικά*». Δημοσίευσε πολλὰ ποιήματα και γιὰ παιδιὰ, και ὄχι λίγα τραγουδοῦνται στὰ σχολεῖα τονισμένα. Ἐγραψε και ἀρκετὰ ποιητικὰ δραματάκια ἔμμετρα : τὸν «*Τραγουδιστὴ*», τὸ «*Βασιλιὰ Ἀνήλιαγο*», τὴ «*Γυναῖκα*».

13 Χριστοδασίλης Χοῦστος.—Γεννήθηκε στὰ 1862 κοντὰ στὸ Σούλι. Νέος ἦρθε στὴν 'Αθήνα και πολλὰ χρόνια ἦταν διευθυντὴς

τῶν γραφείων τῆς εταιρείας ὁ «Ἑλληνισμός». Ἐγραψε πολλὰ ἔργα ἔμμετρα καὶ πεζά, σὲ γνήσια ἠπειρωτικὴ δημοτικὴ. Δημοσιεύτηκαν «*Διηγήματα τῆς στέγης*», «*Διηγήματα τῆς ξενιτιάς*», «*Διηγήματα τοῦ βουνοῦ*», «*Θεσσαλικά*», «*διηγήματα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου*», «*Ἡπειρωτικὰ παραμῦθια*». Ποιήματα : «*Ἀγάπη*», «*Μαρμαρωμένος βασιλιάς*». Δράματα : «*Ἀγῶνες τοῦ Σουλιῦ*», «*Γιὰ τὴν τιμὴ*».

14. Ράδος Κωσταντζenos.—Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα, κατὰ γέναι ἀπὸ τὴν Ἠπειρο. Χρόνια δίδαξε στὴ Ναυτικὴ σχολὴ τῶν Δοκίμων τὴ Ναυτικὴ ἱστορία. Ἐκτακτὸς καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας στὸ Πανεπιστήμιο. Ἐγραψε πολλὰ βιβλία γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ, στὰ ἀρχαῖα χρόνια, στὰ βυζαντινὰ καὶ στὴν ἐπανάσταση. Ἐγραψε καὶ ὠραῖα ναυτικὰ καὶ ἱστορικὰ διηγήματα, ὅπου περιγράφει ζωντανὰ καὶ πιστὰ ἐπεισόδια τῶν βυζαντινῶν χρόνων, τῶν χρόνων τῆς σκλαβιάς καὶ τῆς ἐπανάστασης. Πολλὰ χρόνια ἦταν γραμματέας τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς εταιρείας. Τώρα εἶναι πρόεδρος τῆς.

15. Μάνος Κωσταντζenos.—Γεννήθηκε τὸ 1869 στὴν Ἀθήνα. Ἐλαβε μέρος στὶς τελευταῖες ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης. Ὅταν τὸ μεγάλο μας νησί ἔγινε αὐτόνομο, ὁ Μάνος ἐγκαταστάθηκε ἐκεῖ καὶ τὸ 1902 ἔγινε καὶ δήμαρχος τῶν Χανιῶν. Κατόπι πολέμησε στὴ Μακεδονία ὡς ἀρχηγὸς ἐθελοντικοῦ σώματος· ἀλλὰ τὸ Μάρτη τοῦ 1914 ἔπεσε ἀπὸ ἀεροπλάνο καὶ σκότώθηκε. Ἐκαμε καὶ ὠραῖα λυρικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα δημοσίεψε μὲ τὸν τίτλο «*Δόγια τῆς καρδιάς*». Μετάφρασε ἀκόμη στὴ δημοτικὴ γλῶσσα τὴν Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλή.

16. Δημήτριος Βακέλας.—Γεννήθηκε στὴν Ἐρμούπολη. Δημοσίεψε πρωτότυπα ἔργα : «*Στίχους*» 1862. Τὸ «*Λουκῆ Δάρα*» 1870. «*Σειρὰ Διηγημάτων*» 1887. Τὶς «*Διαλέξεις καὶ ἀναμνήσεις*» καὶ τὸ ὄδοιπορικὸν «*ἀπὸ Νικοπόλεως εἰς Ὀλυμπίαν*».

Μετάφρασε πολλά ξένα : τὴν «*Εσθήρ*» τοῦ Ρακίνα καὶ τὰ δράματα τοῦ Σαίξπηρ : «*Ρωμαῖος καὶ Ἰουλία*», «*Ὀθέλλος*», «*Δήρ*», «*Μάκβεθ*», «*Αμλέτος*» καὶ «*Ἐμπορος τῆς Βενετίας*».

Πέθανε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1908 στὴν Κηφηρσιὰ Ἀθηνῶν.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

- Σελ. 3 άγας=άφέντης, τίτλος τιμητικός τών Τούρκων.
- » 7 *καλντερίμι*=τουρκ. ὁ δρόμος ὁ στρωμένος με πέτρες.
- » 11 *γκιαοθρ*=τουρκ.=άπιστος.
- » 12 *τάμπια*=βψομα τειχισμένο, ὄχυρωμα.
- » 20 *ραμοζάνι*=νηστεία τών Μουσουλμάνων.
- » 20 *τσαούσης*=τουρκ. λοχίας.
- » 31 *γάντζος*=μεγάλο σιδερένιο άγκίστρι.
- » 34 *αύγατίζω*=αύξαινω, κάνω πὸ πολύ.
- » 35 *φλουρι*=νόμισμα μαλαματένιο. Οἱ γυναίκες τὰ περνούσαν σὲ άρμαθιές καὶ τὰ φορούσαν γιὰ στολίδι.
- » 42 *ντελίσι*=ιτλική λέξη· πλοιο πολὺ γρήγορο.
- » 61 *ταμπουρωμένος*=ταμπούρι τουρκ.=ὄχυρωμα·
- » 66 *μπάρκο*=ιτλ. πλοιο, καράβι.
- » 67 *εξωμότης*=κεῖνος ποὺ άρνήθηκε τὴ θρησκεία του.
- » 67 *μανιατοφόρος*=ιταλ. λέξη, άποσταλμένος ποὺ φέρνει εἶδηση, διαταγή (μαντάτο) ἀπὸ ἕνα μέρος σὲ άλλο.
- » 77 *σκάλα τών Σαλώνων*=τὸ ἐπίγειο τῆς Ἀμφισσας, Ἰτέα.
- » 79 *Τσεσμές*=ἡ καλιὰ Κρήνη· πόλη στὴ χερσόνησο Ἐρυθραία τῆς Μικρασίας, αντίκρου στὴ Χίο.
- » 81 *ραγιάς*=ὁ ὑπόταγμένος στὸν Τούρκο· ὑπόδουλος.
- » 81 *Ζεϊμπέκια*=φυλὴ άγρία τουρκικὴ τῆς Μικρασίας.
- » 85 *τεμενάς*=χαίρετισμός με τὸ χέρι καὶ με ὑπόκλιση.
- » 85 *φιγούρα τοῦ καραβιοῦ*=φιγούρα λέξη Ἰταλική, ξύλινο ὁμοίωμα ἀνθρώπου στὴν πλώρη τοῦ πλοιο.
- » 85 *εφέντης*=τουρκ. άφέντης, κύριος.
- » 85 *σαρίσι*=σκέπασμα τοῦ κεφαλιοῦ τών Τούρκων.
- » 86 *δραγουμάνος*=ιτλ. διερμηνέας.
- » 86 *πουγγί*=χρηματοσχεκούλα. Τὸ πουγγί ὡς νομισματικὴ μονάδα ἰσοδυναμοῦσε με 500 γρόσια.

- » 87 *σινιάλο* = ιταλ. σημάδι με τὸ ὅποιο συνεννοοῦνται ἀπὸ μακριὰ τὰ πλοῖα ἢ τὸ στράτευμα.
- » 92 *σκαντάγιο* = σκαίνι πρὸ μετροῦν τὸ βάθος τῆς θάλασσης.
- » 93 *μπούσουλας* = ἡ ναυτικὴ πυξίδα.
- » 93 *μουτσος* = τὸ μικρὸ ναυτόπουλο.
- » 95 *μπρικι* = πλοῖο ἐμπορικόν, με δύο κατάρτια.
- » 101 *δουλοπάροικος* = σκλαβοεργάτης τοῦ πλούσιου ἰδιοκτῆτη στῆ Ρωσσία.
- » 114 *ἀγγαρία* = βχρειά καταναγκαστικὴ δουλειά.
- » 116 *γιουρούσι* = τουρκ. ἐφόρμησι με τρέξιμο καταπάνω στὸν ἐχθρόν, ἐφοδος, ἐπέλασι.
- » 118 *ἀθρακιά* = φωτιά πρὸ χώνεψε· χόβολη.
- » 120 *παραγκώνι* = μέρος κοντὰ στῆ γωνιά, στὸ τζάκι.
- » 129 *Μιρδίτες* = ἀρβανίτες καθολικοὶ τῆς Ἀρβανιτίας.
- » 130 *ισαπράζια* = τὰ ἀπὸ ἀσημένιες πλάκες στολίδια τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν.
- » 155 *κουφάρι* = κυρίως τὸ ραχοκόκκαλο με τὰ πλευρά· σκελετός· πτώμα.
- » 192 *βατήρας* = ἓνα ψήλωμα στὸ στάδιο τοῦ παλιοῦ καιροῦ πρὸ ἐπιερναν φόρα γιὰ τὸ πύδημα εἰς ἀγωνιστές.
- » 200 *ἄτι* = ἀρσενικὸ ζωηρὸ ἄλογο γιὰ ἑπασία.
- » 201 *λάβαρο* = αὐτοκρατορικὴ κόκκινη σημάχ τῶν Ρωμαίων, καὶ ὕστερ τῶν Βυζαντινῶν, ἀφοῦ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἔβηλε σ' αὐτὴ τὸ στυρόν. Ἱερὴ σημαία.
- » 202 *λακλατῶ* = πατῶ με τὰ πόδια, τσαλαπατῶ.
- » 207 *ρουμάνι* = τουρκ., δάσος πυκνόν.
- » 207 *κοτρόνια* = μεγάλες πέτρες τραχιές.
- » 208 *ροβολῶ* = κατεβαίνω τρέχοντας ἀπὸ ψηλά.
- » 211 *πτερνιστήρι* = τὸ μυτερὸ σίδερο πρὸ ἔχει ὁ καθ'αἴρησι στὰ πικπούτσια του.

- » 212 *μειτερίζι*—προσκέπασμα στο ὄχρωμα, πίσω ἀπὸ τὸ
ἔπος προφυλάγεται καὶ σημαδεύει ὁ πολεμιστής.
- » 215 *ξεφτέρει*—τὸ γεράκι· κάθε τι εὐκίνητο, γοργό.
- » 219 *ἀχνάρια*—τὰ πατήματα, τὰ σημάδια τῶν ποδιῶν.
-

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

1. Ἡ πατρίδα τοῦ Ρήγα, κατὰ Α. Καρκαβίτσα	Σελ.	3
2. Τί ἐντύπωση ἔκαναν ο' ἕνα νεαρὸ ψωμὰ τὰ τραγούδια τοῦ Ρήγα	>	9
3. Τί θυσιάζει ὁ κυνηγὸς τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη Γούναρης γιὰ τὴν Πατρίδα, κατὰ Α. Καρκαβίτσα	>	11
4. Βαγγέλης Ζάπκας, κατὰ Ἀρ. Κουρτίδην	>	15

ΓΙΑ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

5. Τὸ εἰκόνημα τῆς Παναγίας κατὰ Ι. Δαμβέργη	>	27
6. Θρησκεία τῆς ἀγάπης	>	30
I. Δυὸ ἀδέρφια	>	30
II. Οἱ πειρατές	>	31
III. Τὰ βάσανα τῆς σκλαβιάς	>	34
IV. Ἡ ἀπελπισία	>	35
V. Μία ψευτικὴ ἐλπίδα	>	36
VI. Πιστὸς στὴ θρησκεία του	>	37
VII. Σκλάβος καὶ ἀφέντης	>	37
VIII. Ἡ ἀντίχαρη	>	38
IX. Τί συλλογιζόταν ὁ Πέτρος στὸ ταξίδι του	>	39
X. Μιὰ ἀνέλπιστη συνάντηση	>	40
XI. Κάτι ποὺ δὲν τὸ περίμενε	>	40
XII. Πῶς δέχτηκε ὁ Θανάσης τὸν αἰχμάλωτο	>	43
XIII. Τὸ Πάσχα	>	44
7. Ἡ Ἁγιά—Σοφία	>	47
8. Πῶς ἦταν μέσα ἡ Ἁγία Σοφία	>	51
9. Ἡ Ἁγία—Σοφία στὴν ὥρα τῆς λειτουργίας	>	53
10. Ἡ Ἁγία—Σοφία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία	>	53

11.	Πάλι δική μας είναι	>	54
12.	*Η δεύτερη ανάσταση στα 1454	>	56

ΗΡΩΪΣΜΟΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

13.	*Η Σουλιώτισσα Θειάκω (Ι. Βλαχογιάννη)	>	60
14.	*Η μίνα του Καραντάνη	>	63
15.	*Ο φόρος τῆς Δόξας (ΙΙ. Δέλτα)	>	69
16.	*Η Μάνθω ἢ Μεσολογγίτισσα (*Ι. Βλαχογιάννη)	>	74

ΑΥΤΟΘΥΣΙΑ ΑΝΤΡΩΝ

17.	*Ο πιλότος του στενού τῆς Σάμου, διασκευή ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο διήγημα του Κ. Ράδου	>	77
I.	*Ο καπετάν Χαραλάμπης	>	77
II.	*Ο καπετάν Νικόλας ὁ Φραγκιῶς	>	78
III.	*Ὁ ἐνθουσιασμός του καπετάν Νικόλα	>	80
IV.	*Ὁ καπετάν Νικόλ. φεύγει μετὰ τὴν φαμίλια του γιὰ τὴ Σάμο >		82
V.	*Ὁ καπετάν Νικόλας πιλότος σὲ τουρκικὴ φρεγάδα	>	84
VI.	*Ὁ καπετάν Νικόλας δεμένος στὸν μπάγκο	>	88
VII.	*Ἀποθανέτω ἡ ψυχὴ μου μετὰ τῶν ἀλλοφύλων	>	90
18.	Γιάννης Βαρθάκης, κατὰ Ἄρ. Κουρτιδῆν	>	93
17.	*Ὁ μικρὸς ἥρωας, διασκευή ἀπὸ τὸ διήγημα Δε. Ἀμίτση	>	103
20.	*Ὁ παπὰ Γιώργης, διασκευή ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο διήγημα Ν. Πετμεζᾶ (Λαύρα)	>	110
21.	Σουλιώτης καὶ Σουλιώτισσα (*Ι. Βλαχογιάννη)	>	114
22.	*Ὁ Σουλιωτοπούλα (*Ι. Βλαχογιάννη)	>	116
23.	*Ὁ Γεροσουλιώτης (*Ι. Βλαχογιάννη)	>	118

ΤΙΜΙΟΤΗΣ, ΚΑΡΤΕΡΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΕΡΓΙΑ

24.	Πόσο τίμιος ἦταν ὁ Κανάρης	>	120
25.	Τὰ δέντρα εἶναι φίλοι μας	>	123
26.	*Ὁ ἀντιρράγας τοῦ ἥρωα	>	125

27. Οί εὐζῶνοι ἀπάνω στίς βουνοκορφές δλόγυρα στο Μπιζάνι. Δια-
σκευή ἀπό τὸ διήγημα Ν. Πετιμεζᾶ (Λαυρα) » 134

ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ

28. Λουδοβίκος Παστιέρ » 141

ΑΠΟ ΤΗ ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΖΩΗ

29. Στὰ Μετέωρα (Χρ. Χρηστοβασιλή) » 150
30. Βορειότητες πολικῆς χῶρες » 161
31. Τάραντος » 173
32. Ἡ φώκια » 177
33. Ὁ κροκόδειλος (Ἀφρικῆς) » 182
β'. Ὁ κροκόδειλος (Ἀσίας) » 185
γ'. Ὁ κροκόδειλος (Ἀμερικῆς) » 185

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1. Οί ἀγῶνες (ποίημα Ἰ. Πολέμη) » 189
α'. Τὸ στάδιο » 189
β'. Ὁ δρόμος » 190
γ'. Οί Ἑλληνοδίκες » 191
δ'. Ἡ πάλη » 191
ε'. Ἡ πυγμὴ » 191
στ'. Τὸ ἄλμα » 192
ζ'. Ὁ δίσκος » 194
η'. Ὁ στέφανος τῆς νίκης » 196
2. Τὸ μάρμαρο (ποίημα Ἰ. Πολέμη) » 197
3. Ὁ τελευταῖος Παλαιολόγος (ποίημα Γ. Μ. Βιζυνοῦ). » 198
4. Ἡ σκλάβρα ἢ Πόλη (ποίημα Κ. Μάνου) » 203
5. Ὁ Λικέφαλος (ποίημα Γ. Δροσίνη) » 204
6. Τὸ παράπονο τῶν βουνῶν, δημοτικὸ » 206
7. Ὁ λαβωμένος κλέφτης καὶ τ' ἄλογό του, δημοτικὸ » 206
8. Ὕμνος στοὺς Πήλιος, δημοτικὸ » 207
9. Ἡ φυγὴ (ποίημα Ἀρ. Βαλαωρίτη) » 208

10. Τὸ ψυχομάχημα τοῦ Σουλιώτη (ποίημα Γ. Μαρκορά)	»	212
11. Ἡ κόρη τῆς Ροῦμελης (ποίημα Γ. Δροσίνη)	»	224
12. Τὸ κῦμα καὶ ὁ βράχος (ποίημα Ἄρ. Βαλαωρίτη)	»	218
13. Ὁ λιποτάχτης (ποίημα Ἰ. Πολέμη)	»	220
14. Ὁ θάνατος τοῦ ἀλόγου (ποίημα Ἰ. Πολέμη)	»	221
15. Τὸ ἑλληνικὸ χῶμα (ποίημα Γ. Δροσίνη)	»	221
16. Ἡ Πατρίδα (ποίημα Δ. Βικέλα)	»	223
17. Ἀγάπη στὴν Πατρίδα (ποίημα Ἄρ. Βαλαωρίτη)	»	224
18. Βιογραφίες καὶ Ἔργα ποιητῶν καὶ συγγραφέων		225-230
19 Λεξιλόγιο		231-233
20 Περιεχόμενα		234-237

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Μαΐου 1927

Πρὸς

τοὺς κ. κ. Α. Κουρτίδην, Γ. Κονιδάρην

Συγγραφεῖς διδακτικῶν βιβλίων

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι δι' ἡμετέρας ταυταριθμοῦ ἀποφάσεως, ἐκδοθείσης τῇ 4ῃ Μαΐου 1927 καὶ καταχωρισθείσης τὴν 13ην τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 37 τεύχος Β' φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ἐνεκρίθη τὸ ὑφ' ὑμῶν συγγραφέν βιβλίον «**Βασανισμένα καὶ δοξασμένα χρόνια**» Ἀναγνωστικὸν ΣΤ' τάξεως εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν διὰ μίαν δεκαετίαν, λογιζομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1927-1928.

Ὁ Ὑπουργὸς
Α. ΑΡΓΥΡΟΣ

Ἄρθρον 6ον τοῦ Προεδρικοῦ Διατάγματος

«Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατιμῆσεως τῶν ἐγκριμένων διδακτικῶν βιβλίων».

Τὰ διδακτικά βιβλία τὰ πωλοῦμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ 15 % τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἄνευ βιβλιοσήμου τιμῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ ἐξωφύλλου ἢ τῆς τελευταίας σελίδος τούτου ἐκτυποῦται τὸ παρὸν ἄρθρον.